T. C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

ESKİÇAĞ TARİHİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

M.Ö. İKİNCİ BİNYILDA KİZZUWATNA'NIN TARİHİ VE TARİHİ COĞRAFYASI

TOLGA PELVANOĞLU

2501121290

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ERKAN KONYAR

İSTANBUL-2017

T. C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

ESKİÇAĞ TARİHİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

M.Ö. İKİNCİ BİNYILDA KİZZUWATNA'NIN TARİHİ VE TARİHİ COĞRAFYASI

TOLGA PELVANOĞLU

2501121290

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Erkan Konyar

İstanbul-2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	TOLGA PELVANOĞLU	**Numarası**	:	2501121290
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	ESKİÇAĞ TARİHİ	**Danışmanı**	:	DOÇ.DR.ERKAN KONYAR
Tez Savunma Tarihi	:	22.05.2017	**Saati**	:	11:00
Tez Başlığı	:	"M.Ö. İkinci Binyılda Kizzuwatna'nınTarihi ve Tarihi Coğrafyası "			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.KEMALETTİN KÖROĞLU		Kabul
2-DOÇ.DR.ERKAN KONYAR		KABUL
3-YRD.DOÇ.DR.METİN ALPARSLAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.HAMDİ ŞAHİN		
2-YRD.DOÇ.DR.ALİ ÇİFÇİ		

Öz

M.Ö. İkinci Binyılda Kizzuwatna Tarihi ve Tarihi Coğrafyası

Tolga Pelvanoğlu

Anadolu'nun güneyinde, yaklaşık olarak Çukurova Bölgesi'nde yer alan Kizzuwatna Bölgesi ve bu bölgede yer alan Kizzuwatna Devleti, bulunduğu coğrafi konum sebebiyle dönemin önemli güçleri olan Mittani ve Hitit Devletlerinin ilgi sahası içindedir. Kizzuwatna'nın henüz yazılı bir arşivi bulunmadığından, Kizzuwatna hakkında ki bilgilere Hitit, Mısır ve Alalah arşivlerinden ulaşılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Kizzuwatna hakkında doğrudan ve dolaylı olarak bilgi veren kaynaklar toplanıp Kizzuwatna sözcüğünün etimolojik kökeni incelenmiştir. İkinci bölümde ise, Hitit, Alalah ve Mısır kaynaklarından yola çıkılarak Kizzuwatna Devleti'nin siyasi tarihi incelenmiştir. Çalışmada, Kizzuwatna Devleti'nin Hitit Devleti ile yaptığı altı antlaşma ve Alalah Krallığı ile yaptığı bir antlaşma incelenip Kizzuwatna'nın bağımsız bir devletken izlediği politika ortaya konmuştur. Kizzuwatna'nın Hitit hâkimiyetine girmesi sonrasında daHitit kültür tarihinde oynadığı rol ele alınmıştır. Çalışmanın tarihi rekonstrüksiyonu yapılırken, Hititçe metinlerin transkripsiyonuna ve çevirisine, Akkadça metinlerin ise yalnız çevirilerine yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Kizzuwatna'nın yaklaşık olarak yer aldığı Çukurova coğrafyası da incelenmiş ve yazılı kaynaklardan yola çıkılarak Kizzuwatna'da yer aldığı bilinen, lokalizasyon yapılma ihtimali daha yüksek olan bazı kentler incelenip bölgenin sınırları yaklaşık olarak çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kizzuwatna, Hitit, Tarih, Tarihi Coğrafya

Abstract

History and Historical Geography of Kizzuwatna in the Second Millennium B.C.

Tolga Pelvanoğlu

Kizzuwatna Region located inside Çukurova Region, in the south of Anatolia, and Kizzuwatna State located in this region are in the interest of Mittani and Hittite States, which are important forces of the period due to its geographical location. Since Kizzuwatna has not yet had a written archive, information about Kizzuwatna is available from the archives of Hittite, Egypt and Alalah.

In the first part of this thesis, the sources giving information directly and indirectly about Kizzuwatna were gathered and the etymological roots of the word Kizzuwatna were examined. In the second part of the thesis, the political history of the Kizzuwatna State was investigatedthrough the Hittite, Alalah and Egyptian sources.In this study, Kizzuwatna State's six treaties with the Hittite State and a treaty with the Kingdom of Alalah were examined and Kizzuwatna's policy was followed as an independent state.

After Kizzuwatna entered under the Hittite dominance, the role he played in the history of Hittite culture was taken up. While the historical framework of the thesis was drawn, Hittite texts were included in the transcription and translation, and Akkadian texts were translated only.In the third part of the thesis, the geography of Çukurova, where Kizzuwatna is approximately located, was examined and the boundaries of the region were drawn approximately by examining some of the cities with high probability of localization known to be located in Kizzuwatna with the help of written sources.

ÖNSÖZ

MÖ. İkinci binyılda Anadolu'nun güneyinde yer alan Kizzuwatna Bölgesi ve bu bölgede yer alan Kizzuwatna Devleti hem bulunduğu coğrafi konumdan dolayı hem bünyesinde barındırdığı Hurri kültürü sebebiyle Hitit Devleti'nin hem de MÖ. İkinci binyılda Önasya'da hâkim diğer bir güç olan Mittani Devleti'nin ilgi sahası içindedir. Önasya Coğrafyası'ndahâkim iki güç arasında kalan Kizzuwatna Devleti zaman zaman Hitit tarafında, zaman zaman Mittani tarafında yer alır. İlerleyen dönemlerde ise, Hitit hâkimiyeti altına girmiş ve Hititleri kültürel açıdan etkilemiştir. Çalışmada, Kizzuwatna Devleti hakkında bilgi veren doğrudan ve dolaylı kaynaklar incelenmiştir. İncelenen bu kaynaklar üzerinden Kizzuwatna'nın Tarihi ve Tarihi Coğrafya'sı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma boyunca daima yanımda olan, çalışmalarımı yakından takip eden, fikirleriyle bana yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Erkan Konyar'a teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca fikirleri ve yol göstericiliği ile her zaman yanımda olan, desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen, çalışmama verdiği destek, imkân ve katkılarından dolayıhocam Yrd. Doç. Dr. Metin Alparslan'a teşekkürü bir borç bilirim. Fikirleri, destek ve yardımlarıyla her zaman yanımda olan hocam Yrd. Doç. Dr. Meltem Alparslan'a, eğitimime katkısından ve verdiği destekten dolayı hocam Yrd. Doç. Dr. Hasan Peker'e ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen hocam Prof. Dr. Belkıs Dinçol'a çok teşekkür ederim.

Çalışma sırasında hocam Yrd. Doç. Dr. Meltem Alparslan ile ziyaret ettiğimiz Tatarlı Höyük'te bizi ağırlayan, çalışma açısından oldukça önemli olan Tatarlı Höyük hakkında bizi bilgilendirip, çalışmamıza destek olan Yrd. Doç. Dr. Serdar Girginer'e, çalışmam sırasında bilgisini ve desteğini benden esirgemeyen Prof. Dr. Hamdi Şahin'e de teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca eğitim hayatım boyunca benden desteğini esirgemeyen hocalarım Yrd. Doç. Dr. Emre Güldoğan'a ve Uzman Dr. Can Avcı'ya çok teşekkür ederim.

Çalışmamın büyük bir bölümünü Hititoloji Seminer Kütüphanesi'nde gerçekleştirdim. Çalışmam sırasında yardımlarını benden esirgemeyen sevgili arkadaşım Burcu Özer'e teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam sırasında faydalandığım

Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Kütüphanesi'ne, Erasmus öğrencisi olarak gittiğim Westfälisches Wilhems Universität-Münster'de yer alan Altorientalistik Kütüphanesi'ne sağladıkları sağlıklı çalışma ortamı için teşekkür etmek isterim. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Kütüphanesi'nde yaptığım araştırmalar sırasında benden yardımını hiçbir zaman esirgemeyen değerli arkadaşım Metin Oral'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Erasmus öğrencisi olarak gittiğim Westfälisches Wilhems Universität-Münster'de yer alan Altorientalistik Kütüphanesi'nde yaptığım çalışmalar boyunca yardımını benden esirgemeyen Dr. Carlos Langa Morales ve Moritz Lechtenberg'e de teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında hep yanımda olan, beni her daim destekleyen gerek yaptıkları çevirilerle gerek verdikleri moral ile bana her zaman destek olan değerli arkadaşlarım Burçin Kahraman, Mehmet Turgut, Mert Uzman ve Uğur Bilsel'e de teşekkür etmek isterim. Çalışmam sırasında bana çeviri konusunda çok yardımcı olan ve benden desteğini esirgemeyen Josephine Loufine, Turan Aksoy ve İrem Esendemir'e, ayrıca teknik bilgisi ile bana yardımcı olan Dr. Gonca Dardeniz ve Selmin Yüzbaşıoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Bugüne kadar her daim yanımda olan, sevgilerini ve güvenlerini hiçbir zaman esirgemeyen, varlıkları ile bana güç veren ailem Nurcan İdil, Nezihe Andıç ve Burcu Pelvanoğlu'na sonsuz teşekkür ederim.

Tolga Pelvanoğlu

2017

İÇİNDEKİLER

ÖZ……...i

ABSTRACT……..ii

ÖNSÖZ…….iii

HARİTA, RESİM VE TABLO LİSTESİ……viii

KISALTMA LİSTESİ……xi

GİRİŞ……1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİZUWATNA'NIN BELGELENMESİ

1. Kizzuwatna……...3

1.1. Kizzuwatna'nın Etimolojik Kökeni……...5

1.2. Adana-Kizzuwatna-Danuna Eşitliği……..6

1.3. Kizzuwatna hakkında bilgi veren Kaynaklar……...8

1.3.1. Kizzuwatna hakkında doğrudan bilgi veren kaynaklar…….....9

1.3.2. Kizzuwatna hakkında dolaylı bilgi veren kaynaklar……...12

İKİNCİ BÖLÜM

KİZZUWATNA'NIN TARİHİ

2. Kizzuwatna Ülkesinin Tarihi……29

2.1. Erken Dönem'de Kizzuwatna Bölgesi…….29

2.2. Eski Hitit Devleti'nde Kizzuwatna Bölgesi……..30

2.2.1. I. Hattušili (M.Ö 1650-1620) ve I.Muršili (M.Ö 1620-1590) Dönemleri ve bu dönemlerde Kizzuwatna Bölgesi.……31

2.2.2. I. Hantili-Telipinu Dönemleri ve bu dönemde Kizzuwatna Bölgesi……...37

2.3. Hitit Devleti-Kizzıwatna Devleti Arasında Yapılan Antlaşmlar ve Orta Hitit Dönemi'nde Kizzuwatna Devleti……40

2.3.1. Telipinu Dönemi ve İšputahšu Antlaşması……..41

2.3.2. Tahurwaili Dönemi ve Eheya Antlaşması…….....48

2.3.3.Paddatiššu Antlaşması…….52

2.3.4.Pilliya Antlaşması…….56

2.3.5. Kizzuwatna Kralı Pilliya ile Alalah Kralı İdrimi arasındaki antlaşma (AT3).....58

2.3.6. Tanrıça Išhara'nın Kült Belgesi……....62

2.3.7. Šunaššura Antlaşması…….67

2.3.8. I. Arnuwanda Dönemi ve Išmerikka Antlaşması.....91

2.3.9. II./III. Tuthaliya Dönemi'nde Kizzuwatna Devleti……....98

2.4. İmparatorluk Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi……102

2.4.1. I.Šuppiluliuma Dönemi'nde (1355-1322) Kizzuwatna Ülkesi……103

2.4.2. II. Muršili Dönemi'nde (1321-1295) Kizzuwatna Bölgesi……...109

2.4.3. II. Muwatalli Dönemi'nde (1295-1272) Kizzuwatna Bölgesi……...112

2.4.4. III. Hattušili-IV. Tuthaliya Dönemlerinde Kizzuwatna Bölgesi……..115

2.4.5. Hitit Devleti'nin Sonu, Deniz Kavimleri ve Deniz Kavimleri Zamanında Kizzuwatna Bölgesi…….....118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİZZUWATNA'NIN TARİHİ COĞRAFYASI

3. Çukurova ve Çevresi……...123

3.1. Dağlar……124

3.2. Akarsular……125

3.3. Yollar ve Geçitler…….....126

3.3.1 Gülek Boğazı……126

3.3.2. Bahçe, Sertavul, Beylan Geçitleri ve Diğer Geçitler.....127

3.3.3. Deniz Ulaşımı ve Limanlar……...128

3.4. Yazılı Belgelere göre Kizzuwatna'da Bulunması Muhtemel Yerleşimler……...129

3.4.1. Anamušta……137

3.4.2. Adaniya……...138

3.4.3. Kummanni…….....139

3.4.4. Lamiya……....141

3.4.5. La(hu)wazantiya……148

3.4.6. Šaliya……...150

3.4.7. Tarša……...151

3.5. Elde Edinilen Bilgiler Işığında Kizzuwatna'nın Tarihi Coğrfyası'nın Rekonstrüksiyonu……...152

SONUÇ……155

KAYNAKÇA……...……165

EKLER..……..193

Harita Listesi

Harita 1. 1920'li Yılllara göre Kizzuwatna'nın lokalizasyonu (Emile Forrer 1926:39).

Harita 2. Önasya Haritası (Starke 2002: 304-305).

Harita 3. Tarhuntašša sınırları (Dinçol 2000: 19).

Harita 4. Hititlerin Kadeš güzergâhı sırasında izlediği yol (Doğan-Alparslan 2012: 210).

Harita 5. Çukurova Bölgesi

Resim Listesi

Resim 1. İšputahšu Mührü (Goetze 1939:1-16; Desideri-Jasink 1990: 62).

Resim 2. Eheya Mührü (Desideri-Jasink 1990: 64).

Resim 3. Alalah Kralı İdrimi ile Kizzuwatna Kralı Pilliya arasında yapılan antlaşma (Desideri-Jasink 1990: 71).

Resim 4. Alalah Kralı İdrimi (Akar-Maloigne 2014: 187).

Resim 5. Alalah Kralı İdrimi yazıtı (Akar-Maloigne 2014: 189).

Resim 6. Sirkeli Anıtı (Doğan-Alparslan 2012: 214).

Resim 8. Kraliçe Puduhepa'nın mührü (Goldman 1956; Desideri-Jasink 1990: 92).

Resim 9. Fıraktin Anıtı (Ehringhaus 2005: 61).

Resim 10. Taşçı A (Ehringhaus 2005: 66).

Resim 11. Taşçı B Kaya Kabartması (Ehringhaus 2005: 69).

Resim 12. İmamkulu Kaya Kabartması (Ehringhaus 2005: 72).

Resim 13. Hanyeri Kaya Kabartması (Ehringhaus 2005: 77).

Resim 14. III. Ramses'in Deniz kavimleriyle olan savaşı (Noort 1994: 59).

Resim 15. III. Ramses'in Deniz kavimleriyle olan savaşı (Noort 1994: 61).

Resim 16. III. Ramses'in Deniz Kavimleriyle olan savaşı (Noort 1994: 64).

Resim 17. 20. Yüzyılda Kilikya Kapılarından bir görünüm (Ünal-Girginer 2007: 42).

Resim 18. Kilikya Kapılarında yer alan bu yazıt, Caracalla'ya atfedilir. Çalışmada yer alan bu yazıtın fotoğrafı, Prof. Dr. Hamdi Şahin'in izniyle kullanılmıştır.

Tablo Listesi

Tablo 1. Hitit Kral Listesi (Peker 2009: 180).

Tablo 2. Hitit ve çağdaşlarının kral listesi (Freu 2001: 31).

Tablo 3. Kizzuwatna Kralları ve çağdaşları (Peker 2009: 81).

Tablo 4. XIV. Yüzyıl Mısır Firavunlarının Hâkimiyet yılları ve Hitit kralları (Peker 2009: 99).

Tablo 5. Tanrıça Išhara'nın kült belgesinde bağışlanan toprakların dağılımı

Tablo 6. Šunaššura Antlaşması'nda Hitit ve Kizzuwatna'da kalan şehirler.

Kısaltmalar Listesi

AAA:	Annals of Archaeology and Anthropology
Abl.:	Ablativ
ABoT:	Ankara Arkeoloji Müzesinde Bulunan Boğazköy Tabletleri
Ay.:	Arka yüz
Bkz:	Bakınız
bkz:	Bakınız
CHD:	Chicago Hittite Dictionary
CIL :	Corpus İnscriptorum Latinarum
CollAn:	Colloqium Anatolicum
CTH:	Catalogue des Textes Hittites
Çev. :	Çeviren
Dat.:	Dativ
DBH:	Dresdner Beiträge zur Hethitologie
dpn:	Dipnot
EA:	El-Amarna Arşivi
Fs. :	Festschrift
HEG:	Hethitisches Etymologisches Glossar
HW:	Johannes Friedrich, Wörterbuch, Heidelberg, 1952.
HW2:	Hethitisches Wörterbuch. Zweite vollig, neuebearbeite Auflage auf der Grundlage der editierten Hethitischen Texte. 1975.
IBoT:	İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Boğazköy Tabletleri
JCS:	Journal of Cuneiform Studies

KBo:	Keilschrifttexte aus Boghazköi
KUB:	Keilschrifturkunden aus Boghazköi
Lok.:	Lokativ
MDOG:	Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin
MÖ.:	Milattan Önce
Öy.:	Ön yüz
RIA:	Reallexikon der Assyrologie und Vorderasiatischen Archäologie
RGTC:	Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes.
SBo I:	Siegel aus Boğazköy I
StBoT:	Studien zu den Boğazköy-Texten
Syf:	Sayfa
THeth:	Texte der Hethiter
TUAT:	Texte aus der Umwelts des Alten Testaments
TÜBA-AR:	Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
UF:	Ugarit Forschungen
VBoT:	Verstreute Boghazköi-Texte
vd. :	ve devamı
vdd. :	ve devamının devamı

GİRİŞ

MÖ. İkinci binyılda, Anadolu'nun güneyinde yer alan, antik dönemde Kilikya olarak adlandırılan Kizzuwatna Bölgesi, bulunduğu coğrafi konum açısından Kuzey Suriye'ye açılan kapı konumundadır ve bünyesinde Hurri kültrünü barındırır. Kizzuwatna, belirtilen bu iki özelliğinden dolayı Hititler için önemli bir bölgedir.

Yapılan Yüksek Lisans tezinin konusunu oluşturan "Yazılı Belgelere göre M.Ö. İkinci binyılda Kizzuwatna'nın Tarihi ve Tarihi Coğrafyası" adlı çalışma için henüz bu konuda yeteri kadar çalışma yapılmadığından nitelikli kaynak sıkıntısı bulunmaktadır. Çalışmada Kizzuwatna'nın Tarihi ve Tarihi Coğrafyası konusunda tartışmalı olan kısımlarına güncel bilgiler eklenerek yeni teklifler önerilmiştir. Ayrıca Kizzuwatna'nın Tarihi ve Tarihi Coğrafyası'nın rekonstrüksiyonu çıkarılarak bilim dünyasını bu konuda aydınlatmak amaçlanmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Kizzuwatna adının etimolojik kökeni incelenmiş, ardından da Kizzuwatna hakkında bilgi veren birincil ve ikincil kaynaklar ele alınmıştır. İkinci bölümde, Kizzuwatna Devleti'nin yazılı belgeleri henüz olmadığında Hitit Devleti Mısır Devleti ve Alalah Krallığı'nın belgelerinden yola çıkılarak Kizzuwatna ülkesinin tarihsel rekonstrüksiyonu yapılmıştır. Üçüncü bölümde ülkenin bulunduğu, günümüzde Çukurova bölgesi olarak adlandırılan Kizzuwatna bölgesinin yer aldığı Coğrafya incelenmiştir. Bölümün devamında Kizzuwatna ülkesi içerisinde yer alan kentlerden yazılı belgelerde daha fazla yer alan ve lokalizasyon yapılma ihtimali daha yüksek kentlere yer verilip, Kizzuwatna'nın Tarihi Coğrafyası incelenmiştir.

Çalışmanın birincil kaynakları çiviyazılı belgelerdir. Çalışmada birincil kaynaklar olarak adlandırılan ve çiviyazılı metinlerin kopyalarının yer aldığı serilerden (Keilschrifttexte aus Bogazkoi, Keilschrifturkunden aus Boğazkoi, İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan Boğazköy Tabletleri gibi), ikincil kaynak gruplarını oluşturan Monografi ve Süreli yayınlardan (Studien zu den Bogazkoy-Texten, Texte aus der Umwelt des Alten Testaments, Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes gibi), Hititçe sözlüklerden, etimolojik sözlüklerden ve işaret listelerinden (Catalogue des Textes Hittites, Hethitisches Wörterbuch, Hethitisches

Etmilogisches Glossar gibi), konu hakkında bilgi veren kitap ve makalelerden faydalanılmıştır. Bu kaynaklar içinde Goetze'nin" Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography" ve Ahmet Ünal-Serdar Girginer'in "Kilikya-Çukurova" Desideri, Paolo-Anna Margherita Jasink'in "Cilicia Dall'etadi Kizzuwatna alla conquista macedone" adlı yayınları çalışmanın temel teşkil eden kaynaklarıdır. Çalışma sırasında Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Hititoloji Ana Bilim Dalı ihtisas kütüphanesi, erasmus öğrencisi olarak gittiğim Westfälische Wilhelms-Universität Münster Altorientalistik kütüphanesi ve Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü kütüphanesinden faydalanılmıştır.

1.KİZZUWATNA

M.Ö. 2. Binyılda Kizzuwatna bölgesinin, yaklaşık olarak günümüz Çukurova'sı, antik dönemin Kilikya'sı olarak adlandırılan bölgede yer aldığı kabul edilmektedir. Kizzuwatna'nın lokalizasyonu ile ilgili ilk görüş Emil Forrer tarafından ortaya konulur. Hitit çivi yazılı belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Kizzuwatna ülkesi demir madeni açısından önemli bir merkez olduğundan, Emil Forrer 1926 yılında yaptığı çalışmasında, Antik Yunan kaynaklarından etkilenerek Pontus bölgesinde yaşayan Kalybes demirci kavminden dolayı Kizzuwatna bölgesini Pontus[1] bölgesine lokalize eder (Forrer 1926:38-40). Fakat Forrer'in bu görüşü Kizzuwatna ülkesinin, Hurri kültürünü bünyesinde barındırması sebebiyle kabul görmez ve Kizzuwatna'nın Çukurova bölgesinde olması gerektiğini savunulur. Albrecht Goetze de bu görüşü 1940 yılında yaptığı ayrıntılı çalışmasıyla destekler (Goetze 1940: 1-4; Ayrıca bkz. Ünal-Girginer 2007: 59). Goetze, Kizzuwatna'nın Hitit metinlerinde geçen Mantiya[2], İdahakab[3] gibi Hurrice şahıs isimlerinden yola çıkarak ve bölgenin coğrafi olarak Suriye'ye açılan kapı konumunda olması gerektiği, dolayısıyla antik dönemde Kilikya bölgesi olarak adlandırılan bölgede yer aldığını düşünmektedir (Goetze 1940: 4-8). Goetze'nin bu görüşü bilim dünyasınca kabul görür ve Kizzuwatna ülkesinin, günümüzde yaklaşık Çukurova olarak bilinen bölgede yer aldığı kabul edilir. Kizzuwatna Krallığı, Alalah krallığı ile sınır komşusu olup, aynı zamanda doğusunda Mittani devleti yer almaktadır (Goetze, 1940: 8; Trabazo 2004: 313).

Albrecht Goetze, Kizzuwatna ile ilgili Hitit metinlerinde geçen, bir Sami ismi olan Ammihatna[4], Luwi şahıs ismi olan İšputahšu[5] ve Pariyawatri[6] adlarından,

[1] Bkz. Harita 1.
[2] Tarsus'ta bulunan toprak bağış belgesinde bu kişinin adı geçer. Bkz. Goetze 1939: 4.
[3] Tarsus'ta bulunan toprak bağış belgesinde bu kişinin adı geçer. Bkz. Goetze 1939: 4.
[4] Amurru'lu bir rahiptir. Bkz. Goetze 1940: 8.
[5] Kizzuwatna'nın bilinen ilk kralıdır ve Hitit kralı ile paritetik nitelikte antlaşma yapar. Bkz. Beal 1986: 427; Bryce 2009: 392-393; Freu 2001: 15-16; Helck 1971: 281; Klengel 1976-1980: 199; Klengel 1999: 78; Ünal 2002: 123-126; Ünal-Girginer 2007: 120-122; Wilhelm 1982: 33.
[6] Tarsus'ta bulunan mühür baskısından dolayı Kizzuwatna kralı İšputahšu'nun babası olduğu anlaşılır, fakat bulunan mühür baskısında krali bir ünvan yer almadığından henüz kral olup olmadığı bilinmemektedir. Bkz. Beal 1986: 426; Bryce 2009: 392-393; Freu 2001: 17; Klengel 1999: 81.

bazı ritüellerin Luwi kökenli olmasından[7] dolayı Kizzuwatna'da Hurri kültürünün yanı sıra Luwi ve Sami kültürününde yer aldığını savunur (Goetze 1940: 4-8). Bununla birlikte, Hitit metinlerinin verdiği bilgiye göre ve M.Ö I. binyıla ait çok sayıda Anadolu hiyeroglif, Fenikece ve Aramice yazıtlarda yer alan şahıs isimlerinden anlaşıldığı kadarıyla, bu bölgeye Luwi göçü yapıldığı anlaşılır. Ahmet Ünal, bölgeye her ne kadar Luwi göçü yapılmış olsa da bölgenin nüfus çoğunluğunu Hurrilerin oluşturduğunu belirtir (Ünal-Girginer 2007: 61-63). Bu bilgiye dayanarak, bölgenin doğusunda Hurrice, batısında ise, Luwice konuşulduğuna dair bir görüş de mevcuttur (Desideri-Jasink 1990: 51; Karşıt görüş için bkz. Ünal-Girginer 2007: 61-63). Ünal-Girginer, Kizzuwatna devletiyle yapılan devlet antlaşmalarının Akkadça yapılmasının siyasi tarih açısından önemli olmasıyla beraber kültür tarihi açısıdan da önemli olduğunu vurgular. Ünal-Girginer, Akadça yapılan bu devlet antlaşmalarının, Akadça'nın Sami kökenli bir dil olmasından dolayı bölgede, Luwi kültürünün azınlıkta olduğunu buna karşın Hurri-Mezopotamya kültürünün çoğunlukta olduğu fikrini destekleyip, bölgenin bulunduğu coğrafi konumunu göz önüne alarak, bölgenin Hurri-Mezopotamya ağırlıklı bir kültüre sahip olduğunu savunur (Ünal-Girginer 2007: 61).

Kizzuwatna bölgesindeki halkın etnik unsuru çoğunluk olarak Hurri kökenli olmakla birlikte, belgelerde yer alan şahıs isimlerinden yola çıkılarak Luwi ve Sami etnik unsurları da bünyesinde bulunduran "*çok kültürlü*" bir yapıya sahip olduğu araştırmacılar tarafından kabul edilir (Goetze 1940: 4-8; Kammenhuber 1968: 87; Desideri-Jasink 1990: 51; Colins 2007: 31-32; Ünal-Girginer 2007: 61-62).

Kizzuwatna'nın ismi başta Hitit metinleri olmak üzere politik antlaşma metinlerinde ve ritüel metinlerinde sıklıkla geçer. Ayrıca annal, bayram, envanter, askeri, fal ve kehanet metinlerinde, mektuplarda ve kütüphane etiketlerinde de yer alır. Hitit metinlerinde Kizzuwatna, daha çok "*Kizzuwatna, Kizzuatna, Kizuatana, Gizzuatna*" olarak yazılır (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2 81; Ünal-Girginer 2007: 263). Ayrıca, ^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na-hi, ki-zu-wa-ti, ki-iz-wa-ti, ^{URU}GAZ-zu-wa-a[t-x] yazılışlarıyla da Hitit metinlerinde belgelenir (RGTC VI: 211-216). Kizzuwatna

[7] Kizzuwatna'lı Rahip Zarpiya'nın salgına karşı yaptığı Ritüel [B 47] .

ülkesi, çivi yazılı belgelerin dışında Anadolu Hiyeroglifli yazıtlarda da yer alır. Fraktin anıtında Kizuwana, Emirgazi'de bulunan sunaklarda Kázuwana şeklinde ki yazım formlarıyla görülmektedir (Ünal-Girginer 2007: 63). Ayrıca Kizzuwatna adı ile Hitit belgelerinin dışında Alalah, Yeni Ašur ve Mısır belgelerinde karşılaşılır. Yeni Aššur belgesinde, "*Ki-su-at-ni*" Mısır belgelerinde, "*Kedu/Qode*","q^a-s^a-*d/d-na*", EA 151 numaralı bir Amarna mektubunda "*Danuna*" yazımlarıyla yazılı belgelerde yer almaktadır (Kümmel 1976-1980: 627; Ünal-Girginer 2007: 70).

1.1.Kizzuwatna'nın Etimolojik Kökeni

Kizzuwatna kelimesinin etimolojik kökeni incelendiğinde, Goetze, ülkenin adını, anlamı henüz bilinmeyen Hurrice "*kizzu/i*" kelimesine eklenen –at Suffix'inin sonuna ise, -na Hurrice partikelinin eklenmesiyle oluşabileceğini belirtir (Goetze 1940:2). Günter Neumann ise, bu görüşe katılmayarak, Kizzuwatna kelimesinin kökeninin "*bu*" anlamına gelen Hititçe Personal Pronomen ka/i'nin ablativ formu olan kez-'in, Kizzuwatna kelimesinin kökü olduğunu, bu köke eklenen "*su*" anlamındaki Luwice watar/watnaš ya da Hititçe watar/wetena[8] kelimesiyle oluşabileceğini bunun sonucunda, "*kez wetenaz*" kelimesinin isimleştirilip latincedeki "*İnteramna<İnteramnes*" örneğinde olduğu gibi çekiminin kaybolduğu ya da birleşik kelime olabileceğini düşünür. "*Su*" anlamına gelen watar kelimesinin Dat/Lok. çekiminde "*witi*" ya da Abl. çekiminde "*witaz*" olabileceğini ve sonuna gelen –na/ni plural eklerinin Goetze'nin öne sürdüğü gibi Hurrice ek olabileceğini, böylece Kizzuwatna adının bu isimlerden oluşup "*bu suyun ülkesi*" anlamına gelebileceğini düşünür (Neumann 1958: 111-114). Ayrıca, Kizzuwatna adının etimolojik kökenin Karya dilinden türediği ve bu dilde yer alan kiz, gizza kelimelerinin "*taş*" anlamına geldiğini dolayısıyla, Kizzuwatna kelimesinin anlamının "*taşlı su*" olabileceğine dair görüşler yer almaktadır (Trabazo 2004: 311-317; Kaynar 2014: 74). Neuman'ın görüşüne katılan Trabazo, Kizzuwatna'nın etimolojik anlamının ya "*taşlı su*" ya da "*suyun/nehrin bu (karşı) tarafının ülkesi*" anlamına gelebileceğini savunur ve bu görüşünü desteklemek için farklı

[8]Bkz.: Friedrich 1952: 249; Tischler 2001: 199; Ünal 2007: 796; Kloekhorst 2008: 987-988.

coğrafyalardan örnek verir[9]. Ünal-Girginer, diğer araştırmacıların belirttiği gibi Kizzuwatna'nın Hititçe+Luwice kökenli "*kezwetnaz*" veya Karya dilinde olduğu gibi "*taşlı su*" kökeninden geldiği görüşüne katılmaz ve kesinlikle Kizzuwatna'nın Hurrice kökenli olup, mutlaka *kizabuzzu*[10], *kizzihhuru*[11], *kizza*[12], *kizzihi*[13], *kizzum*[14] kelimelerinden türediğini düşünür (Ünal-Girginer 2007: 64).

1.2. Kizzuwatna-Danuna-Adaniya Eşitliği

Hitit belgelerinde yer alan "*Tanuna Ülkesi*" ve Mısır belgelerinde yer alan "*Danuna*" ifadelerinin Kizzuwatna bölgesi ile eşitlenmesi bir dönem bilim dünyasında tartışma konusu idi. Kizzuwatna-Danuna eşitliği hakkında en kesin bilgi veren kaynak Hitit çivi yazılı belgelerden Firavun II. Ramses'in, III. Hattušili'ye yazdığı mektuptur [B.18]. Mektupta Hitit kralı III. Hattušili kendisinden önce tahta çıkan yeğeni III. Muršili ile anlaşmazlığa düştüğünü bunun sonucunda da tahta çıkanın kendisi olduğunu, III. Muršili'nin önce Kizzuwatna'ya gittiği bu bölgede tutunamayıp, Mısır'a sığındığı bilgisi yer alır. Metinde Kizzuwatna ülkesi, "^{KUR}*Tanuna/Tanuna Ülkesi*"[15] olarak adlandırılır. Bu belgeye paralel üç mektupta[16] ise, Danuna adı yerine Kizzuwatna ülkesi adı kullanılır (Ünal-Girginer 2007: 71).

Kizzuwatna-Danuna eşitliği hakkında bilgi alınan belgelerden biri de Mısır'da bulunur. Amarna dönemine ait EA 151 numaralı mektupta [B.50] firavunun vassali olan Tyros kralı Abimilki tarafından firavuna, Kuzey Suriye'de yer alan Danuna (Adana), Ugarit (Ras-Samra)[17], Qidšu (Kidši, Kadeš)[18] ve Amurru[19] hakkında

[9]Alman coğrafyasında yer alan "*Chemnitz*" ve İspanya coğrafyasından "*Guadalajara*" örneklerini göstererek bu kelimelerin "*Taşlı vadi*" ya da "*Taşın nehri*" anlamına geldiğini belirtir. Ayrıca İspanya coğrafyasında yer alan "*Extremadura*" bölgesinin "*nehrin çevresi*" ya da "*bu nehrin ülkesi* " anlamına geldiğini ve bu yer adlarında olduğu gibi Kizzuwatna'nın etimolojik anlamının ya "*taşlı su*" ya da " *nehrin/suyun bu tarafının ülkesi*" anlamına gelebileceğini düşünür. Bkz. Trabazo 2004: 315-317.
[10] Kelimennin anlamının "*bir şey, bir eşya, bir mesele*" anlamına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Richter 2012: 215.
[11]Kelimenin anlamının henüz ne olduğu belli değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz.:Richter 2012 :215.
[12]Bkz: Richter 2012:215.
[13]Kelime, bir süs eşyası, bir kült eşyası anlamına gelmektedir. Ayrıca bkz.: Richter 2012: 215.
[14]Bkz.: Richter 2012: 215.
[15] CTH 155= KBo28.3
[16] CTH 156= KBo 1.15, KBo 1.19, CTH 162.A= KUB 3.27, CTH 163= KUB 3.67.
[17] Suriye kıyı şeridinde yer alan Raš-Šamra'da yer almaktadır. Bkz: RGTC VI: 451; RGTC VI/2: 177.
[18] Bkz. RGTC VI: 209; RGTC VI/2: 79.
[19] Bkz. RGTC VI: 15; RGTC VI/2: 5.

bilgiler verilmektedir. Mektupta firavunun adı yer almaz fakat Astour ve Freu, mektubun IV. Amenhotep'e yazıldığını düşünür (Astour 1965:4; Freu 2001: 27). Belgede Danuna kralının öldüğünü yerine geçen kişi ise, onun kardeşi olduğunu, ülkede hiçbir sıkıntı olmadığından bahsedilir. Eski bir görüşe göre Danuna[20]/Adana ismi Sami kökenlidir ve Danuna'nın Suriye'nin kuzeyinde yer alan Tunanat/Dunanapa/Tnnb ile eşittir. Fakat bu görüş artık kabul gören bir görüş değildir (Freu 2001: 27; Lemche 2010[21]: 19-24). Danuna adının geçtiği bir başka Mısır belgesi ise, firavun III. Ramses'in Medinet-Habu'da yer alan Deniz kavimlerinin göçü hakkında bilgi verdiği belgedir (Ünal-Girginer: 2007: 72). Elde ki bu verilerden yola çıkılarak yapılan bu çalışmada Kizzuwatna/Danuna eşitliğini kabul edilmektedir.

Kizzuwatna-Danuna eşitlemesinden sonra, bir başka sorun ise, Danuna-Adaniya eşitliğidir. Ünal-Girginer, Danuna-Adaniya eşitlemesinin doğru bir eşitleme olduğunu düşünür. Bu görüşünü, Adaniya adının başında bulunan "*A*" ünlüsünün düşmesi sonucu oluştuğunu kabul eder. Benzer örneklerin Eski Yakındoğu dillerinde görüldüğünü örneklerle açıklar: Akadça'da "*değirmenci*" anlamına gelen alahhinu-lahhinu ve "*gül*" anlamına amurdanu-murdanu örneklerinde olduğu gibi, bu durumun Hititçe şahıs isimlerinde de belgelendiğini Anuwanza-Nuwanza, benzer bir durumun Hurrice ile akraba olan modern Kafkas diilerinde de görüldüğünü,[22] belirtir (Ünal-Girginer 2007: 69-70). Bu bilgilerin dışında, Hitit kaynaklarında geçen [B.18] numaralı metin ve Geç Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen yazıtlarda okunan [B.60, B.61] "*Danuna*" ya da "*Dnny*" ifadelerinden dolayı yazılı kaynaklarda Danuna Ülkesi olarak geçen yerin Adana çevresinde aranması gerektiği düşünülür (Alparslan 2000: 78; Hawkins 2005: 155-159).

[20] Danuna kelimesinin etimolojik kökenini Hurrice tan- "*yapmak*" fiilinden türediğine dair bir görüş mevcuttur. Bkz. Ünal-Girginer 2007: 67; Richter 2012: 436-438.

[21] Lemche ile yapılan görüşme de kendisinin artık Danuna=Tnnb/Tunanat/Dunanapa eşitliğine artık katılmadığını belirtmiştir.

[22] Bu bilgilere ek olarak Hurrice ile akraba olan Kuzeybatı Kafkas dillerinden Abazca'da benzer bir şekilde yer aldığı Ahazarkua-Hazarlar, Avanakua-Venedikliler örneklerinde de bu tip ses düşmesinin görüldüğü bilinir. Bkz. Ünal-Girginer 2007: 69-70.

Adaniya[23] kenti, Telipinu fermanında [B.6] yer almaktadır. Bu belgeye göre kral Ammuna döneminde Adaniya ve bazı Hitit kentleri Hatti ülkesine düşmanlık etmektedir. Telipinu Fermanında [B.6], Hitit kralı Ammuna dönemi ele alınırken, Matila[24], Kalmiya[25], Arzawa[26],Šallapa[27], Parduwata[28], Ahhula[29] ve Adaniya gibi kentlerin Hititlere düşmanlık ettiği yer almaktadır. Beal, bu belgeden ve Tarsus'ta bulunan toprak bağış belgesinden [B.1] yola çıkarak Eski Hitit devleti döneminde Adaniya kentinin Hititlere bağlı olduğunu belirtir[30]. Ayrıca Beal, Wilhelm ve Jasink, Telipinu Fermanı'nda "*Adaniya Ülkesi*" olarak adlandırılan politik birimin ise, Adana sınırları içinde yer aldığını ve en geç Ammuna döneminde Kizzuwatna Devleti olarak Hitit Metinlerinde yer aldığını kabul etmektedir (Wilhelm 1982: 33; Beal 1986: 426; Jasink 1991: 258). Telipinu Fermanı dışında "*Adaniya Ülkesi*" terimi bir coğrafi bir birim olarak I./II. Tuthaliya Dönemi'nde yapılan Šunaššura Antlaşması'nda[31] da yer alır. Bu belgelerin dışında I. Arnuwanda dönemine tarihlendirilen bir belgede [B.17] Kizzuwatna'nın bulunduğu coğrafya "*Adaniya*" olarak tanımlanır. Hitit Belgeleri'nde Adaniya olarak adlandırılan kentin, Adana civarında olduğu ve daha sonra yakınında bulunan kentleri de bünyesine kattıktan sonra Kizzuwatna krallığının kurulduğu görüşü kabul edilir (Beal 1986: 424-426; Desideri-Jasink 1990: 52 vd.; Strauss 2006:4; Bryce 2009: 392-393; Altman 2011: 68). Dolayısıyla yapılan bu çalışmada yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda Kizzuwatna-Danuna-Adaniya eşitlemesi kabul edilir.

1.3. Kizzuwatna Hakkında Bilgi veren Kaynaklar

MÖ. İkinci Binyılda Anadolu'nun güneyine, antik dönemde Kilikya olarak adlandırılan bölgeye lokalize edilen Kizzuwatna bir dönem bağımsız bir devlet olarak Hitit çivi yazılı belgelerde yerini alır. Bağımsızlığını yitirdikten sonra ise, bir

[23] Detaylı bilgi için bkz. Bölüm 3.4.2.
[24] Günümüzde Gaziantep dolaylarında yer alan Battal Höyük ile lokalize edilmesi düşünülmektedir. Bkz.RGTC VI: 266; RGTC VI/2: 103.
[25] Bkz.:RGTC VI: 166,333.
[26] Bkz.:RGTC VI: 42-45; RGTC VI/2: 14.
[27] Bkz.:RGTC VI:333; RGTC VI/2:134.
[28] Bkz.:RGTC VI:309: RGTC VI/2:122.
[29] Bkz.:RGTC VI:2.
[30] Bkz. Bölüm 2.2.1.
[31] Bkz. Bölüm 1.3.1. ve 2.3.7.

bölge ismi olarak yazılı belgelerde geçmeye devam etmektedir. Yapılan bu çalışmada Kizzuwatna, siyasi bir birimi ifade etmediği sürece bölge adı olarak adlandırılacaktır. Kizzuwatna, hem bünyesinde barındırdığı Hurri kültüründen dolayı, hem de Hitit devletinin hâkim olmak istediği Kuzey Suriye bölgesine açılan bir kapı konumunda olması sebebiyle, Hititlerin ilgi sahasında olan bir bölgedir. Ayrıca Anadolu'nun doğusunda yer alan Mittani devleti de, Hititler gibi Kuzey Suriye'ye hâkim olmak istediğinden dolayı Kizzuwatna, her iki devlet içinde önemli bir coğrafi bölgede yer alır. Çukurova bölgesinde olduğu kabul edilen bu devletin, henüz kendi yazılı belgelerine ulaşılmadığından dolayı, bu devlet hakkında bilgilere Hitit, Mısır, Alalah belgelerinden ulaşılmaktadır. Yapılan bu çalışma, Horst Klengel'in 1999 yılında yayınladığı "*Geschichte des Hethitischen Reiches*" adlı çalışması örnek alınarak Kizzuwatna hakkında doğrudan ve dolaylı olarak bilgi veren kaynaklar olarak iki gruba ayrılır. Çalışmada doğrudan bilgi veren kaynaklara "*A*" kodu, dolaylı bilgi veren kaynaklara ise, "*B*" kodu verilmiştir.

1.3.1. Kizzuwatna Hakkında Doğrudan Bilgi veren Kaynaklar

A.1 *İšputahšu Mührü*[32]: Kizzuwatna kralı İšputahšu'nun bilinen ilk Kizzuwatna kralı olduğu kabul edilir. Tarsus-Gözlükule kazılarında, bulunan bir mühürde, üzerinde çivi yazısı ile yazılan "^{m}*İš-pu-tah-šu LUGAL.GAL DUMU pa-ri-ia-wa-at-ri*/ *Büyük kral İšputahšu Pariyawatri'nin oğlu*" ifadesi yer almaktadır (Goetze, 1940: 73). Pariyawatri'nin ise, Ammuna döneminde Hititlere isyan eden Adaniya kralı olduğu varsayılmaktadır (Beal 1986: 424-445).

A.2 *CTH 21*[33]*Išputahšu Antlaşması*: Hitit Kralı Telipinu ile Kizzuwatna kralı İšputahšu arasında yapılan paritetik nitelikli antlaşma metnidir. Freu ve Ünal, İšputahšu antlaşmasının daha sonra ki Kizzuwatna-Hitit antlaşmalarına model oluşturduğunu düşünür (Freu 2001: 15; Ünal-Girginer 2007:127).

[32] Bkz. Kammenhuber 1968: 296.
[33] CTH 21= KUB 4.76, KUB 31.81, KUB 31.82, KBo 19.36, KBo 19.37,Transkripsiyon ve çeviri için Bkz. Devecchi 2015: 63-65. Antlaşma hakkında detaylı bilgi için bkz. Bölüm 2.3.1.

A.3 *CTH 29 Eheya Antlaşması*[34]: Hitit kralı Tahurwaili ve Kizzuwatna kralı Eheya ile yapılan bu antlaşma eşitlik esasına dayalı olup, Akadça yapılır. Yapılan bu antlaşma tabletinin üzerinde ilk defa bir kralın mührü ele geçer (Ünal 2001: 128-130).

A.4 *CTH 26 Paddatiššu Antlaşması*[35]: Antlaşma metninde adı henüz bilinmeyen bir Hitit kralı ile Kizzuwatna kralı Paddatiššu arasında yapılır. Antlaşmanın Hitit tarafının Alluwamna, II. Hantili ya da II. Huzziya olduğu düşünülmektedir. Klengel, antlaşmanın Hitit tarafının II. Huzziya olabileceğini ifade eder (Klengel 1999: 388). Klengel'in bu görüşüne karşı Freu, antlaşmanın Hitit tarafının Alluwamna ya da II. Hantili olduğunu düşünür (Freu 2001: 17).

A.5 *CTH 25 Pilliya Antlaşması*[36]: Hitit kralı II. Zidanta ile Kizzuwatna kralı Pilliya arasında yapılan bu ateşkes niteliğindeki antlaşma da daha önce yapılan antlaşmalar gibi paritetik niteliktedir. Antlaşmadan anlaşıldığı kadarıyla bir zamanlar Hatti ülkesi ile Kizzuwatna ülkesi arasında bir savaş olur ve bu savaştan her iki ülkenin sınır bölgesindeki kentlerin zarar gördüğü anlaşılmaktadır (Ünal 2001: 129-130).

A.6 *CTH 25–AT3*[37]: Mittani kralı Parrattarna gözetiminde, Kizzuwatna kralı Pilliya ile Alalah kralı İdrimi arasında yapılan antlaşma AT 3 ve CTH 25 II numaralı Alalah metnidir. Antlaşma metni Alalah IV. Tabakada bulunmuştur (Ünal 2001: 125-127).

---

[34] CTH 29= KBo 108, KBo 109,KBo 28.107, KUB 3.13.Transkripsiyon ve çeviri için Bkz.:Otten 1971: 65 vd.; Del Monte 1981: 203-221; Devecchi 2015: 65-68. Antlaşma hakkında detaylı bilgi için bkz. Bölüm 2.3.2.

[35] CTH 26= KUB 34.1, KBo 28.105a, KBo 28.105b. Transkripsiyon ve çeviri için Bkz.:Meyer 1953:109-124; Beckman 1996:11-13; Karauğuz 2002:49-51; Kitchen-Lawrence 2012: 293-298; Devecchi 2015: 70-73. Detaylı bilgi için bkz. Bölüm 2.3.3.

[36] CTH 25= KUB 36.108. Transkripsiyon ve çeviri için Bkz.: Otten 1951: 129 vd; Kitchen-Lawrence 2012/1: 299-302; Devecchi 2015:68-70. Antlaşma hakkında bilgi için bkz. Bölüm 2.3.4.

[37] Transkripsiyon ve çeviri için Bkz. Wiseman 1953: 31-32; Schwemer 2005b: 182; Kitchen-Lawrence 2012/1: 303-306; Kitchen-Lawrence 2012/2:36. Antlaşma hakkında bilgi için bkz. Bölüm 2.3.5.

A.7 *CTH 641.1*[38]*Tanrıça İšhara'nın Kült Belgesi:* CTH 641.1 numaralı grupta yer alan KUB 40.2 numaralı belgede Talzu'nun adı geçmektedir. Fakat ele geçen tabletin yıpranmış olmasından dolayı Talzu'nun önünde herhangi bir unvanının olup olmadığı anlaşılmamaktadır. Metnin 12. Satırında geçen ma-ah-ha-an Tal-zu-uš ifadesini Goetze "*Talzu kral olduğu zaman*" olarak yorumlar fakat bu durum sadece bir hipotezdir (Goetze 1940: 61-71). Eğer Talzu kral olarak kabul edilecekse bu kralın I. Muwatalli ya da II. Huzziya döneminde hüküm sürmüş olduğu kabul edilmektedir (Klengel: 1999:100; Peker 2009: 171). Bir başka görüşe göre ise, Talzu varlığı tartışma konusu olan II. Hattušili döneminde hüküm süren bir Kizzuwatna kralıdır (Freu 2001: 13-30).

A.8 *CTH 41 Šunaššura Antlaşması*[39]: Kizzuwatna kralı Šunaššura ile hem Akkadça hem Hititçe yapılır. Yapılan bu antlaşmada Hitit kralının adı, antlaşma tabletinin oldukça zarar görmesi sebebiyle okunamamaktadır. Antlaşmanın Hitit tarafının önceden I. Šuppiluliuma, II. Muršili ya da II. Muwatalli olduğu düşünülmekteydi (Weidner 1923: 88-111; Sir-Gavaz 2007: 41; Sir-Gavaz 2008: 21-39). Bu görüş daha sonra reddedilerek antlaşmayı yapan Hitit kralı I./II. Tuthaliya ya da II./III. Tuthaliya olduğu görüşü kabul edilmektedir (Beal 1986: 432; Wilhelm 1982: 42-45; Klengel: 1999:106; Ünal 2002:131). Bu antlaşmadan sonra Kizzuwatna ülkesi, Hitit hâkimiyeti altına girmeye başlar[40].

A.9 *CTH 133 I.Arnuwanda-İšmerikka halkı arasındaki Antlaşma*[41]: Antlaşma, Kizzuwatna bölgesi ile Hitit ülkesi arasında yaşayan İšmerikka halkı ile yapılır. Antlaşmada adı geçen ve Mittani bölgesinde olduğu bilinen Waššukanna[42],

[38] CTH 641.1= KUB XL.2 Bo 4889. Transkripsiyon ve çeviri için Goetze ve Meyer'den yararlanılmıştır. Bkz. Goetze 1940: 59-71; Meyer 1953: 113 vd. Antlaşma hakkında bilgi için bkz. Bölüm 2.3.6.

[39] CTH 41=KBo 1.5,KBo 19.39, KBo 19.40 KBo 28.75,KBo 28.106,KBo 28.107,KBo 28.108, KBo 28.110,KUB 3.4,KUB 8.81,KUB 36.127.Transkripsiyon ve çeviri için Bkz.:Weidner 1923: 88-111; Beckman 1996: 13-22; Schwemer 2005: 97-107;Karauğuz 2002:52-66; Christiansen 2012: 203-204; Kitchen-Lawrence: 2012/1: 315-338; Kitchen-Lawrence 2002/2: 39-41; Devecchi 2015: 73-92. Antlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 2.3.7.

[40] Bkz. Bölüm 2.3.7.

[41] CTH 133= KUB 23.68, KUB 26.41, AboT 1.58. Transkripsiyon ve çeviri için Bkz. Kempinski-Košak 1969-1970: 191-217; Karauğuz 2002: 66-71;Christiansen 2012: 197-203; Kitchen-Lawrence 2012/1:347-354. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 2.3.8.

[42] RGTC VI: 479-480; RGTC VI/2: 187.

Irrıta[43] ve Uruša[44] kentlerinin Kizzuwatna'da kalmasından dolayı Kizzuwatna Devleti'nin bu dönemde kapladığı sınırlar tartışma konusudur. Bahsedilen kentlerin I./II. Tuthaliya döneminden sonra Hitit hâkimiyetine girmeye başlayan Kizzuwatna devletine ait olduğu düşünülür (Klengel 1999:125). Bu görüşe karşın, Hatti kralı I. Arnuwanda'nın çağdaşı olduğu düşünülen, Mittani kralı I. Artatama'nın bölgenin büyük güçlerinden olan Mısır ile kurduğu iyi ilişkilerden dolayı aynı isimle anılan başka kentlerin olabileceğini belirtilir (Peker 2009: 110-111).

A.10 *HKM 74*[45]: HKM 74.12 numaralı Maşat Höyük mektubunda Kizzuwatna adı, ^{URU} ki-iz-zu-wa-at-na-ia olarak belgelenir. Bu mektup, Kizzuwatna rahibi olduğu düşünülen Kanztuzili tarafından, Maşat Höyük ile lokalize edilen Tapikka[46] kentinin beyi olan Kaššu'ya yazılır.

A.11 *CTH 44 Hitit Kralı Šuppiluliuma'nın oğlu Telipnu'yu Kizzuwatna'ya rahip olarak ataması ile ilgili Kararname*[47]: Metinde I.Šuppiluliuma, oğlu Telipinu'yu Kizzuwatna bölgesine rahip olarak atar. Bu kararnameden anlaşıldığı kadarıyla Kizzuwatna artık Hitit İmparatorluğuna bağlı bir eyalet haline gelir.

1.3.2. Kizzuwatna Hakkında Dolaylı Bilgi veren Kaynaklar

Bölüm 1.2'de bahsedildiği gibi, Kizzuwatna ülkesi, hem Hitit Devleti'nin siyasi çıkarları açısından hem de bünyesinde barındırdığı Hurri kültürü açısından oldukça önemlidir. Birçok Hitit çivi yazılı belgede, Hiyeroglifli yazıtlarında ve Mısır belgelerinde Kizzuwatna adına rastlanılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde Kizzuwatna, hakkında dolaylı yoldan bilgi veren kaynaklar ele alınacaktır.

B.1 Eski Hitit Devleti dönemine tarihlendirilen bu toprak bağış belgesi Tarsus Gözlükule kazılarında bulunur. Bu toprak bağış belgesinde İdahakap[48] ve Mantiya[49]'ya verilen erkek ve kadın hizmetkârlardan bahsedilir. Ayrıca metinde yer

[43] RGTC VI:144; RGTC VI/2: 52.
[44] RGTC VI:464,475; RGTC VI/2: 181.
[45] Transkripsiyon ve çeviri için bkz.: Alp 1991: 262-263. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 2.3.9.
[46] Bkz.: RGTC VI:402-403; RGTC VI/2:159.
[47]CTH 44= KUB 19.25, KUB 19.26 Transkripsiyon ve çeviri için Bkz.: Goetze 1940: 12-17; Karauğuz 2002: 70-71. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 2.4.1.
[48]Laroche1966:52.
[49]Laroche 1966: 113.

alan *Šaktu*[50]*-[x]* dağının da Çukurova bölgesinde yer alıp yer almadığı tartışma konusudur. Beal metinde adı geçen arazinin Çukurova bölgesinde yer aldığını ve bu yüzden Kizzuwatna'nın bu dönemde Hitit hâkimiyeti altında olduğunu savunur (Beal 1986: 424). Buna karşılık Del Monte-Tischler, Ünal ve Wilhelm bu yerin Orta Anadolu'da olduğunu düşünür (Ünal 2002: 124; Rüster-Wilhelm 2012: 139). Dolayısıyla belgenin Tarsus'a sonradan getirilebileceği görüşünü savunulur (Ünal 2002: 124).

B.2 *CTH 4*[51]: I. Hattušili döneminin tamamını kapsamayan bu belge, kralın tartışmalı olarak altı yıllık bir dönemde ki askeri faaliyetlerini Akkadça ve Hititçe olmak üzere iki dilde yapılır (Peker 2009: 14).

B.3 *CTH 7*[52]: CTH 7 numaralı belge, Hitit kralının seferine ele alır. Bu belgeden anlaşıldığı kadarıyla, I. Hattušili'nin ilk Suriye seferi'nde Hurri kent devletlerinden Uršu'yu kuşatılır. Kral, kuşatmaya Lawazantiya kentinden yönetir (Peker 2009: 15-16).

B.4 *CTH 12*[53]: I. Muršili dönemine tarihlendirilen bu belge de Hitit kralının Anadolu seferleri konu edinilir. Fakat metin grubu tarihsel rekonstrüksiyon için yeterli bilgi sunmamasına rağmen, bu dönemde Hitit kralının Lawazantiiya ve Haššuwa kentlerinden, Suriye bölgesinin kuzey ve batı uçlarında Hurrili düşman ile savaştığı anlaşılır (Peker 2009: 44).

B.5 *CTH 13*[54]:Adaniya kentinin adı, ilk defa Hitit kralı I. Hattušili ya da I. Muršili dönemine tarihlendirilen bu belgede[55] yer alır. Hitit kralının Hurrilere karşı

[50] Bu yer adının Kaška bölgesinde yer alan $^{HUR.SAG}$ša-ak-du-nu-wa dağı olabileceği bu yüzden Orta Anadolu'da olduğu düşünülür. Bkz. RGTC VI:331;RGTC VI/2: 133;Ünal 2002: 124.
[51]CTH 4= KBo10.1, KBo 10.2, KBo 10.3, KBo 50.198, KUB 23.20, KUB 23.31, KUB 23.33, KUB 23.41, KUB 40.6, KUB 57.48, IBoT 3.134, IBoT 4.264, VBoT 13.
[52]CTH 7= KBo 1.11.
[53] CTH 12=KBo 3.55, KBo 13.52, KBo 43.63,KBo 46.265, KBo50.5,KBo 53.291, KUB 23.53, KUB 31.64, KUB 31.110. Ayrıca bkz.Bölüm 2.2.1.
[54] CTH 13 için bkz.:KBo 3.44, KBo 3.46, KBo 3.53, KBo 3.54, KBo 19.90, KUB 26.75, KUB 48.81. Bkz. Bölüm 2.2.1.
[55] I.Muršili'nin Hurri savaşları/İcraatları ya da I. Hattušili'nin ayrıntılı yıllıkları KBo 19.90 + KBo 3.53 + KBo 3.54, KBo 3.44, KUB 26.75+ KBo 3.46, KUB 48.81. Bu metin grubunun tarihlendirilmesi ile ilgili olarak I. Hattušili dönemine ait olduğu ve I.Muršili dönemine ait olduğuna dair görüşler mevcuttur. Bkz. Kempinski-Košak 1982: 86-117; De Martino 2003:130; Peker 2009 42-43.

giriştiği mücadeleyi ele alan CTH 13. II metin grubunun içinde yer alan KUB 48.81'de bu kentin adı (^{URU} a-ta-ni-[x] yazımıyla) Hitit çiviyazılı belgelerde yerini alır (Kempinski-Košak 1982: 87-116).

B.6 *CTH 19*[56]: Hitit kralı Telipinu'nun fermanını[57] içeren CTH 19 numaralı metin grubunun içinde, Hititçe ve Akkadça olmak üzere iki farklı dilde yazılmış örnekleri mevcuttur. Akadça yazılmış KBo 28.124 Öy. II. 21.2 numaralı metinde Adaniya kenti, (KUR ^{URU}a-da-ni-[x] yazımıyla) belgelenir. Ayrıca aynı metnin Hititçesi olan KUB 11.5,Öy. 14 numaralı metinde aynı kentin adı ile (KUR^{URU} a-da-ni-ya yazımıyla) tekrardan karşılaşılır (RGTC VI: 54-55; RGTC VI/2: 19; Hoffmann 1984: 27). Bu metinde, Telipinu'nun Hitit tahtına oturmadan önce, Hitit devletinin bulunduğu siyasi koşullar ele alınmaktadır.

B.7 *CTH 42*[58]: Hitit Kralı I.Šuppiluliuma ile Azzi-Hayaša kralı Hukkana ile yapılan antlaşma metni[59] CTH 42 grubunda, KBo 5.3 metininde (^{URU} ki-iz-zu-wa-at-na şeklinde ki yazımıyla) ve KBo 19.39'da (KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-at-ni yazımıyla) yer alır (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81). Bu metinlerde Kizzuwatna ülkesinin adı antlaşmaya şahitlik yapan yemin tanrıları arasında yer alır.

B.8 *CTH 50*[60]: Hitit kralı I.Šuppiluliuma ile Kargamiš kralı Šarri-Kušuh arasında yapılan antlaşma metninde CTH 50 numaralı grupta yer alan KUB 19.27'de (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-ni ve ^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na yazımlarıyla) bir bölge adı olarak belgelenir (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81).

B.9 *CTH 51*[61]: Hitit Kralı I.Šuppiluliuma ile Mittani kralı Šattivaza arasında Akadça ve Hititçe olmak üzere bilingual olarak yapılan antlaşma metninde

[56] CTH 19 için bkz.: KBo 1.27, KBo 3.1, KBo 3.67, KBo 3.68, KBo 7.15, KBo 12.4, KBo 12.5, KBo 12.6, KBo 12.7, KBo 12.12, KBo 19.96, KBo 19.97, KUB 3.85, KUB 3.89, KUB 11.1, KUB 11.2 KUB 11.5, KUB 11.6, KUB 31.2, KUB 31.17, VBoT 107.
[57] Ayrıntılı bilgi için bkz.: Hoffman 1984. Ayrıca bkz. Bölüm 2.3.1.
[58] CTH 42 için bkz.:KBo 5.3, KBo 5.12, KBo 19.39, KBo 19.43, KBo 19.43a, KBo 19.44, KBo 19.44b, KBo 22.40, KBo 50.104, KBo 50.120, KBo 53.309, KBo 54.12, KUB 14.6, KUB 19.24, KUB 23.73, KUB 23.74, KUB 26.37,KUB 26.38, KUB 40,35.
[59] Transkripsiyon ve Çeviri için bkz.: Beckman 1986: 22-30, Klinger 2005: 107-113, Akdoğan 2007:27-37; Christiansen 2012: 184-196.
[60] CTH 50 için bkz.: KUB 19.27.
[61] CTH 51 için bkz.:KBo 1.1, KBo 1.2, KBo 28.111, KBo 28.112, KBo 28.113, KBo 28.114, KUB 3.1a, KUB 3.1B, KUB 3.1C, KUB 3.1d, KUB 21.18, KUB 26.34, ABoT 2.1. Transkripsiyon ve

Kizzuwatna adı, Akad dilinde yazılan antlaşmalardan KBo1.1'de (^{URU} ki-iz-zu-at-ni şeklinde) ve KUB 3.1a+b Ay. 10'da (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na yazımıyla) yer almaktadır. Bu metinlerin yanı sıra Kizzuwatna adı, aynı grupta yer alan ve Hititçe yapılan KBo 1.2'de de (^{URU}gi-iz-zu-at-ni yazımıyla) yer almaktadır (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81). Bu antlaşmada Kizzuwatna'nın adı, antlaşmaya şahitlik eden yemin tanrıları ile birlikte geçer.

B.10 *CTH 52*[62]: Mittani kralı Šattivaza ile Hitit kralı I.Šuppiluliuma arasında Akadça ve Hititçe yapılan yapılan antlaşma metninin Akadça yazılan tableti CTH 52. I'de yer alan KBo1.3 metninin tarihe geri bakış kısmında Kizzuwatna adı (KUR ^{URU}ki-iz-zu-at-ni yazımıyla) bir bölgede adı ve siyasi birim olarak belgelenir (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81).

B.11 *CTH 53*[63]: Hitit Kralı I.Šuppiluliuma ile Nuhašše kralı Tette arasında Akadça yapılan antlaşma metninde Kizzuwatna adı, KBo1.4, IV.17'de, metninin tarihe geri bakış kısmında, (KUR^{URU} ki-iz-zu-wa-at-ni şeklinde ki yazımıyla) bir bölge adı olarak belgelenir (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81).

B.12 *CTH 61*[64]: Kizzuwatna adı, Hitit kralı II. Muršili'nin 10 yıllık annellerinin ele alındığı CTH 61 grubunda KUB 14.28+29 III.I.28 ve KUB 19.3 metinlerinde (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na-az, ^{URU} Kizzuwatni, ^{URU} Kizzuwatna şeklinde ki

---

çeviri için bkz: Wilhelm 2005: 113-121; Christiansen 2012: 207-213; Kitchen-Lawrence 2012: 365-380.

[62] CTH 52 için bkz.:KBo 1.3, KBo 50.17, KBo 50.18, KUB 3.17, KUB 8.80, KUB 14.28, KUB 14.29, KUB 19.3, KUB 23.50. Transkripsiyon ve çeviri için bkz: Wilhelm 2005: 113-121; Christiansen 2012: 207-213; Kitchen-Lawrence 2012: 365-380.

[63] CTH 53 için bkz.: KBo 1.4, KBo 1.16, KBo 13.55, KBo 28.98, KUB 3.2, KUB 3.3, KUB 3.9, KUB 3.10 ABoT 2.2 Transkripsiyon ve çeviri için bkz.: Christiansen 2012: 232-235; Kitchen-Lawrence 2012: 407-418.

[64] CTH 61 için bkz.: KUB 14.15, KUB 14.16, KUB 14.17, KUB 14.18, KUB 14.19, KUB 14.20,KUB 14.21, KUB 14.24, KUB 14.25, KUB 14.28, KUB 14.29,KUB 19.3, KUB 19.29, KUB 19.30, KUB 19.32, KUB 19.34, KUB 19.35, KUB 19.36, KUB 19.37, KUB 19.38, KUB 19.39, KUB 19.40, KUB 23.36, KUB 23.81, KUB 26.79, KUB 30.75, KUB 31.9, KUB 31.10, KUB 31.35, KUB 31.79, KUB 31.137, KUB 34.33, KUB 34.34, KUB 34.36, KUB 40.3, KBo 2.5, KBo 2.5a, KBo 3.4, KBo 4.4, KBo 5.8, KBo 7.17, KBo 8.34, KBo 9.76, KBo 9.77, KBo 9.100, KBo 10.17, KBo 10.38, KBo 12.17, KBo 14.19, KBo 14.20, KBo 14.40, KBo 16.1, KBo 16.2, KBo 16.5, KBo 16.6, KBo 16.7, KBo 16.8, KBo 16.8, KBo 16.10, KBo 16.12, KBo 16.13, KBo 16.14, KBo 16.15, KBo 16.16, KBo 16.17, KBo 16.18, KBo 19.46, KBo 19.77, KBo 22.90, KBo 34.44, KBo 40.3, KBo 40.4, KBo 40.7, KBo 40.282, KBo 44.2, KBo 44.25, KBo 44.257, KBo 44.239, KBo 50.19, KBo 50.20, KBo 50.21, KBo 50.22, KBo 50.23, KBo 50.31, KBo 50.33, KBo 50.174, KBo 53.282, IBoT 4.269.

yazımlarıyla) çivi yazılı tabletlerde bir bölge ismi olarak yer almaktadır (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81).

B.13 *CTH 62*[65]: II. Muršili döneminde Amurru kralı Duppi-Tešub ile Akadça yapılan antlaşma metninin yer aldığı CTH 62 grubuna ait KUB 14.5.B.15 metninde Kizzuwatna'nın adı, (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-ni yazımıyla) antlaşmaya şahitlik eden yemin tanrılarının arasında yer almaktadır (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81).

B.14 *CTH 70*[66]: II. Muršili'ye ait olan, "*II.Muršili'nin Tawananna'ya*[67] *duası metni*" adlı, KUB 14.4 numaralı belgede Kizzuwatna ülkesi (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na yazımıyla) bir bölge ismi olarak çiviyazılı belgelerde yer almaktadır (RGTC VI:211-216; RGTC VI/2: 81; De Martino 1998: 28; Singer 2002: 73-79).

B.15 *CTH 88*[68]: III. Hattušili'ye ait olan CTH 88 metin grubunun içinde yer alan KBo 6.28 numaralı metinde Kizzuwatna ülkesi (^{URU}Ki-iz-zu-wa-at-na-an yazımıyla) belgelenir (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81). Ele alınan bu metinde Hattušili, Hatti Ülkesi'nin II./III. Tuthaliya döneminde ki siyasi durumunu ele alır.

B.16 *CTH 136*[69]: I. Šuppılulıuma'nın Mukiš[70] ile yaptığı antlaşma metnini içeren CTH 136 numaralı gruptaki KBo 13.55'te Kizzuwatna ülkesi, (KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-at-ni yazımıyla) Hitit çivi yazılı belgelerinde bir bölge ismi olarak yerini alır (RGTC VI: 211-216; Klinger-Neue 1990: 141; RGTC VI/2: 81).

---

[65] CTH 62 için bkz.:KBo 5.9, KBo 16.19, KBo 22.39, KBo 50.25, KBo 50.26, KUB 3.14, KUB 3.119, KUB 14.5, KUB 19.48, KUB 21.49,KUB 23.6. Transkripsiyon ve çeviri için bkz.: Beckman 1999: 54-69; Kitchen-Lawrence 2012:465-482.

[66] CTH 70= KBo4.8, KBo 19.84, KBo 19.85,KBo 22.30, KBo 22.152, KBo 50.43, KBo 50.44, KBo 50.46, KBo 52.17, KBo 57.19, KBo 57.24, KUB 14.4, KUB 21.19, KUB 40.94, Transkripsiyon ve Çeviri için bkz. Alparslan 2006: 8-30.

[67]II. Muršili, tahta çıktığı sırada, babası Šuppiluliuma'nın eşi, Tavananna görevini sürdürmekteydi. Babil'den gelin olarak gelen bu kişi, Hitit devlet organizasyonunda bir unvan olan Tavananna'yı bir şahıs ismi olarak kullanmaya başlar. Bu yüzden Kraliçe'nin Babilce ismi bilinmemektedir. Fakat SBoI'de yer alan Mühür baskısının lejantında yer alan "ma-al-ni-gal MUNUS.LUGAL" ifadesinden dolayı kraliçenin adının Malnigal olabileceği düşünülür. Fakat bu görüş Otten tarafından kabul gören bir düşünce değildir. Bkz. Alparslan 2006: 8; Otten 1995: 19 vd.

[68] CTH 88= KBo 6.28, KUB 26.48. Transkripsiyon ve çeviri için bkz.: Peker 2009: 113; Christiansen 2012: 292-296. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 2.3.9 ve 2.4.4.

[69] CTH 136= KBo 13.55

[70] Ayrıntılı bilgi için bkz.: RGTC VI:275; RGTC VI/2:106; RGTC XII/2: 197.

B.17 *CTH 143*[71]: CTH 143 numaralı metin grubunda yer alan "I. Arnuwanda'nın Annelleri"nin ele alındığı metinde Kizzuwatna bölgesinin bulunduğu Coğrafi bölge [x] a-da-ni-ya-an olarak tanımlanır (RGTC VI: 211-216).

B.18 *CTH 155*[72]: Firavun II. Ramses'in, Hitit kralı III. Hattušili'ye yeğeni Urhi-Tešup hakkında yazdığı KBo 28.3 ve KUB 3.22 numaralı mektupta Kizzuwatna ülkesi KUR Tanuna "*Tanuna Ülkesi*" olarak belgelenir (Ünal-Girginer 2007: 71).

B.19 *CTH 156*[73]: Firavun II. Ramses'in, Hitit kralı III. Hattušili'ye yeğeni Urhi-Tešub hakkında yazdığı KBo 1.15 Ay.23 ve KBo 1.19 Ay.23 numaralı mektuplarda Kizzuwatna, bir bölge ismi olarak ($^{URU.KI}$ ki-iz-wa-at-na şeklindeki yazımıyla) ve aynı katalogta ki Akadça yazılan KBo 1.22.Ay.4'de (KUR ki-iz-wa-at-na yazımıyla) yerini alır (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2:81).

B.20 *CTH 162*[74]: Firavun II. Ramses tarafından Hitit kralı III. Hattušili ve kraliçe Puduhepa'ya hitaben yazılan KUB 3.27 numaralı tablette Kizzuwatna bir bölge ismi olarak (KUR ^{URU}ki-iz-zu-wa-at-ni yazımıyla) Hitit çivi yazılı belgelerinde yer alır (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81).

B.21 *CTH 163*[75]: Firavun II. Ramses tarafından Hitit kralı III. Hattušili ve kraliçe Puduhepa'ya hitaben yazılan KUB 3.67 numaralı tablette Kizzuwatna ülkesi bir bölge ismi olarak (KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-at-ni yazımıyla) belgelenir (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81).

B.22 *CTH 173*[76]: Hitit Kralı III. Hattušili tarafından Aššur kralı I. Šalmaššar ya da I. Adad-Nirari'ye yazılan mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Kizzuwatna ülkesinde demir madeni bulunmaktadır. Fakat demirin, Kizzuwatna ülkesinde mi

[71] CTH 143= KUB 23.14, KUB 23.24. Ayrıca bkz. Bölüm 2.3.8.
[72] CTH 155= KBo28.3, KUB 3.22. Ayrıntılı bilgi için Bryce 2003: 91.
[73] CTH 156 =KBo 1.15, KBo 1.19, KBo 1.22, KUB 3.30, KUB 3.31, KUB 3.36. Ayrıntılı bilgi için bkz. Edel 1994: 64-69.
[74]CTH 162= KBo 28.27, KBo 28.32, KBo 28.52, KUB 3.25, KUB 3.27. Ayrıntılı bilgi için Edel I 1994: 182; Edel II 1994: 273.
[75] CTH 163= KUB 3.67.
[76] CTH 173= KBo 1.14.

işlendiği yoksa bu bölgede yer alan mühür evlerinde mi depolandığı konusunda, bilim dünyasında farklı görüşler bulunmaktadır[77].

B.23 *CTH 213*[78] : CTH 213 kataloğu antlaşma metinlerinin yer aldığı tablet fragmanlarını içerir. Bu grupta yer alan KUB 23.75 numaralı metninde Kizzuwatna ismi antlaşmalara şahitlik eden yemin tanrılarının arasında (ki-iz-zu-wa-ti yazımıyla) belgelenir (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81; Yoshida 1996: 31).

B.24 *CTH 215* [79]: KUB 48.106 numaralı bir tarihi metin fragmanında, adı Tuthaliya olan bir kral döneminde, yargılanan bir kişinin kendini savunma metni ele alınır. Metinde adı geçen Hitit kralının I./II. Tuthaliya mı yoksa II/III. Tuthaliya mı olduğu henüz kesin değildir. Bu metinde, Kattešhapi isimli bir kişiden bahsedilmektedir. Bir başka Hitit metninde[80] bu kişi büyük kraliçe olarak belgelenir. Bu kraliçenin I./II. Tuthaliya'nın, II./III.Tuthaliya'nın, daha küçük ihtimalle II.Zidanta'nın dul eşi ya da I. Arnuwanda'nın eşi olduğuna dair görüşler bulunmaktadır (Ünal-Girginer 2007:145). Ünal-Girginer ise, metinde yer alan "*Kral Kizzuwatna'da iken*" ifadesi sebebiyle, Kizzuwatna'nın bu dönemde Hititlerin vassali olduğunu düşünmektedir. Ünal-Girginer, Kizzuwatna Devleti ile yapılan Šunaššura antlaşmasını [A.8] yayınlarında, II/III. Tuthaliya dönemine tarihlendirir. Bilindiği gibi Kizzuwatna devleti yapılan bu antlaşma sonrasında, ülke Hitit kontrolü altına girmeye başlar. Antlaşma da geçen "*Kral Kizzuwatna'da iken*" ifadesi sebebiyle, Ünal-Girginer, metinde adı geçen kralın II/III. Tuthaliya olduğunu belirtir (Ünal-Girginer 2007: 145).

B.25 *CTH 225*[81]: IV. Tuthaliya dönemine ait olan CTH 225 numaralı grupta yer alan KUB 26.50 Öy.35 numaralı toprak bağış belgesinde Kizzuwatna adı, bir bölge ismi olarak (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-ni yazımıyla) belgelenir (RGTC VI: 211-216).

[77] Mektup hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Wilhelm 2005: 238-240; Siegeolva 2005: 35-40; Yalçın 2006: 495-504; Ünal-Girginer 2007: 31-35. Ayrıca bkz. Bölüm 2.4.4.
[78] CTH 213= KBo 19.56, KBo44.5, KBo 50.18,KUB 23.75, KUB 26.30.
[79] Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal-Girginer 2007: 145-146.
[80] CTH 215= KBo 32.197.11
[81] CTH 225= KBo 22.55, KBo 22.56, KBo 22.57, KBo 22.58, KBo 22.59, KBo 22.60, KBo 50.225, KUB 26.43, KUB 26.50, KUB 48.83, ABoT 2.7. Ayrıntılı bilgi için bkz. Klengel 1999: 277.

B.26 *CTH 242*[82]: Silahların, metallerin, aletlerin envanterlerinin yer aldığı grup olan CTH 242 numaralı metin grubunda yer alan KUB 26.67.II.6 numaralı tablette Kizzuwatna adı, bu metinde bölge ismi olarak (^{URU}GAZ-zu-wa-a[t-x] yazımıyla) Hitit çiviyazılı belgelerde yer alır (RGTC VI/2: 81).

B.27 *CTH 280*[83]: CTH 280 numaralı tablet kataloğunda yer alan KBo 31.25'de Kizzuwatna kralı Pilliya'nın Ritüel metni ele alan belgede Kizzuwatna adı, (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na olarak) bir yer ismi olarak belgelenir (RGTC VI: 211-216; Dardano 2006:233-239).

B.28 *CTH 282*[84]: Literatür'de EZEN.GAL olarak geçen CTH 282 Kizzuwatna'nın önemli bayramlarındandır ve bu bayram Kizzuwatna'nın önemli şehirlerinden Kummanni'de kutlanır. Tablet kataloglarının yer aldığı CTH 282 numaralı grupta KUB 30.63 numaralı metinde Kizzuwatna adı, (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-ni yazımıyla) bölge ismi olarak çivi yazılı belgelerde yerini alır (RGTC VI: 211-216; Dardano 2006:244-248).

B.29 *CTH 295*[85]: Mahkeme kataloglarının yer aldığı CTH 295 numaralı katalogta yer alan KUB 13.33.IV.2 tablette Kizzuwatna adı bir bölge ismi olarak ^{URU} ki-iz-zu-wa-at-na şeklinde belgelenir (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81).

B.30 CTH 382[86]: Kral II. Muwatalli Dönemi'nde Kummanni'nin Fırtına Tanrısı için yapılan dua metnidir. Metin, Muwatalli'nin Fırtına Tanrısı'na itiraf yakarışını ve tövbesini ele almaktadır (Doğan-Alparslan 2012: 142).

---

[82] CTH 242= KBo 7.24, KBo 8.65, KBo 16.83, KBo 18.153, KBo 18.153a, KBo 18.161,KBo 18.162, KBo 18.201, KBo 23.26, KUB 26.67, KBo 31.50, KBo 31.55, KBo 48.262, KBo 48.263, KBo 48.264,KBo 55.5, HKM 104, HKM 105, HKM 106, KUB 42.10, KUB 42.71, KUB 42.72, KUB 42.79, KUB 42.80, KUB 42.81, KUB 43.74, KUB 54.83, KUB 60.1, KUB 60.3,KUB 60.68, KUB 60.68, ABoT 2.9, VBoT 62, HT 3, HT 69, IBoT 4.3.

[83] CTH 280= KBo 31.25, KUB 30.47.

[84] CTH 282= KBo 22.102, KBo31.7, KBo31.9, KBo 31.10, KBo 31.11, KBo 31.12, KBo 31.18, KBo 31.19, KBo 31.20, KBo 31.21, KBo 31.24, KBo 31.29, KBo 31.31, KBo47.5, KUB 8.33, KUB 30.63, KUB 30.64, KUB 48.48, KBo 57.51, KUB 57.90, KUB 58.84.

[85]CTH 295= KBo 3.15, KBo 8.32, KBo 16.59, KBo 16.60, KBo 16.61, KBo 16.63, KUB 13.33, KUB 13.34, KUB 26.69, KUB 28.88, KUB 34.45, KUB 38.37, KUB 40.81, KUB 40.83, KUB 40.84, KUB 40.85, KUB 40.89, KUB 60.70, IBoT 4.36.

[86] CTH 382= KBo 11.1. Detaylı bilgi için bkz. Singer 2002: 80-96.

B.31 *CTH 404*[87]: Kummani'li Maštigga ritüelinin yer aldığı grup olan CTH 404' te yer alan, KUB 58.79 ve KBo 2.3 metinlerinde Kizzuwatna, ritüeli yapan rahibe Maštigga'nın ülkesi olarak belgelenir. Metinler, Eski veya Orta Hitit dönemine tarihlendirilen bir arınma ritüelidir (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2: 81; Miller 2008:217-223).

B.32 *CTH 427*[88]: CTH 427 numaralı grupta yer alan Askeri yeminler tabletlerinde Kizzuwatna adı yer adı olarak belgelenir (RGTC VI: 211-216).

B.33 *CTH 471*[89]: Kizzuwatna'lı rahip Ammihatna'ya ait ritüel metninde Kizzuwatna adı, (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na şeklindeki yazımıyla) CTH 471 numaralı grupta yer alan KBo 5.2 numaralı tablette bir bölge ismi olarak geçmektedir (Laroche 1966: 29; RGTC VI: 211-216; Strauss 2006: 216-253).

B.34 *CTH 473*[90]: CTH 473 grubunda yer alan Kizzuwatna'lı rahipler Ammihatna, Tulbi ve Mati'nin ritüel metinlerde Kizzuwatna ülkesi (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na yazımıyla) bir bölge ismi olarak çiviyazılı metinlerde belgelenir (Laroche 1966: 29,117,188; RGTC VI: 211-216; Strauss 2006:253-273).

B.35 *CTH 475*[91] : Kizzuwatna kralı Pilliya'nın ritüelinin yer aldığı grup olan CTH 475 grubunda yer alan KUB 7.20'de Kizzuwatna adı, (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na şeklinde ki yazımıyla) bir bölge ismi olarak Hitit metinlerinde yer alır (RGTC VI: 211-216).

---

[87] CTH 404= KBo2.3, KBo 8.76, KBo 9.106, KBo 12.105, KBo 12.107, KBo 20.111, KBo 22.109, KBo24.1, KBo 38.167, KBo39.8, KBo 39.9, KBo 39.10, KBo 42.87, KBo 43.7, KBo 43.319, KBo 44.17,KBo 44.18, KBo 44.19, KBo 45.189, KBo 46.66, KBo 48.91, KBo 51.32, KBo 53.22, KBo 53.23, KBo 53.25,KBo 53.26, KBo 53.27, KBo 53.29, KBo 53.266, KUB 10.76, KUB 12.34, KUB 12.59, KUB 15.39, KUB 17.25, KUB 17.26, KUB 41.12, KUB 55.67, KUB 58.76, KUB 58.98, IBoT 2.109, IBoT 2.110, IBoT 4.12, IBoT 4.13, ABoT 2.26.

[88] CTH 427= KBo 6.34, KBo 21.10, KBo 27.12, KBo 53.33, KUB 7.59, KUB 40.13, KUB 40.16, KUB 43.38, KUB 48.75, KUB 48.75.

[89] CTH 471=KBo 5.2, KBo 22.136, KBo 27.31, KBo 33.41, KBo 34.77, KBo 34.78, KUB 45.12. Ayrıntılı bilgi için bkz. Strauss 2006: 216-252.

[90] CTH 473= KUB 7.59, KUB 59.53, KBo 7.59, KBo 9.113, KBo 27.130. Ayrıntılı bilgi için bkz. Strauss 2006: 276.

[91] CTH 475= KBo 9.115,KBo 9.119, KBo 14.125, KBo 14.126, KBo 15.43, KBo 21.39, KBo 23.47, KBo 24.72, KBo 31.110, KBo 34.236, KBo 35.196,KBo 35.197, KBo 35.198, KBo 35.199, KBo 35.212, KBo 38.211,KBo 38.264, KBo 40.26, KBo 43.119, KBo 43.321, KBo 44.84, KBo 44.98, KBo 46.62, KBo 47.218, KBo 61.75, KBo 61.76, KUB 7.20, KUB 45.76, KUB 60.138, ABoT 2.93, IBoT 3.109. Ayrıntılı bilgi için bkz. Haas 1994: 465; Groddek 1999: 28-33; Dardano 2006: 238.

B.36 *CTH 479*[92] : Kizzuwatna ülkesi, rahip Ammihatna'nın, Tulbi'nin ve Mati'nin ritüel fragmanlarının yer aldığı CTH 479 gurubunda, KUB 30.31, KUB 30.32, KBo 21.37 numaralı belgelerde belgelenir (Laroche 1966: 29,117,188; RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2:81).

B.37 *CTH 482*[93] [94]: II. Muršili döneminde Siyah tanrıça "DINGIR GE_6"[95] için yapılan ritüel reformunun yer aldığı KUB 32.133 numaralı metinde Kizzuwatna ülkesi, önemli bir kült merkezi olarak Hitit çiviyazılı belgelerinde yerini alır (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2:81).

B.38 *CTH 489*[96]: Kizzuwatna bölgesi, bünyesinde barındırdığı tıp içerikli ritüellerle de Hitit metinlerinde yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi de CTH 489 grubunda yer alan KUB 64.59'da (ki-zu-wa-ti yazımıyla) ve bu ritüel metninde Kizzuwatna adı, ve KBo 17.65'de (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na yazımıyla) belgelenir (RGTC VI: 211-216).

B.39 *CTH 570*[97]: Kizzuwatna ülkesi KUB 46.37'de yer alan ciğer falı metninden de anlaşıldığı kadarıyla önemli bir kült merkezidir ve bu metinde Kizzuwatna coğrafi birim olarak belgelenir.

B.40 *CTH 573*[98]:CTH 573 grubunun içinde yer alan Kuş falı metinlerinden olan, KUB 50.1 numaralı metinde, (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na yazım formuyla) Kizzuwatna ismi çivi yazılı belgelerde yer alır (RGTC VI: 211-216).

---

[92]CTH 479= KUB 30.31, KUB 32.114, KUB 51.73, KUB 54.47, KBo 8.82, KBo 8.91, KBo 21.37, KBo 23.36, KBo 24.45, KBo 27.193, KBo 27.202, KBo 35.200, KBo 35.215, KBo 38.110, KBo 38.196, KBo 38.260, KBo 38.279, KBo 39.281, KBo 42.103, KBo 54.68, KBo 59.92.

[93] CTH 482= KUB 32.133. Ayrıntılı bilgi için bkz. Miller 2004: 312-319.

[94] Bkz. Bölüm 2.3.9

[95]Siyah Tanrıça Kültü, Hitit kralı II. Muršili döneminde reforme edilir. Bu kült, kralın büyük babası Tuthaliya döneminde Kizzuwatna'dan, Šamuha kentine getirilir. Fakat I./II. Tuthaliya mı yoksa II./III. Tuthaliya döneminde mi taşındığına dair henüz kesin değildir. Bkz. Wilhelm 1982:102; Miller 2008:223-230.

[96] CTH 489= KBo 17.65, KBo 39.45, KUB 44.59, ABoT 1.21, ABoT 1.25, FHG 10. Ayrıntılı bilgi için bkz. Klinger 2010:184-187.

[97] CTH 570= KUB 46.37.

[98] CTH 573=KBo 13.71, KBo 22.63, KBo 24.130, KBo 24.131, KBo 32.123, KBo 34.137, KBo 40.49, KBo 40.378, KBo 41.126, KBo 41.154, KBo 41.157, KBo 41.178, KBo 41.179, KBo 41.181, KBo 41.182, KBo 41.183, KBo 41.184, KBo 41.186, KBo 41.187, KBo 41.188, KBo 41.189, KBo 41.190, KBo 41.191, KBo 41.192, KBo 41.194, KBo 41.195, KBo 42.83, KBo 43.58, KBo

B.41 *CTH 581*[99]: Kehanet metinlerini içeren CTH 581 numaralı metin grubun yer alan, KBo 18.141 numaralı kehanet metninde Kizzuwatna, (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na yazımıyla) bir coğrafi isim olarak çiviyazılı metinlerde belgelenir (RGTC VI: 211-216).

B.42 *CTH 626*[100]: CTH 628 numaralı katalogta yer alan $EZEN_4$ Nuntariyašhaš[101] bayramının yazıldığı IBOT 3.53.10 numaralı tablette (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na yazımıyla) ve KBo 7.45, 15.60, 20.111 (ki-iz-zu-wa-ti yazımlarıyla) bir coğrafi birim olarak metinlerde yer almaktadır (RGTC VI: 211-216).

B.43 *CTH 628*[102]: Kizzuwatna adı, Hišuwa[103] bayramının yer aldığı CTH 628 numaralı katalogta yer alan KUB 40.102 numaralı tablette, (ki-iz-zu-wa-at-na-aš ve

---

43.60,KBo 43.376, KBo 44.208, KBo 44.214, KBo 46.116, KBo 46.117, KBo 46.120, KBo 47.61, KBo 47.63, KBo 47.222, KBo 47.225, KBo 47.231, KBo 47.236, KBo 48.24, KBo 49.183, KBo 52.105, KBo 53.106, KBo 54.103, KBo 54.105, KBo 55.196, KBo 58.82, KBo 58.83, KBo 58.84, KBo 62.95, HFAC 76, HFAC 82, KUB 5.19, 5.21, KUB 16.46, KUB 16.47, KUB 16.57, KUB 16.64, KUB 16.67, KUB 16.69, KUB 16.72, KUB 16.73, KUB 16.74, KUB 18.4, KUB 18.5,KUB 18.15, KUB 18.30, KUB 22.3, KUB 22.23, KUB 22.24, KUB 22.30, KUB 22.33, KUB 49.9, KUB 49.13,KUB 49.19, KUB 49.20, KUB 49.32, KUB 49.35, KUB 49.38, KUB 49.40, KUB 49.43, KUB 49.45, KUB 49.51, KUB 49.53, KUB 49.56, KUB 49.57, KUB 49.58, KUB 49.59, KUB 49.62, KUB 49.65, KUB 50.1, KUB 52.21, KUB 52.27, KUB 52.75, KUB 57.40, KUB 57.44, VBoT 78.

[99] CTH 581= KBo 18.132, KBo 18.133, KBo 18.136, KBo 18.137, KBo 18.139, KBo 18.140, KBo 18.141, KBo 18.142, KBo 18.143, KBo 18.145, KBo 18.146, KBo 18.147, KBo 18.149, KBo 18.150, KBo 41.197, KBo 41.210, KBo 43.62, KBo 46.122,KBo 47.229, KUB 49.4, KUB 49.6, KUB 31.101, KUB 55.1, HKM 47.

[100] CTH 626= KBo 2.15, KBo 10.18, KBo 10.19, KBo 10.35, KBo 11.30, KBo 11.43, KBo 11.73, KBo 13.229, KBo 13.257, KBo 14.32, KBo 14.76, KBo 21.108, KBo 21.110, KBo 22.117, KBo 22.220, KBo 22.228, KBo 22.251, KBo 24.67, KBo 24.85, KBo 30.63, KBo 30.65, KBo 30.77, KBo 30.79, KBo 30.96, KBo 30.98, KBo 30.110, KBo 30.182, KBo 31.172, KBo 34.160, KBo 34.161, KBo 34.162, KBo 39.62, KBo 39.63, KBo 39.64, KBo 39.65, KBo 39.66, KBo 39.67, KBo 39.68, KBo 39.69, KBo 42.41, KBo 42.54, KBo 45.35, KBo 45.36, KBo 45.37, KBo 45.38, KBo 45.39, KBo 45.40, KBo 45.41, KBo 45.110, KBo 46.135, KBo 46.181, KBo 46.206, KBo 48.35, KBo 49.10, KBo 49.20, KBo 49.99, KBo 51.130, KBo 51.131, KBo 51.132, KBo 52.114, KBo 52.115, KBo 55.233, KBo 55.235, KBo 56.74, KBo 56.75, KBo 58.112, KBo 58.115, KBo 60.109, KBo 60.110, KBo 61.112, KBo 61.122, KBo 62.137, KUB 2.7, KUB 2.9, KUB 9.16, KUB 10.14, KUB 11.34, KUB 20.15, KUB 20.28, KUB 20.40, KUB 20.50, KUB 20.70, KUB 20.82, KUB 25.10, KUB 25.12, KUB 25.13, KUB 25.17, KUB 25.19,KUB 41.53, KUB 44.8 KUB 44.9, KUB 44.37, KUB 51.15, KUB 51.29, KUB 55.5, KUB 55.9, KUB 56.43, KUB 56.45, KUB 56.48, KUB 56.58, KUB 58.22, KUB 58.45, KUB 58.105, KUB 59.41, KUB 59.42, IBoT 2.7, IBoT 2.8, IBoT 3.39, IBoT 2.89, IBoT 4.54, IBoT 4.70, IBoT 4.71, IBoT 4.72, IBoT 4.118, IBoT 4.320, VBoT 47.

[101] Hız, Sürat anlamına gelen nuntariyašha- kelimesinden alan bu bayramın 50 gün sürdüğü düşünülen bu bayram, kral seferden döndükten sonra kutlanırdı. Ancak kelimenin kökenine bakıldığında bayramın kutlanma amacı anlaşılmamaktadır. Bkz. Haas 1994: 827-848; Doğan-Alparslan 2009:121.

[102] CTH 628= KUB 10.68, KUB 12.12, KUB 20.20, KUB 20.23, KUB 20.44,KUB 20.49, KUB 20.52, KUB 20.74, KUB 20.94, KUB 20.98, KUB 25.40, KUB 25.49, KUB 25.42, KUB 25.43, KUB 25.46, KUB 25.48, KUB 25.49, KUB 27.10, KUB 27.19, KUB 27.20, KUB 27.47, KUB 27.48, KUB 32.40, KUB 32.54, KUB 32.61, KUB 32.64, KUB 32.65, KUB 32.77, KUB 32.90, KUB 32.99, KUB

KUR ^{URU} ki-iz-zu-wa-at-ni yazımıyla) ayrıca KBo 15.52, KBo 15.61 'de (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na yazımıyla), KBo 33.177'de (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-[x] yazımıyla), KUB 32.100, KBo 33.175 ve KBo 33.179 numaralı tabletlerde (^{URU}ki-iz-zu-[x] yazımıyla) KBo 33.121 numaralı tablette ([k]i-iz-zu-wa-at-[x] yazımıyla), KBo 33.182 ([-a]t-na yazımıyla) ve KUB 20.52'de ise,"^{URU}a-da-ni-ya" yazımıyla Coğrafi bir bölge olarak Hitit çiviyazılı belgelerde yer almaktadır (RGTC VI:54, 211-218; RGTC VI/2:18,81).

B.44 *CTH 701*[104]: CTH 701 numaralı grupta yer alan KBo 33.115'de, taht için tanrıça Hepat'a sunulan içki ritüelinde Kizzuwatna ülkesi (^{URU}ki-iz-zu-[x] yazımıyla) bir coğrafi bölge olarak metinlerde yerini alır (RGTC VI/2: 81).

32.100, KUB 32.102, KUB 32.119, KUB 32.128, KUB 34.98, KUB 34.102, KUB 34.125, KUB 40.93, KUB 40.97, KUB 40.100, KUB 42.90, KUB 40.102, KUB 44.17, KUB 44.35, KUB 44.49, KUB 45.49, KUB 45.52, KUB 45.53, KUB 45.58, KUB 45.75, KUB 46.47, KUB 47.45, KUB 47.73, KUB 47.74, KUB 51.6, KUB 51.19, KUB 51.21, KUB 51.89, KUB 54.44, KUB 54.53, KUB 55.29, KUB 55.49, KUB 55.51, KUB 55.58, KUB 57.55, KUB 60.51, KBo 2.33, KBo 7.45, KBo 8.159, KBo 9.123, KBo 11.23, KBo 11.24, KBo 13.168, KBo 13.189, KBo 14.24, KBo 14.131, KBo 15.37, KBo 15.39, KBo 15.47, KBo 15.49, KBo 15.50, KBo 15.51, KBo 15.52, KBo 15.53, KBo 15.54, KBo 15.55, KBo 15.57, KBo 15.58, KBo 15.59, KBo 15.60, KBo 15.61, KBo 15.63,KBo 15.64, KBo 15.65, KBo 15.66, KBo 15.67, KBo 15.68, KBo 15.69, KBo 16.93, KBo 16.94, KBo 16.95, KBo 16.96, KBo 17.98, KBo 20.60, KBo 20.106, KBo 20.114, KBo 20.115, KBo 20.116, KBo 20.117, KBo 20.118, KBo 22.45, KBo 23.20, KBo 23.28, KBo 24.13, KBo 24.14, KBo 24.15, KBo 24.40, KBo 24.64, KBo 24.65, KBo 24.75, KBo 24.76, KBo 24.78, KBo 24.106, KBo 25.163, KBo 27.149, KBo 27.156, KBo 27.163, KBo 27.194, KBo 27.196, KBo 30.71, KBo 30.159, KBo 31.156, KBo 31.175, KBo 31.181, KBo 31.182,KBo 31.174, KBo 33.131, KBo 33.144, KBo 33.165, KBo 33.168, KBo 33.172, KBo 33.173, KBo 33.174, KBo 33.175, KBo 33.177, KBo 33.178, KBo 33.180, KBo 33.181, KBo 33.183, KBo 33.184, KBo 33.186, KBo 33.187, KBo 33.188, KBo 33.191, KBo 33.193, KBo 33.194, KBo 33.195, KBo 33.196, KBo 33.197, KBo 33.198, KBo 33.201, KBo 33.215, KBo 34.99, KBo 34.100, KBo 34.113, KBo 34.178, KBo 34.180, KBo 34.181, KBo 34.235, KBo 34.249, KBo 35.249, KBo 35.252, KBo 35.253, KBo 35.254, KBo 35.255, KBo 35.256, KBo 35.259, KBo 35.260, KBo 35.261, KBo 35.264, KBo 38.15, KBo 38.16, KBo 38.17, KBo 38.18, KBo 38.19, KBo 38.20, KBo 38.21, KBo 38.22, KBo 38.23, KBo 38.24, KBo 38.145, KBo 38.212, KBo 38.269, KBo 39.73, KBo 40.62, KBo 40.63, KBo 40.64, KBo 40.65, KBo 40.67, KBo 40.172, KBo 41.10, KBo 41.55, KBo 41.66, KBo 41.67, KBo 43.77, KBo 43.184, KBo 43.200, KBo 44.105, KBo 44.123, KBo 44.127, KBo 45.49, KBo 46.33, KBo 46.138, KBo 46.140, KBo 46.141, KBo 46.144, KBo 46.327, KBo 47.56, KBo 47.66, KBo 47.69, KBo 47.71, KBo 47.124, KBo 47.131, KBo 47.257, KBo 47.265, KBo 48.36, KBo 53.124, KBo 53.125, KBo 55.236, ABoT 2.114, ABoT 2.140, ABoT 2.141, VBoT 64, HT 24, HT 81, IBoT 4.87.

[103] 8 gün süren ve 13 tabletlik bir seriden oluşan Hurri kökenli bir bayramdır. Bu bayramın yılın belirli bir mevsimde kutlanıp kutlanmadığı henüz bilinmemektedir. Fakat bu bayramın bir arınma ritüeli olduğuna dair görüşlerde bulunmaktadır. Bkz. Haas 1994: 848-876; Doğan-Alparslan 2009:121.

[104] CTH 701= KBo 8.152, KBo 8.157, KBo 14.30, KBo 19.36, KBo 20.128, KBo 21.28, KBo 21.29, KBo 21.33, KBo 22.134, KBo 22.156, KBo 22.165, KBo 22.208, KBo23.5, KBo 23.12, KBo 23.14, KBo 23.15, KBo 23.42, KBo 23.44, KBo 23.45, KBo 23.46, KBo 24.41, KBo 24.43, KBo 24.57, KBo 24.66, KBo 24.79, KBo 25.190, KBo 27.119, KBo 27.120, KBo 27.121, KBo 27.122, KBo 27.125, KBo 27.126, KBo 27.127, KBo 27.137, KBo 27.138, KBo 27.139, KBo 27.141, KBo 27.142, KBo 27.143, KBo 27.144, KBo 27.145, KBo 27.146, KBo 27.148, KBo 27.152, KBo 27.155, KBo 27.160,

B.45 *CTH 706*[105]: Kizzuwatna ismi, Tešup ve Hepat için yapılan bayram ritüellerinin fragmanı olan CTH 706 numaralı grupta yer alan KBo 17.103, KUB 32.76, KUB 32.98'de, (ki-iz-zu-wa-ti şeklindeki yazımıyla) ve KBo 24.59'te (^{URU}ki-iz-zu-w[a-x] yazımıyla) çivi yazılı belgelerde bir coğrafi birim olarak yerini alır (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2:81).

B.46 *CTH 712*[106]: CTH 712 numaralı grupta yer alan tabletler Šamuha'lı İštar için yapılan bayramı konu almaktadır. Bu grupta yer alan KUB 27.1'de Kizzuwatna adı, Hurri dilinde (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na-hi) olarak ve KUB 47.64'de (^{URU}GAZ-zu-wa-a[t-n]a yazılışıyla) coğrafi nitelikte bir tanımlama ile belgelerde yer alır (RGTC VI: 211-216; RGTC VI/2:81).

KBo 27.161, KBo 27.162, KBo 27.166, KBo 27.173, KBo 27.175, KBo 27.187, KBo 33.17, KBo 33.18, KBo 33.19, KBo 33.21, KBo 33.22, KBo 33.23, KBo 33.25, KBo 33.26, KBo 33.27, KBo 33.28, KBo 33.30a, KBo 33.30b, KBo 33.31, KBo 33.32, KBo 33.33, KBo 33.34, KBo 33.35, KBo 33.73, KBo 33.103, KBo 33.107, KBo 33.110, KBo 33.115, KBo 33.120, KBo 35.67, KBo 35.68, KBo 35.70, KBo 35.71, KBo 35.72, KBo 35.74, KBo 35.75, KBo 35.76, KBo 35.77, KBo 35.78, KBo 35.79, KBo 35.80, KBo 35.81, KBo 35.82, KBo 35.84, KBo 35.85, KBo 35.86, KBo 35.87, KBo 35.90, KBo 35.121, KBo 35.176, KBo 35.211, KBo 35.248, KBo 37.25, KBo 38.97,KBo 38.130, KBo 38.259, KBo 38.261, KBo 38.281, KBo 38.288, KBo 39.156, KBo 40.35, KBo 40.40, KBo 40.83, KBo 40.117, KBo 40.314, KBo 41.51, KBo 43.204, KBo 43.205, KBo 43.206, KBo 44.259, KBo 46.109, KBo 46.112, KBo 46.250, KBo 47.129, KBo 47.260, KBo 47.270, KBo 48.62, KBo 51.183, KBo 51.184, KBo 51.235, KBo 52.52, KBo 52.187, KBo 53.247, KBo 54.75, KBo 54.218, KBo 54.219, KBo 55.266, KBo 57.97, KBo 58.53, KBo 58.61, KBo 58.210, KBo 58.211, KBo 59.165, KBo 60.215, KBo 60.216, KBo 61.240, KBo 69.11, KUB 12.11, KUB 28.85, KUB 32.28, KUB 32.35, KUB 32.38, KUB 32.42, KUB 32.43, KUB 32.44, KUB 32.45, KUB 32.46, KUB 32.47, KUB 32.49a,KBo 32.49b, KUB 32.56, KUB 32.57, KUB 32.58, KUB 32.74, KUB 34.232, KUB 44.46, KUB 45.3, KUB 45.4, KUB 45.9, KUB 45.11, KUB 45.13, KUB 45.14, KUB 45.15, KUB 45.16, KUB 47.38, KUB 47.41, KUB 47.43, KUB 47.55, KUB 47.84, KUB 47.101, KUB 51.85, KUB 52.105, KUB 56.41, ABoT 2.230, ABoT 2.246, FHG 12, FHG 19, HT 46, HFAC 47, HFAC 67, FHL 68, FHL 106, IBoT 2.181, IBoT 4.106, IBoT 4.107,

[105]CTH 706 = KUB 10.92, KUB 20.34, KUB 20.35, KUB 25.41, KUB 32.60, KUB 32.72, KUB 32.76, KUB 32.95, KUB 32.98, KUB 32.118, KUB 43.54, KUB 44.45, KUB 45.55, KUB 45.65, KUB 45.67, KUB 46.48, KUB 46.49, KUB 47.46, KUB 47.82, KUB 47.80, KUB 51.19, KUB 54.36, KUB 55.59, KUB 57.52, KUB 60.34, KBo 7.60, KBo 8.93, KBo 8.114, KBo 14.128, KBo 14.133, KBo 17.102, KBo 19.130, KBo 20.113, KBo 21.31, KBo 22.138, KBo 22.180, KBo 23.13, KBo 23.39, KBo 23.70, KBo 23.84, KBo 24.42, KBo 24.54, KBo 24.59, KBo 24.62, KBo 24.68, KBo 24.114, KBo 27.109, KBo 33.88, KBo 30.93, KBo 33.97, KBo 33.114, KBo 33.127, KBo 35.19, KBo 33.154, KBo 35.147, KBo 35.150, KBo 35.151, KBo 35.152, KBo 35.153, KBo 35.154, KBo 35.155, KBo 35.157, KBo 35.158, KBo 35.162, KBo 35.163, KBo 35.191, KBo 35.218, KBo 39.160, KBo 39. 161, KBo 39.164, KBo 39.165, KBo 39.166, KBo 39.167, KBo 39.168, KBo 39.189, KBo 39.191, KBo 40.29, KBo 41.107, KBo 41.114, KBo 43.44, KBo 43.199, KBo 43.210, KBo 43.213, KBo 46.115, KBo 45.254, KBo 46.246, KBo 49.119, KBo 56.95, KBo 56.200, KBo 57.208, KBo 58.215, FHL 132, IBoT 1.11, ABoT 1.19, ABoT 2.94, ABoT 2.101.

[106] CTH 712 = KBo 8.120, KBo 33.136, KBo 33.147, KBo 35.159, KBo 35.161, KBo 35.164, KBo 35.165, KBo 35.166, KBo 35.168, KBo 39.162, KBo 48.173, KBo 52.205, KBo 52.206, KBo 52.222, KBo 57.209, KBo 69.98, KUB 27.1, KUB 27.3, KUB 27.6, KUB 47.64, KUB 47.81, KUB 52.106, KUB 55.17, IBoT 2.50, IBoT 2.59, ABoT 2.217.

B.47 *CTH 757*[107]: Kizzuwatna'lı rahip Zarpiya'nın[108] vebaya karşı yaptığı Zarpiya ritüelinin bulunduğu CTH 757 numaralı grupta yer alan KUB 9.3'de Kizzuwatna adı ile (^{URU}ki-iz-zu-wa-at-na yazım biçimiyle) bir coğrafi birim olarak karşılaşılır (RGTC VI: 211-216).

B.48 *CTH 763*[109]: CTH 763 numaralı grupta yer alan KUB 35.8'de– Luwilerle yapılan Hititçe ritüel fragmanında- Kizzuwatna adı, bir coğrafi bölge olarak (KUR ^{URU}ki-iz-zu-wa-at-ni yazımıyla) belgelenmektedir (Starke 1985: 43).

B.49 *CTH 777*[110]: Hitit ritüel metinlerinde yer alan idgahi- [111] ve itkalzi-[112]ritüellerinin bulunduğu CTH 777 numaralı Katalog grubunda yer alan birçok tablette Kizzuwatna adı, coğrafi birim ve ritüellerin yapıldığın yer olarak yazılı belgelerde yerini alır.

B.50 *III. Thutmosis'in Yıllıkları*[113]: III. Thutmosis'in Mısır tahtına geçtikten sonra düzenlediği seferlerde Kizzuwatna adı bu belge de *"Kedu"* olarak belgelenir. Bu belgede Kizzuwatna Devleti Mısır'a haraç veren krallıklar arasında sayılır.

B.51 *EA 151*[114]: EA 151 numaralı Amarna tableti firavunun Suriye'de bulunan vassallerinden Tyros kralı Abi-Milki'ye aittir. Mektupta, Tyros kralı Abi-

[107] CTH 757= KUB 9.31, KUB 35.9,KUB 35.10, KUB 54.65, KUB 55.9, KUB 56.59, KBo 34.243, KBo 43.11,IBoT 4.16.
[108]Zarpiya, Kizzuwatna'lı hekim ve tıp içerikli bir ritüel olan Zarpiya ritüelini yapan kişidir. Bkz. Laroche 1966:209.
[109] CTH 763 = KUB 9.7, KUB 27.26, KUB 32.7, KUB 32.70, KUB 32.124, KUB 35.1, KUB 35.3, KUB 35.5, KUB 35.6, KUB 35.8, KUB 35.13, KUB 35.32, KUB 35.60, KUB 35.61, KUB 35.62, KUB 35.63, KUB 35.64, KUB 35.65, KUB 35.66, KUB 35.67, KUB 35.69, KUB 35.71, KUB 35.72, KUB 35.73, KUB 35.74, KUB 35.79, KUB 35.80, KUB 35.82, KUB 35.83, KUB 35.85, KUB 35.86, KUB 35.87, KUB 35.116, KUB 60.48, VBoT 43, ABoT 2.241, ABoT 2.242, HT 82,KBo 7.66, KBo 24.56, KBo 29.6, KBo 29.23, KBo 29.24, KBo 29.31, KBo 30.190, KBo 34.245, KBo 38.52, KBo 39.179, KBo 39.180, KBo 39.181, KBo 40.276, KBo 58.24, KBo 61.236, VBoT 43,
[110] CTH 777 = KBo 15.70, KBo 15.71, KBo 15.72, KBo 15.73, KBo 20.126, KBo 20.129, 20.130, KBo 20.131, KBo 20.133, KBo 20.134, KBo 20.142, KBo 21.24, KBo 21.43, KBo 21.44, KBo23.6, KBo 23.35, KBo 27.85, KBo 27.87, KBo 27.88, KBo 27.89, KBo 27.91, KBo 27.92, KBo 27.93, KBo 27.96, KBo 27.97, KBo 27.100, KBo 27.101, KBo 27.177, KBo33.1, KBo33.3, KBo 33.16, KBo 33.43, KBo 33.47, KBo 33.113, KBo 35.25, KBo 35.34, KBo 35.60, KBo 35.63, KBo 38.62, KBo 40.123, KBo 52.216, KBo 53.226, KBo 62.22, KUB 27.23,KUB 27.24, KUB 32.19, KUB 32.20, KUB 32.23,KUB 32.24, KUB 32.25, KUB 32.40, KUB 32.51, KUB 47.23, KUB 47.31, ABoT 1.37, ABoT 1.39, IBoT 2.39, FHG 20, FHG 23.
[111] Ayrıntılı bilgi için : Tischler 1983: 446; Tischler 2001: 68; Ünal 2007: 286
[112] Ayrıntılı bilgi için:Tischler 1983:447; Tischler 2001: 68; Strauss 2006: 155-156, 173-176; Ünal 2007: 286.
[113]Sternberg-el Hotabi 2005:212-220.

Milki'nin firavuna, Danuna kralının öldüğünü ve yerine oğlunun geçtiğini, ülkede bir sorunun olmadığından bahseder. Mektup'ta Kizzuwatna'dan "*Danuna*" olarak bahsedilir.

B.52 *Medinet Habu Yazıtı*[115]: Danuna'nın Mısır kaynaklarında geçtiği bir diğer belge ise, firavun III. Ramses'in Medinet Habu'da yer alan, Deniz kavimlerinin göçü ile ilgili olan yazıtıdır. Bu belgede Danuna adı, "*D-jnjw-n*" olarak yer alır.

B.53 *Fraktin Yazıtı*[116]: Fraktin anıtında Kizzuwatna ülkesi, Anadolu Hiyeroglif yazısıyla "*Kizuwana*" yazımıyla belgelenir.

B.54 *Emirgazi Yazıtı*[117]: Emirgazi anıtında Kizzuwatna ülkesi, Anadolu Hiyeroglif yazısıyla "*Kázuwana*" olarak belgelenir.

B.55 *AT 14*[118]:Alalah kazılarında ele geçen AT 14 numaralı metin, Alalah kralı Niqmepa'ya aittir ve bu belgede de Kizzuwatna ülkesinden bahsedilir. Metinde Mittani kralı Šauštatar'a, Šunaššura'nın Alawari[119] kentine karşı işlediği bir suç iletilmektedir. Metinde yer alan Šunaššura isminin önünde herhangi bir ünvan yer yer almamasına karşın bu kişinin Kizzuwatna kralı, Šunaššura olduğu düşünülmektedir.

B.56 Assur kralı III. Salmanassar'a ait olan bir belgede kralın Anadolu'ya seferi anlatılmaktadır. Bu belgede kral, 21. Yılında Fırat'ı geçtiği ve Geç Hitit krallarını teslim olmaya çağırıdığı ve Assur kralının bu çağrısının reddedilmesinin ardından III. Salmanassar'ın Amanos Dağları'nı aşıp Lusanda, Abarnani ve Kisuatni kentlerini tahkim ettiğini belirtir. Metinde geçen Lusanda'nın Lawazantiya, Kisuatni'nin de Kizzuwatna olduğu kabul edilir (Yiğit 1997: 7).

---

[114] Transkripsiyon ve çeviri için bkz. Knudzon 1964: 623-626; Moran 1992:238-239.
[115] Ayrıntılı bilgi için: Noort: 1994: 53-90; Junge 2005: 230-245.
[116] Ayrıntılı bilgi için Ünal-Girginer 2007: 63.
[117] Ayrıntılı bilgi için Ünal-Girginer 2007: 63.
[118]Transkripsiyon ve çeviri için Bkz.:Wiseman 1953:39. Ayrıca Bkz. Bölüm 2.3.7.
[119]Bkz. RGTC XII/2: 12-13.

B.57 Soli Mührü[120]: Mersin il merkezinin 11 km kadar uzağında yer alan Soli kazılarında 15. Yüzyılın sonu ya da 14. Yüzyılın başlangıcına tarihlendirilen bir mühür baskısı bulunmuştur. Bulunan bu mühür baskısının ortasında hiyeroglif işaretleri yer alır. Bulla'nın ortasında "*şehrin beyi*" anlamına gelen L 225+L 390: URBS.DOMİNUS işareti yer alır. Bu işaretin hemen altında L 101: $ASINUS_2$ işareti yer alır ve bu işaret Targanašna olarak okunur. Baskının solunda ise, "*Hayat*" anlamına gelen L. 369: VITA ve "*İyi*" anlamına gelen L. 370: BONUS işareti yer alır.

B.58 Kraliçe Puduhepa'nın Mühür Baskısı[121]**:** Tarsus Gözlükule kazılarında**,** III. Hattušili'nin Kizzuwatna'lı eşi Puduhepa'ya ait olduğu anlaşılan bir mühür basksı bulunmuştur. Bu mühür baskısında çivi yazısı ile "^{NA4}KISIB ^{MUNUS}Pu-du-he-pa SAL.LUGAL GAL MUNUS.LUGAL KUR Ha-at-ti DUMU.MUNUS [KUR Ki-iz-zu-wa-at-na na-ra-am ^{D}]He-bat/ *Puduhepa'nın mührü, [Büyük Kraliçe, Hatti Ülkesi'nin kraliçesi [Kizzuwatna Ülkesi'nin kızı, tanrıça] Hepat'ın sevgilisi*" ifadesi yer almaktadır.

B.59 *HKM 96*[122]: Maşat Höyük kazılarında bulunan 96 numaralı mektupta, Kizzuwatna'nın önemli kentlerinden La(hu)wazantiya'nın adı yer alır. Mektupta, Yukarı Ülkede yer alan ve yukarı ülkeye yakın olduğu düşünülen şehirlerden, ordularını harekete geçirmeleri istenir.

B.60 *Karatepe Yazıtı*[123]: Adana'nın Kadirli ilçesinde bulunan Karatepe Azatawiya yazıtı, Luwice Hiyeroglif ve Fenikece yazılan çift dilli yazıttır. Yazıtta Azatawiya, Muksas'ın soyundan geldiğini belirtir. Ayrıca kral tahta çıkışından ve icraatlarından da bahseder. Metinde, *DNNYM* olarak geçen yerin Adana dolaylarında olduğu kabul edilir.

[120] Detaylı bilgi için bkz. Yağcı 2001: 159-167; 2008: 797-803; Dinçol-Dinçol 2008: 815.
[121] Detaylı bilgi için bkz. Goldman 1956; Desideri-Jasink 1990: 92; Güterbock 1997: 143-144; Savaş: 2001: 96.
[122] Bkz Alp 1991: 298-301.
[123] Bilgi için bkz. Hawkins 2005: 156-159.

B.61 *Çineköy Yazıtı*[124]: Adana'nın 30 km. güneyinde Çineköy'de bulunan Hiyeroglif Luwicesi ve Fenikece yazıtta, kral Warika, Muksas'ın torunu olduğundan bahseder ve bu belgede *DNNYM* olarak belgelenen yerin Adana dolaylarında olduğu kabul edilir. Yazıtta belgelenen Warika'nın Asur kralı III. Tiglatpileser ve II. Sargon ile çağdaş olduğu bilinir.

[124] Bilgi için bkz. Hawkins 2005: 155-156.

2. KİZZUWATNA TARİHİ

Kizzuwatna Devleti, hem bulunduğu Coğrafya hem de bünyesinde barındırdığı Hurri kültürü sebebiyle Hitit Devleti'nin ilgi sahası içerisindedir. Yapılan bu çalışmanın 2. Bölümünde yazılı belgelerden yararlanarak Kizzuwatna Devleti'nin siyasi tarihi incelenecektir. Kizzuwatna Devleti'nin henüz keşfedilen bir yazılı arşivi olmadığından, bu bilgilere daha çok Hitit arşivinden ulaşılmaktadır. Hitit arşivinin yanı sıra Mısır ve Alalah arşivlerine ait belgeler de Kizzuwatna Devleti hakkında aydınlatıcı bilgiler vermektedir.

2.1. Erken Dönem Kizzuwatna Bölgesi

Anadolu insanlık ve kültür tarihinin neredeyse bütün evrelerini yaşar. Çukurova bölgesinde de aynı durumun söz konusu olduğu söylenebilmektedir (Ünal 2006: 22). Bu görüşü, Antakya civarında yer alan Paleolitik döneme tarihlendirilen Musadağ ve Taşucu'nda yer alan Sırtlanini mağarasından, Neolitik dönem yerleşmeleri bulunan Yumuktepe ve Tarsus-Gözlükule kazılarından çıkan maddi buluntular destekleyecek niteliktedir. Ayrıca, Adana ilinde yer alan Kozan-Tılan, Kozan-Tırmıl, Kozan-Tepecikören, Kozan-Pekmezci, İmamoğlu-Oluğunönü, Yüreğir-Çotlu Höyük'te de Neolitik-Kalkolitik yerleşmeler bulunmaktadır (Konyar 2007: 86-92). Bu veriler, bölgede Prehistorik dönemlerden itibaren yerleşimin olduğunu kanıtlayacak niteliktedir. Tüm bu bilgilere rağmen bölgede yoğun iskânın Kalkolitik ve Eski Tunç Çağı'nda olduğu bilinmektedir (Goldman 1956; Ünal 2006: 22).

Anadolu toprakları tarihi devirlere, M.Ö. 1900'lü yıllarda Asurlu tüccarların Mezopotamya Coğrafyası'nda ticaret kolonileri kurmasıyla geçer. Asurlu tüccarlarla birlikte, Anadolu'ya Sümerlerin icat ettiği çiviyazısı gelir. Fakat bu belgelerde Kizzuwatna bölgesi ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır[125].Yalnızca

[125] Ünal-Girginer bu konuda farklı bir görüş ortaya koyar. Ünal, Koloni Çağı'nda Kizzuwatna devleti hakkında bilgi olduğunu göz önünde bulundurarak, Zalpa hikâyesinin Kizzuwatna kökenli olduğu düşünür. Ünal, Zalpa hikâyesinde yer alan nehre çocuk bırakma mitosunun Mezopotamya kökenli olduğunu, kraliçenin çocukları bıraktığı nehrin Kızılırmak değil de Seyhan Nehri'nin kaynağını aldığı Zamantı Suyu olduğunu, bu nehrin de en az Kızılırmak kadar güçlü olduğu savunur. Bu bilgilere ek olarak Ünal, Zalpa'yı ise, Çukurova'nın doğusunda yer alan İslâhiye yakınlarında ki Tilmen Höyük ya

lokalizasyonları henüz tamamlanmayan Luhuzattiya[126] ve Šalahšuwa[127] kentlerinin bu dönemde önemli bir ticaret merkezi olduğu bilinmektedir (Barjamovic 2011:133-142, 188-194).

Yaklaşık olarak MÖ 1650'li yıllarda Hititler, günümüzde Çorum ilinin Sungurlu ilçesi dolaylarında yer alan Boğazköy/Hattuša'da merkezi bir devlet kurar ve varlığını Ön Asya coğrafyasında hissettirir. Hititlerin kurulmasından sonra ise, Hitit krallarının Kizzuwatna ile yaptığı antlaşmalardan bu ülke hakkında daha ayrıntılı bilgi edinilir. Bunun yanı sıra Hitit metinleri arasında yer alan Ritüel, Bayram, Askeri yeminler, Kült ve Envanter metinleri aracılığıyla da Kizzuwatna hakkında bilgi edinilir. Hitit arşivlerinin yanı sıra Alalah ve Mısır arşivleri de bu konu da aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Kizzuwatna Devleti'nin henüz keşfedilen yazılı arşivi olmadığından yapılan bu çalışmada Kizzuwatna Devleti'nin tarihsel rekonstrüksiyonu daha ziyade Hitit belgeleri üzerinden ve dolayısıyla Hitit Devleti için kullanılan kronolojiye göre yapılacaktır[128].

2.2. Eski Hitit Devleti Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi

Eski Hitit Devleti Dönemi'nde (1650-1500) Anadolu'nun güneyinde ve Suriye'de karşılaşılan en önemli politik birim Halep/Yamhad Krallığı'dır. Başta Halep Krallığı'nın konfederasyonu içerisinde vassal ya da müttefik konumda dönemin krallıkları Alalah/Alalha (Tel-Açana)[129], Kargamış, Qatna (Tel Mişrife)[130], Ugarit (Ras-Şamra), Emar (Tel Meskene)[131], Ebla (Tel Mardik)[132] ve Tunip[133] yer alır

---

da yine İslâhiye'nin 7 km. güneyinde yer alan, bugün büyük bir kısmı baraj suları altında kalan Karasu üzerindeki bir büyük höyükte olabileceğini düşünür. Ayrıca Ünal, Bu dönemde Zalpa krallığının toprakları, Yumurtalık (Aigaea) ve Karataş (Magaros) yakınlarında her iki ırmağın da oluşturduğu deltaya kadar uzandığını daha sonra ki dönemlerde tüm Çukurova'ya hâkim olan Kizzuwatna Devleti'nin henüz kurulmadığını, kurulmuş olsa dahi ovanın batı kısmına hâkim olduğunu savunur. Bkz. Ünal 2002: 121-123; 2006: 22-23; Ünal-Girginer 2007: 117-119.

[126] Bkz. Bölüm 2.2.1., Bölüm 3.4.

[127] Bkz. Bölüm 2.2.1., Bölüm 3.4.

[128] Çalışmada ki tüm tarihlendirmeler Yrd. Doç.Dr. Hasan Peker'in ortaya koyduğu Orta Kronolojiye göre yapılır. Bkz. Tablo 1. Hitit kronolojisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dinçol 2006: 19-32.

[129] Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI: 5; RGTC VI/2: 2; RGTC XII/2: 8-9.

[130] Halep kentinin yaklaşık 150 km kadar güneyinde yer alır. Bkz. Peker 2009: 13, dpn.1.

[131] Halep kentinin75 km kadar güneydoğusunda Fırat nehrinin ise, batısında yer alır. Bkz. Peker 2009: 13,dpn.2.

[132] Halep kentinin 55 km kadar güneydoğusunda yer alır. Bkz. Peker 2009: 13,dpn.3.

(Bryce 2005: 70; Peker 2009: 13). Suriye'de yer alan bu kentlerin dışında, Yamhad/Halep krallığının müttefiki olan Hurri[134] kent devletlerinden Uršu/Waršuwa[135] ve Haššu/Haššuwa[136] gibi merkezler bulunur (Peker 2009: 13).

2.2.1. I.Hattušili (MÖ 1650-1620) ve I. Muršili (MÖ 1620-1590) Dönemlerinde Kizzuwatna Bölgesi

Hitit devletinin, bilinen ilk kralı olan I. Hattušili tahta geçtikten sonra Anadolu'da ve Suriye bölgesinde seferler düzenler. Yazılı belgelere göre I.Hattušili ilk yıllarında güneye yönelir ve Zalpa[137] ve Šanahuitta[138] kentlerini ele geçirir ve ertesi yıl Alalah kentine bir sefer düzenler ve bu kenti yağmalar (Klengel 1999: 43-49; Peker 2009: 15). Alalah'ın ele geçirilmesinden sonra Hitit ordusu kuzeydoğuya, Yukarı Fırat bölgesine yönelir ve bu bölgede yer alan Hurri kent devletlerinden Waršuwa/Uršu[139], İkakali/İgakališ[140] ve Tašhiniya/Tišhiniya[141] kentlerinin üzerine yürür (Klengel 1999: 47; Peker 2009: 16). Hattušili'nin ilk Suriye seferinin bu aşaması hakkında bilgi, Hattušili'ye ait olan Uršu kuşatması adlı metninden öğrenilmektedir. Hattušili'nin belgelerinden edinilen bilgiye göre, kendisi kuşatmayı

---

[133] Kentin Tel Aşarmeh olduğuna dair görüşler mevcuttur. Bu yerleşme Orta Asi Vadisinde, Suriye'de yer alan Halep kentinin yaklaşık 120 km güneybatısında, Günümüzde Hama olarak adlandırılan Hama kentinin 35 km kuzeybatısında yer alır. Bkz. Peker 2009: 13,dpn 4. Ayrıca Astour kenti Hama'ya; Helck, kenti Byblos'un kuzeyine, İrtaka'nın güneydoğusuna yerleştirir. Bkz. Astour 1969: 364; Helck 1973:286. Ayrıntılı bilgi için Bkz. RGTC VI: 440; RGTC VI/2: 174.

[134]Kuzey Mezopotamya ve çevresinde Hurri toplumuyla Eski Akad Dönemi'nden itibaren karşılaşılmaya başlanır. Eski Akkad Kralı Sargon ve torunu Naramšin kuzeye yöneldiklerinde, Hurriler bölgede bazı kent devletlerini hâkimiydiler. Bkz. Van De Mierop 2004: 52; Köroğlu 2006: 94-96; Popko 2008: 147-157; Kuhrt 2011: 370-377.

[135] Kentin lokalizasyonu kesin değildir. Fakat Urfa, Gaziantep, Birecik-Gaziantep arası olduğuna dair görüşler mevcuttur. Bkz. RGTC VI: 475-476.

[136] Tel Çagar Bazar veya Fırat'ın batsında konumlanan bir kent; Maraş? Bkz. Klengel 1992: 81. Kentin lokalizasyonu için önerilen diğer teklifler için bkz. RGTC VI: 97-98; RGTC VI/2: 35.

[137] Hitit metinlerinde Zalpa adını taşıyan iki kent vardır. Bunlardan bir tanesi Samsun/Bafra civarına lokalize edilen Zalp(uw)a'dır. Diğer Zalpa ise, Kuzey Suriye bölgesinde yer alır. Diğer lokalizasyon teklifleri için bkz. RGTC VI: 490-492: RGTC VI/2: 191; Peker 2009:15.

[138] Lokalizasyon teklifleri için (RGTC VI: 342; RGTC VI/2: 137).

[139]Uršu kentinin lokalizasyonu için bkz. RGTC VI: 475476; RGTC VI/II:181. Ayrıca kuşatmanın anlatıldığı metin grubu ise CTH 7 numaralı grupta yer alıp, KBo 1.11, KBo 19.95 numaralı metinlerdir.

[140] Lokalizasyon teklifleri için Bkz. RGTC VI: 136-137.

[141]Tašhiniya kentinin adı, devlet angaryalarından muaf tutulma bağlamında Zippašna ve Hahha kentleriyle birlikte geçer. Bkz. Hoffner 1997: 66; Peker 2009: 32. Bu kentin lokalizasyonu hakkında iki görüş vardır. Kargamış'ın kuzeyinde ve Fırat'ın batı kıyısında olduğu ya da kentin Alalah'ın kuzeyinde yer aldığına dair görüşler mevcuttur. Bkz. RGTC VI: 410; Archi 2008: 99.

Luhuzzantiya/Lawazantiya[142] kentinden yönetir (Wilhelm 1982: 32-33; Klengel 1999: 47-49; Peker: 18). Kralın yıllıklarından [B2] anlaşıldığı kadarıyla I. Hattušili, Anadolu'da Ninašša[143], Ulama[144],Šallahšuwa[145], Šanahuitta[146], Appaya[147], Parmanna[148], Alha[149] kentine karşı seferler düzenler ve Kral'ın bu seferleri başarıyla sonuçlanır. Hattušili'ye ait CTH 16.b.A numaralı metinden anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde Hititler için yaklaşan bir Hurri tehlikesi vardır. Hititler, Arzawa'ya sefer düzenledikleri sırada Hurriler, Hatti ülkesine saldırır ve Hitit hâkimiyeti altındaki toprakları ele geçirirler. Hitit Devleti'nin hâkimiyet alanı içinde sadece Kızılırmak ve çevresi kalır (Peker 2009: 20). Hitit kralı Anadolu'daki durumu kendi lehine çevirmek için üç yıl mücadele eder ve kral yıllıklarındaki[150] beşinci yılının sonunda Anadolu'da tekrar Hitit hâkimiyetini sağlar. Kralın bundan sonra ki hedefi ise, tekrar Suriye'dir.

I.Hattušili'nin yıllıklarından anlaşıldığı kadarıyla, kral II. Suriye seferinde, Zaruna/Zarunti[151], Haššuwa/Haššu, Zippašna[152] ve Hahhu[153] kentlerini ele geçirir ve Haššu savaşında Hattušili'nin karşısına, Uršu kuşatmasında olduğu gibi Halep kralı çıkar. Bu savaşta da Hattušili, başarılı olur. Kral Suriye seferlerini anlattığı icraatlarında, kendisinden yaklaşık 700 yıl önce yaşayan Akkad kralı Sargon'un başarısına atıfta bulunarak metni sona erdirir (Klengel 1999: 52; Peker 2009: 23-25). Hitit Kralı'nın gerçekleştirdiği iki Suriye seferi sonucunda, Yamhad Krallığı'nın Akdeniz'e ve Anadolu'ya açılan kapı konumunda olan Alalah'ı hâkimiyeti altına alır ve Hurri kent devletleriyle savaşıp, Anadolu ve Suriye'de Hitit hâkimiyet alanını

[142]Bkz. Bölüm 3.4.5.
[143]Kentin lokalizasyonu henüz kesin değildir. Lokalizasyon önerileri için bkz. RGTC VI/2: 111-112.
[144]Kentin Aksaray civarında olduğu düşünülür. Lokalizasyon önerileri için bkz. RGTC VI: 452-453.
[145]Bkz Bölüm 3.4.
[146] Lokalizasyon önerileri için bkz. RGTC VI: 342.
[147] Lokalizasyon önerileri için bkz. RGTC VI: 39-40.
[148] Lokalizasyon önerileri için RGTC VI:304 305; RGTC VI/2:121.
[149] Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI: 7.
[150] Bu belgede Hitit kralı I.Hattušili'nin tüm hükümdarlık dönemi ele alınmamakla birlikte, askeri faaliyetlerinin anlatıldığı en önemli yıllarından biridir. Bu dönem Klengel'e göre 5 yıldır. Buna karşın Bryce ve Kempinski'ye göre 6 yıl olarak yorumlanır. Bkz. Kempinski-Košak 1982: 98; Bryce 1983: 60; Klengel 1992: 80; Peker 2009: 14, dpn. 9.
[151] Bkz. Bölüm 3.4.
[152] Kent Hahha dolaylarında aranmalıdır. Ayrıntılı bilgi için RGTC VI/2: 198; Peker 2009: 21, dpn.43.
[153] Kentin lokalizasyonları için farklı tekifler bulunur. Bu teklifler için bkz. RGTC VI: 61-62.

genişletir. Kendisinden sonra tahta, evlatlığı I. Muršili geçer (Klengel 1999: 64; Peker 2009: 42).

I. Muršili dönemi ile ilgili tarihlendirilmesi tartışmalı olan [B4] ve [B5] belgeleri mevcuttur. I. Hattušili döneminde olduğu gibi, Hititler, I. Muršili döneminde de Anadolu'nun içlerinde ve Kuzey Suriye bölgesine seferler düzenler. Düzenlenen bu seferlerde Hurriler, I. Hattušili döneminde olduğu gibi Hititlerin Suriye'ye açılmasında bir engel idi. Hitit kralı, ilk önce Purušhanda[154] kentinin üzerine yürür. Daha sonra rotasını Anadolu'nun güneyine ve Suriye'ye çevirir. I. Muršili Suriye'de Hurrilerle savaştığı sırada, öncülü I. Hattušili döneminde olduğu gibi, Arzawa Devleti, Hitit topraklarına saldırır. Bu yüzden Hitit kralının Suriye seferinden geri dönüp, Arzawa Devleti ile savaştığı, kralın kışı Arzawa'da geçirdiği bilinir [B.5]. I. Muršili dönemine tarihlendirilen bir başka belge de [B.4], kralın seferleri hakkında bilgi verilmektedir, ancak metin çok tahrip olduğundan detaylı bir tarihsel rekonstrüksiyon yapmak mümkün değildir. Buna rağmen Hitit kralının, Lawazantiya ve Haššuwa kentlerinden, Suriye bölgesinin kuzeyinde ve batısında Hurrilerle savaştığı anlaşılmaktadır. I. Muršili giriştiği bu seferlerden galip ayrılarak istediği istikrarlı ortamı hazırlar (Peker 2009: 43-45). Ardından kral rotasını Önasya'da önemli bir güç olan Halep'e ve Babil'e çevirir ve her iki kenti de ele geçirir (Klengel 1999: 64-67; Oates 2004: 88-90; Peker 2009 45-55). I. Muršili, Babil seferi dönüşü eniştesi Hantili tarafından öldürülür ve ülke Telipinu dönemine kadar sürecek olan bir kargaşa dönemine girer. I.Muršili'den sonra, XV. yüzyılın sonuna kadar Hititler Suriye'de fazla varlık gösteremeyecektir. Bu dönemde, Hitit ülkesinin güneyinde Kizzuwatna Krallığı; Kuzey Suriye ve Mezopotamya'da Mittani Devleti kurulacaktır. Hitit Devleti'nin içinde bulunduğu kargaşadan doğan otorite boşluğunda ise, Mittani Devleti Ön Asya'da hâkim güç konumundadır. Hititler ise, Suriye'ye her açılmak istediğinde karşılarına Mittani Devleti ve Mısır çıkar.

I. Hattušili ve I. Muršili dönemlerinde gerçekleşen seferler sonucunda, Hitit Devleti'nin Kizzuwatna bölgesine hâkim olup olmadığı tartışma konusudur. Bir grup araştırmacı, bu dönemde I. Hattušili'nin I. Suriye seferi sırasında Alalah'ı kontrol

[154] Kent muhtemelen Tuz Gölü'nün güneyinde yer alan Acemhöyük'tür. Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI: M323-324; RGTC VI/2 128.

altına aldığını ve Alalah'ın batısında bulunan Kizzuwatna'nın da Hitit kontrolü altına alındığını kabul eder. Hititlerin, Kizzuwatna bölgesini kontrol altına almak için, Gülek Boğazı olarak adlandırılan Kilikya kapılarını, Belen geçidini ya da Amanos kapısını kullandığını savunur (Beal 1986: 424-426; Desideri-Jasink 1990: 52 vd.; Trémouille 2001: 60; Starke 2002: 304-305; Strauss 2006:4; Bryce 2009: 392-393). Ayrıca kralın Uršu kentini kuşatırken de Lawazantiya kentinde konaklamasını ve Kizzuwatna bölgesinin doğusunda yer aldığı kabul edilen Šalahšuwa'nın da Hitit hâkimiyetinde olması da bu görüşü destekler nitelikte olduğunu savunurlar. Bu bilgilerin yanı sıra Telipinu Fermanında [B.6] kral Ammuna zamanında Adaniya[155], Arzawa[156], Šallapa[157] gibi kentlerin Hititlere düşmanlık ettiği yazmaktadır.

Telipinu Fermanı [B.6][158]

Öy. II

1-2: Ülke ise ona düşmanlık yaptı: H/Zagga, [Ma]tila, Galmiya, Adaniy[a], Arzawa ülkesi, Parduwata ve Ahhula.

Yukarıda yer alan bilgiden dolayı, Desideri-Jasink, Strauss, Beal, Bryce, Altman Kizzuwatna krallığının Ammuna döneminde kurulmuş olabileceğini düşünmektedir. Bu düşünceye göre Telipinu Fermanı'nda Adaniya olarak adlandırılan kent, Adana'da olduğu ve öncesinde Hititlerin kontrolü altında olduğunu ve daha sonra Hititlere karşı ayaklanarak bağımsızlığını kazanıp, civardaki kentleri de bünyesine kattıktan sonra Kizzuwatna krallığını kurduğunu savunurlar (Beal 1986: 424-426; Desideri-Jasink 1990: 52 vd.; Strauss 2006:4; Bryce 2009: 392-393; Altman 2011: 68). Ayrıca, Desideri-Jasink ve Beal Tarsus'ta bulunan eski Hitit dönemine ait bir toprak bağış belgesinden [B.1][159] yola çıkılarak Kizzuwatna bölgesinin bu dönemde Hitit kontrolü altında olduğunu kanıtladığını düşünür (Beal 1986: 424; Desideri-Jasink 1990: 52-53).

[155] Lokalizasyon önerileri için bkz. RGTC VI: 54; RGTC VI/2:18.
[156] Ayrıntılı bilgi için bkz.:RGTC VI:42-44.
[157] Ayrıntılı bilgi için bkz.:RGTC VI:333.
[158] Çeviride I. Hofmann ve H. Peker'den faydalanılmıştır. Bkz. Hofmann 1984: 27; Peker 2009: 69.
[159] Ayrıntılı bilgi için Bkz. Rüster-Wilhelm 2012:139.

Tarsus Toprak Bağış Belgesi [B.1]

Çeviri

Öy.

§ 1

1 Büyük kral Tabarna'nın mührü,

2 İdahakap'ın varlığı: 2 Adam: Ida[hakap][160]

3 [PN x] kadını, 1 erkek köle ve 1 kadın köle.

---

§ 2

4 Mantiya[161]'nın varlığı: 1 Adam: Mantiya

5 [x] kadını, Kaza-[x] 'nın altında,

---

§ 3

6 [x kapanu ölçüsünde Šaktu-[162][x] dağından

Bu görüşe karşın Wilhelm, Hititlerin Kizzuwatna bölgesine I. Hattušili ve I. Muršili dönemlerinde hâkim olabileceğini, fakat yazılı belgelerde bu durumu açıklığa kavuşturacak bilgi olmadığından bu konuya şüpheyle bakılması gerektiğini ve en azından bölgenin bir kısmına hâkim olduğunu düşünür (Wilhelm 1982: 32-33). Ahmet Ünal ise, Kizzuwatna ülkesinin bağımsız bir şekilde kurulduğunu ayrıca

[160] Tarsus-Gözlükule kazılarında ele geçen toprak bağış belgesinde yer alan Hurrice şahıs ismidir Bkz. Laroche 1966: 82.
[161] Tarsus-Gözlükule kazılarında ele geçen toprak bağış belgesinde yer alan Hurrice şahıs ismidir Bkz. Laroche 1966:113.
[162] Bu yer adının Kaška bölgesinde yer alan $^{HUR.SAG}$ša-ak-du-nu-wa dağı olabileceği bu yüzden Orta Anadolu'da olduğu düşünülür. Bkz. RGTC VI:331;RGTC VI/2: 133; Wilhelm 2012: 139;Ünal 2002: 124.

Tarsus kazılarında bulunan toprak bağış belgesindeki yer adının ise (šaktu- dağı), Kizzuwatna bölgesinde yer almadığını savunur. Bu sebeplerin yanında Ünal-Girginer, Hititlerin henüz askeri ve siyasi anlamda çok güçlü olmadan Çukurova coğrafyasına inemeyeceğini, çünkü bu bölgede yer alan Kilikya kapılarının bir ordunun geçmesi pek uygun olamayacağını, bu yüzden Hitit kralının, Alalah'a ilerlerken bu yolu tercih etmeyip bu bölgeye inmediği düşünür (Ünal 2002: 124-126; Ünal 2006: 23-24; Ünal-Girginer 2007: 119-121). Ayrıca Ünal, Telipinu Fermanında yer alan "*düşmanlık yapmak*" ve "*savaş yapmak*" anlamlarına gelen *kururiya*[163] fiilinden dolayı bu yoruma katılmaz eğer gerçekten Adaniya kenti Hititlere bağlı olsaydı isyan etmek anlamında olan *waggariya-*[164]*, šallai-*[165]*, harnamniya-*[166] fiillerinden birinin kullanılacağını belirtir.

Adaniya'nın, Adana il merkezinde olup, daha sonra Kizzuwatna adıyla anılması görüşüne ise, Ünal ve Freu şüpheyle bakar (Freu 2001: 13; Ünal 2002:125; Ünal 2006: 24; Ünal-Girginer 2007:121). Ünal-Girginer, bu sorunun Seyhan Irmağı kenarında yer alan Tepebağ höyüğün kazılmasından sonra çözüleceğini düşünür (Ünal 2002:125; Ünal 2006: 24; Ünal-Girginer 2007:121). Sonuç olarak, Kizzuwatna bölgesinin, Eski Hitit Dönemi krallarından I. Hattušili ve I. Muršili'nin gerçekleştirdiği Suriye seferlerinde, Hitit hâkimiyeti altına girdiği ya da girmediği hakkında kesin bir bilgi yoktur fakat I. Hattušili'nin gerçekleştirdiği Suriye seferleri sırasında Kizzuwatna'da Šalahšuwa kentini ele geçirdiğini, Kizzuwatna bölgesinde olduğu düşünülen Zaruna/Zarunti kentini ele geçirdiğini ayrıca Uršu kuşatması sırasında Lawazantiya kentinde konaklayıp, kuşatmayı bu kentten yönettiği bilinmektedir. Dolayısıyla I. Hattušili ve I.Muršili'nin gerçekleştirdiği Suriye seferleri[167] sırasında en azından Kizzuwatna bölgesinde yer aldığı düşünülen ve lokalizasyonları henüz bilinmeyen, Hurri kentlerinden Lawazantiya, Šalahšuwa ve

[163] Bu kelimenin Hitit dilinde ki anlamı Düşmanlık etmek, Düşman olmak, Savaş Yapmak, Savaş durumunda olmaktır. Bkz. Friedrich 1952:119; Ünal 2007: 373.
[164] Bu kelimenin Hitit dilinde ki anlamı İsyan etmek, Sadakatini bozmak, Taraf değiştirmek, Ayaklanmaktır. Bkz. Friedrich 1952: 241; Tischler 2001:192; Ünal 2007: 779.
[165] Bu kelime Hititçede İsyan etmek anlamına gelir. Bkz. Friedrich 1952:178;Tischler 2001: 140; Ünal 2007: 589.
[166] Bu kelime Hititçede İsyan etmek, Kışkırtmak, Ortalığı karıştırmak anlamlarına gelir. Bkz. Friedrich 1952: 58; Tischler 2001: 43; Ünal 2007: 181.
[167] Bu seferler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Klengel 1999: 38-687; Bryce 2005: 61-96; Freu 2007: 59-127; Peker 2009: 13-60.

Zaruna/Zarunti kentlerinin Hitit hâkimiyetinde olduğu, böylece bu bölgenin bir kısmının Hitit kontrolünde olduğu söylenebilir (Wilhelm 1982: 33; Ünal-Girginer 2007: 119-120).

2.2.2. I. Hantili-Telipinu Arasındaki Dönemde (MÖ 1590-1525) Kizzuwatna Bölgesi

I. Muršili, Babil seferi sonrası eniştesi Hantili tarafından öldürülmesinin ardından Hitit devleti siyasi açıdan zayıf duruma düşer. I. Hantili (M.Ö 1590-1560) tahta geçtikten sonra, öncüllerinin Kuzey Suriye'de kurduğu Hitit hâkimiyetini korumak için bölgeye seferler düzenler fakat kralın gerçekleştirdiği bu seferler başarılı bir şekilde sonuçlanmaz. Bu dönemde Hurriler, Anadolu'nun iç bölgesine kadar ilerler ve Halep gücünü Kuzey Suriye bölgesinde hissettirmeye başlar (Dinçol 1982: 30; Peker 2009: 65). I. Hantili ile ilgili veri sağlayan kaynaklar arasında CTH 10[168], CTH 11[169] ve Telipinu Fermanı yer almaktadır[170]. Her üç metinde I. Hantili'nin Suriye seferleri hakkında bilgi vermektedir. Fakat, Hitit Devleti'nin, I. Hantili döneminde ki Suriye Politikası hakkında ki bilgilere Telipinu Fermanı'ndan ulaşılmaktadır. Aşağıda yer alan metinde, bu dönemde Hititler, I. Hattušili ve I. Muršili dönemlerinde Suriye'de kurduğu hâkimiyeti yavaş yavaş kaybetmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Telipinu Fermanı [B.6][171]

§ 12

Öy. I

35-38: Hantili korktu: "Ben desteklenecek miyim? Onu Tanrılar destekledi̯ler. [ve] her nereye gittiyse, (o) ülkenin ahalisi [isyankâr oldu];

[168] I. Hantili'ye ait bu metinde I. Muršili'nin Babil seferinden de bahsedilir. CTH 10= KBo 3.45, KBo 22.7, KUB 26.74.
[169] I. Hantili'ye ait bu metinde I. Muršili'nin Halep seferinden de bahsedilir. CTH 11= KBo 3.57, KUB 26.72.
[170] Bkz. Bölüm 1.3.2.
[171] Transkripsiyon ve çeviri için I. Hofmann ve H. Peker'den faydalanılmıştır. Bkz. Hofmann 1984 20-21; Peker 2009: 69.

Aštata[172], [Šuk]ziya[173], Hurpana[174], Kargamı[š], [artık Hat]ti [Ülkesi'ne] [askeri birlik vermeme]ye başladılar. Ve birlikleri [ ]

I. Hantili, Telipinu Fermanı'nın [B6] devamında da görüldüğü gibi yaptığından pişmanlık duymakta ve I. Muršili'nin öldürülmesinde suçu damadı Zidanta'nın üzerine atmaktadır. Metinden anlaşıldığı kadarıyla Hatti Ülkesi'nde bir huzursuzluk vardır.

Telipinu Fermanı [B.6][175]

§13

39-42: ve [H]antili Tagarama'ya var[dığında tekrar konuşmaya başladı] "Neden [bun]u yaptım? Ne[den? Damadım]? Zidan[ta]'nın [sözünü?] di[n]ledim? [O kral olarak hüküm sür]düğü [sırada] Tanrılar [Muršili'nin] kanını aradılar.

Metnin devamında ise, Hurriler'in Hatti Ülkesi'ne kadar ilerlediğinden bahsedilmektedir[176]. Bu ifadeden anlaşıldığı kadarıyla Hititler sadece Suriye'de değil, Anadolu'da da hâkimiyetini kaybettiği anlaşılmaktadır (Klengel 1999: 69-71; Peker 2009: 71). Hitit kralı, Hantili'nin eceliyle öldüğü fakat ardıllarının çoğu saray cinayetleri sırasında öldüğü bilinmektedir[177]. Hititler, hanedan içinde yer alan bu sorunlar sebebiyle dış siyasete yönelemez ve bu sırada Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya'nın hâkimi Mittani[178] devleti, güney Suriye'nin hâkimi ise Mısır olur.

---

[172] Lokalizasyon teklifleri için bkz. RGTC VI:48-49.
[173] Lokalizasyon teklifleri için bkz. RGTC VI: 363-364.
[174] Lokalizasyon teklifleri için bkz. RGTC VI: 127.
[175] Transkripsiyon ve çeviri için I. Hofmann ve H. Peker'den faydalanılmıştır. Bkz. Hofmann 1984 20-21; Peker 2009: 70.
[176] Telipinu Fermanı §14 I 43-45.
[177] Telipinu Fermanı §18 I 63-64.
[178] Mittani Devleti'nin nasıl kurulduğuna dair elimizde yeteri kadar belge bulunmamaktadır. XVI. yüzyılın başında Alalah ve Halep'in Hititler tarafından ortadan kaldırılmasının ardından bölgede yer alan Hurri kent devletleri bir merkezi güç haline gelmesi ve ardından İndo-Ari kökenli yönetici sınıfı tarafından yönetilen Mittani devleti tarih sahnesine çıkar. Bu devletin kuruluşu ile ilgili elimizde İndo-Ari yöneticiler tarafından oluşturulan belgeler yoktur. Mittani hâkimiyetini Suriye ve Mezopotamya'da yer alan merkezlerden gelen belgelerden öğrenilir. Mittani adıyla ilk defa, muhtemelen Hitit kralı Tahurwaili'nin çağdaşı olan I.Šuttarna'nın oğlu, Mittani kralı Kirta olarak karşılaşılır. Mittani adı burada ilk defa "*Maitani*" olarak belgelenir. Bkz.Van de Mierop 2004 :180-

I. Hantili'den sonra tahta geçen I. Zidanta (M.Ö 1560-?), I. Hantili'nin oğlu Pišen/Kašeni'yi ve onun oğullarını öldürerek tahta geçer ve kendisinin Ammuna tarafından öldürüldüğü bilinmektedir[179].

Kral Ammuna (M.Ö ?-?) döneminde Hitit Devleti'ne Adaniya, Arzawa ve Matila kentleri düşmanlık yaptığı bilinmektedir. Bunun sonucunda kral, Anadolu'nun güneyine ve batısına seferler düzenler fakat bu seferlerde kral, istediği başarıyı kazanamaz (Klengel 1999: 74-75; Peker 2009: 73). Telipinu Fermanı'nda Hitit devletine düşman kentler arasında *Adaniya* kentinin de yer alması[180] en geç Ammuna döneminde bağımsız bir Kizzuwatna Devleti'nin kurulduğuna işaret etmektedir fakat bu durum sadece bir hipotezdir (Beal 1986: 426; Bryce 2005:104; Peker 2009: 73 Forlanini 2015: 27). Telipinu Fermanı'na göre Ammuna eceliyle ölür.[181]Ammuna'nın ardından Hitit tahtına bir komplo sonucu I. Huzziya geçer ve kısa süre sonra, tahttan indirilir ve yerine Telipinu (MÖ 1525-1500) tahta geçer. Telipinu tahta geçtikten sonra I. Huzziya ve kardeşini sürgüne gönderir[182]. Ardından kral yayınladığı ferman ile tahta geçişi bir sıraya koyar. Böylece, I. Hantili döneminden itibaren devam eden, Hitit Tarihi içinde "*Kargaşa Dönemi*" olarak adlandırılan dönem sona erer (Klengel 1999: 77; Peker 2009: 73).

Sonuç olarak Eski Hitit Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi'nin Hitit Hâkimiyeti'nde olduğu tartışma konusudur. Fakat bölgenin bir kısmının Hitit hâkimiyetinde olduğu bilinmektedir. Ayrıca bölgede Kizzuwatna Devleti'nin ne zaman kurulduğu tartışma konusudur[183].

185; Peker 2009: 89. Krallığın adı ise, Nuzi belgelerinde yer alan özel isim Maita'dan gelmektedir Bkz.Wilhelm 1995: 1246. Mittani krallığı, Hititler tarafından Hurri Ülkesi, Assurlular tarafından Hanigalbat, Mısırlılar tarafından ise, Fırat Nehri'nin batısında kalan bölgeyi tanımlamak için Naharin (Nhry) adı kullanılır. Bkz. Peker 2009: 89, dpn. 55. Ayrıca XVI. Yüzyıla tarihlendirilen (I. Amenhotep ya da I.Thutmosis), Mısır astronom Amenemhat'ın biyografisinde "Mitiny olarak adlandırılan yabancı ülke" ifadesinin Mittani Devleti'ne ait en eski belge olduğuna dair bir görüşte bulunmaktadır. Bkz. Helck 1971:118,277.

[179] Telipinu Fermanı § 18 I 63-65, §19 I 66-68.

[180] Bkz. Bölüm 2.2.1

[181] Telipinu Fermanı § 21 II 1-5.

[182] Telipinu Fermanı § 21 §22 §23 II.

[183] Wilhelm, Kizzuwatna Devleti'nin bağımsız olarak ne zaman kurulduğunu bilinmediğini fakat I. Muršili'den sonra I. Hantili döneminde kurulmuş olabilceğini ya da en geç ise Ammuna döneminde kurulabileceğini düşünür. Bilgi için bkz. Wilhelm 1982: 32. Bu bilgiye ek olarak Forlanini, Hititlerin Kizzuwatna bölgesinin doğusuna hâkim olduğunu ve bölgenin yaklaşık olarak Ammuna döneminde bağımsızlığını kazandığını belirtir. Bilgi için bkz. Forlanini 2015: 27.

2.3. Hitit Devleti-Kizzuwatna Devleti Arasındaki Antlaşmalar ve Orta Hitit Dönemi'nde Kizzuwatna Devleti

Daha önce bahsedildiği gibi Kizzuwatna Bölgesi'nin Eski Hitit Devleti döneminde Hitit hâkimiyeti altında olup olmadığı ve Kizzuwatna Devleti'nin ne zaman kurulduğu hakkında farklı görüşler mevcuttur[184]. Fakat Tarsus-Gözlükule kazılarında ele geçen bir mühür baskısı vasıtasıyla [A.1] Kizzuwatna Devleti'nin bilinen ilk Kralı'nın adı öğrenilmektedir. İšputahšu mührü[185] olarak adlandırılan bu çiviyazılı mühür baskısında: Iš-pu-tah-šu LUGAL.GAL DUMU Pa-ri-ya-wa-at-ri/ "*Büyük Kral İšputahšu Pariyawatri'nin oğlu*" ifadesi yer almaktadır (Goetze 1940:73; Klengel 1976-1980: 199; Ünal 2002: 128). Goetze, Tarsus-Gözlükule kazılarında bulunan bu mührü paleografik sebeplerden dolayı MÖ. 17 yüzyıla tarihlendirmektedir (Goetze 1940: 73). Fakat Hitit kralı Telipinu ile yapılan İšputahšu antlaşmasının MÖ 16. yüzyıla tarihlendirilmesinden dolayı bu mührün MÖ.17. yüzyıla tarihlendirilmesi görüşü artık kabul edilmemektedir. Beal, Telipinu fermanında yer alan ve Hititlere Ammuna döneminde isyan eden kralın Pariyawatri olabileceğini düşünmektedir. Fakat çiviyazılı lejantın önünde kral ünvanı yer almadığından bu durum şimdilik hipotezdir (Beal 1986: 424-426).

Güney Anadolu'da yer alan Kizzuwatna Devleti, Mittani Devleti ile Hitit Devleti arasında tampon devlet konumundaydı. Dolayısıyla Kizzuwatna Devleti, Hititler için stratejik açıdan önemli bir bölgede yer almaktadır. Stratejik açıdan oldukça önemli bir bölgede yer alan bu devlet ile Hititler özellikle Orta Hitit Dönemi'nde paritetik nitelikte antlaşmalar yapar (Schwemer 2005: 97). Bu antlaşmaların tarafları şu şekildedir: Hitit kralı Telipinu ile Kizzuwatna kralı İšputahšu, Hitit kralı Tahurwaili ile Kizzuwatna kralı Eheya, Hitit kralı II. Zidanta ile Kizzuwatna kralı Pilliya ile adı henüz kesin bilinmeyen bir Hitit kralı ile Kizzuwatna kralı Paddatiššu[186], Hitit kralı I/II. Tuthaliya ya da II./III. Tuthaliya arasında yapılan bir antlaşma ile Kizzuwatna kralı Šunaššura arasında bir antlaşma ve Hitit Kralı I.

[184] Bkz Bölüm 2.2.1 ve 2.2.2.
[185] Bkz. Resim 1.
[186] Yapılan bu antlaşma da Hitit tarafının Alluwamna/ II. Hantili/ II. Huzziya adlı krallardan biri olduğu görüşü mevcuttur. Bkz. Bölüm 1.3.1, 2.3.3.

Arnuwanda ile göçebe bir halk olan İšmerikka halkı arasında yapılan antlaşma mevcuttur. Bu antlaşmaların yanında bir kütüphane etiketinden[187] anlaşılan fakat kendisinin henüz elimize ulaşmadığı, kral I. Hantili ya da II. Hantili dönemine tarihlendirilen başka bir antlaşmanın olduğu da bilinmektedir (Ünal 2002:127).

2.3.1. Telipinu Dönemi (M.Ö 1525-1500) ve Išputahšu Antlaşması [A.2]

Hitit Devleti, I. Muršili sonrası girdiği kargaşa döneminde Kuzey Suriye bölgesindeki hâkimiyetini kaybeder. Bu durum XVI. yüzyılın son çeyreğine kadar devam eder. Hitit kralı Telipinu, Hitit tahtına geçtikten sonra devlet içinde yer alan sorunları sona erdirir ve öncülleri I. Hattušili ve I. Muršili'nin izlediği politikayı devam ettirir. Telipinu, Suriye'ye geçişi kolaylaştırmak maksadıyla önce Kizzuwatna krallığı ile paritetik nitelikte bir antlaşma yapar (Freu 2001: 15-17; Van den Hout 2013: 26). Hitit kralı Telipinu ile Kizzuwatna kralı Išputahšu arasında yapılan bu antlaşma metni Akadça ve Hititçe olmak üzere iki dilde yapılmıştır. Antlaşma metni incelendiğinde, Kizzuwatna ve Hititlerin eşit haklara sahip oldukları öğrenilmektedir (Ünal-Girginer 2007: 126-127). Išputahšu antlaşmasının çevirisi ise şu şekildedir:

İšputahšu Antlaşması [A.2]

CTH 21 KUB 4.76- KUB 31.82 (Akkadça Versiyon)

Çeviri

Öy.

§ 1'

1'-2'*antlaşma metni okunamayacak şekilde kırıktır.*

---

§ 2'

[187] CTH 276: KBo 19.35.

3’-4’[ ] ayak basmasınlar. [ ] [ ] ve büyük kral için aynı şekildedir.

---

§ 3’

5’-6’*antlaşma metni okunamayacak şekilde kırıktır.* [ve büyük kral için ay]nı şekildedir[?].

---

§ 4’

7’-8’ *antlaşma metni okunamayacak şekilde kırıktır.*[ ] ve büyük kral için aynı şekildedir.

---

§ 5’

9’-10’[ ] [Onlar Kizzuwatna Ülkesi’ne] Išputahšu’ya verirler. [ ] [ ] ve büyük kral için aynı şekildedir.

---

§ 6’

11-14’[] Onlar, Hatti Ülkesi’ne gidebilirler. [ ]-x yok ederler. [ ] ve o şöyle söyler: [onun ih]tiyacı varsa [ ]

---

§ 7’

15’ [ ] [ ]

---

§ 8’

Ay.

1’-2’ *antlaşma metni okunamayacak şekilde kırıktır.*

---

§ 9’

3’-4’ *antlaşma metni okunamayacak şekilde kırıktır.*

§ 10’

5’-6’ *antlaşma metni okunamayacak şekilde kırıktır.*

---

§ 11’

7’-8’ [ ] Büyük Kralın kontrolüne geri geldiğinde [ ] Büyük Kral için de aynı şekildedir.

---

§ 12’

9’-12’ [Eğer İšputahšu, büyük kraldan yardımcı kuvvet isterse,] o tanrıların yemininden muhaf olduğundan, dilerse verecek, dilemezse vermeyecek. Eğer (büyük kral) askerleri verirse. Ordular her nereye giderse gitsin. Büyük Kral’ın yaya ve arabalı savaşçıları kadar İšputahšu’nun birlikleri ganimetten pay alacaklar ve büyük kral için de aynı şekildedir.

---

§ 13’

13’ [a]lacaklar ve Büyük Kral içinde her şey aynı şekildedir.

---

§ 14’

14’-15’ [ve]rirler ve Büyük Kral böyle söylemedi. [ve Büyük Kral için de aynı şekilde]dir.

---

§ 15’

16’-18’ [ve]rirler. Hatti ülkesi iyidir. [ ] Büyük Kral için yakalayacak ve Išputahšu onu geri verecek. Ve Büyük Kral içinde her şey aynı şekildedir.

---

§ 16’

19’-20’ [ ] verilirse nereye giderse [ ][ ] ve büyük kral içinde her şey aynı şekildedir.

---

§ 17’

21’-22’ [Eğer Išputahšu’nun kölesi] beyine [karşı gelirse] daha sonra Hatti ülkesine [ayak basarsa] [Büyük kral kaçağı yakalayacak ve Išputahšu’ya] verecek. Ve büyük kral için de aynı şekildedir.

KUB XXI 81 (Hititçe Versiyon)

Çeviri

Öy.1

§ 1’

1’[ ]-masın.

---

§ 2’

2’-4’:[ ]-x[ ] Büyük kral yakalasın.[ ]

---

§ 3’

5’-7’:[ ] olsun.[ ]Kizzuwatna Ülkesi kralı için aynı şekilde [ ]–x

---

§ 4’

8’-10’:[ ] Büyük kralın ve İšputahšu’nun[ ] x aynı şekilde [ ] x

---

§ 5’

11’[ ] x-x-x-x-zi

Ay.1

§ 1’

1’-4’:[ ] x-x [ ] x-x[ ]-x-x-x-x ve onu Išputahšu’yu[ ] x-x-x Išputahšu büyük kralın[o[nun yanında]

---

§ 2’

5’-7’: [^{m}Pir]iašaúma Kanithi Ülkesi kralı [ ]-x-x ^{m}Piriašaúma yemininde[ ]-x

---

§ 3’

8’-9’: [ ]-x-x yemin etti ve onu gelecekte[ ]-x-x

---

§ 4’

10’-12’:[ ] büyük kralın sınırı(dır) ve Kizzuwatna kralı İšputahšu[ ] yakın olursa ve onu[ ] x

---

Öy. 1

§ 1’

1’x şehri [ ]

---

§ 2’

2’-3’Eğer [ ]x-x-x [ ]

Ay.1

§ 1’

1’-3’:Büyük kral İšput[a]ve İšputahšu [ ]

---

§ 2’

4’[ ] x-x-x [ ]

---

§ 1’

1’-10’:[ ] ‘ler ve antlaşmalar [ ] Telipinu ve Iš[putahšu][ ]-x şöyle [ ][ ] yoktur ve [ ][ ] ve eğer ilgili [ ] [ ] tabletlerim ve [

][Be]nim ise, bu da [ ][ ] ve tanrılar tekr[ar][ ] ise [ ] [ ]

Antlaşmanın iyi korunan yerlerinden edinilen bilgiler doğrultusunda, tarafların karşılıklı olarak; mültecilerin iadesi, karşılıklı gönderilen elçilerle ilgili hükümler, taraflara yapılabilecek komploların önceden bildirilmesi, karşılıklı askeri ittifak, hırsızlık suçları, yaralanan ve öldürülen kişiler için verilecek cezalar gibi hükümler yer almaktadır. Ünal, bu antlaşmanın daha sonraki dönemlerde yapılacak olan Kizzuwatna antlaşmalarına model oluşturduğunu ve daha sonra ki yapılan antlaşmaların hepsinde benzer maddeler yer aldığını savunur (Ünal 2002: 128-129; Ünal-Girginer 2007: 126-127). Ayrıca metinde Piriyašauma[188] isimli bir Kanithi[189] kralından bahsedilir. Bu kişinin henüz kim olduğu bilinmemektedir. Ünal Piriyašauma'nın Kizzuwatna'nın yerel beylerinden biri olduğunu düşünmektedir (Ünal-Girginer 2007: 127).

Yapılan bu antlaşma ile Hititler, Kizzuwatna Devleti'ni bağımsız devlet olarak tanır ve Hititler, politik açıdan bir ittifak kazanır ve (Klengel 1976-1980: 199; Bryce 2005: 104-106;Van den Hout 2013: 27).

Kizzuwatna Devleti ile yapılan bu antlaşmanın ardından Hitit kralı Telipinu, öncülleri I. Hattušili ve I. Muršili gibi Suriye'ye seferler düzenler. Kralın düzenlediği bu seferler hakkında bilgi, Telipinu Fermanı'ndan[B6] elde edilir.

Telipinu Fermanı [B.6][190]

Öy. 2

§ 24

17 Haššuwa'ya sefere gittim. Ve Haššuwa'yı tahrip ettim.

18 Birliklerim Zizzilipa kentindeydi.

[188] Piriyašauma isminin İndo-Arya kökenli bir isim olduğu düşünülmektedir. Bilgi için bkz. Laroche 1966:145.
[189] Bilgi için bkz. Bölüm 3.4.
[190] Transkripsiyon ve çeviri için I. Hofmann ve H. Peker'den faydalanılmıştır. Bkz.Hofmann 1984: 28-29; Peker 2009: 74-75.

19 Zizzilipa kentinde savaş oldu.

---

§ 25

20 Ben Kral, Lawazantiya kentine geldiğimde, Lahha [bana düşman]

21 oldu ve Lawazantiya kentini ayaklandırdı. Tanrılar onu elime koydular.

Metinden anlaşıldığı kadarıyla, Telipinu Anadolu'nun güneyine sefer düzenler ve bu kentlerden Lawazantiya kenti, daha önce Hitit hâkimiyeti altına giren kentler arasındaydı[191]. Telipinu gerçekleştirdiği bu seferlerde başarılı olur ve bu dönemde Hititler, Anadolu'da birçok kenti kontrol altına alır. Telipinu Dönemi'nde Hititlerin sınırları, Kizzuwatna'nın çekirdek bölgesini kapsamayacak şekilde, muhtemelen Fırat'ın kıyısına kadar ulaşır (Klengel 1999: 79-85; Bryce 2005: 104; Peker 2009: 75).

2.3.2. Tahurwaili Dönemi (M.Ö 1500-?) ve Eheya Antlaşması [A.3]

Hitit Kralı Telipinu'nun ardından tahta geçen Tahurwaili hakkında ilk defa Telipinu Fermanı'ndan bilgi alınmaktadır [B6]. Bu belgede Tahurwaili "*Saray Muhafızlarının Başı olan Zuru'nun oğlu*" ve "*Altın Mızraklı Adam*" olarak tanımlanır ve kendisi Panku tarafından I. Huzziya'nın ölümünden sonra mahkûm edilir. Ardından Telipinu tarafından görevinden alınıp çiftçi yapılır. Telipinu öldükten sonra Tahurwaili tahta geçer ve tahtın meşru mirasçısı olan Alluwamna'yı ailesiyle birlikte sürgüne gönderir. (Hoffman 1984: 27; Klengel 1999: 88). Hitit kralı Tahurwaili'ye ait iki belge vardır. Bu belgelerden bir tanesi, kral Tahurwaili'nin mühür baskısıdır. Bu mühür baskısı, 1969 yılındaki Boğazköy kazılarda, büyük tapınağın doğusundaki 11-12 numaralı magazinlerin önünde yer alan, Theodor Makridi ve Hugo Winckler dönemlerine ait eski kazı molozlarının arasında yaklaşık 100 tablet fragmanı ve mühürler baskılarının arasında bulunur. Bulunan bu mühür baskısının ortasında bir çiçek roseti yer alır ve rosetin etrafında da çiviyazısı vardır[192]. Bulunan bu mühür baskısının transkripsiyonu ve çevirisi şu şekildedir.

[191] Bkz. Bölüm 2.2.1.
[192] Bkz. Resim 2.

“^{NA}4 KIŠIB ta-ba-ar-na Ta-ḫur-wa-i-l[li LUGA]L.GAL *ŠA A-WA-ŠÚ*

UŠ-PA-AḪ-ḪU BA.ÚŠ

“Büyük kral Tahurwaili, Tabarna’nın mührü, onun sözünü kim değiştirirse, o ölsün.”

Kralın bir başka belgesi ise, Kizzuwatna kralı Eheya ile yapılan, paritetik nitelikte ki Eheya antlaşmasıdır [A3]. Bu belge, aynı zamanda Tahurwaili döneminin siyasi koşulları hakkında da bilgi vermektedir (Bryce 2005: 110). Kral Tahurwaili bu antlaşma ile Hititlerin Suriye politikasını gösterip, Hatti ülkesinin doğusunda yer alan Hurri-Mittani Devleti’ne karşı Kizzuwatna ile bir ittifak yapar (Klengel 1999: 88). Akkadça yapılan antlaşmanın çevirisi ise, şu şekildedir:

Eheya Antlaşması [A.3]

§ 1’

1’-2’ *antlaşma metni okunamayacak şekilde kırıktır.*

---

§ 2’

3’-4’ *antlaşma metni okunamayacak şekilde kırıktır.*

---

§ 3’

5’-7’[Büyük Kral]’ın şehri, Eheya [ ](onu) [Büyük Kral’ın] denetimine bıraksın ve eğer Eheya’ya ait bir şehir. Büyük Kral’ın elindeyse, onu Eheya’ya bıraksın.

---

§ 4’

8’-9’Eğer Büyük Kral [Eheya’dan] asker [isterse, o tanrıların yemininden muhaf olduğundan dilerse verecek, dilemezse vermeyecek.

---

§ 5’

10’-11’ve eğer (Eheya) askerleri verirse, (ve onlar) her nereye [giderlerse, Büyük kralın birlikleri arabalı ve yaya askerleri (ganimetten)] Eheya’nın birlikleri, arabalı ve [yaya askerleri kadar pay alacaklar]

---

§ 6’

12’-15’ Eğer Eh[ey]a Büyük kraldan destek birlikleri [isterse], o tanrının yemininden muhaf olduğundan, o dilerse verecek, dilemezse vermeyecek. Ve [eğer (Büyük Kral) birlikleri verirse (ve onlar) her nereye giderlerse] E[heya’nın] yaya ve arabalı askerleri (ganimetten) [Büyük kralın yaya ve arabalı askerleri kadar pay alacaklar]

---

§ 7’

15’-19’Eğer Büyük kralın bir kölesi bey[inin başına kastederse, sonra Kizzuwatna topraklarına ayak basarsa, Büyük Kral, [kaçağın arkasından birini][gö]nderir ve şöyle sö[ylerse: “o bana karşı isyan etti. Ben kaçağı iade edeceğim”]. Eğer söz doğru ise kaçağı iade edecekler. Eğer kaça[k sözü reddeder (ve şöyle) iddia ederse; “ben bizzat kendim ona karşı isyan etmedim” sözü doğru değildir] Hangi güvenilir Hat[ti’li olursa olsun, E]he[ya tanrının yeminini isteyecek (ve) bu konu hakkında o tanrıların huzurunda yemin ettiğinden kaçağı iade edecekler.

---

§ 8’

19’-22’ Eğer Eheya’nın bir kölesi [beyinin başına kastederse ve sonra Hatti ülkesine ayak basarsa, ve Eheya kaçağın arkasından birini]gönderir ve şöyle sö[ylerse: “o bana karşı isyan etti. Ben kaçağı iade edeceğim.] Eğer söz doğru ise kaçağ[ı iade edecekler.]Fakat kaça[k sözü reddeder (ve şöyle) iddia ederse “ ben bizzat kendim ona karşı isyan etmedim.” Söz(ü) doğru değildir.] Hangi güvenilir Kizzuwa[tna’lı olursa, Büyük Kral tanrının yeminini isteyecek (ve) bu konu hakkında o tanrıların huzurunda yemin ettiğinden kaçağı iade edecekler.

---

§ 9’

23’-24’Eğer Büyük Kral ya oğlun[u ya da erkek hizmetkârını Eheya’nın huzuruna gönderirse, Eheya ona kötülük yapmayacak ve eğer Eheya ya oğlunu ya da erkek hizmetkârını, Büyük kralın huzuruna gönderirse, Büyük Kral ona kötülük yapmayacak.]

---

§ 10’

25’-26’Eğer Büyük Kral’ın bir hizmetkârı Hatti ülkesinde beyinin baş[ına kasteder ve Eheya bunu işitirse O, Büyük Kral’a bu olayı haber etsin.][Eheya’nın bir kölesi Kizzuwatna ülkesinde, beyinin başına kasteder ve Büyük Kral bunu işitirse, O, Eheya’ya bu olayı haber etsin.]

---

§ 11’

27’ [Eğer büyük kralın şehri]

---

§ 12’’

Ay.

1’-2’ Eğer [Hatti Ülkesi’nden bir adam] o adamı Hatti Ülkesi’ne bırak.

§ 13’’

3’-4’Eğer Ki[zzuwatna] Ülkesi’nden bir adam [ ] onu Kizzuwatna Ülkesi’ne bırak. [ ]

§ 14’’

5’-6’ Eğer Hatti Ülkesi’nin (bu) üç konusu Kizzuwatna Ülkesi’nde [ ] ve Kizzuwatna Ülkesi’nin (bu) üç konusu [Hatti Ülkesi’nde]

§ 15’’

7’-13’ Tahurwaili, Hatti Ülkesi’nin büyük Kralı, [Kizzuwatna Kralı Eheya’ya düşmanlık yapmayacak. Eheya], aynı şekilde Büyük Kral’a düşmanlık yapmayacak. Eğer [ ]. Gönderir/Yazar Yaya Askerlerini ve Arabalı Askerlerini [ ] Eheya [ ] [ ] Yaya Askerlerini ve Arabalı Askerleri[ni] [ ] ülkesinin [ ]

Paritetik nitelikli bir antlaşma olan Eheya Antlaşması’ndaki yer alan maddeler, daha önce yapılan İšputahšu antlaşmasında yer alan maddelere benzer niteliktedir. Antlaşmada her iki devlette birbirlerine karşı askeri bir tehditle karşılaştıklarında birbirlerine yardımda bulunacaklarını, yapılacak suikastlere karşı birbirlerini koruyacaklarını belirtir.

Yapılan bu antlaşma ile Hatti Ülkesi, Mittani ülkesine karşı, Anadolu’nun güneyinde bulunan bu tampon devlet ile ittifak yapar (Ünal-Girginer 2007: 128).

2.3.3. Paddatiššu Antlaşması [A.4]

CTH 26 numaralı grupta yer alan bu antlaşma, Kizzuwatna kralı Paddatiššu ile adı bilinmeyen bir Hitit kralı arasında yapılır. Antlaşmanın hangi Hitit kralı tarafından yapıldığı konusunda ise, çeşitli fikirler bulunmaktadır. Meyer'in görüşüne

göre bu antlaşma henüz var olduğu bile kesin olmayan II. Hattušili[193] tarafından yapılır (Meyer 1953:109-124). Bu görüşe karşılık Freu ve Ünal, antlaşmanın Hitit tarafını Alluwamna ya da küçük bir ihtimal de II. Hantili olarak kabul eder (Freu 2001: 17 Ünal-Girginer: 2007: 128). Beal, Desideri-Jasink ve Bryce antlaşmanın Išputahšu ve Eheya antlaşmalarına çok benzemesinden ve kronolojik olarak daha uygun olmasından dolayı II. Hantili tarafından yapıldığını düşünür (Beal 1986: 431; Desideri-Jasink 1990: 66; Bryce 2005: 113). Klengel ise, antlaşmanın II. Huzziya tarafından da yapılabileceğini düşünür (Klengel 1999: 99, dpn. 58). Antlaşma'nın çevirisi ise, şu şekildedir.

Paddatiššu Antlaşması [A.4]

§ 1'

1'-5' [Eğer büyük kralın bir kölesi, beyine karşı bir komplo kurarsa ve sonra Kizzuwatna Ülkesi'ne ayak basarsa]ve büyük kral kaçağın arkasından birini [gönderir ve şöyle söyler: O bana isyan etti. Onu bana geri getirin]. Eğer söz [doğruysa, kaçak geri getirilsin. Fakat kaçak bunu reddederse, şöyle söyler]: [Ben] on[a] karşı isyan etmedim. Bu söz [doğru değildir ve Hatti Ülkesi'nin hangi güvenilir insanı olursa olsun]. Paddatiššu, tanrıların yeminini istesin ve onlar tanrıya yemin ettiğinde, kaçak geri gönderilsin.

---

§ 2'

6'-10'Eğer Paddatiššu'nun bir kölesi, beyine komplo kurarsa, o Hatti Ülkesi'ne ayak [basarsa][Ve Pad]datiššu kaçağın arkasından birini gönderir ve şöyle söyler: O bana isyan etti. Onu bana getirin. Eğer söz doğruysa, kaçak geri getirilsin. Fakat kaçak bunu redderse ve şöyle söylerse:[Ben] ona karşı isyan etmedim. Bu söz doğru değildir ve Kizzuwatna Ülkesi'nin hangi

[193] II. Hattušili, CTH 75 numaralı belgede, başka metinlerde geçmeyen "Hatti ülkesi kralı Hattušili" ifadesi yer almaktadır. Kurban listelerinde adı olmayan bu kral, Hitit tarihinin tartışmalı krallarından biri olarak bilinir. Bkz. Bryce 2005 141-142.

güvenilir insanı olursa olsun. [Büyük Kral], tanrıların yeminini istesin ve onlar tanrıya yemin ettiğinde, kaçak geri gönderilsin.

---

§ 3'

11'-13' [Eğer] büyük [kral], oğlunu ya da erkek kölesini Paddatiššu'ya gönderirse, Paddatiššu, ona [kö]tülük yapmayacak. Eğer Paddatiššu oğlunu ya da erkek kölesini büyük krala gönderirse, Büyük kral ona kötülük yapmayacak.

---

§ 4'

14'-16'[Eğer büyük kralın kölesi] beyine komplo kurarsa, o Hatti Ülkesi'ndeyse,[Padd]atiššu, bunu duyarsa, o onu büyük krala rapor edecek. Eğer Paddatiššu'nun kölesi[beyine] komplo kurarsa, o Kizzuwatna'da ise, büyük kral bunu duyarsa, O Paddatiššu'ya bunu rapor edecek.

---

§ 5'

17'-20'[Eğer] büyük kralın bir şehri kadınlar, malları, sığırları, koyunları yola çıkar ve Kizzuwatna Ülkesi'ne girerse.[Paddatiš]šu onları yakalayacak ve büyük krala geri gönderecek. Eğer Paddatiššu'nun bir şehri kadınları, malları, sığırları, koyunları yola çıkar ve Hatti Ülkesi'ne girerse [büyük kral] onları yakalayacak ve Paddatiššu'ya geri verecek.

---

§ 6'

21'-29'[Eğer Hatti Ülkesi'nde] herhangi biri yanlış rapor verirse, şehir kadınları ve mallarıyla birlikte yola çıktı. Onlar Kizzuwatna ülkesine girdi. Fakat şehrin kadınları hiçbir şekilde yola çıkmadıysa ve onlar şehirde

hayvanlarıyla meşgulse [sonra Hatti Ülkesi'nin hangi] güvenilir insanı olursa olsun. Paddatiššu tanrıların yeminini istesin. Ve o tanrıya yemin etsin [Ve kadınlar] geri gönderilsin. Eğer herhangi bir Kizzuwatna'lı yanlış rapor verirse: Şehre ait olan mallar ve kadınlar yola çıktı ve Onlar Hatti Ülkesi'ne girdi. Fakat şehrin kadınları hiçbir şekilde yola çıkmadıysa [ve] onlar şehirde hayvanlarıyla meşgulse [sonra Kizzuwatna Ülkesi'nin hangi] güvenilir insanı olursa olsun. [Büyük kral, tanrıla]rın yeminini talep etsin ve o tanrıya yemin etsin ve kadınlar geri gönderilsin.

---

§ 7'

30'-33'[Eğer] Hatti Ülkesi'nin Sığırları, Kizzuwatna Ülkesi'nin sınırına girerse, [Hı]rsız onu çalarsa, sonra o, onun sahibine iki mislini ödemeli ve 30 Şekel Gümüş ödesin. [ ] vermezse. O bir hırsızdır. Ve o [ ] olsun. Sığırlar, Hırsıza giderse o öldürülsün.

---

§ 8'

34'-37' [Eğer] Kizzuwatna Ülkesi'nin Sığırları, Hatti Ülkesi'nin sınırına girerse, [Hı]rsız onu çalarsa, sonra o, onun sahibine iki mislini ödemeli ve 30 Şekel Gümüş ödesin ve [ ] vermezse. O bir hırsızdır. Ve o [ ] olsun. Sığır sürüsü hırsıza gitsin ve o, öldürsün.

---

§ 9'

38'-40'[Eğer Hatti Ülkesi'nin] bir adamı, Kizzuwatna Ülkesi'nin bir adamına 1 Bronz Mızrak, 1 Bronz Hançer, 1 Bronz Balta ile vurursa [ ]

Metnin devemı kırıktır.

Kanımızca Beal, Desideri-Jasink ve Bryce'ın ifade ettiği gibi Paddatiššu Antlaşması'nın II. Hantili döneminde yapıldığı görüşü doğrudur. Šunaššura antlaşmasında yer alan *"Önceden, büyük babamın zamanında Kizzuwatna ülkesi Hatti ülkesinin bir parçası idi. Fakat sonradan Kizzuwatna ülkesi Hatti ülkesinden ayrıldı ve Hurri ülkesine döndü."* ifadesinden yola çıkılarak Kizzuwatna'nın önceden Hititlerin tarafında olduğu daha sonra Mittani tarafına geçtiği anlaşılır. II. Zidanta döneminde yapılan Pilliya antlaşması sonrasına tarihlendirilen Mittani kralı Parratarna gözetiminde Kizzuwatna kralı Pilliya ile Alalah kralı İdrimi arasında yapılan bir antlaşmayı içeren AT3[194] numaralı metinde ise, Kizzuwatna Devleti'nin bu dönemde Mittani tarafına geçtiği anlaşılmaktadır. Hem bu bilgiler hem de Šunaššura antlaşmasında yer alan bilgilerden dolayı bu antlaşmanın Pilliya antlaşmasından önce, Eheya antlaşmasında sonra yapılması gerektiği, dolayısıyla antlaşma büyük ihtimalle II. Hantili ya da daha küçük bir ihtimalle Alluwamna, II. Huzziya dönemlerine tarihlendirilmesi daha uygun görülmektedir.

Hitit Devleti ile Kizzuwatna Devleti arasında yapılan bu antlaşmanın esas konusu her iki devletin kralına yapılacak komplolar ve kaçaklarla ilgili hükümlerdir (Ünal-Girginer 2007:128). Ayrıca bu antlaşmada iki ülke topraklarında yaşayan göçmenlere ait hayvanların sınır ihlali yapmaları ve bu hayvan sürülerinin çalınması durumunda oluşacak sorunlara değinilir. Böylece oluşulacak sorunların önüne geçilmek istenir. Daha sonra yapılan Šunaššura Antlaşmasında da benzer bir konuya değinilir (Ünal-Girginer 2007: 129).

Yapılan antlaşmadan anlaşıldığı gibi, hem Hitit Devleti hem Kizzuwatna Devleti bölgelerinde emniyeti sağlamak istedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca tarafların karşılıklı olarak hem kaçakları iade edecekleri hem de birbirlerine karşı düzenlenecek komplolardan birbirlerini haberdar edeceklerine dair maddelerin yer alması da Hitit Devleti ile Kizzuwatna Devleti'nin ittifak olduğu anlaşılır.

2.3.4. Pillya Antlaşması [A.5]

[194] Bkz. Bölüm 2.3.5.

CTH 25 numaralı grupta yer alan antlaşma metni, Hitit kralı I. Zidanta ya da II. Zidanta ile Kizzuwatna kralı Pilliya arasında paritetik nitelikte bir antlaşmadır. Telipinu Fermanı'nda [B6] kral Telipinu kendisinden önceki kralların icraatlarından bahsettiğinde, I. Zidanta döneminde böyle bir antlaşmadan bahsedilmediği ve Hititlerin, kargaşa döneminde olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bu antlaşma büyük olasılıkla II. Zidanta döneminde yapıldığını kabul edilir (Desideri-Jasink 1990: 57-60). Bu fikre ek olarak Beal, I. Zidanta döneminde Kizzuwatna'yı, Adaniya adıyla Hitit Ülkesi'nin bir parçası olduğunu kabul eder (Beal 1986: 428). Dolayısıyla Pilliya antlaşmasının II. Zidanta Dönemi'nde yapıldığı kabul edilmektedir. Ancak, Kizzuwatna Kralı Pilliya ile Hitit kralı II. Zidanta arasında yapılan bu antlaşmadan sonra Kizzuwatna Devleti, bu antlaşmaya sadık kalmayıp, Mittani Devleti'nin vassali konumuna gelir[195] (Freu 2001: 19). Antlaşmanın çevirisi, şu şekildedir:

Pillya Antlaşması [A.5]

Öy. 1

§ 1

1-5 Güneşim, Büyük Kral, Hatti Ülkesi'nin kralı Zidanta ve Kizzuwatna Ülkesi'nin kralı Pilliya, bir barış yaparlar. [ ] Onlar şöyle karar aldılar: Pilliya'nın [aldığı] şehirler onlar, tekrar Güneşim'e ait olsun. Pilliya'dan aldığım şehirler, tekrar Pilliya'ya ait [olsun].

---

§ 2

6-10 Güneşimin inşa ettiği şehirler [ ]onlar terk edildi. Onları Güneşim tekrar inşa etmesin. Benim zapt ettiğim, inşa edilen şehirleri [ ] Onları tekrar Pilliya kur[masın]. Sonra [sen Tanrı'nın yeminini bozarsın].

---

[195] Bkz. Bölüm 2.3.5 ve 2.3.6.

§ 3

11 Büyük Kral bir şehri ya da [ ] (ve o) yaparsa [ ] (ve o) yapmasın.

Metnin devamı oldukça kırıktır.

Boğazköy kazılarında ele geçirilen bu antlaşma tableti oldukça yıpranmıştır. Tabletin iyi okunabilen kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla, bir zamanlar Hatti ve Kizzuwatna ülkeleri arasında bir savaş olduğu ve bazı kentlerin işgal ve tahrip edildiği anlaşılır. Yapılan ateşkes niteliğinde ki antlaşmada her iki tarafında elinde bulunan şehirlere karşı uygulanması gereken hükümlerden bahsedilir (Bryce 2005:114-116; Ünal-Girginer 2007: 128). Kizzuwatna kralı Pilliya'nın adına, ayrıca bir ritüel metininde rastlanılmaktadır. Kizzuwatna kralı Pilliya, Kummani şehrinde Fırtına Tanrısı ve onun eşi Hepat için ritüeller [B.35]yaptığı görülmektedir (Groddek 1999: 28-33; Ünal-Girginer 2007:128).

2.3.5. Kizzuwatna Kralı Pilliya ile Alalah Kralı İdrimi Arasında ki Antlaşma (AT3) [A.6]

Kizzuwatna Devleti, bulunduğu jeopolitik konumdan dolayı, Önasya Coğrafyasının önemli güçleri olan Hitit Devleti ve Mittani Devleti'nin ilgi sahası içinde olup, zaman zaman Hitit Devleti, zaman zaman Mittani Devleti ile ittifak halinde olur. Kizzuwatna kralı Pilliya, daha önce Hitit kralı II. Zidanta ile bir ateşkes niteliğinde bir antlaşma yapmasına rağmen[196], daha sonra Mittani kralı Parratarna'nın gözetiminde Alalah kralı İdrimi[197] ile bir antlaşma yapar. Bu durum daha sonra yapılan Šunaššura antlaşmasında [A.8] yer alır. Šunaššura Antlaşması'nda yer alan *"Önceden, büyük babamın zamanında Kizzuwatna ülkesi Hatti ülkesinin bir parçası idi. Fakat sonradan Kizzuwatna ülkesi Hatti ülkesinden ayrıldı ve Hurri ülkesine döndü."* ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla Kizzuwatna kralı Pilliya önce Hitit kralının tarafındayken, Mittani kralının tarafına geçer. Antlaşma tabletinin ön yüzünde, günümüze iyi korunmuş şekilde ulaşmayan bir damga mühür baskısı yer alır

[196] Bkz. Bölüm 2.3.4.
[197] I.Muršili'nin Halep kentini tahrip etmesinin ardından Alalah Krallığı'nın politik durumunu ve Alalah Kralı İdrimi'nin politik kariyerini İdrimi yazıtından öğrenilmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Stol 2003: 139-144.

(Schwemer 2005b: 183). Bu mühür baskısı kültür tarihi açısından önemlidir[198]. Bilindiği gibi Alalah'da Mezopotamya kültürü hâkimdir. Dolayısıyla bu bölgede Silindirik mühürlerin kullanım alanı daha fazladır (Schwemer 2005b: 183, dpn. 7)). Damga mühürler ise, Anadolu kökenlidir. Dolayısıyla Mezopotamya Kültürü'nün hâkim olduğu bir bölgede, Anadolu Kültür öğesinin yer alması ise, Kültür tarihi açısından önemlidir.

AT 3

§ 1

1-5: Antlaşma tableti, Pilliya ve İdrimi tanrılara yemin ettiğinde bu antlaşmayı birbirleriyle yaptılar.

---

§ 2

6-15:[Kaça]kları (antlaşma yapılan ülkelerin tarafları) onlar daima birbirlerine iade edecekler. Pilliya'nın kaçaklarını İdrimi yakalayacak. Ve onu Pilliya'ya getirecek. İdrimi'nin kaçaklarını Pilliya yakalayacak ve onu İdrimi'ye getirecek.

---

§ 3

16-17 Kim bir kaçağı yakalarsa onu, onun beyine getirmeli.

---

§ 4

18-23 Eğer, o bir erkekse Onlar, ödül olarak 500 Şekel bakır öder. Ve Eğer o bir kadınsa1000 şekel bakır ödül olarak verirler.

---

[198] Bkz. Resim 3.

§ 5

23-35 ve eğer, Pilliya'ya ait olan bir kaçak İdrimi'nin Ülkesi'ne gelirse ve hiç kimse onu (orada) yakalamazsa sonra onu beyi yakalarsa o hiç kimseye ödül ödemek zorunda değildir. İdrimi'ye ait olan kaçak Pilliya'nın ülkesine gelirse ve onu orada hiç kimse yakalamazsa ve sonra onu sahibi yakalarsa O, hiç kimseye ödül ödemek zorunda değildir.

---

§ 6

36-39 Ve Hangi şehirde bir kaçak saklanırsa o şehrin beyi 5 güvenilir adamıyla tanrılara yemin etmelidir.

---

§ 7

40-43 Parratarna da İdrimi ile beraber hangi gün tanrılara yemin ettiyse kaçağın iadesi o günden itibaren geçerlidir.

---

§ 8

44-47 Kim, Tabletin bu sözlerini çiğnerse, Onun (adını) Fırtına Tanrısı[199], Güneş Tanrısı, Išhara ve tüm tanrılar mahvetsinler.

Kizzuwatna Devleti ve Alalah Krallığı arasında yapılan bu antlaşma, Yukarı Mezopotamya'da önemli bir güç olan Mittani Devleti kralı Parratarna'nın gözetiminde yapılır (Schwemer 2005:181-182). Antlaşma metni kaçakların iadesi hakkındadır. Antlaşmadan anlaşıldığı kadarıyla Alalah krallığı bu dönemde Mittani Devleti'nin vassalidir. Kizzuwatna Devleti'nin ise, halen bağımsız olduğu görülmektedir. Fakat bu antlaşmadan sonra Mittani Devleti'nin vassali konumuna gelmesi mümkündür (von Dassow 1997: 25; 2008: 34).

[199] Metnin bu satırı Kitchen-Lawrence tarafından Adad, Shamash olarak çevrilir Bkz. Lawrence-Kitchen 2012: 30.

Metnin 18.-23. satırları incelendiğinde kadın köleler için, erkek kölelerden daha fazla ücret ödenildiği görülür. Böyle bir maddeye çiviyazılı belgelerde ilk defa rastlanılır. Bu durumda kadın kölelerin erkek kölelere göre daha fazla işte kullanılmasından dolayı, kadın köle için daha fazla ücret ödenmesi gerektiği kanısındayız. Pilliya ve İdrimi, Mittani Kralı Parratarna'nın gözetiminde yaptığı bu antlaşmadan sonra, Alalah Kralı İdrimi Hitit ülkesine bir sefer düzenler. Alalah kazılarında bulunmuş olan İdrimi yazıtında bu durumdan bahsedilir.

İdrimi Yazıtı[200]

> **64-81** Ordu'yu aldım Hatti Ülkesi'ne Yukarı gittim. 7 kenti zaptettim: Paššahe[201], Damarutla[202], Hulahhan[203], Zila[204], Ie[205], Uluzila[206]ve Zaruna[207], bu kentleri zaptettim. Onları tahrip ettim. Hatti ülkesi ise, birleşemedi ve bana karşı harekete geçmedi. Kalbimin istediğini yaptım: yağmaladım ve mallarını, eşyalarını, yüklerini aldım ve destek birliklerim, kardeşlerim ve benimle birlikte olanlara dağıttım. Silahlarını ise, kendime aldım. Mukiš Ülkesi'ne geri döndüm. Ve kentim Alalah'a ayak bastım. Beraberimde Hatti Ülkesi'nden ganimet, hayvan, mal, eşya ve yükleri aşağı getirdim. Bir saray inşa ettim. Tahtımı kralların tahtı gibi yaptım.

İdrimi'nin yazıtından anlaşıldığına göre, İdrimi 7 Hitit kentini yağmalar., Kühne, bu seferin Hitit hâkimiyetinden çıkmaya çalışan Kizzuwatna Devleti'ne yardım etmek için yapıldığını, Klengel ise, Hititlere karşı yapılan bu seferin Mittani Devleti'ne yardım etmek ve bölgenin Hitit hâkimiyetine girmesini engellemek için yapıldığını düşünür (Kühne 1987:212; Klengel 1992: 88).

---

[200] Alalah kazılarında bulunan ve Kral İdrimi'ye ait olan heykelin sol omzunda bulunan bu yazıt, Alalah siyasi tarihinin aydınlatılmasında önemli bilgiler sunmaktadır. Çeviri ve detaylı bilgi için Bkz. Smith 1949; Klengel, 1981: 269-278; Stol 2003: 139-144; Peker 2009: 85-86. Bkz. Resim 4 ve Resim 5.
[201] Bilgi için Bkz. Bölüm 3.4.
[202] Bkz. Bölüm 3.4.
[203] Bkz. Bölüm 3.4.
[204] Bkz. Bölüm 3.4.
[205] Bkz. Bölüm 3.4.
[206] Bkz. Bölüm 3.4.
[207] Bkz. Bölüm 3.4.

Kizzuwatna Devleti, bu dönemde Mittani Devleti'nin vassalidir ve Mittani Devleti'nin yanında, Firavun III. Thutmosis'e karşı toplanan koalisyon kuvvetleri arasında yer alıp, Mısır'a karşı yapılan Megiddo Savaşı'nda Thutmosis'e karşı savaşır (Helck 1971:117-119; Sternberg-el Hotabi 2005:212-220; Peker 2009: 104-105 dpn. 124). Megiddo Savaşı'nı kaybeden koalisyon güçleri, Firavun III. Thutmosis'e bağlılık yemini eder ve aşağılanarak kentlerine dönmelerine izin verilir (Helck 1971: 117-119; Freeman 2010: 48; Hornung 2004: 97-99; Wilkınson 2013:295-302). Megiddo Savaşı'ndan sonra Kizzuwatna Devleti de, Mısır'a haraç ödemek zorunda kalan devletler arasında yer alır (Ünal-Girginer 2007: 131).

2.3.6. Tanrıça Išhara'nın Kült Belgesi [A.7]

CTH 641.1,2'de yer alan KUB 40.2 numaralı belge Tanrıça İšhara için yapılan kült organizasyonu hakkındadır. Bu belgede Kizzuwatna'lı Talzu'nun adı geçmektedir. Fakat tabletin yıpranmış olmasından dolayı Talzu'nun herhangi bir unvanının olup olmadığı anlaşılmamaktadır. Metnin 12. Satırında geçen "*ma-ah-ha-an Tal-zu-uš*" ifadesini Albrecht Goetze "*Talzu kral olduğu zaman*" olarak tamamlar fakat bu durum sadece bir yorumdur (Goetze 1940: 61-71). Sadece bu metinde belgelenen Talzu, kral olarak kabul edilecekse bu kralın I. Muwatalli ya da II. Huzziya ile çağdaş olduğu[208], kabul edilmelidir (Beal 1986:440; Desideri-Jasink 1990: 76; Klengel 1999:101; Ünal-Girginer 2007: 124; Peker 2009: 171). Bir başka görüşe göre ise; Talzu, varlığı Hitit Tarihi'nde tartışma konusu olan II. Hattušili ile çağdaş bir Kizzuwatna kralıdır[209] (Freu 2001: 13-30).

Tanrıça Išhara'nın Kült Belgesi [A.7]

Çeviri

Öy.

§ 1'

[208] Beal, Desideri-Jasink, Ünal-Girginer ve Peker Talzu ile II. Huzziya'nın çağdaş olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu, Klengel ise I. Muwatalli ile çağdaş olabileceğini düşünür. Bkz. Beal 1986:440; Desideri-Jasink 1990: 76; Klengel 1999: 101; Peker 2009: 171.
[209] Bkz. Tablo 2.

1’-11’: Serbest bırak[ır.]ve (onlar) fal sorusu sordular. [ ]belirlenmiştir [ ] Eğer Fırtına Tanrısı[ ] ve bu tanrılar Mu[wanu, Muwatalli ve ateş tanrısı] Fırtına Tanrısı’nın yardımına geldiler. Kummani Ülkesi’nin Fırtına Tanrısı [ ] O da Puruna nehrini izledi [ ]Bu tanrılara [ ]1 Hububat Haşeresi, Yılan, Akrep, Fare [ ]kuvvet [ ]

---

§ 2'

12’-34’ Talzu [ ] olduğu zaman[210] o koydu. Ve “ Išhara Dağı’nın ortasında [ ]Išhara Dağı’nın yukarısında [ ]o dikti. 3 Huwaši taşı dikti [Tanrı Muwanu]Tanrı Muwatalli ve Ateş Tanrısı Nerišša Kenti’nin tanrısı Išhara ‘nın kutsal odasının içine [ ]Günahkâr hiç kimse giremeyecek. O tanrıların heykellerini de yaptı. O gümüşten ve altından bir heykel yaptı. O kız çocuğunun [bir heykelini yaptı.] Hepsi bir arada iki çift elbise [ ]iki Kukklammi elbisesi bağlanmıştır. Onun içinde bir bronz kuş, bir bronz sığır [Bronz] bir bronz köpek, bir bronz sūtu kabı, [ ]eskiden onların şehri [bunlardı: Şehir] ekilmiş ve ekilmemiş toprakları ile birlikte, harman yeri (ve) bahçesi ile birlikte, İpiara şehri x ;[ekilmiş ve ekilmemiş toprakları, boş arazisi, Harman yeri (ve) bahçesi ile birlikte x Şehri;] ekilmiş ve ekilmemiş toprakları ile birlikte, harman yeri (ve) bahçesi ile birlikte İzzi [-?] şehri; ekilmiş ve ekilmemiş toprakları ile birlikte, harman yeri (ve) bahçesi ile birlikte dağdaki]Margana şehri bahçıvanındır. Ubarbašša şehri [ekilmiş ve ekilmemiş toprakları, harman yeri (ve) bahçesi](ve)üzüm bağı ile dağdaki Kunniyara şehri [bahçıvana aittir. şehri]Tarša şehri yakınlarında ki Hulašša şehri (ve) [şehri Tarlası (ve) ekilmiş ve ekilmemiş toprakları]harman yeri (ve) üzüm bağı ile birlikte Lupurana şehri, Lakkiš şehri [x şehri] ekilmiş ve ekilmemiş toprakları, harman yeri, üzüm bağı ile birlikte Alzara şehrininişlenmiş toprağı ise, [ona sınırdır.]Nerišša

[210] Aynı satırı Goetze, Talzu kral olduğu zaman olarak çevirir bkz. Goetze 1940:60.

kentinin fırtına tanrısının önündeki harabe onun sı[nırıdır. Arkasında] Ateş tanrısının. Bu şehirler Wutti'nin evinindir. Ve onlar [tanrılara verilmiştir.]

---

§ 3'

35'-41'Bu şehirler ise [eskiden beri] Entu'ya ve Rahibe aittir. 30 iku ölçsünde arazi, 2 üzüm bağı (ve) 300 zeytin ağacı, bir tar[la] Pınar onun sınırıdır. Yolonun sınırıdır. Stel dikilmiştir. İnsanların yukarısındaki su ise[211] Puhanda'lı İštar yolu üzerindedir. [ ]su biriktirilir. [ ] den Daniti'ye bir hediye [verilmiştir.]Daniti'ye tarlası (ve) boş arazisi (ve) harman yeri (ve) bahçesi ile birlikte ve[rilmiştir]Bur[x] nehrinin bu tarafı onun için sınırdır.

Ay.

§ 1'

1'-13'Aşağı tarafta Huraliyanza şehri onun sınırdır. Yukarı tarafta ise ona ekilmiş (ve) ekilmemiş arazi, şap, Šinamu şehri yolu sınırdır. Onun çevresinde ise [x iku ölçüsünde tarla](ve) 4 üzüm bağı (onundur). İkinci kez ise, adı geçen Margana şehrinin tarlası dağdan [ ]İkkašipa ülkesi ve Waštiya şehri yolu sınırdır. Dağlardaki [ ] ağaçlar ise ona, Duwattarina kaynağı; Sebze bahçesinin önü ise onun sınırdır. [x şehri] ekilmiş ve ekilmemiş arazi, harman yeri (ve) zeytin ağaçıyla birlikte A-[dağı ise]1 tarla Hapiri şehirden onun sınırdır. Onun çevresinde ise [ ] **(**ve) 20 Zeytin ağacı (vardır). Bu şehirler ise, eskiden Entu'nun ve Rahibindir. Ve onu Talzu'nun tabletinde buldum. Ve bu şehirler, Tanrı Muwanu'ya, Tanrı Muwatalli'ye, Ateş Tan[rısına aitti. Ve onu Entu'ya] ve (onu) rahibe geri verdirm. Ayrıca bütün tanrılar ve rahipler (için) tapınak görevlilerini

[211] Aynı satırı Goetze "İnsanların kullandığı su ise" olarak çevirir. Bkz Goetze 1940: 63.

özgür bıraktım. Her kim vergiden yükümlü olduysa, o şimdi onu, aynı şekilde [ ]

---

§ 2'

14'-18':bu şehirlerden hangisi tanrının ise, [onu] ve Šunaššura geldi. [(ve mülkün Wutti'ye ait olduğunu doğrulayarak)] [ ] Sığır, Koyun, Ekmek, Bira, Yulaf Arpası ile [ ]tapınaklarda dururlar. Ve " tapınaklar [ ]Şimdi onu ben aynı şekilde yaptım. [ ]

---

§ 3'

19'-24': Bu tanrının vergisini ise, her üç yıl (için) [ ]2 çift GUZ.ZA elbisesi 3 Watarwiza elbisesi1 bronz kap, 1 bakır kazan, 1 bronz kap10 bronz kadeh, 1 Mina gümüş içmek içinYarım ölçek zeytin yağı, 3 ince yağdır. Bu [ ]3 elbise (ve) bir yatak ve o Tanrı Iš[hara'ya]

---

§ 4'

25'-30':bunu ise, her üç yıl için Entu'ya ve[rirler]1 Bronz kap, 1 bakır kazan, 10 bronz kadeh, 1 çift [ ]1 gümüş kadeh içmek içindir. Saraydan [ ]1 yatak, 1 çarşaf, 1 ahşap tabure ahşap x[ ]hepsi donatılmış, alet [ ](ve) tamamen donatılmış bir kap [ ]

---

§5'

31'-38':Tüccarların başı, rahibe (her) üç [yıl (için)]2 keten elbise, 3 bakliyat, 1 bronz kap, 1 bakır kazanbunu verirler. 1 altın [ ]içmek içindir. 3 iyi (kalitede) elbise 1 [ ]Danti ise, rahibe [

]Her kim rahibe vurursa [ ]x Mina gümüş verir. Entu ise, [
][ ] x x x x [ ]

Belgeden anlaşıldığı kadarıyla metin Talzu'nun Kizzuwatna Devleti içindeki görevinden sonra yazılır. Özellikle metnin arka yüzünde 9. Satırda yer alan "*Talzu'nun tabletlerini buldum.*" ifadesi ve metnin yine arka yüzünde 15. Satırda geçen Šunaššura ifadesi de bu durumu destekleyecek niteliktedir (Ünal-Girginer 2007: 124). Hititçe yazılan bu metnin ne zaman yazıldığı kesin olarak bilinmemesine karşın, belgenin yazıldığı dönemde Kizzuwatna Devleti'nin, Hatti Ülkesi'nin vassali olduğu anlaşılır. Desideri-Jasink ve Ünal-Girginer, Kizzuwatna'nın I. Šuppiluliuma dönemine kadar bağımsız olduğunu, bu belgeden Kizzuwatna'nın Hitit kontrolünde olduğu anlaşıldığından, belgenin I.Šuppiluliuma döneminde ya da oğlu Rahip Telipinu Dönemi'nde yazılabileceğini düşünür (Desideri-Jasink 1990: 74-78; Ünal-Girginer 2007: 124-126). Metnin arka yüzünde 15. Satırında Utti isimli bir kişiye bağış yapıldığından bahsedilir. Bağış yapılan bu kişinin adına daha önce Alalah 67[212] numaralı metinde rastlanılmaktadır. Alalah 67 numaralı belgede adı geçen Utti'nin Alalah'lı Niqmepa ile arasında bir antlaşmazlığı ele alır. Fakat Alalah metinlerinde geçen Utti ile bu kült metninde geçen Utti'nin aynı kişi olduğu şimdilik sadece hipotezdir (Ünal-Girginer 2007: 125).

Bu kült organizasyonunun anlatıldığı metinde arazilerin bağışlandığı kişiler arasında bir bahçıvan, Wutti, bir rahip ve rahibe (ENTU) yer alır (Bkz. Tablo 5; Ünal-Girginer 2007:125).

Hititçe yazılan bu metin, kült organizasyonu ve arazi bağışıyla ve düzenlemelerle ilgili bilgi vermekle birlikte, Hitit Tarihi-Coğrafya çalışmaları için de bilgiler sunmaktadır. Metinde ilginç olan ise, mesafeleri birbirinden uzak olan şehirlerin yer almasıdır. Kizzuwatna'nın batısında yer alan Tarsus yakınlarında ki Hulaša ile bu bölgenin doğusunda yer alan Kummanni kenti bu duruma örnek gösterilebilir (Desideri-Jasink 1990: 75). Metinden elde edilen bilgiler doğrultusunda Kizzuwatna Ülkesi'nin güneybatı-kuzeydoğu sınırından yer alan bazı kentler bilinmektedir (Desideri-Jasink 1990: 75).

[212] Metin hakkında ayrıntılı bilgi için ve metnin çevirisi için bkz. Wieseman 1955: 50.

2.3.7 Šunaššura Antlaşması [A.8]

Šunaššura antlaşması, Kizzuwatna kralı Šunaššura ile bir Hitit kralı arasında hem Hititçe hem Akkadça olarak yapılır. Yapılan bu antlaşmada Hitit kralının adı, antlaşma tabletinin oldukça zarar görmesi sebebiyle okunamamaktadır. Antlaşmayı yapan Hitit kralının 1920'li yılların verilerinden yola çıkılarak, II. Muršili ya da II. Muwatalli olduğu düşünülmekteydi (Weidner 1923: 88-111). Bunun sebebi ise, Hitit kralı I. Šuppiluliuma'nın ölümünden sonra, imparatorluğun pek çok bölgesinde Hitit İmparatorluğu'na karşı isyan eden vassal devletlerin bulunmasıdır. Kizzuwatna'nın da Hitit İmparatorluğu'na karşı isyan eden vassal devletlerden bir tanesi olduğunu belirten Weidner, bu antlaşmanın II. Muršili döneminde yapılmış olabileceğini savunur. Ayrıca Weidner, bu antlaşmanın, Kadeš savaşında Mısır'a karşı savaşan birliklerin arasında Kizzuwatna'lı askerlerinde olduğunun bilinmesinden dolayı, II. Muwattalli döneminde de olabileceğini öne sürer. Weidner'in bu görüşünün yanı sıra Šunaššura antlaşmasının I. Šuppiluliuma döneminde yapıldığına dair bir fikir ortaya konulmuştur[213]. Fakat bu antlaşmanın I. Šuppiluliuma döneminde yapıldığı görüşü pek kabul görmez. Šunaššura antlaşmasını yapan Hitit kralının adı antlaşma tabletinin Akkadçası'nın 1. satırında Hatti Ülkesi kralı olarak belirtilen şahıs isminin ilk hecesinde yer alan *Tu-*, son hecesinde yer alan *–ya* seslerinin okunmasından dolayı şahıs isminin I./II. Tuthaliya ya da II./III. Tuthaliya olduğu görüşü kabul edilmektedir[214]. Yapılan bu antlaşmanın I./II. Tuthaliya döneminde yapıldığını düşünenler arasında Beal yer alır. Beal, I./II. Tuthaliya'nın Halep seferi öncesinde, Kizzuwatna Devletini de kendine bağladığını savunur (Beal, 1986: 432). Beal'in antlaşmanın I./II. Tuthaliya döneminde yapıldığı görüşüne Bryce, Desideri-Jasink, Klengel'de destek çıkmaktadır. Desideri-Jasink ve Klengel, ayrıca AT 14 [B.55] numaralı belgede Kizzuwatna kralı Šunaššura'nın, Alalah kralı Niqmepa tarafından Mittani kralı Šauštatar'a şikâyet ettiğini belirtir. Ve Hitit kralı I. Arnuwanda'nın belgelerinden [B17] anlaşıldığı gibi Mittani kralı Šauštatar ile Hitit kralı I./II.

[213] Ayrıntılı bilgi için bkz. Sir-Gavaz 2007: 41; Sir-Gavaz 2008: 21-39.
[214] Ayrıntılı bilgi için bkz. Beal 1986: 432; Wilhelm 1982: 42-45; Wilhelm 1988: 359-370; Desideri-Jasink 1990: 67-73; Klengel: 1999:106; Ünal 2002: 131; Altman 2004: 398-399; Furlong 2007: 156-166; Ünal-Girginer 2007: 131-134.

Tuthaliya'nın çağdaş olmasından dolayı[215], bu kralın I./II. Tuthaliya olduğu görüşündedir (Desideri-Jasink 1990: 67-74; Klengel 1999: 109-110; Klengel 2002a: 414). Schwemer de bu görüşe katılarak antlaşmanın I./II. Tuthaliya döneminde yapılabileceğini savunur (Schwemer 2005: 97-99).

Antlaşma'nın I./II. Tuthaliya döneminde yapıldığı görüşüne karşın Wilhelm, Šunaššura antlaşmasında, Anadolu'nun kuzeyinde yer alan Išuwa ülkesiyle bazı sorunlardan bahsedildiğini, benzer bir olayın I. Šuppiluliuma döneminde tekrarlandığını, II/III. Tuthaliya döneminde de Išuwa ülkesinde sorunlar yaşandığının bilinmesinden dolayı, bu antlaşmanın II/III. Tuthaliya döneminde olabileceğini düşünür. Bu bilgilere ek olarak II./III. Tuthaliya döneminde Hititlerin başkenti geçici olarak, Hattuša'dan Šamuha'ya taşıdığını ve Kizzuwatna Ülkesi'nde yer alan "*Siyah Tanrıça*" kültünü Šamuha[216] kentine getirttiğini, dolayısıyla bu antlaşmanın "*Siyah Tanrıça*" kültünün taşınmasından kısa bir süre önce yapılabileceğini düşündüğünden antlaşmanın II./III. Tuthaliya döneminde yapıldığını savunur (Wilhelm 1982: 43-44). Ayrıca Wilhelm, Kizzuwatna Ülkesi'nin bir kısmının I./II. Tuthaliya döneminde düzenlenen Halep seferi sırasında Hitit kontrolü altına girebileceğini fakat antlaşmanın bu dönemde yapılmadığını düşünür (Wilhelm 1982: 43). Wilhelm'in bu görüşüne katılan Furlong, antlaşmanın II./III. Tuthaliya döneminde yapıldığını savunur. I./II. Tuthaliya döneminde Kizzuwatna'nın Hitit kontrolü altına girebileceğini düşünen Furlong, bu dönemde Mittani kralı olan I. Šauštatar'ın Mısır ile yapılan akrabalığın ardından, politikasını değişen güç dengelerine göre değiştiren Kizzuwatna'nın tekrar Mittani tarafına geçebileceğini dolayısıyla yapılan Šunaššura antlaşmasının II./III. Tuthaliya döneminde yapıldığını kabul eder (Furlong 2007: 156-158). Bu bilgilerin yanında Ünal-Girginer antlaşmanın II./III. Tuthaliya döneminde yapılma ihtimalinin olduğunu, kralın gerçek belgelerinin ise, Šapinuwa arşivinde saklı olduğunu buradan çıkacak materyaller sonucunda bu sorunun

[215] Bkz. Tablo 3

[216] Kent, Sivas ilinin Yıldızeli ilçesi yakınlarında yer alan Kayalıpınar höyüğünde olduğu kesindir. Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI:338-341; RGTC VI/2: 137; Müller-Karpe- Müller-Karpe 2013:282-287

çözülebileceğini düşünür (Ünal-Girginer 2007: 131)[217]. Altman ise, antlaşmanın tarihini belirleyecek kadar materyal olmadığından bu antlaşmanın kesin tarihinin verilmesinin henüz pek mümkün olmadığını belirtir ve antlaşmanın I./II. Tuthaliya ya da II./III. Tuthaliya döneminde yapıldığını düşünür (Altman 2004: 398-399).

Bu antlaşma için alternatif görüşler Freu ve Boaz Stavi tarafından ortaya konulur. Freu, antlaşmanın hem Hititçe hem de Akkadça yapılmasından dolayı iki tane Šunaššura adlı Kizzuwatna kralının olduğunu savunur. Diğer araştırmacılar gibi,[218] iki tane Šunaššura antlaşmasının olduğunu, ilk antlaşmanın I. Šunaššura ile I. Muwatalli arasında, II. Šunaššura antlaşmasının ise, I./II. Tuthaliya[219] döneminde yapıldığını savunur (Freu 2001: 22-25). Fakat bu görüş bilim dünyasında kabul gören bir görüş değildir. Freu'un görüşüne karşı Stavi, antlaşmanın Hititçe ve Akkadça olmak üzere iki dilde yapıldığını, Hititçe yapılan antlaşmanın iki kopya olduğunu, "*B*" kopyasının, "*A*" kopyasından önce yapıldığını ve Akkadça ile çağdaş olduğunu, "*A*" kopyasının ise, bu antlaşmadan sonra yapıldığını ya I./II. Tuthaliya döneminde olduğunu ya da II./III. Tuthaliya döneminde olduğunu kabul eder (Stavi 2015: 30-48).

Yapılan bu çalışmada Šunaššura antlaşmasının, tek nüsha olduğu bu antlaşmanın hem Hititçe hem de Akkadça yapıldığı, ayrıca bir Šunaššura adlı Kizzuwatna kralının olduğu, antlaşmanın ise, I./II. Tuthaliya döneminde yapıldığı kabul edilmiştir[220]. Antlaşmanın Hititçe nüshasının çevirisi aşağıda yer almaktadır.

---

[217] Prof. Dr. Ahmet Ünal'ın verdiği bir konferans sonrası yapılan görüşmede, antlaşmanın I./II. Tuthaliya döneminde yapılma ihtimalinin daha yüksek olduğunu, yine de bu sorunun, Šapinuwa arşivinden çıkacak tabletler sayesinde çözüleceğini sözlü olarak belirtmiştir.

[218] Kizzuwatna devleti ile yapılan bu antlaşma için Meyer, 2 adet Šunaššura isimli kralının olduğunu kabul eder. Bu görüşün sebebi ise, antlaşma tabletinin Hititçe ve Akkadça olarak iki dilde yapılmasıdır. Meyer bu antlaşmayı iki farklı antlaşma olarak kabul eder. Çünkü Hititçe tablette, Hitit kralının adının olduğu yer oldukça kırık olduğundan kralın adı bilinmemektedir. Dolayısıyla, iki tane Šunaššura olduğu Meyer tarafından kabul edilir ve Hititçe tablet I.Šunaššura antlaşması olduğu ve tabletin orta Hitit döneminde yazıldığını yani Ammuna döneminde yapıldığını, Akkadça yapılan II. Šunaššura antlaşmasının ise, I. Šuppiluliuma döneminde yapıldığını kabul eder. Bkz. Meyer 1953:109-124. İki tane Šunaššura antlaşmasının olduğunu savunan bir diğer araştırmacı ise, Helck'tir. Helck, I.Šunaššura antlaşmasının Hitit tarafının I/II. Tuthaliya olduğu, II. Šunaššura antlaşmasının Hitit tarafının ise, I. Šuppiluliuma olduğunu savunur. Bkz. Helck 1971: 281.

[219] Freu bu Tuthaliya'yı II. Tuthaliya olarak kabul eder. Bkz. Tablo 2.

[220] Bkz. Tablo 3.

Šunaššura Antlaşması [A.8]

Hititçe Nüshası

Metnin Çevirisi

Öy. 1

§ 1' (AII 1)

1' [ ] Eğer o, [ ]-mazsa ve onu güneşime getirirse,

---

§ 2' (A Öy. I 6-7; Öy. II 2-4)

2'-4'Eğer o kendisi Kizzuwatna Ülkesine başka bir ülke yolu ile giderse, Šunaššura onu yakalasın. Ve o, onu Güneşime (bana) göndersin.

---

§ 3' (A Öy. I; Öy. II 5)

5'[Šunaššu]ra'nın durumu ise, aynı şekilde olsun[221] .

---

§ 4' (A Öy. II 6-10)

6'-10'Eğer herhangi bir ülke ya da şehir ya da [grup[222]] güneşime (bana) suç işlerse ve Güneşim, Šunaššura'ya bir mektup yazar: "O bana aittir. Ve onu bil." Sen Šunaššura, herhangi bir şekilde suç işlemeye sebep olma. O gözlerini güneşine dönmüş tutacak[223]

---

[221] Aynı satır Beckman tarafından "*ve Šunaššura için hüküm aynıdır*" şeklinde çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 21.
[222] Aynı satırda yer alan tabletin kırık kısmı, Beckman tarafından "*Ordu*" olarak yorumlanır. Bkz. Beckman 1999: 21.
[223] Aynı satır Kitchen-Lawrence tarafından "*O, gözlerini (benim) üzerimde tutacak*" şeklinde çevrilir. Bkz Kitchen-Lawrence 2012:316-317.

§ 5' (A Öy. I 8-19; Öy. II 11-Ay. III 5)

11'-15' Eğer bir kaçak, Hattuša'dan, Kizzuwatna Ülkesi'ne giderse, Šunaššura onu yakalasın ve onu Güneşime geri versin. Eğer kaçağı, herhangi biri saklarsa ve o onun evinde bulunursa

Ay.

1'-5'O, 12 köle verecek. Eğer o,12 köleyi bulamazsa, o öldürülsün. Eğer bir köle, kaçağı saklarsave onun sahibi, onun sahibi onun için tazminat ödemez. Ve (o) 12 köle vermesin.

---

§ 6' (A Öy. I 13-17; Ay. III 6-7)

6'-7' Eğer ona sahibi tazminat ödemezse ve köleden aynı şekilde vazgeçer.

---

§ 7' (A Ay. III 8)

8' [ve] Šunaššura'nın durumu ise, aynı şekilde olsun.[224]

---

§ 8' (A Öy. I 18-19; Ay. III 9-12)

9'-12'Eğer, [bir kaçak] Hattuša'dan[ge]lirse ve o başka bir [ülkeden gelirse ve (?)] Kizzuwatna ülkesine giderse, Šunaššura onu yakasın ve onu Güneşime geri versin.

---

§ 9' (A Ay. III 13)

13' Šunaššura'nın durumu ise, aynı şekilde olsun.[225]

[224] Aynı satır Beckman tarafından "*ve Šunaššura için hüküm aynıdır*." Şeklinde çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 22.

§ 10' (A Ay. III 14-18)

14'-20' Eğer [bir kaçak] farklı bir ülkeden gelirse [ve] çağırır.[ ] o kendini dikmeyecek/kurmayacak[ ] kaçağın[ve Šunaššura'nın] durumu ise aynı şeklide olsun.[ ]

§ 11' (B Ay. 1-6)

1'-6'[Eğer Mittani kralı Güneşime karşı düşmanlık yaparsa]. Ve o, ona Güneşim Šunaššura'ya tekrar [ya]za[cak]:[ve] o onu, böyle bilir. "Šunaššura ona kötü herhangi bir şey [yapmasın].[ ]-x Eğer o Güneşime (bana) katılmazsa, ve ben [ ] ülkemi koruyacağım. O güneşime ise, yazsın. Ve Yaya Aslerler, Savaş Arabalı Askerler [ ] asla gelmesin. Eğer Yaya ve Arabalı Savaşçılar sebebiyle

§ 12' (B Ay. 7-10)

7'-10'[Eğer Mittani Ülkesi K]ralı, Hatti ülkesi kralı ile savaş yaparsa, Šunaššura, ona vermesin [ ] O, onun ülkesinin içinden geçmesine izin vermesin. Ve o, onun ülkesini savunsun. Yaya ve Savaş Arabalı askerleri ile (Hatti Ülkesi'ne karşı) gelmesin. Eğer o, Šunaššura'ya (karşı) iyiyse. Ve o güneşime [yardım için gelsin] Eğer o ona (karşı) iyi değilse ve o gelmesin.

§ 13' (B Ay. 11-12)

[225]Bkz. Beckman 1999: 22.

11'-12'[Eğer Mittani] ülkesinin kralı, Kizzuwatna ülkesinin kralı ile savaş yaparsa, o Güneşime karşı iyiyse, o (Güneşim) Šunaššura'ya yardıma gitsin. Eğer o iyi değilse, o gitmesin.

---

§ 14' (B Ay. 13-15)

13'-15' [Eğer biri] Hatti ülkesine kötülük yaparsa, ve o Mittani ülkesi ya da farklı bir ülke ise, Šunaššura onu işitirse, ve onu [Güneşime (bunu) rapor etmekle] yükümlüdür.

Akkadça Versiyon[226]

§ 1

1-4 [Büyük Kral, Hatti ülkesinin kralı], Tu[th]a[li]ya'nın mührü [Šunaššura ile], onlar birbirlerine bir yemin ettiğinden, bu antlaşmayı birlikte yaptılar.

---

§ 2

5-7 Eskiden, büyük babamın zamanında Kizzuwatna ülkesi, Hatti ülkesinin tarafındaydı (müttefik olarak). Sonra, Kizzuwatna ülkesi, Hatti ülkesinin tarafından ayrıldı ve Hurri ülkesinin tarafına döndü.

---

§ 3

8-13 Şimdi, güneşimin köleleri olan İšuwa ülkesinin (insanları) Güneşime karşı düşmanlık yaptıkları zaman. Ben, güneşim onlara karşı savaşmak için gittim. Ben İšuwa ülkesini yendim ve (Onun şehrinin insanları) şehirlerinden güneşimden kaçtılar ve onlar Hurri ülkesinin içine girdiler.

[226] Antlaşma'nın Hititçe ve Akkadça versiyonu incelendiğinde, Hititçe kısmında ele alınan konuların, Akkadça metinde yaklaşık olarak 13-24 numaralı Paragrafları kapsadığı kanısına varılır.

Ben güneşim, Hurrilere bir elçi gönderdim. “Benim kölelerimi bana geri ver.” Hurriler ise, güneşime bir elçi geri gönderdi. “Hayır!”

---

§ 4

14-19 Eskiden, Büyük babamın zamanında, onlar Hurri ülkesinin şehrine geldiler. Ve onlar buraya yerleştiler. Sonra onlar kaçak olarak tekrar Hatti ülkesine geri gittiler. Şimdi ise, sığırlar ahırlarını seçtiler. Şimdi onlar benim ülkeme geldiler.

---

§ 5

20-24 Hurriler, güneşime kölelerini geri vermedi. Ayrıca yaya askerlerini ve arabalı askerlerini gönderdi. Onlar güneşimin arkasından Išuwa ülkesini yağmaladı. Tüm ganimetleri, koyunları, sığırları onlar Hurri ülkesine götürdüler. Güneşim ise, (bu sırada) farklı bir yerde farklı bir düşmana [kar]şı savaş yapmaktaydı.

---

§ 6

25-29 Hurriler, tanrıların yeminini çiğnediler. Ben, güneşim Hurrilere bir elçi gönderdim. “Eğer, herhangi bir ülke, senden ayrıldıktan sonra, Hatti ülkesine döndüyse, “ bu nasıl olacak?” Hurriler, güneşime bir elçi gönderdi. “Aynı bu şekilde”

---

§ 7

30-33 Şimdi, Kizzuwatna ülkesi (insanları) Hattilerin sığırıdır. Ve onlar ahırlarını seçtiler. Onlar Hurri ülkesinden ayrıldılar. Ve güneşime döndüler. Hurriler, Hatti ülkesine ve Kizzuwatna ülkesine karşı çok suç işledi.

§ 8

34-37 Kizzuwatna ülkesi, bu çözüme çok sevindi ve gösteri yaptı.[227] Şimdi Kizzuwatna ülkesi ve Hatti ülkesi gerçekten tanrıların yemini ile bağlandırlar. Şimdi güneşim Kizzuwatna ülkesinin insanlarını özgür bıraktı.

---

§ 9

38-44 Hurriler, Šunaššura'yı köle olarak çağırdılar. Ve Şimdi ise, ben güneşim onu, yasal olarak bir kral yaptım. Šunaššura, güneşimin önüne (huzuruna) gelecek ve güneşimin yüzüne bakacak. O güneşimin huzuruna geldiğinde, güneşimin asilzadeleri koltuklarından kalksın. Onlar ondan üstün olmasın. O Kizzuwatna ülkesine geri dönmeyi istediği zaman dönsün[228].

---

§ 10

45-48 her ne zaman güneşim onu (sözlerle) "Gel önüme (huzuruma)" diye çağırırsa, Eğer o gelmeyi istemez ise, onun oğullarından hangisini, güneşim atamışsa, o güneşimin huzuruna gelsin. Ve o hiçbir koşulda güneşime vergi ödemez.

---

§ 11

49-54 Güneşim, Büyük kral, Šunaššura'ya karşı durmayacak ve ona düşmanlık yapmayacak. Aynı güneşimin, kendisini ve ülkesini koruduğu

[227] Metnin aynı satırı Beckman tarafından, "*Kizzuwatna ülkesi bu kurtuluşa çok sevindi*" şeklinde çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 15.
[228] Metnin aynı satırı Beckman, Karauğuz ve Lawrence-Kitchen tarafından " *O ülkesine dönmeyi (istediği) zaman dönsün.*" Olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 15; Karauğuz 2002: 55; Lawrence-Kitchen 2012:325.

gibi, o Šunaššura'nın ülkesini ve insanlarını koruyacak. Šunaššura'nın hangi oğlunu, Güneşim Kizzuwatna'ya (ardılı olarak) atadıysa, Güneşim onu, krallığı için koruyacak.

---

§ 12

55-59 Šunaššura, Büyük krala karşı durmayacak, ona karşı düşmanlık yapmayacak. Aynı şekilde Šunaššura, kendisini ve ülkesini koruyacak. O da güneşimin ülkesini ve insanlarını koruyacak. Güneşimin hangi oğlunu, Šunaššura'ya krallık için tayin ederse, Šunaššura onu krallık için koruyacak.

---

§ 13

60-64 Eğer herhangi biri güneşime karşı isyan ederse, [(ve) o onu yakalarsa], güneşim ona istediği gibi davranmalı [eğer düşman Hatti] ülkesindeyse eğer, o şehri zaptetmiş ya da kuşatmışsa, güneşimin düşmanı aynı şekilde Šunaššura'nın düşmanı olsun.

---

§ 14

65-68 [Eğer Hatti ülkesinin insanları bu düşmanı yaka]larsa, [onlar, onu öldürmeli.] [eğer] onu Šunaššura'ya teslim ederse, [o onu öldürmeli. Šunaššura, Hatti ülkesine karşı barışçıl davransın.

---

§ 15

69-1[Eğer güneşim, Šunaššura'dan bir yardım dilerse, o ona krallığı yeniden [kursun. Eğer Hatt]i ülkesinin insanlarıbu düşmanları öldürmezse, onu, Šunaššura'ya teslim et]mezse, Šunaššura yapabildiği kadar Hatti Ülkesi'ne karşı düşmanlık yapsın.

§ 16

2-6 Eğer biri Šunaššura'ya karşı isyan ederse, O, onu yakalarsa Šunaššura ona dilediğini [yapsın.] Eğer düşman, Kizzuwatna ülkesindeyse, Eğer o şehri zaptettiyse ya da kuşattıysa, o Šunaššura'nın düşmanı, aynı şekilde güneşimin düşmanıdır.

---

§ 17

7-10 Eğer Kizzuwatna ülkesinin insanları bu düşmanı yakalarsa, onlar onu öldürsün. Eğer onlar, onu güneşime teslim ederse, onlar onu öldürsün Güneşim, Kizzuwatna ülkesine karşın barışçıl olsun.

---

§ 18

11-15 Eğer Šunaššura güneşimden yardım isterse, o, ona [kral]lığı tekrar kursun. Kizzuwatna ülkesinin insanları bu düşmanı öldürmezse ya da onu güneşime teslim etmezse, Güneşim yapabildiği kadar Kizzuwatna'ya karşı düşmanca davranmalı.

---

§ 19

16-18 Eğer herhangi biri ya bir adam ya da bir şehir güneşime karşı isyan ederse ve güneşime karşı düşmanlık yaparsa[229] Šunaššura, onu güneşime duyar duymaz haber verecek.

---

[229] Metnin aynı satırı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafından "*güneşime karşı isyan ederse ve güneşime karşı savaşırsa*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 16; Karauğuz: 2002: 57; Lawrence-Kitchen 2012: 327.

§ 20

19-21 Eğer herhangi biri ya bir adam ya da bir şehir Šunaššura'ya karşı isyan ederse ve ona düşmanlık yaparsa[230] güneşim onu duyar duymaz Šunaššura'ya haber verecek.

---

§ 21

22-23 Eğer herhangi bir yabancı ülke güneşime karşı düşmanlık yaparsa, Šunaššura onu duyarsa, güneşime haber verecek.

---

§ 22

24-25 Eğer herhangi bir yabancı ülke Šunaššura'ya karşı düşmanlık yaparsa, güneşim onu duyarsa, Šunaššura'ya haber verecek.

---

§ 23

26-28 Eğer güneşimin herhangi bir şehrin içinde güneşime karşı düşmanlık yapılırsa,[231] güneşimin düşmanı olduğu gibi aynı şekilde Šunaššura'nın da düşmanıdır. Onlar birlikte savaşırlar.

---

§ 24

29-30 Šunaššura'nın ele geçirdiği, şehrin malları, ganimetleri o (Šunaššura) alır.[232] Kimse ona karşı çıkmasın.

---

[230] Metnin aynı satırı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafından "*Šunaššura'ya karşı isyan ederse ve Šunaššura'ya karşı savaşırsa*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 16; Karauğuz: 2002: 57; Lawrence-Kitchen 2012: 327.

[231] Metnin aynı satırı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafında " *eğer güneşimin ülkesindeki herhangi bir şehir savaşa başlarsa*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 17; Karauğuz 2002: 57; Lawrence-Kitchen 2012: 327.

§ 25

31-33 ve güneşiminele geçirdiği, şehrin malları, ganimetleri o (güneşim) alır[233]. Şehir güneşimin bölgesine aittir.

§ 26

34-36 Eğer Šunaššura'nın ülkesinin herhangi bir şehrinde düşmanlık yapılırsa, o Šunaššura'nın olduğu gibi aynı şekilde güneşimin de düşmanıdır. Onlar birlikte savaşırlar.

§ 27

37-38 Šunaššara'nın ordusu ele geçirdiği, şehrin malları, ganimetleri o alır[234]. Kimse ona karşı çıkmasın.

§ 28

39-41ve güneşimin ele geçirdiği şehrin malları, ganimetleri o (güneşim) alır[235]. Kimse ona karşı çıkmasın. Şehir Šunaššura'nın bölgesine aittir.

[232] Metnin aynı satırı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafında " *Šunaššura ele geçirdiği bir şehrin askerlerini, sivil esirlerini ve malını alsın*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 17; Karauğuz 2002: 57; Lawrence-Kitchen 2012: 327.

[233] Metnin aynı satırı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafında " *ve güneşim ele geçirdiği bir şehrin askerlerini, sivil esirlerini ve malını alsın*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 17; Karauğuz 2002: 57; Lawrence-Kitchen 2012: 327.

[234]Metnin aynı satırı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafında "*ve Šunaššura'nın ele geçirdiği bir şehrin askerlerini, sivil esirlerini ve malını alsın*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 17; Karauğuz 2002: 57; Lawrence-Kitchen 2012: 327.

[235] Metnin aynı satırı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafında *" ve güneşim ele geçirdiği bir şehrin askerlerini,* NAM.*RA'larını ve malını alsın*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 17; Karauğuz 2002: 58; Lawrence-Kitchen 2012: 329.

§ 29

42-45 Eğer herhangi bir ülke güneşime karşı düşmanlık yaparsa, bu ülke Šunaššura'nın yemini altındadır[236]. Güneşim, Šunaššura'dan bir yardımcı birlik talep ederse, Šunaššura, bu yardımcı birliği oluşturacak.

---

§ 30

46-48 Eğer, Šunaššura bir birlik oluşturur (ve) derse,"kullanın onu, düşmana karşı" onlar onu kullanır. Eğer o, "Hayır" derse, onlar ülkeyi korumak için kalmalı[237].

---

§ 31

49-51Eğer o, orduyu (Šunaššura'nın) düşmana karşı kullanırsa, güneşimin ele geçirdiği ganimeti o alır. Šunaššura'nın ele geçiriği ganimeti o alır[238].

---

§ 32

52-55 Eğer, herhangi bir ülke Šunaššura'ya karşı düşmanlık yaparsa bu ülke, güneşimin yemini altındadır. Eğer, Šunaššura güneşimden bir yardımcı birlik talep ederse, **(**ve) güneşim bir yardımcı birlik oluşturacak.

---

[236] Metnin aynı satırı satırı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafından " *bu ülke güneşimin yemini tarafından korunmaktadır*" olarak çevrilir. Bkz. . Bkz. Beckman 1999: 17; Karauğuz 2002: 58; Lawrence-Kitchen 2012: 329.

[237] Metnin aynı paragrafı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafından "*Eğer, Šunaššura bir birlik oluşturur ve derse, 'onu düşmana karşı götürün', onlar onu götürür. Eğer o ' Hayır' derse, onlar ülkeyi korumak için kalmalı*." Olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 17; Karauğuz 2002: 58; Lawrence-Kitchen 2012: 329.

[238] Metnin aynı paragrafı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafından " *Eğer, o düşmana karşı orduyu gönderirse, güneşimin askerleri ele geçirdikleri sivil esirleri/ganimeti alsın. Šunaššura'nın ordusu ele geçirdiği sivil esirleri alsın."* olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 17; Karauğuz 2002: 58; Lawrence-Kitchen 2012: 329.

§ 33

56-58 Eğer, güneşim bir yardımcı birlik oluşturur (ve) derse "kullanın onu düşmana karşı" o, onu kullanır. Eğer o " hayır" derse onlar ülkeyi korumak için kalmalı[239].

---

§ 34

59-62 Eğer o, orduyu (Güneşime ait olan) düşmana karşı kullanırsa, Šunaššura'nın ele geçirdiği ganimeti o alır. Güneşimin ele geçiriği ganimeti o alır[240].

---

§ 35

63-68 Eğer, güneşime karşı düşmanca bir tehdit olursa, **(**ve) düşman kendi savaş gücüyle onun ülkesine girerse, eğer (aynı şartlarda), Šunaššura'nın ülkesinde tehdit yoksa sen Šunaššura, gel bana senin ordularınla yardım için. Eğer seni herhangi bir şey alıkoyarsa, oğlunu, ordunun başında bana yardıma gönder.

---

§ 36

Ay. III

2-6 Eğer, Šunaššura'ya karşı düşmanca bir tehdit olursa,(ve) düşman kendi savaş gücüyle onun ülkesine girerse, eğer (aynı şartlarda), güneşimin

[239] Metnin aynı paragrafı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafından " *Eğer, güneşim bir birlik oluşturur ve derse, 'onu düşmana karşı götürün', onlar onu götürür. Eğer o ' Hayır' derse, onlar ülkeyi korumak için kalmalı.*" Olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 17; Karauğuz 2002: 58; Lawrence-Kitchen 2012: 329.

[240] Metni aynı paragrafı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafından "*Eğer, o düşmana karşı orduyu gönderirse, güneşimin askerleri ele geçirdikleri sivil esirleri/ganimeti alsın. Šunaššura'nın ordusu ele geçirdiği sivil esirleri alsın.* " olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 17; Karauğuz 2002: 58; Lawrence-Kitchen 2012: 329.

ülkesinde tehdit yoksa ben güneşim. Ordularımla yardım için geleceğim. Eğer seni herhangi bir şey alıkoyarsa, ordumun başında yüksek rütbeli birini göndereceğim.

---

§ 37

7-10 Her kim güneşime karşı düşmanlık yaparsa, o kuşkusuz Šunaššura'nın düşmanıdır. O gerçekten güneşime (bana) destek olacak. Biz ona karşı birlikte savaşacağız.

---

§ 38

11-13 Her kim Šunaššura'ya karşı düşmanlık yaparsa, o kuşkusuz güneşimin düşmanıdır. Güneşim gerçekten sana destek olacak. Biz ona karşı birlikte savaşacağız.

---

§ 39

14-15 her kim güneşime karşı isyan ederse, Ben, Šunaššura onu arayacağım (ona hesap sormak için)

---

§ 40

16-17 ve her kim Šunaššura'ya karşı isyan ederse, sen güneşim onu arayacaksın (ona hesap sormak için)

---

§ 41

18-19 Hatti ülkesi gelecekte, Kizzuwatna ülkesine karşı hiçbir şekilde kötülük yapmasın[241].

---

§ 42

20-21 (ve) gelecekte Kizzuwatna ülkesi, Hatti ülkesine karşı hiçbir şekilde kötülük yapmasın[242].

---

§ 43

22-24 Eğer Hatti ülkesinden biri, herhangi bir düşmanın ağzından, herhangi bir şey duyarsa, bu Šunaššura'yı ilgilendirir. O, onu Šunaššura'ya rapor edecek.

---

§ 44

25-27 Eğer Kizzuwatna ülkesinden biri, herhangi bir düşmanın ağzından herhangi bir şey duyarsa, bu güneşimi ilgilendirir. O bunu güneşime rapor edecek.

---

§ 45

28-30 Eğer güneşim, kendi elçisini Šunaššura'ya gönderirse, Šunaššura ona hiçbir şekilde kötü davranmayacak. O onu bitki büyüsü ile hiçbir şekilde yakalamasın.

---

[241] Metnin aynı paragrafı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafından "*Gelecekte Hatti ülkesi, herhangi birini Kizzuwatna ülkesine karşı kışkırtmasın."*olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 18; Karauğuz 2002: 59; Lawrence-Kitchen 2012: 331.

[242] Metnin aynı paragrafı Beckman, Karauğuz, Lawrence-Kitchen tarafından "*Gelecekte Kizzuwatna ülkesi, herhangi birini Hatti ülkesine karşı kışkırtmasın.*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 18; Karauğuz 2002: 59; Lawrence-Kitchen 2012: 331.

---

§ 46

31-34 Eğer güneşimin huzuruna, Šunaššura'nın kendisi, onun oğlu ya da onun elçisi gelirse, Güneşim onlara hiçbir şekilde kötülük yapmayacak. O, onu bitki büyüsü ile hiçbir şekilde yakalamasın.

---

§ 47

35-36 Hatti ülkesi ve Kizzuwatna ülkesi, müttefik olacak. Onlar, daima aralarındaki dostluklarını devam ettirecekler.

---

§ 48

37-39 Ayrıca, Hurri ülkesinin hangi şehri, Šunaššura'nın şehirlerine karşı birleşirse[243], biz, ona karşı birlikte savaşacağız.

---

§ 49

40-44 ve güneşimin ordusunun ele geçirdiği herhangi bir ganimeti[244] güneşimin ordusu almalı. Ve Šunaššura'nın ordusunun ele geçirdiği herhangi bir ganimeti[245] Šunaššura'nın ordusu almalı. Ben güneşim, Šunaššura'ya bölgenin şehrini vereceğim. Onun ülkesini ben genişleteceğim.

---

[243] Metnin aynı satırı, Beckman ve Lawrence-Kitchen tarafından " Šunaššura'nın şehirlerini karıştırırsa" şeklinde, Karauğuz tarafından ise, " *Šunaššura'nın şehirleri ile çatışırsa*" olarak çevirlir. Bkz. Beckman 1999: 19; Lawrence-Kitchen 2012:333; Karauğuz: 2002: 60.

[244]Metnin aynı satırı Beckman ve Lawrence-Kitchen tarafından "*sivil esir*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 19; Lawrence-Kitchen 2012:333. Karauğuz tarafından ise, "NAM.RA" şeklinde çevrilir. Bkz. Karauğuz 2002: 60.

[245]Metnin aynı satırı Beckman ve Lawrence-Kitchen tarafından "sivil esir" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 19; Lawrence-Kitchen 2012:333. Karauğuz tarafından ise, "NAM.RA" şeklinde çevrilir. Bkz. Karauğuz 2002: 60.

§ 50

45-49 ve yendiğimiz Hurri ülkesinin şehirleri ile ilgili olarak, ben güneşim her ne dilersem, ben güneşim hepsini alacağım. Ve ben, Šunaššura'ya o ne isterse vereceğim. Ve gelecekte Kizzuwatna ülkesinin insanları hiçbir şekilde Hurri ülkesinin tarafına geçmeyecek.

---

§ 51

50-55 Ayrıca, Eğer Hurri ülkesi, Šunaššura'nın Hurri ülkesi kralından ayrıldığını ve güneşimin tarafına döndüğünü duyarsa, eğer [Šunaššura]'dan dolayı Hurri ülkesi kralı defalarca hediye hazırlarsa,[246] ben [güneşim], Šunašura'dan dolayı Hurri kralının hediyesini kabul etmeyeceğim.

---

§ 52

56-59 Eğer Hurri ülkesinin kralı, Šunaššura hakkındaki iddiasından vazgeçerse, Hurri ülkesinin kralı şöyle söyleyerek "Eğer Kizzuwatna ülkesi, güneşime aitse, ben Kizzuwatna ülkesi ile ilgili tutumumu değiştirmeyeceğim[247].

---

§ 53

[246] Metnin aynı satırı Lawrence-Kitchen tarafından "*Hurri ülkesi kralı defalarca hediye sunarsa*" olarak çevrilir. Bkz. Lawrence-Kitchen 2012:333.

[247] Metnin aynı satırı Beckman, Karauğuz ve Lawrence-Kitchen tarafından*" ben Kizzuwatna ülkesi ile kanunsuz bir şekilde ilişki kurmayacağım.*" Şeklinde çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 19; Karauğuz 2002: 61; Lawrence-Kitchen 2012: 333.

60-63 [Eğer] Hurri ülkesinin kralı tanrıların yemini altında bırakırsa[248], ["gün]eşim Hurri ülkesinin kralı ile bir hediye değiş tokuşunu yapsın." [Eğer] Hurri ülkesinin kralı Šunaššura'yı ise, (onun vazifesinden/hediye talebinden) serbest bırakmazsa, ben, [güneşim] onun hediyesini kabul etmeyeceğim.

---

§ 54

Ay. IV

1-4[ ][ ] Šunaš[šura], Biz aynı tarafta savaşacağız.

---

§ 55

5-10 Hurri ülkesinden olmayan, Šunaššura'nın elinde serbest bırakılan[249]. Urušša[250]şehrinin ne tüccarını ne de halkını ben Hurri ülkesinin kralına hiçbir şekilde geri vermeyeceğim. Eğer Hurri ülkesinin sonradan herhangi bir şekilde dostça onları geri isterse, ben güneşim bunu kabul etmeyeceğim. Hurri ülkesinin kralı tanrılara yemin etmeli.

---

§ 56

11-13 eğer benim düşmanım güneşim için gerçekten düşmanca tavır takınırsa (ve) o Šunaššura, senin düşmanındır. Bu düşman bizimle (ikimizle) daima savaşacaktır.

---

[248] Metnin aynı satırı Beckman ve Lawrence-Kitchen tarafından, "*Eğer Hurri ülkesinin kralı tanrıların yemini altına şöyle şart koşarsa*" şeklinde çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 19; Lawrence-Kitchen 2012: 333.

[249] Metnin aynı satırı Lawrence-Kitchen tarafaından "*Hurri ülkesinin elindeki her şey,tüccarlar ve halk*" olarak çevrilir. Bkz. Lawrence-Kitchen 2012: 333; Ayrınca metnin aynı satırı Beckman ve Karauğuz tarafından "*Daha sonra ben, Šunaššura'nın malı olarak geri verilen Hurri ülkesinin bir şeyini*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 19; Karauğuz 2002: 61.

[250] Bkz. Bölüm 3.4.

---

§ 57

14-18 Eğer Šunaššura söylerse: Hatti ülkesinin ordusu yardım için hazır mı? Aksi halde benim ülkem korkunç olacak.(Güneşim buna cevap verir): Güneşim sana yaya ve arabalı askerlerini makul bir şekilde sağlayacak. Šunaššura, bana (benim için) yaya ve arabalı askerleri aynı şekilde hazırlayacak.

---

§ 58

19-24 Bunun dışında: Eğer güneşim, farklı bir ülkede, Hurri ülkesinde ya da Arzawa ülkesinde savaştaysa, Šunaššura 100 arabalı savaşçı, 1000 yaya savaşçı hazırlayacak. Ve (onlar) güneşimin ordusu ile savaş alanına gidecek. Onların ihtiyacı olan erzağı, onlar güneşimin huzuruna varana kadar, sen Šunaššura! Onların emrine vereceksin.

---

§ 59

25-31 Bunun dışında: Tanrılara daha öncede yemin edilen tableti, biz sileceğiz. Hurri kelimesini yok edeceğiz. Çünkü Šunaššura, şimdi Hurrilere bağlı değildir. Şimdi biz farklı bir tablet yapıyoruz. Šunaššura, gelecekte elçilerini, Hurrilere göndermeyecek. Ve o Hurri ülkesinin elçilerinin ülkesine daha fazla girmesine izin vermesin.

---

§ 60

32-39 Bunun dışında: Eğer ben güneşim sana bir tablet gönderirsem, Eğer sonra tablette yazanlarla ilgili olarak ve elçi sana bunlarla ilgili olarak sözlü cevap verir. Elçilerin sözü, tabletin sözüyle uyuşursa, Sonra Šunaššura

elçiye güven! Eğer elçinin ağzından çıkan kelimelerle, tabletteki kelimeler uyuşmazsa, Sen Šunaššura, o elçiye hiçbir şekilde güvenmesana (gelen) böyle kötü sözleri kalplere alma!

---

§ 61

40-42 Denizden (itibaren) Lamiya[251] şehri güneşime aittir. Pitura[252] şehri ise[253] Šunaššura'ya aittir. Onlar aralarında sınır bölgesini ölçecekler ve paylaşacaklar. Güneşim, Lamiya şehrini tahkim etmesin.

---

§ 62

43-51 Aruna[254] şehri güneşime aittir. Onlar Pitura sınırından ölçecek ve aralarında paylaşacak. Güneşim Aruna şehrini tahkim etmesin. Šaliya[255] şehri güneşime aittir. Ve Zinziluwa[256] ve Erimma[257] şehri Šunaššura'ya aittir. Onlar sınır bölgesini ölçecek ve aralarında paylaşacaklar. Güneşim Šaliya şehrini tahkim edebilir. Anamušta[258] güneşime aittir. Ve Zabarašna dağı[259] ise, Šunaššura'ya aittir. Onlar aralarında sınır bölgesini ölçecek ve paylaşacak. Güneşim, Anamušta'yı tahkim etsin.

---

§ 63

[251] Bkz. Bölüm 3.4.
[252] Bkz. Bölüm 3.4.
[253] Metnin bu satırı Beckman ve Lawrence-Kitchen tarafından "*Deniz yönünden Lamiya şehri güneşime aittir*" olarak çevrilir. Bkz. Beckman 1999: 24; Lawrence-Kitchen 2012: 335.
[254] Bkz. Bölüm 3.4.
[255] Bkz. Bölüm 3.4.6.
[256] Bkz. Bölüm 3.4.
[257] Bkz. Bölüm 3.4.
[258] Bkz. Bölüm 3.4.1.
[259] Bkz. Bölüm 3.4.2.

52-57 Eskiden her ikisinin de sınırları şöyle idi: Turutna[260] tarafında kalan bölge büyük kralındır. Ve Adaniya[261] tarafında kalan bölge Šunaššura'nındır. Luwana[262] şehri yönündeki, Turpina[263] şehri Šunaššura için sınırdır. Hatti ülkesi tarafında kalanlar büyük kralındır. Adaniya ülkesi tarafında kalanlar, Šunaššura tarafındadır.

---

§ 64

58-61 Šarikka[264] şehri, güneşime aittir. Ve Luwana şehri Šunaššura'ya aittir. Šamri[265] Irmağı sınırdır. Büyük kral Šamri ırmağını, Adaniya ülkesinin tarafına ayak basamaz. Ve Šunaššura Šamri ırmağının Hatti ülkesi tarafına ayak basamaz.

---

§ 65

62-66 Zilappuna[266] şehrinden Šamri ırmağı sınırdır. [ ]'dan Šamri ırmağı Šunaššura için sınırdır. Šunaššura Šamri ırmağını, Hatti ülkesi tarafına ayak basamaz. Ve büyük kral, Šamri ırmağını, Adaniya ülkesi tarafına ayak basamaz.

I./II. Tuthaliya döneminde yapıldığını kabul edilen bu antlaşmada mı Kizzuwatna Devleti'nin Hitit Devleti'ne bağlı konuma geldiği yoksa antlaşmadan sonraki dönemlerde mi Kizzuwatna'nın Hitit kontrolüne girdiği konusu, bilim dünyasında tartışma konusudur. Beal, Bryce, Desideri-Jasink, Altman Kizzuwatna'nın bu antlaşma ile Hititlerin kontrolü altına girdiğini savunmaktadır (Beal 1986:433; Desideri-Jasink 1990: 67-73; Bryce 2005: 139-143; Altman 2011: 398-399). Bu bilgilere ek olarak Altman, Kizzuwatna'nın Hitit hâkimiyetinde

[260] Bkz. Bölüm 3.4.
[261] Bkz. Bölüm 3.4.2.
[262] Bkz. Bölüm 3.4.
[263] Bkz. Bölüm 3.4.
[264] Bkz. Bölüm 3.4.
[265] Bkz. Bölüm 3.4.
[266] Bkz. Bölüm 3.4.

oluşunun sürekli olmadığını düşünür. Bu antlaşmadan önce Kizzuwatna'nın Hitit kontrolünde olduğunu ve bu durumun Antlaşma'nın ikinci Paragfında'da yer aldığını savunur. Diğer yandan Antlaşma'nın prolog kısmında Hitit Kralı'nın, Kizzuwatna Kralı'nı kölelikten özgür kral haline getirdiğini belirtmesinden dolayı, Kizzuwatna'nın Hitit Ülkesi'ne boyun eğen pozisyon da olduğunu ifade eder. Dolayısıyla bu antlaşmanın her ne kadar paritetik nitelikte gözükmesine karşın, Kizzuwatna'nın yükümlülüğü azaltılmış vassal krallık konumuna geldiğini savunur (Altman 2011: 398-401). Klengel, Neumann, Schwemer, Trémouille ve Yakar ise, bu antlaşmadan sonra Kizzuwatna üzerinde Hitit siyasi etkisinin arttığını savunur (Klengel 1999: 99; Schwemer 2005: 97; Trémouille 2001: 59; Yakar 2007:325; Neumann 2010: 144). Bu dönemde Hititlerin benzer nitelikte ki antlaşmaları, Tunip ve Aštata gibi krallıklarla da yaparak Hitit etkisini Torosların güneyinde arttırdığı bilinir (Klengel 2002a: 414). Klengel bu bilgilere ek olarak antlaşmanın, paritetik nitelikte gözükmesine rağmen Hitit kralı, Kizzuwatna kralı Šunaššura'nın Mittani kralı ilişki içinde olmasını yasakladığını belirterek Hititlerin üstün taraf olduğunu belirtir (Klengel 1999: 369). Klengel'in bu görüşüne katılan Neumann ve Schwemer de Hititlerin bu antlaşma ile Kizzuwatna üzerindeki siyasi etkinin güçlendirdiği ve Kizzuwatna'nın özel bir konuma geldiğini, ayrıca Hitit Kralı'nın, Kizzuwatna Kralı'nı bağımsız konuma getirerek kendisine sadık hale getirdiğini savunur (Schwemer 2007: 152; Neumann 2010: 144). Antlaşmanın verdiği bu verilerden yola çıkarak yapılan bu çalışmada Kizzuwatna'nın bu antlaşmadan sonra Hititlerin kontrolü altına girmeye başladığı kabul edilir.

Antlaşma metinde geçen Zaparašna dağının, günümüzde Bolkar Dağı olarak bilinen dağ ile eşitlenmesi doğru olarak kabul edilirse, Hititlerin bu bölgeden çıkan bakır, kalay[?], Gümüş gibi madenleri koruma niyetinde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Antlaşma'da Kizzuwatna Ülkesi'nin batısında yer alan Lamiya ve Aruna kentlerinin surla çevrilmeyeceği bilgisi yer alır. Yakar, bu bölgenin stratejik açıdan çok önemli olmadığını ya da tehlikeye maruz kalmadığını düşünür (Yakar 2007: 326). Dolayısyla Kizzuwatna üzerinde Hitit hâkimiyetinin Šunaššura antlaşmasından sonra arttığı gözlemlenir ve bölgenin, Hititler için taşıdığı önem vurgulanır. Kilikya Kapıları'nın batı bölgesindeki dağlık alanda bulunan sınır şehirleri Šaliya ve

Anamušta'nın tahkim edilmesi, Šunaššura Antlaşması'nda Kizzuwatna'nın Hititler için taşıdığı önemi gösterecek niteliktedir. Anamušta şehrinin surla çevrilmesiyle Hititler sınır bölgesini daha rahat kontrol altına alabilirler (Yakar 2007: 326). Šunaššura antlaşmasının sonunda Kizzuwatna Devleti'ne ve Hatti Ülkesi'ne ait şehirlerin ele alınmasından dolayı antlaşma Hitit tarihi coğrafyası açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinden bu antlaşmadan elde edilen bilgiler doğrultusunda Tarihi Coğrafya konusunda da bilgiler verilecektir[267].

2.3.8. I. Arnuwanda Dönemi ve İšmerikka Antlaşması [A.9]

I./II. Tuthaliya'nın (MÖ 1420-1400) ardından tahta geçen kral I. Arnuwanda (MÖ 1400-1380), hakkında bilgileri bu krala ait yıllıklardan ulaşılmaktadır [B17]. Yıllıklardan öğrenildiği kadarıyla Arnuwanda daha tahta geçmeden babası ya da kayın pederi olduğu düşünülen I./II. Tuthaliya ile birlikte Zunnahara[268], Adaniya, Šinuwanda[269], Ullita[270], Arzawa[271], Maša[272] ve Arduqqa[273] dolaylarında savaş yaptığı anlaşılmaktadır (Ünal-Girginer 2007: 136: van den Hout 2013: 29). Elimizde yer alan verilerden yola çıkarak, bu dönemde Hatti Ülkesi'nin güneyinde ve batısında bazı huzursuzlukların olduğu söylenebilir. Prens Arnuwanda, bu dönemde Anadolu'nun güneyinde yer alan Kizzuwatna devletine karşı bir sefer düzenlenmiştir. Fakat metnin oldukça kırık olmasından sefer hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılamamaktadır (Ünal-Girginer 2007: 136-137).

I. Arnuwanda, Hitit tahtına geçtikten sonra, ilk yıllarda Hatti ülkesinin batısında yer alan Ahhiyawa ve Arzawa ülkeleriyle mücadele etmiştir. Aynı dönemde Hatti ülkesinin kuzeyinde yer alan Kaškaların çıkardığı huzursuzluklarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemin bir diğer önemli olayı ise, Hitit kralı

[267] Bkz. Bölüm 3.4. ve 3.5.
[268] Çiviyazılı metinlerde Kentin, Adaniya ve Šinuwanta kentleri yakınında olduğu belirtiliyor. Bkz. RGTC VI: 518. Ayrca kent, Kummani kenti ile bir bağlantısı olduğu düşünülüyor. Bkz. RGTC VI/2: 201. Bkz. Bölüm 3.4.2.
[269] Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI: 358-359; RGTC VI/2: 146.
[270] Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI: 453.
[271] Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI: 42-45; RGTC VI/2: 14.
[272] Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI: 264-265; RGTC VI/2: 102-103.
[273] Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI: 40; RGTC VI/2: 13, Alparslan 2002: 23-34.

I.Arnuwanda ile Išmerikka[274] halkı arasında yapılan antlaşmadır. Hitit kralı bu bölgede yer alan İšmerikka beyleri ile bir antlaşma yapar. Hitit tarihi incelendiğinde, benzer örneklerin İšuara, Kaška gibi kabilelerle de antlaşmaların yapıldığı bilinmektedir.

İšmerikka Antlaşması [A.9]

Çeviri

Öy.

§ 1

1-5: [Büyük kral, Hatti ülkesi kralı] Arnuwanda şöyle der: Išmerikka insanları için bu meseleyi tanrıların yemini altına [koydum. Kralı, kraliçeyi ve Prensleri] ve Hatti ülkesini iyilikle korusunlar. Ve şimdi bak b[in tanrıyı meclise çağırdık ve bu yemin] için onlar şahit ol[sunlar.]

---

§ 2

6-11: Güneş tanrısı, Fırtına Tanrısı, [Arinna'nın] güneş tanrıçası, Fırtına tanrısı, Savaş tanrısı, Halep'in Fırtına tanrısı, [ ]Ankuwa'nın Katahha'sı [ ]Halep'in Fırtına Tanrısı, [Halep'in] Hepat'ı yerin ve göğün tanrıları [ ]

---

§ 3

12-18: Ve onlar, Krala, Kraliçe [Prenslere] tanrısal rehberlik yapsınlar hiç kimse [kötülük yapmasın] [her kim] [kötülük] yaparsa, ve onu bu [tanrı yeminleri yakalarsa] onun evini, onun tarlasını, onun üzüm bağları ile beraber [ ] onun adını ve onun soyunu[ ] mahvetsinler.

[274] İšmerikka ülkesi, Mittani, Kizzuwatna ve Hitit ülkeleri arasındaki bölgedir. Bkz. Ünal 1980: 197-198; Harita 2.

---

§ 4

19-22:[ ] Kral ise, Kraliçe, Prensler [ ] ya da ona [onlara karşı] hiç kimse kötülük planla[masın on]un eşi ve çocukları ile birlikte mahvetsinler.

---

§ 5

23-24:[ ] [ ][ ]

---

§ 6'

3-6: *Tabletin bu kısmı oldukça tahrip olmuştur.* [Eğer herhangi bir elçi, düşman ülkeden gelirse, onu saklamayın. Ve onu güneşime gönderin.]

---

§ 7'

7-11: [Kizzu]watna'ya düşman ne zaman [ ] sen onu [ ] [ ] siz yetişeceksiniz. Ve onu kendi hayatını [ ] bizim tarafımız[dan bizim tarafımızdan][ ] daha sonra meseleyi [ ][275][ ] aniden getirmeyin[ ]] siz güneşime getirin.

---

§ 8'

13-16: Eğer [ ] çevre ülkeden [ ] [bir] kaçağ[ı herhangi] bir adam [ ] ya da birinin baba[sı, annesi, erkek

[275] Metnin bu satırı oldukça kırıktır. Fakat Lawrence-Kitchen, tarafından bu satır "daha sonra meseleyi [sınır askerlerinin beyine]" olarak çevrilir. Bkz.Lawrence-Kitchen 2012: 351.

kardeşleri ya da kız kardeşleri] birinden, ayrıca o[276] bir kaçak (olarak) [ ] gelirse, ve [ ]

---

§ 9'

17-20 Hatti ülkesi kaçaklarından, nefret ettirmeyin. Ve siz onu [ ] orduyu ise, sizin askerlerinize sürekli döndürün [ ] Onlar korunmuştur. Arkasından başka bir orduyu ise korumayın.(sadece) sizin [ ] ordunuz iyi bir şekilde korunmuştur.

---

§ 10'

21-24 eğer herhangi biri size karşı kötü bir söz söylerse ve o sınır komutanı ise, ya da küçük rütbeli biri ise, ya da o Hatti ülkesinden ya da Kizzuwatna ülkesinden ise, ya da o kişi, onun babası, onun annesi, onun erkek kardeşi, onun kız kardeşi, onun oğlu, onun akrabası, [ ] ve her kim bu sözü söylerse, ve onu hiç kimse gizlemesin, onu yakalasın ve onu ortaya [çıkarsın].

---

§ 11'

25-28 eğer benim ülkemde bir şehir günah iş[lerse], sonra siz, Išmerikka [halkı] oraya gidersiniz ve [bu merkezi] (bu şehri) erkekleri ile öldürün. Kölelerini güneşimin huzuruna gönderin. Sığırlarını, Koyunlarını ise, siz [alın]. Eğer, şehirde tek bir ev su[ç işlerse], o ev insanları ile ölsün [kölelerini ise, güneşime] gönderin. Sığırları ve koyunları ise siz a[lın. Eğer tek bir adam günah işlerse ve [o adam ölsün].

---

[276] Metnin bu satırı için Lawrence-Kitchen'dan faydalanılmıştır. Bkz. Lawrence-Kitchen 2012:351.

§ 12’

Ay.

1-6: Eskiden İšmerikka ülkesinden 150 tane ağır silahlı asker gelirdi. Şimdi ise, [ ]yaptım. Ve onlar 60 adet ağır silahlı askeri, hazır bulundursun. Şimdi sadece serbest olan hizmetliler [gitsin.] Ne bir köle ne de bir ücretli adam tam ağır silahlı askerler arasında gönderilmesin. Bu tanrı yemini altına [konsun]. Eğer ülke büyükse, (bunun için) tekrar ağır silahlı askerler sevkedilsin. Bu ağır silahlı askerlerin arasında köle ya da ücretli asker [bulunursa] ve o gelirse, siz Išmerikka insanları için suç olur.

---

§ 13’

7-10 Bak! Şimdi siz İšmerikka halkının tamamı güneşim ile yemin ettiniz. Ve Kralı, kraliçeyi, prenslerive Hatti ülkesini gelecekte koruyunuz. Sizin çocuklarınız, Prenslere yemin ile bağlansın. Sizin torunlarınız, Kralın torunlarına yemin ile bağlansın. Ve sizin için gökyüzü özgürdür. (Ve) sizin (için) [ ]yer özgürdür. Ve gelecekte Kralı, kraliçeyi, Prensleri, torunlarını siz koruyun.

---

§ 14’

11-16: Siz İšmerikka ülkesinin tüm insanları yemini tutun. İšmerikka’lı Ehal-Tešup’un Kizzuwatna’da ki şehri tekrar Zazlippa’dır. Fakat o Waššukanna’da idi [] İšmerikka’lı [^{m}]š onun Kizzuwatna ülkesindeki şehri Waššukanna’dır. İšmerikka’lı, [ ] Warlawaziti onun şehri Ziyaziyadır. Kizz[uwatna ülkesinde ise], Waššukanna onun şehridir. [^{m}]š İšmerikka’lı onun şehri Ziyaziya’dır. Kizzuwatna ülkesinde ise, onun şehri Waššukanna’dır. [ ] İšmerikka’lı, onun şehri Zizziya’dır. Kizzuwatna ülkesinde ise, onun şehri Waššukanna’dır.

---

§ 15’

17-21: 4 İšmerikkalı’nın 4 adamı olan [ ]imma, Nani ve Aliwamu’nun Kizzuwatna ülkesindeki [ ] şehridir. İšmerikka ülkesinin iki adamı olan Mazziya ve Hurlanni’nin şehri Adara’dır. Kizzuwatna ülkesindeki Arana’nın şehri ise onlarındır. İšmerikka’lı 2 adama, Akiya ve Huhanni’yeKizzuwatna ülkesindeki Terušša şehri onlarındır.[Onların şehri]-miša şehridir. Kizzuwatna ülkesinde yer alan Uriga şehri ise, onlarındır.

---

§ 16’

22-24:[ ]’den [ ]puria şehrinin; Kizzuwatna ülkesindeki Urušša onun şehridir. Kizzuwatna ülkesindeki İrrita şehrinden [ ], Kizzuwatna ülkesindeki onun şehri Urušša şehridir. Zazlippa şehrinden iki Zazlippa’lı adam olan Pariyamuwa ve Te[ ]’dir.

---

§ 17’

25-26[Şimdi yemin edin!] İšmerikka adamları gelin! Ve sizin karılarınız, sizin çocuklarınız [ ]bu yemini altına koyun. Ve hepiniz beraber yemin edin.

---

§ 18’

27-28 [Tanrıların bu yeminini her kim] bozarsa, ve onu bu yemin tanrıları [yakalasın][ ] onun evini, onun tarlasını, onun üzüm bağını mahvetsin.

Antlaşma incelendiğinde, Kizzuwatna bölgesi ile Hitit ülkesi arasında yaşayan İšmerikkalıların, Hititlerle işbirliği yaptığı anlaşılmaktadır (Košak-Kempinski 1969-1970: 212). Antlaşmada adı geçen ve Mittani bölgesinde olduğu bilinen Waššukanna[277], Irrıta[278], Uruša[279] kentlerinin Kizzuwatna'da kalmasından dolayı Kizzuwatna Devleti'nin bu dönemde kapladığı sınırlar tartışma konusudur. Bu bilgiye istinaden Strauss, I.Arnuwanda zamanında Kizzuwatna'nın, Hitit hâkimiyetine girmeye başladığını ve bölgeye rahip olarak Kantuzili'nin atandığı bilindiğinden dolayı bahsedilen kentlerin Kizzuwatna bölgesi sınırları içerisinde kaldığını düşünmektedir (Strauss 2006: 7 dpn. 31). Ayrıca Ünal-Girginer, bu dönemde Kizzuwatna Devleti'nin sınırlarının doğuda Fırat Nehri'nin doğusuna kadar ulaştığını, Kuzey'de de Tokat-Zile yakınlarında ki Maşat Höyük'e kadar geldiğini belirtir (Ünal 1980: 197-198; Ünal-Girginer 2007: 60). Klengel, Bryce ve Košak-Kempinski, I./II. Tuthaliya döneminde Hititlerin düzenledikleri seferler sırasında Halep'in Hititlere katıldığı, Halep kenti ile birlikte birçok Mittani kentinin de Hatti Ülkesi'ne katılmasından dolayı Waššukanna kentinin de Hitit hakimeyetine girebileceğini ve bu kentlerin Hitit hâkimiyetine girmeye başlayan Kizzuwatna'da olabileceğini belirtir (Košak-Kempinski 1969-1970: 214; Klengel 1999: 124; Bryce 2005: 140; Bryce 2009: 763). Beal, bu kentlerle aynı isimde başka kentlerin varlığının henüz tespit edilmediğinden bu kentlerin Mittani devletine ait kentler olduğunu ve Kizzuwatna Devleti sınırları içinde kaldığını kabul eder (Beal 1986: 438). Bu görüşe karşın, Hatti kralı I.Arnuwanda'nın çağdaşı olan, Mittani kralı I.Artatama'nın bölgenin büyük güçlerinden olan Mısır ile kurduğu iyi ilişkilerden dolayı aynı isimle anılan başka kentlerin olabileceği belirtilir (Peker 2009: 110-111). Bu durum Amarna Arşivi'nden çıkan EA 29 numaralı mektupta yer alır.

EA 29[280]

16-23: Nimmureya'nın[281] babası [.....][282] büyük babam I. Artatama'ya yazdığı zaman, [büyükbabamın] kızını, babamın [kız kardeşini] istedi. O (

[277] Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI: 479-480; RGTC VI/2: 187
[278] Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI:144; RGTC VI/2: 52
[279] Ayrıntılı bilgi için bkz. RGTC VI:464,475; RGTC VI/2: 181.
[280] Çeviri için bkz. Knudzon 1964: 245-246; Moran 1992: 92-100; Peker 2009: 114.
[281] III. Amenhotep'in taht adı bkz. Peker 2009: 114, dpn. 170.

IV. Thutmosis) beş-altı kez yazdı, ama o (I. Artatama) onu (kızı) vermedi. Büyükbabama 7 kez yazdığı zaman, ancak o zaman böyle bir baskı altında onu v[er]di.

Arşivden çıkan bu bilgiler ışığında, Mittani Devleti'nin Mısır ile iyi ilişkiler kurduğu ve bölgede ki gücünün devam ettiği yorumlanmaktadır. Freu, De Martino ve Peker de bu bilgilerden yola çıkarak, Mittani Devleti'nin önemli şehirlerinden olan, Waššukanna, İrrita, Urušša gibi kentlerin Kizzuwatna sınırları içerisinde kalmasının mümkün olmayacağını ve aynı isimde Kizzuwatna Coğrafyası'na yakın başka kentlerin olabileceğini belirtir (De Martino 2000: 70 dpn. 18; Freu 2001: 25; Peker 2009: 111).

2.3.9 II./III. Tuthaliya Dönemi'nde (MÖ 1380-1355) Kizzuwatna Devleti

Yapılan çalışmanın bu bölümünde II./III. Tuthaliya (MÖ 1380-1355) döneminde Kizzuwatna ülkesinin siyasi ve kültürel konumu ele alınacaktır. Fakat daha öncede belirtildiği gibi Kizzuwatna Devleti'nin henüz yazılı bir arşive sahip olmadığından, çalışmada Kizzuwatna Devleti hakkındaki bilgilere Hitit, Alalah ve Mısır arşivlerinden sağlanmaktadır.

I. Arnuwanda'nın ardından tahta geçen II./III. Tuthaliya zamanında Anadolu'nun batısı Hititlerin kontrolü altında değildi. Bu dönemde Mısır tahtında oturan III. Amenhotep'in Arzawa kralı Tarhundaradu ile yazışması bu duruma destek olacak niteliktedir. AmarnaArşivi'nden[283] çıkan bu yazışma, Hititlerin siyasi durumu hakkında da aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır.

III. Amenhotep'ten-Tarhundaradu'ya (EA 31)[284]

---

[282] Muhtemelen IV. Thutmosis'in taht adı yer aldığı düşünülür. Bkz. Moran 1992: 98.

[283] Kahire'nin 300 km. kadar güneyinde yer alan Tell-El Amarna'da bulunan bu arşiv bir döneme adını verir ve bu dönem Amarna dönemi olarak adlandırılır. Arşivde 382 adet tablet ve tablet parçası ele geçmiştir. Parçalardan 350 tanesi mektup ve envanter listesidir. Arşiv hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Knudzon 1964; Helck 1971; Moran 1992; Cohen-Westbrock 2000: 1-15; Bryce 2003:223-228.

[284] Transkripsiyon ve çeviri için bkz. Knudzon 1964: 271-274; Moran 1992: 101-102; Peker 2009: 112.

25-26 Bana Kaška Ülkesi'nin insanlarını gönder. Bana söylediğin gibi tüm sözlerini işittim:

27 Ve Hattuša ülkesi felç olmuş/ donmuş (durumda)[285]

Metinden anlaşıldığı kadarıyla Hititler, bu dönemde siyasi anlamda zor durumdadır ve Hatti Ülkesi'nin batısında bulunan Arzawa Devleti'nin dönemin önemli güçlerinden Mısır ile yazışmasınna müdahale edememesi de bu durumu destekleyecek niteliktedir. Ayrıca Firavun III. Amenhotep, Arzawa Kralı Tarhundaradu'dan, Hatti Ülkesi'nin kuzeyinde yaşayan Kaškalı insanları talep etmesi ise, Hatti Ülkesi'nde yaşanan siyasi karmaşayı doğrular niteliktedir. Hatti Ülkesi'nin içinde bulunduğu karmaşık durumu işaret eden bir başka belge ise III. Hattušili dönemine ait bir belgeden gelmektedir.

Hattušili'nin Pirva'nın Hekur'unun vergiden muhaf tutulması (CTH 88) [B.15]

Öy. 6-15. Eskiden, Hatti ülkesi düşmanlar tarafından tümüyle mahvedilmişti. Bir taraftan, Kaškalı düşman geldi ve Hatti ülkelerini mahvedip Nenaššа[286] kentini sınır yaptı. Bir taraftan Arzawalı düşman geldi ve o da Hatti ülkelerini mahvedip Tuwanuwa[287] ve Uda[288] kentini sınır yaptı. Bir taraftan Aranunnalı[289] düşman geldi ve Gaššsiya[290] ülkesinin tümünü mahvetti. Bir taraftan Azzili düşman geldi ve Yukarı Ülkenin tümünü mahvetti ve Šamuha[291] kentini sınır yaptı. Išuwalı düşman geldi ve Tegaramma ülkesini mahvetti. Bir taraftan Armatanalı düşman geldi ve o da Hatti ülkelerini mahvetti ve Kizzuwatna kentini sınır yaptı. Hattuša kenti de yıkıldı. (Yalnız) hešta evi kurtuldu.

---

[285] Kelime, "donmak, paralize olmak,parçalanmak, paramparça olmak " anlamına gelir Bkz. HED 2: eka-; HW II: egai-, igai- , Bkz. HEG: 349-350, Hoffner 2009:276.
[286] Lokalizayon teklifleri için bkz. RGTC VI: 282-283; RGTC VI/2: 111-112.
[287] Lokalizayon teklifleri için bkz. RGTC VI: 447-449; RGTC VI/2: 176.
[288] Lokalizayon teklifleri için bkz. RGTC VI: 466-467; RGTC VI/2: 182.
[289] Lokalizayon teklifleri için bkz. RGTC VI: 29.
[290] Lokalizayon teklifleri için bkz. RGTC VI: 188-189; RGTC VI/2: 70.
[291] Kentin Sivas dolaylarında yer alan Kayalıpınar höyüğü olduğu kesinleşmiştir. Kentin tarihi, Lokalizasyonu ve Kültür Tarihi açısından önemi için bkz.Yiğit 1997: 273-287; De Martino 2008: 131-143;Müller-Karpe 2000: 355-365; Müller-Karper- Müller-Karpe 2009:173-238; 2013:282-287.

CTH 88'den alınan bilgiye göre ülkenin kuzey doğusunda yer alan Azzi-Hayašalıların Šamuha kentini kendilerine sınır yaptığını ve Hattuša'nın da Kaškaların eline geçtiğini bilinmektedir. Bu dönem de kral II./III. Tuthaliya Šapinuva ve Šamuha kentlerinde ikamet etmektedir (Doğan-Alparslan-Alparslan 2011a: 85-103; Van den Haut 2013: 30). Taracha, Hitit kralı II/III Tuthaliya'nın önce Šapinuva kentinde, daha sonra ise, Šamuha kentinde kaldığını düşünmektedir (Taracha 2007: 755-761).

Adı Tuthaliya olan ve halen hangi Tuthaliya olduğu tartışma konusu olan bir kral döneminde Šamuha şehrine Kizzuwatna ülkesinden $^{D}GE_6$ (Siyah Tanrıça)'yı taşıdığı bilinmektedir. II. Muršili zamanına ait bir metinde, Tuthaliya'nın $^{D}GE_6$ (Siyah Tanrıça)'yı Kizzuwatna'dan Šamuha'ya taşıdığı ve orada ona ayrı bir tapınak yaptırdığı öğrenilmektedir. De Martino bu tanrıçanın I/II. Tuthaliya döneminde Kizzuwatna'dan Šamuha'ya Kizzuwatna ülkesi ile yapılmış olan Šunaššura antlaşması ile taşınmış olabileceğini düşünür (De Martino 2008:133). Buna karşın Ünal, G. Wilhelm, V. Haas ve H. Kronasser ise, bu tanrıçanın II/III. Tuthaliya döneminde Šamuha'ya geldiğini düşünmektedir (Kronasser 1963: 33-34; Ünal 1993: 639-644; Wilhelm 1982: 44; Haas 1994: 579

CTH 482 KUB XXXII 133 VS.I I-IV[B.37][292]

1-4: Büyük Kral Kahraman Šuppiluliuma'nın oğlu, Büyük Kral Muršili şöyle der: Dedem büyük Kral Tuthaliya Siyah Tanrıça'yı, Siyah Tanrıça'nın Kizzuwatna'da ki tapınağından götürdü ve ona Šamuha kentinde yeni bir tapınak yaptı.

CTH 482 [B.37] metinde yer alan bilgiden ötürü yapılan bu çalışmada Siyah Tanrıça kültünün II/III Tuthaliya döneminde bu kente geldiği kabul edilmektedir.

Bu dönemde Kizzuwatna Ülkesi hakkında bilgi veren bir başka belge ise, Tokat civarında yer alan Maşat Höyük mektuplarından gelmektedir. Metnin transkripsiyonu ve çevirisi aşağıda yer almaktadır.

HKM 74.12[293] [A.10]

[292] Transkripsiyon ve çeviri için Kronasser 1963'ten faydalanılmıştır.

Çeviri

Öy.

§ 1

1-2 Rahip şöyle der: Kaššu'ya söyle

---

§ 2

3-9:bu şekilde bana her ne yazdıysan Ziggašta şehrinde "senin 20 adamın geride (kaldı) ve (Ziggašta) ilk sınır gözetleme merkezidir ben sana onu (özgür/isteyerek) vermeyeceğim. Onu saraya bildir."

---

§ 3

10-14: ve ben, benim kölelerimi saraya sürekli söyleyeceğim. Kizzuwatna Ülkesi de ilk sınır gözetleme merkezidir.

Ay.

15-19 Eğer senin kölelerin aşağı gelirlerse ve onu sana ben geri vermeyeceğim.

Maşat Höyük'ten çıkan bu mektup, metinde rahip olarak hitap edilen, I./II. Tuthaliya ya da I. Arnuwanda'nın oğlu olan Kantuzzili[294] tarafından Kaššu'ya yazılır

---

[293] Transkripsiyon ve çeviri için bkz. Alp 1991: 262-263.

[294] Šuppiluliuma'nın İcraatları'nın anlatıldığı metinde (CTH 40) Kantuzili'nin II./III. Tuthaliya Dönemi'nde yapılan askeri seferlerde önemli rol oynayan kişidir. Ve Kantuzili, IBOT 4.346 numaralı belgede iyi korunmamış şekilde " ^{m} Kant[uzzili [ ] ^{m} D]uthal[iya]" olarak tanımlanır. Soysal, tabletin kırık olan yerine hem DUMU hem de ŠEŠ ideogramının yerleşebileceğini ifade eder. Fakat Kantuzili'nin I. Arnuwanda'nın oğlu olduğunu düşünür. Bkz. Soysal 2012: 313. Soysal'ın bu fikrine destek olacak nitelikte olan, KUB 11.8+9 ve KUB 11.10 numaralı metinlerde, ^{f} Walanni ile birlikte Kantuzili'nin anıldığını ve bu çift ile birlikte prensleri Takišarruma ve Ašmušarruma'nın adı geçmesi ve bu prenslerin ardından da I. Šupiiluliuma'nın oğulları Telipinu ve Šarrikušuh'un adlarının yer alması sebebiyle söz konusu olan bu prenslerin I. Arnuwanda ve I. Šuppiluliuma dönemlerine tarihlendirildiği, dolayısıyla Kantuzili'yi I.Arnuwanda'nın oğlu olması gerektiğini belirtir. Bkz. Soysal 2012: 314.

(Klengel 1999: 372; Ünal-Girginer 2007: 137; Soysal 2012: 309-346). Mektup'ta, Kizzuwatna'lı rahibin, Ziggašta kentinde bulunan 20 kişiden oluşan insanları Kaššu'ya teslim etmeyeceğini, Kizzuwatna ve Tapikka arasında Ziggašta'nın ilk sınır gözetleme merkezi olduğunu ele alınmaktadır. Bu konuların dışında metinde rahibin köleleriyle ilgili saraya sürekli bilgi vereceğini yazar. Metnin verdiği bilgiler doğrultusunda, bu dönemde Kizzuwatna Bölgesi'nde Hitit hâkimiyetinin güçlü olduğunu söylemek mümkündür.

2.4 Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi

Çalışmada daha önce de belirtildiği gibi[295] Kizzuwatna Devleti ve bölgesi hakkında bilgiler, daha çok Hitit Devlet arşivinden[296] gelmektedir. Hitit arşivlerinin yanı sıra Alalah ve Mısır arşivleri de[297] bu konuda aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır.

Kizzuwatna Siyasi Tarihi çerçevesinde, Kizzuwatna Devleti'nin siyasi tarihi; Eski Hitit Devleti'nde Kizzuwatna Bölgesi, Orta Hitit Devleti Dönemi'nde Kizzuwatna Devleti, İmparatorluk Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi olarak üç bölüme ayrılır. Bölüm 2.1 ve 2.2'de dönemin siyasi koşulları, Arkeolojik kaynaklar, Eski Asur ve Hitit kaynakları aracığıyla incelenip, Hititlerin hâkimiyet kurduğu bölgeler ve bu dönemde Kizzuwatna bölgesinin Hitit hâkimiyetine girip girmediği konusu üzerinde durulmuştur[298]. Bölüm 2.3'te ise, Hitit Alalah ve Mısır arşivlerinden[299] yola çıkılarak Kizzuwatna Devleti'nin, Hitit ve Alalah ile yaptığı antlaşmalar incelenerek Kizzuwatna Devleti'nin izlediği denge politikası incelenmiştir. Bölüm 2.4'te ise Kizzuwatna Devleti, Hitit İmparatorluğu'nun vassali konumuna gelir[300]. Artık Hitit vassali olan Kizzuwatna Devleti, Hitit Devleti için kültsel ve tıbbi açıdan özel bir yere sahip olur. Kizzuwatna'nın bu durumu Hitit Devleti'nin yıkılışına kadar çivi yazılı belgelerde görülmektedir. Kizzuwatna'nın Hititlere ilhakından sonra Kizzuwatna Bölgesi hakkında Hitit ve Mısır arşivlerinden

[295] Bkz. Bölüm 1.3.
[296] Bkz. Bölüm 1.3.1.
[297] Bkz. Bölüm 1.3.2.
[298] Bkz. Bölüm 2., 2.1, 2.2.
[299] Bu konunun aydınlatılmasında Mısır arşivi, Hitit ve Alalah arşivinin aksine dolaylı bilgi sunmaktadır. Bkz. Bölüm 2.3.5.
[300] Bkz. Bölüm 2.4.1.

bilgi alınır. Yazılı belgelerin yanı sıra arkeolojik verilerde Kizzuwatna'nın Hitit kontolüne girdikten sonra ki durumu hakkında bilgi verir. Bölgede yapılan yüzey araştırmalarında, Kizzuwatna'nın nüfusunda artış olduğu ve bölgede ki yerleşme sayısının arttığı tespit edilir (Yakar 2001: 41). Yakar, bölgede ki bu nufüs artışının doğal nufüs artışı olmadığını Hititlerin, Kizzuwatna'yı kontrol altına aldıktan sonra, Hatti'li yöneticilerin, Kral tarafından bölgeye gönderildiğini, benzer bir durum Mukiš'te de olduğunu beliritir (Yakar 2001: 43). Bölgenin Hitit kontrolü altına girmesiyle birlikte bölgede yer alan Tarša ve Pitura gibi liman kentlerinin önemli ticaret merkezleri olduğu kabul edilir. Bu kentlerin yanı sıra Kummanni ve Lawazantiya gibi önemli dini merkezlerinde Hititlerin bölgeyi kontrol altına almasından sonra geliştiği gözlemlenir (Yakar 2001: 42).

2.4.1 I.Šuppiluliuma Dönemi'nde (M.Ö 1355-1322) Kizzuwatna Ülkesi

II./III. Tuthaliya'nın ardından kısa bir süre, adı Tuthaliya olan ve Hititologlar ve tarihçiler tarafından "Genç Tuthaliya" olarak adlandırılan prens tahta geçer. O dönemde Šuppiluliuma kendisine sadakat yemini etmiş olsa da Prens Šuppiluliuma, daha sonradan Genç Tuthaliya'yı tahttan indirir ve kendisini kral ilan eder (Klengel 1999: 148; De Martino 2003: 53). Kral tahta geçtikten sonra da babasının tahtta olduğu dönemde yaptığı gibi, Anadolu'daki siyasi durumu düzeltmek için bir süre savaştığı bilinmektedir (Peker 2009: 121; Soysal 2012: 321-346).

I. Šuppilulima, Anadolu'da istediği düzeni sağladıktan sonra düzenleyeceği Suriye seferlerinin bir hazırlığı olarak, Ugarit kralı ile diplomatik bir ilişki kurar (Peker 2009: 121).

I.Šuppiluliuma'nın Ugarit Kralı II. Niqmadu'ya Mektubu (CTH 45)[301]

§ 2

[301] RS 17.132. Çevri için Beckman 1996 ve Peker 2009'dan faydalanılmıştır. Bkz. 1996: 30-32; Peker 2009: 122.

Nuhašše Ülkesi ve ve Mukiš Ülkesi bana düşman olduklarında, sen Niqmaddu korkma! Kendine güven! Önceden ataların Hatti ile dosttu ve düşman değildi, şimdi sen Niqmaddu düşmanımın düşmanı ve dostumun dostu ol! Ve eğer sen Niqmaddu efendin Büyük Kral'ın bu sözlerini işitir ve incelersen, o zaman efendin, Büyük Kral'ın sana göstereceği iyiliği görürsün.

§ 5

Ve eğer Niqmaddu, girişimde bulunur ve Nuhašše Ülkesi'nin ya da Mukiš Ülkesi'nin birliklerine kendi güçlerinle saldırırsan, kimse senden onları (kazandıklarını) almayacaktır.

Mektup'tan da anlaşıldığı kadarıyla I. Šuppiluliuma, bir dönem Mısır vassali olan[302] ve toprakları, komşuları Mukiš[303], Nuhašše[304] ve Niya[305] tarafından tehdit edilen Ugarit'i vassal konuma getirir (Peker 2009: 122, dpn. 10).

Bu dönemde Kizzuwatna Ülkesi hakkında bilgi edinilen belgeler arasında, Hattuša Arşivi'nin yanı sıra Amarna Arşivi[306] de bulunmaktadır. EA 151 [B.51] numaralı mektupta, Tyros kralı Abimilki firavuna Kuzey Suriye ve Levant bölgesi hakkında bilgiler vermektedir. Mektup'tan hem Ugarit hem de Kizzuwatna Ülkesi hakkında bilgi almak mümkündür. Kral I. Šuppiluliuma (M.Ö 1355-1322) dönemine tarihlendirilen Mektup'ta, Mısır vassali Tyros kralı, firavuna çevre krallıklar hakkında bilgi verilir. Mektup'ta Danuna ülkesi kralının öldüğü, yerine kardeşinin geçtiği ve onun ülkesinde her şeyin yolunda olduğu yazılır.

EA 151 [B.51]

52 Danuna'nın kralı öldü

[302] II. Niqmadu, öncülü, I. Ammittamru ve onun öncülleri gibi Mısır'ın bir vassalidir. Bu durum Amarna Arşivinde yer alan EA 45, EA 47, EA 49 numaralı mektuplardan anlaşılmaktadır. Bkz. Knudzon 1964: 309-318; Moran 1992: 117-121; Peker 2009: 122 dpn. 7.
[303] Lokalizasyon bilgileri için bkz. RGTC VI: 275; Bryce 2009: 482.
[304] Lokalizasyon bilgileri için bkz. RGTC VI: 291-292; Bryce 2009: 515
[305] Lokalizasyon biligileri için bkz. Bryce 2009: 314.
[306] Arşiv adını Eski Mısır kenti Akhetaton'un bulunduğu, günümüzde Tel El-Amarna olarak bilinen yerleşimden almaktadır. Kahire'nin yaklaşık 300 km. güneyinde yer alan bu yerleşimde 382 tablet ve tablet parçası ele geçmiştir. Arşiv hakkında detaylı bilgi için bkz. Knudzon 1964; Helck 1971: 168-171; Kühne 1973; Pedersén 1998: 38-42; Cohen 2000; Bryce 2003: 223-228.

53 ve onun erkek kardeşi kral oldu

54 ona ve onun ülkesinde

55 her şey yolundadır. Ve Ugarit, kralın kalesi,

56 yangında yok oldu. Onun yarısı

57 yok oldu. Ve diğer yarısı burada değil.

58 Ve Hatti ordusunun insanları burada değil[307].

Amarna arşivinde bulunan bu mektubun alıcısının adı yer almamaktadır. Dolayısıyla mektubun alıcısı, III. Amenhotep ya da IV. Amenhotep olmalıdır. Astour ve Freu mektubun alıcısını IV. Amenhotep olarak düşünür (Astour 1965: 4; Freu 2001: 27). EA 151 numaralı mektupta da Hatti Ordusu'nun Ugarit kentinde olmadığından bahseder. I. Šuppiluliuma döneminde, Ugarit'in Hitit Devleti'nin vassali olduğu bilindiğinden dolayı ve mektubun 57. ve 58. satırlarında geçen ifadeden dolayı Ugarit Devleti'nin mektubun yazıldığı dönemde Hitit vassali olduğu kabul edilir ve I. Šuppiluliuma ile IV. Amenhotep'in çağdaş olmasından dolayı[308] mektubun IV. Amenhotep'e yazılması muhtemeldir.

Mektup'ta yer alan ve "*Danuna Ülkesi*" olarak tanımlanan yerin Kizzuwatna olduğu bir dönem tartışma konusu idi[309]. Danuna olarak adlandırılan yerin önceden Kenan bölgesinde yer alan "Tunip" olduğunu düşünülürdü (Lemche 2010: 19-24). Fakat bu görüş, artık kabul gören bir görüş değildir[310]. Dolayısıyla, Danuna'nın Kizzuwatna ile eşit olduğu kabul görüldüğünden[311], mektupta Danuna olarak geçen yerin Kizzuwatna Ülkesi olduğu kabul edilir. EA 151 [B.51] numaralı mektupta yer alan "*Danuna Ülkesi kralı*" ifadesine Ünal-Girginer katılmaz. Mektupta geçtiği gibi "*Danuna Kralı*" olarak tanımlanan kişinin "*Kizzuwatna Kralı*" olmadığını belirtir. Bilindiği gibi I./II. Tuthaliya döneminde yapıldığı kabul edilen

[307] Bu satır için Knudzon'un çevirisinden faydalanılmıştır. Bkz. Knudzon 1964: 625.
[308] Bkz. Tablo 4.
[309] Bkz. Bölüm 1.2
[310] Lemche, bu görüşe katılmadığını ve yazılı belgelerde "Danuna" olarak geçen yerin Kizzuwatna olduğunu sözlü olarak ifade etmiştir.
[311] Bkz. Bölüm 1.2.

Šunaššura antlaşmasından[312] sonra Kizzuwatna Devleti üzerinde Hitit etkisi daha fazla görülmeye başlar. Dolayısıyla Ünal-Girginer metinde "*kral*" olarak tanımlanan yöneticinin bölgede Hitit kralına bağlı yerel beylerden biri olabileceğini ya da bölgeye Hitit kralı tarafından daha önce atanan "*rahip-kral*" olarak tanımlanan kişilerden biri olabileceğini düşünür. Mektubun ise, bölgeye I. Šuppiluliuma'nın oğlu Telipinu'nun rahip olarak atanmasından önce yazıldığı kabul edilir. (Ünal-Girginer 2007: 70).

I. Šuppiluliuma'nın Ugarit'i Hitit vassali yapmasından sonra, kral oğlu Telipinu'yu ise, Kizzuwatna rahibi olarak bölgeye atar (Bryce 2005: 159-161; Peker 2009: 120-121). I. Šuppiluliuma böylelikle düzenleyeceği Suriye seferinin hazırlıklarını tamamlar.

CTH 44 Hitit Kralı Šuppiluliuma'nın oğlu Telipnu'yu Kizzuwatna'ya rahip olarak ataması ile ilgili Kararname [A.11]

Çeviri

Öy.

§ 1

1-2 [Hatti Ülkesi kralı, Büyük kral Gü]neşim Šuppiluliuma [Büyük kraliçe Henti, Prens Arnuwanda ve Saray Muhafızlarının başı Zida [şöyle (söyler)]:

---

§ 2

3-5 (Biz) Onun oğlu Telipinu'yu Kizzuwatna Şehri'nde tanrı Tešup'un, Hepat'ın ve Šarruma'nın [hizmetine verdik]ve rahip yaptık.

---

§ 3

[312] Bkz. Bölüm 2.3.7

6-9 ve ben [büyük kral] Šuppiluliuma, [Büyük kraliçe Henti] Prens Arnuwanda ve [Saray Muhafızlarının başı] Zida rahip Telipinu, onun oğlu, onun torunu (için geçerli olan)şöyle bir antlaşma [yaptık]

---

§ 4

10-14 [Aynı şekilde] biz, Güneşim ve kraliçe, Telipinu'yu [tanrıların rahibi]ve hizmetkârı olarak tanıyacağız. Ve [Arnuwanda'yı] da aynı şekilde Bey olarak tanısın. Ve onu aynı şekilde biz koruyacağız. Ve ona [iyi bir şekilde davranacağız. Ve o, bey olarak] Hatti ülkesinde başka bir insanı istemesin.

---

§ 5

15-6 *Metnin bu kısmı oldukça kırıktır.*

---

§ 6

7-16 Her kim krala, kraliçeye, ya da Veliaht Prense karşı suç işlerse, o insanı rahip ya da rahibin oğlu iyilikle korumasın. Ve o kralın düşmanı olduğu gibi aynı şekilde onun da düşmanı olsun. Onlar onu her ne zaman mahkemeye çağırırsa ve rahip ya da rahibin oğlu aynı şekilde onun mahkemede doğru söylediği gibi ve o insana da karşı aynı şekilde hep doğruyu söylesin.

---

§ 7

17-18 her kim krala, kraliçeye iyiyse, aynı şekilde rahibe de iyi olsun

---

§ 8

19-26 Sen, Bey ve eğer [ ]ya da Ordu sana[K]alk ve gel! Ya da o sana kral ve kraliçenin iyi (hareketlerini) senin önünde kötü söylerse ya da (eğer)o, kralın yönetimini kötülerse ya da Kral'ın görevini küçümserse, sen ise [onu]işitirsen. Ve sen onu saklama! Onu saraya haber ver.

---

§ 9

27 [K]izzuwatna ülkesine [ ]-dığında

1-3 ve ona, eğer onun erkek kardeşi ile onun kızkardeşi birbirleriyle kötü olurlarsa ve onu [Büyük kral] onun erkek ve kız kardeşleri ile birlikte kralın mahkemesine çağırır.

---

§ 10

4-12 eğer rahip, beyin huzurunda bazıkötü şeyler söylerse, oradakiBey ise, öfkelenmesin ve Rahibe kötülük yapmasın. [ ](onu) soruştursun. Ve eğer bey, rahbin huzurunda kötü konuşursa rahip ise, öfkelenmesin ve beye kötülük yap[masın.]ve o [ ]

Metinde de açık bir şekilde belirtildiği gibi Prens Telipinu bölgeye rahip olarak, veliaht prens Arnuwanda ise, bey olarak atanır. Metinde, Telipinu ve Arnuwanda'nın birbirlerinin görevlerini tanıyacağı, birbirlerine karşı sadık olmaları gerektiği gibi hususlara değinilerek bölgede istikrarın sağlanması amaçlanır. Metinden de anlaşıldığı gibi bu kararname ile Kizzuwatna Devleti, Hitit Devleti'nin vassali konumuna gelir. Sir-Gavaz ve Goetze, Šuppiluliuma'nın oğlu Telipinu'yu bölgeye rahip olarak atamasının sebebini, Kizzuwatna bölgesine olan dinsel bir bağlılığın sonucu olarak yorumlar (Goetze 1940: 12; Sir-Gavaz 2008: 30). Bu tarihten sonra Kizzuwatna bölgesi Hitit devleti için hem din hem de tıp alanında önemli bir merkez olarak çiviyazılı belgelerde yerini alır.

Hitit kralı Ugarit'i ve Kizzuwatna'yı vassali yaptıktan sonra plandığı Suriye seferlerini[313] gerçekleştirir. Ve gerçekleştirdiği bu seferler sonucunda Mittani Devleti Hitit Devleti'nin vassali konumuna geldiği görülmektedir. Kargamış kenti Hitit hâkimiyetine girer ve bu kentte Piyašili/Šarri-Kušuh kral olur. Daha önce Kizzuwatna bölgesine rahip olan Telipinu ise, Halep kralı olur. Böylece bu bölgelerde Secundo Genitur'un kurulduğu görülür. Böylece Hitit kralı Kuzey Suriye bölgesinde Hitit hâkimiyetini kurar.

Hitit kralı I. Šuppiluliuma, II. Suriye seferinde Kargamış kentini kuşattığı sırada firavun Akhenaton ya da Tutankamon'un eşinden bir mektup alır. Mektup'ta kraliçe eşinin öldüğünü ve hiç oğlunun olmadığını ve Hitit kralından bir oğlunu kendine eş olarak göndermesini talep eder. Hitit kralı durumun gerçek olduğunu öğrendikten sonra oğunu Mısır Ülkesi'ne damat olarak gönderir. Bu durum Hitit kralı için önemli bir fırsattır. Daha önce kurduğu diplomatik evliliklerin bir benzerini Mısır ile kurma fırsatı yakalar. Fakat daha sonra Mısır Ülkesi'nde bulunan muhalifler tarafından oğlunun öldürüldüğü haberini alan I. Šuppiluliuma, Prens Arnuwanda'yı Mısır topraklarının üzerine gönderir. I. Šuppiluliuma, Mısır Ülkesi'nden getirdiği esirlerden bulaşan veba salgını sebebiyle II. Suriye Seferi sırasında ölür ve yerine Veliaht Prens Arnuwanda geçer. Arnuwanda da kısa bir süre sonra ölür ve yerine prens II. Muršili geçer (De Martino 2003: 56-58; Dinçol 2009: 98-99).

2.4.2 II. Muršili Dönemi'nde (M.Ö 1321-1295) Kizzuwatna Bölgesi

II. Muršili, tahta geçtikten sonra Hatti Ülkesi'ne karşı yapılan isyanları bastırmak ile meşgul olur. Bu dönemde Hatti Ülkesi'ne karşı isyan eden ülkeler arasında Kizzuwatna Ülkesi de bulunmaktadır. Fakat Hitit kralının bu sorunu nasıl çözdüğü, yazılı belgelerin yeterli bilgi vermemesinden dolayı açıklığa kavuşmamıştır (Ünal-Girginer 2007: 148). Hitit kralı, düzenlediği askeri seferlerle Kuzey Suriye'de yeniden Hitit lehine düzeni sağlar (Dinçol 2009: 100). Ayrıca kral Muršili bu dönemde, Anadolu'nun kuzeyinde yaşayan bir kavim olan Kaška kabilesinin ve Anadolu'nun batısında yer alan Arzawa Devleti'nin isyanını bastırıp bu devleti Šeha,

[313] Hitit Kralı'nın Suriye seferleri ve kralın hüküm sürdüğü dönem hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Klengel 1999: 147-168; Bryce 2005: 154-190; Peker 2009: 120-131.

Mira-Kuwaliya, Hapalla adlı küçük yerel güçlere bölerek tekrar güçlenmesini engeller (De Martino 2003: 61; Alparslan 2006: 60-70; Dinçol 2009: 100). II. Muršili, yıllıklarında, Arinna kentinin Güneş Tanrıçası'nın yardımı ile düşmanlarını yendiğini ve Hatti Ülkesi'nde tekrar düzeni sağladığını anlatır.

II. Muršili döneminde Kizzuwatna bölgesi, önemli bir kült ve tıp merkezi olarak belgelenir. Bölgede yer alan ve dinsel fonksiyonu ön planda olan kentlerden biri Kummanni kentidir[314]. Kutsal karakteriyle bilinen bu kentin yazılı belgelerde sıkça yer alır. Hitit Kralı, eşinin ölümünden hemen sonra Kummanni kentine tanrıça Hepat'ın bayramını kutlamak amacıyla gelir (Doğan-Alparslan 2012: 142). II. Muršili, hükümdarlığı sırasında bölgede bayramı kutladıktan sonra günümüz Doğu Anadolusu'nda yer alan Azzi Ülkesi'ne hareket eder ve Yahrešša[315] kentine saldırır (Ünal-Girginer 2007: 149). CTH 61 numaralı [B.12] metinden anlaşıldığı gibi Hitit kralı II. Muršili ve Kargamış kralı Šarri-Kušuh/Piyašili, kralın hükümdarlığının 9. yılında, babasının döneminde ihmal edilen, Kummanni kentinin tanrıçası Hepat'ın bayramını kutlamak için kentte bir araya gelir (Kaynar 2014: 78-79).

CTH 61 [B12][316]

Öy. 1

26 bana Kummanni'nin Hepatı'nın halziyawa bayramı

27 acil olduğu zaman (acil yapılması gerektiği zaman) Kizzuwatna şehrine gittim.

28 Kizzuwatna şehrine vardığım zaman

29 Kargamış ülkesi kralı, kardeşim Šarri-Kušuh Kizzuwatna ülkesine

30 karşıma geldi ve benim yanımda oldu.

Metnin devamında Muršili, dokuzuncu yılında bu bayramı kutlamak için kente gelir ve bu bayramın babası I.Šuppiluliuma döneminde ihmal edildiğini belirtir

[314] Ayrıntılı bilgi için bkz. bölüm 3.4.2.
[315] Lokalizasyon bilgileri için bkz. RGTC VI: 133; RGTC VI/2: 47.
[316] Transkripsiyon ve çeviri için Kaynar 2014'den faydanılmıştır. Bkz. Kaynar 2014: 78

(Kaynar 2014: 79). Metnin devamı incelendiğinde Šarri-Kušuh/Piyašili'nin hastalanıp öldüğü ve Muršili'nin cenazeyi Hatti Ülkesi'nin kurallarına göre defnettiği anlaşılır (Alparslan 2006: 84). II. Muršili'nin ağabeyi Šarri-Kušuh/Piyašili'nin ölümünün ardından Anadolu topraklarının kuzeydoğusunda yer alan ve Hatti Ülkesi'ne karşı isyan eden Azzi-Hayaša Ülkesi, Hatti Ülkesi'nde bulunan, İštitina[317] kentine saldırıp Kannuwara[318] kentini kuşatır. Azzi Ülkesi'nin bu hareketine karşı II. Muršili, komutanlarından Nuwanza'yı[319] Azzi Ülkesi'nin saldırılarına karşı görevlendirir ve kendisinin bu savaşı kazanacağını göstermeleri ve motivasyonunu arttırmaları için Kizzuwatna Ülkesi'nin Kuş ve Et falcılarını da komutanının yanında gönderir (Ünal-Girginer 2007: 149).

Kizzuwatna Bölgesi'nde yer alan bir diğer önemli kutsal kent ise Manuzziya kentidir[320]. II. Muršili'ye ait olan "*Dil Felçliği*" metninden anlaşıldığı kadarıyla kentte bir fırtına tanrısı kültü yer almaktadır ve kralın Arzawa seferi sırasında meydana gelen bir gök olayı sebebiyle yakalandığı "*Dil Felci*" hastalığına[321] bu tanrının sebep olduğu bilgisine ulaşılır (Alparslan 2006: 122; Kaynar 2014: 81). Bu kent Išuwa Bayramı'nda önemli rol oynar ve KUB 15.11 II 12'de Manuzziya kentinde bir fırtına tanrısı tapınağından bahsedilmektedir (RGTC VI: 260).

Kizzuwatna Bölgesi kültsel açıdan önemli bir bölge olduğu kadar, bölgenin tıp açısından da önemi büyüktür. Hitit kralı, yukarıda bahsedildiği gibi Arzawa Ülkesi'ne düzenlediği sefer sırasında şahit olduğu bir gök olayı sonucunda dil felçliği yaşar[322]. Kralın geçirdiği bu hastalığın tedavisi için Kizzuwatna bölgesine geldiği bilinir[323] (Ünal-Girginer 2007: 149).

Kizzuwatna Ülkesi, Hitit İmparatorluğu'na katıldıktan sonra, her ne kadar Politik bağımsızlığını kaybetse de kültürel varlığını sürdürmektedir. Özellikle II.

[317] Lokalizasyon bilgileri için bkz. RGTV VI: 153; RGTC VI/2: 57.
[318] Lokalizasyon bilgileri için bkz. RGTV VI: 171-172.
[319] Hitit çiviyazılı belgelerde bu kişi "*Şarap Büyüğü*" olarak geçer. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alparslan 2006: 162-164.
[320] Kent hakkında detaylı bilgi almak için bkz. bölüm 3.4.2
[321] Ünal-Girginer, II. Muršili'nin del felçliğini Manisa-Kula civarındaki küçük volkanik dağların patlamaları yüzünden olduğunu ifade eder. Bkz. Ünal-Girginer 2007: 149.
[322] II. Muršili'nin ne zaman "*dil felci*" olduğu henüz kesin değildir, fakat kralın tahta çıkmadan önce de "*konuşma bozukluğu*" yaşadığı bilinmektedir. Bkz. Alparslan 2006: 124.
[323] Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kaynar 2014: 81-111.

Muršili Dönemi'nde Kizzuwatna bölgesi, bulunduğu jeopolitik konumun kazandırdığı önemin yanı sıra, tıp ve kültsel alanda da önemli bir merkezdir (Ünal-Girginer 2007: 148-149).

2.4.3 II. Muwatalli Dönemi'nde (MÖ 1295-1272) Kizzuwatna Bölgesi

II. Muršili'nin ardından tahta geçen II. Muwatalli Dönemi'nde Hitit siyasi tarihi içinde gerçekleşen en önemli olaylar arasında başkentin Hattuša'dan, Anadolu'nun güneyinde yer alan Tarhuntašša'ya taşınması ve Mısır ile yapılan Kadeš Savaşıdır.

Kral II. Muwatalli'ye ait belgelerin henüz bulunamamış olmasından dolayı başkentin Tarhuntašša'ya[324] [325] taşınması hakkında bilgileri kardeşi III. Hattušili dönemine ait olan CTH 81, CTH 85, CTH 383, CTH 577 numaralı belgelerden edinilmektedir. Başkentin Hattuša'dan Tarhuntašša'ya taşınmasının sebebi ve neden Tarhuntašša'nın seçildiğine dair farklı fikirler bulunmaktadır. Doğan-Alparslan, başkenti taşınmasının politik ve dini olmak üzere iki nedeni olduğunu belirtir. Başkentin taşınmasında ki politik sebebini Doğan-Alparslan, III. Hattušili'nin hırslı kişiliği ve Yukarı Ülke'de Kaškalara karşı gösterdiği başarılar nedeniyle, Muwatalli'nin kardeşinden çekinip, kendi gücünü korumak istemesinden dolayı, II. Muwatalli başkenti Aşağı Ülke'de bulunan Tarhuntašša'ya taşıdığını belirtir. Hatti Ülkesi bu dönemde Aşağı ve Yukarı ülke olarak ikiye ayrıldığını, Aşağı Ülke'nin yönetimi Muwatalli'nin, Yukarı Ülke'nin yönetimi ise, kardeşi III. Hattušili

[324] Tarhuntašša Ülkesinin sınırlarını Bronz tabletten öğrenilmektedir. Bronz tablette verilen bilgilere göre Tarhuntašša'yı batı sınırında yer alan Lukka Ülkesi'nden Kaštaraya Nehri (Kestros=Aksu Irmağı) ayırmaktadır. Bronz tablette, nehrin batısında, Lukka Ülkesi'nin hinterlandı içinde antik dönemde ki Perge kenti ile eşitlenen Parha kenti yer alır. Kaštarya Nehri, kuzeyde Hatti Ülkesi sınırları içinde kalan Pedašša'ya kadar gider. Bu bölgeden başlayarak saat yönünde sayılan yer adları ile sınır, doğuya doğru ilerlemektedir. Metinde yer alan yer adları arasında "*Arimatta'nın Pınar Havuzu*" olarak geçen yer muhtemelen Eflatunpınar ile eşitlenmektedir. Metinde aynı şekilde geçen özel bir "*pınar havuzu*" olduğu anlaşılan yer ise, "*Meke Gölü*" ile eşitlenmektedir. Bronz tabletten alınan veriler doğrultusunda kuzeydoğu sınırında Šaliya Bölgesi, Ulukışla-Pozantı ile "*yüksek dağ*" ise, bölgeki Bolkar Dağı ile eşitlenmesi muhtemeldir. Tarhuntašša'nın doğu sınırı bu dağın eteklerinden güneye gitmektedir. Bronz Tablette, Tarhuntašša'nın doğusunun güney ucunda ise, Šaranduwa (Kelenderis=Gilindere) kenti yer almaktadır. Bronz Tabletten anlaşıldığı kadarıyla Tarhuntašša'nın güney sınırını ise, Akdeniz'dir (Doğan-Alparslan 2012: 129). Ayrıca Tarhuntašša krallığı hakkında detaylı bilgi için bkz. RGTC VI:405; RGTC VI/2: 162; Otten 1988; Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet 2000: 1-29; Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet 2001: 79-86; Yakar 2007: 324; Bryce 2009: 690-691; Doğan-Alparslan 2011: 47-56.

[325] Bkz. Harita 3.

tarafından yönetildiğini, Eski başkent Hattuša'nın ise, yazmanların başı olan Mittannamuwa tarafından yönetildiğini ifade eder (Doğan-Alparslan 2012: 131).

Doğan-Alparslan, başkentin Tarhuntašša'ya taşınmasının dini sebeplerini iki ayrı madde halinde açıklamaktadır:

a) Doğan-Alparslan, Muwatalli'nin başkent olarak seçtiği Tarhuntašša'nın Kizzuwatna'nın batısında yer alması ve kralın Hurri kültürüne olan ilgisine dikkat çeker. Çünkü Muwatalli'nin Kummanni'nin fırtına tanrsı için yaptığı duada [B.30] ve kendisinin Kizzuwatna kökenli koruyucu tanrısı olan Pihaššašši- Fırtına Tanrısı'na (CTH 381) yaptığı duada Kizzuwatna'lı tanrılarında adı sıklıkla geçmektedir. Ayrıca Muwatalli'nin (h)išuwa Bayramı'nın, kutlamalarına bazı eklemeler yaptığı bilinir ve bu bayramda adı geçen tanrıların büyük bir kısmı Hurri kökenlidir. Bu bilgilerin yanı sıra Išuwa adının hem Hurri tanrısı hem de Hurri bölgesinde yer alan bir coğrafi bölge olduğu bilinir.
b) Başkentin taşınması konusunda bir diğer önemli dini sebep ise, Tarhuntašsa isminin kökeninin Fırtına Tanrısı kültüyle ilgili olmasıdır. Çiviyazılı belgelerde bu kentin yazımı $^{URU.D}$ U-ta-aš-ša olarak belgelenir. Fırtına Tanrısı ideogramının hiyeroglif Luwicesindeki karşılığı Tarhunt- olduğu bilindiğinden dolayı (Alp 1995: 11), kentin adı Hititçe'de Tarhuntašša olarak okunuyordu. Ayrıca kralın iki oğlunun Prens adlarının Ulmi-Tešup ve Urhi-Tešup gibi Fırtına Tanrısı'nın Hurrice isimlerinin olmasının, Muwatalli'nin Tarhuntašša'yı başkent olarak seçmesinde Fırtına Tanrısı Kültü'nün de etkili olduğu görüşünü destekleyecek niteliktedir.

Tüm bu verilerden yola çıkarak Doğan-Alparslan, başkentin taşınma işleminin asıl sebebini politik neden olduğunu, dini nedenlerin daha çok yeni başkentin yer seçimine etken olduğunu belirtir (Doğan-Alparslan 2012: 130-132).

II. Muwatalli Dönemi'nde de Kizzuwatna'nın önemli bir kült bölgesi olduğu bilinir. Bu dönemde Kizzuwatna kültleri başkentin Hattuša'dan Tarhuntašša'ya taşınmasında etkilidir ve Kizzuwatna kökenli olduğu bilinen

Pihaššašši Fırtına Tanrısı- Muwatalli'nin koruyucu tanrısı olarak ön plana çıkar ve muhtemelen Hitit Pantheonu'nda baş tanrısı olarak kabul edilir (Doğan-Alparslan 2012:143).

Kral Muwatalli'nin, Kummanni'nin Fırtına tanrısı için [B.30] ve koruyucu tanrısı pihaššašši- Fırtına Tanrısı için bir dua metni vardır. Bu dua metninde Kral, metni kendisi dikte ettirmektedir ve Fırtına Tanrısı'na tövbe edip, itiraf yakarışında bulunmaktadır (Doğan-Alparslan 2012: 142). Metnin içinde Kizzuwatna bölgesinin tanrıları olan Hepat, Šarruma, Huzzi, Hutanni'nin de adı geçer (Singer 2002: 81; Doğan-Alparslan 2012: 142). Ayrıca metinde geçen "*Yerin ve Göğün Efendisi*" ve "*Tanrıların Kralı*" ifadelerinin, Kralın koruyucu tanrısı olan Pihaššasi Fırtına Tanrısı için söylendiğine dair bir görüş de bulunmaktadır (Singer 1996: 162, 185-189; Singer 2002: 81).

Kral II. Muwatalli Dönemi'nde gerçekleşen bir diğer önemli olay ise, Mısır ile yapılan Kadeš savaşıdır. I. Šuppiluliuma Dönemi'nden itibaren iki ülke arasındaki ilişkinin gerginleşmesi sonucu Kadeš Savaşı gerçekleşir. Hatti Ülkesi ve Mısır Ülkesi arasında meydana gelen bu savaşta Hatti ordusunun içinde Kizzuwatna birliklerinin de olduğu[326] bilinmektedir (Ünal-Girginer 2007:150). Kral II. Muwatalli, ordusu ile birlikte başkent Tarhuntašša'nın merkezi olduğu düşünülen Kızıldağ'dan[327] doğu ve güneydoğu yönüne hareket eder. Kilikya kapılarından geçerek Kizzuwatna bölgesine iner. Bu bölgeden, Seyhan Nehri'ne ait kolların bulunduğu bölge ve Ceyhan Nehri tarafından sulanan ovalık arazi boyunca, doğu yönüne ilerleyen Hitit Ordusu, Amanos Dağları'nın kuzey ucunda konumlanan Bahçe Geçidi'ne[328] ulaşıp, Islahiye Ovası'nı geçip, Amanos Dağlarının doğusuna geçildiğinde, Asi Nehri'nin kollarının yer aldığı ovalık bir alana varılır (Doğan-Alparslan 2012: 111). Bu bölge, Hititlerin vassali olan Halep Krallığı'nın merkeziydi. Burada Kral Muwatalli, Yukarı Ülke'de ikamet eden kardeşi III. Hattušili'nin ordusuyla birleşip, Halep'ten yola çıkarak Tunip, Qatna üzerinden Kadeš'e ulaşır[329]. Kadeš'te Mısır ordusuyla çarpışan Hitit

[326] Mısır belgelerinde Kizzuwatna adı, "*q.s.wa.d.na*" yazımıyla belgelenir. Bkz. Ünal-Girginer 2007: 150.
[327] Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan-Alparslan 2012: 129.
[328] Bkz. Bölüm 3.3.2.
[329] Bkz. Harita 4.

Kralı galip gelir (Klengel 1999: 214-218; Klengel 2002b: 55-70; Bryce 2005: 227-230; Doğan-Alparslan 2012: 100-115).

Kral Muwatalli ya da onun ardılları tarafından yaptırıldığı düşünülen, Ceyhan Nehri kıyısındaki Sirkeli Höyük'te bulunan iki kaya kabartması vardır. Bu kaya kabartmalarından bir tanesi oldukça yıpranmıştır. Diğer kaya kabartmasında Kral Muwatalli rahip kıyafetiyle betimlenmiştir ve sol omzunda kralı jenealojisi yer almaktadır[330] (Doğan-Alparslan 2012: 13). Yazıt ise şu şekildedir [331]:

> M+u (wa)-tà-li MAGNUS REX HÊROS? Muršili [MAGNUS]-REX HÊROS? [FİLİUS]
>
> " Büyük Kral Kahraman Muwatalli, büyük kral kahraman Muršili'nin oğlu, [Šuppiluliuma'nın (?)] oğlu".

Kabartma'nın bulunduğu Sirkeli Höyük'ün lokalizasyonu henüz kesin değildir[332] ve aynı şekilde kabartmanın yapıldığı tarih ve hangi amaçla yapıldığı da henüz kesin değildir. Fakat bu anıtın Firavun II. Ramses'e karşı kazanılmış zafer ile ilgili olduğuna dair fikirler mevcuttur. Bu fikrin yanında bu anıtın bir sınır anıtı olduğu ya da Kral Muwatalli'nin ölüm anıtı olduğuna ya da kültsel bir alan olduğuna dair görüşler mevcuttur (Ünal-Girginer 2007: 150-151). Ünal-Girginer, Hititler çekirdek bölgesi yani Kızılırmak ve çevresinde kaya anıtlarının olmadığını, genelde Hitit yerleşiminin az olduğu ve askeri hâkimiyetlerinin güçlü olduğu bölgelerde kralın varlığının belli edilmesi amacıyla yapıldığını, dolayısıyla bu anıtın da propaganda amacıyla yapıldığını savunur (Ünal-Girginer 2007: 151). Ünal-Girginer'in bu görüşüne karşı, Bryce anıtın kültsel bir işlevi olduğunu, anıtın ise büyük ihtimalle II. Muwatalli döneminde yapıldığını düşünmektedir (Bryce 2005: 657-658). Bryce'ın bu görüşüne katılmayan Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet, bu anıtın kralın ölüm anıtı olmadığı fakat II. Muwatalli Döneminde yapıldığını belirtir (Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet 2000: 8).

2.4.4. III. Hattušili Dönemi ve IV. Tuthaliya Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi

[330] Bkz. Resim 6 ve 7.
[331] Bkz. Güterbock 1937: 67 vd.; Laroche 1960: 124; Kohlmeyer 1983: 95-99.
[332] Yerleşim Kummanni, Lawazantiya, Arušna ve Zunahara/ Zunnahara ile eşitlenmek istenmektedir. Fakat bu durum daha kesin değildir. Bkz. Ünal 1997: 143-149; Ünal-Girginer 2007: 152; Kozal-Novák 2013: 230; Forlanini 2013: 1-34; 2015: 27-37.

III. Hattušili döneminde (MÖ 1267-1237) Kizzuwatna bölgesi hakkında bilgiler Boğazköy arşivinden gelmektedir. Kral II. Muwatalli'nin ölümünün ardından tahta Urhi-Tešup geçer. Kral, ilk önce başkenti Tarhuntašša'dan Hattuša'ya taşır ve kendisini yukarı ülkenin kralı olarak tanıtan III. Hattušili'yle mücadeleye girişir ve amcası Hattušili'nin elinden Hakmiš ve Nerik kentlerini alır. III. Hattušili otobiyografisinde, Urhi-Tešup'un kendisini, Tanrıça İštar'ın gözdesi olmasından ötürü kıskandığını ve kendisine bağlı bütün şehirleri elinden aldığını belirtir (Klengel 1999: 254-258; Bryce 2005: 259-262). Hattušili'nin yönetiminde sadece Nerik ve Hakmiš kentleri kalır. III. Hattušili bu duruma tahammül etmesinin sebebini, kardeşinin anısına gösterdiği saygıyla açıklar. Ancak, Nerik ve Hakmiš'in de elinden alınmasının ardından Hattušili'nin tahmmül sınırı sona erer ve Urhi-Tešup'a karşı savaş açar ve yeğeni Urhi-Tešup'u tahttan indirip yerine kendisi geçer (Klengel 1999: 254-258; Bryce 2005: 263).

Urhi-Tešup, tahttan indirildikten sonra Kizzuwatna'ya gider ve bu coğrafyada barınamayıp Alašiya ülkesi üzerinden Mısır'a kaçar (Klengel 1999: 233-234; Bryce 2005: 263-265; Ünal-Girginer 2007: 152). III. Hattušili, tahta geçtikten sonra bazı diplomatik girişimlerde bulunur. Çünkü bu dönemde Aššur devleti güçlenmekte olup Hatti Ülkesi için tehdit oluşturmaktadır. Bu durumu fark eden Hattušili, ilk önce Mısır ile Kadeš barış antlaşmasını (MÖ 1259) yapar ve Aššur'a karşı Babil Devleti ile yakın ilişki kurar. Ayrıca Hattušili, kardeşi Muwatalli tarafından tahttan uzaklaştırılan Amurru kralı Bentešina'yı tekrar tahta çıkartıp onun kızı ile kendi oğlunu evlendirerek, kurduğu diplomatik bağı güçlendirir. İç siyasette ise, Hattušili, tahttan indirdiği yeğeni Urhi-Tešup'un kardeşi Ulmi-Tešup ile bir antlaşma yapar ve Tarhuntašša'yı Ulmi-Tešup'a vassal kral olarak verir (Dinçol 2009: 102; van den Hout 2013: 37). Ayrıca bu dönemde Hitit İmparatorluğu, üç büyük coğrafi bölgeye ayrılır: Ülkenin merkezinde Kızılırmak ve kavsi içerisinde Hattuša ve çevresi, Konya-Karaman civarında yer alan Tarhuntašša ve çevresi, Gaziantep civarında yer alan Kargamiš'tır (Doğan-Alparslan 2009: 137).

III. Hattušili döneminde Kizzuwatna bölgesi tamamen Hitit hâkimiyeti altındadır. III. Hattušili'nin Kizzuwatnalı eşi Puduhepa, yazmanların başı olan Walwaziti'ye Kizzuwatna ritüellerini düzenletir ve bu örnekten de anlaşıldığı gibi

Kizzuwatna, önemli kült merkezlerinin bulunduğu bir bölgedir (Ünal 2006: 30). Ayrıca bölgede yer alan ve Kizzuwatna'nın önemli şehirlerinden olan Tarša[333] ile eşitlenmesi muhtemel olan Tarsus Gözlükule kazılarında, kraliçe Puduhepa'ya ait bir mühür baskısı [B.58] bulunmuştur[334] (Desideri-Jasink 1990: 91-94; Ünal 2002: 150; Ünal-Girginer 2007: 153). Develi ile Hanyeri arasında yer alan Fraktin[335], Taşçı[336], İmamkulu[337] ve Hanyeri[338] (Gebzeli) kaya anıtları, III. Hattušili ve Puduhepa'nın döneminde yapılmıştır Tüm bu (Hattuša)-Kayseri-Adana yolu üzerinde yer alan anıtlar bu Coğrafya'yı takip eden yol üzerindedir[339](Ünal 2002: 147-150; Ünal-Girginer 2007: 152).

Hattuša arşivinden çıkan belgeler doğrultusunda bu dönemde bölgede Demir madenleri yer aldığı anlaşılmaktadır. III. Hattušili dönemine tarihlendirilen KBo 1.14 [B.22] numaralı mektupta, Kizzuwatna'nın demir madeni açısından önemli bir yer olduğu anlaşılır. Söz konusu mektup III. Hattušili tarafından Aššur kralı I. Šalmaššar ya da I. Adad-Nirari'ye yazılan Akkadça bir mektuptur.

"Bana yazma nedeninin olan iyi (kalitede) demire gelince, Kizzuwatna'daki mühür evinde iyi demir bulunmuyor. Ben (önceden) iyi demir üretmek için (zamanın) iyi olmadığını yazmıştım. Demiri üretecekler daha bitirmediler. Bitirdikten sonra sana yollayacağım. Şimdi sana demirden bir Hançer yolluyorum."

Mektubun bu kısmından anlaşıldığı kadarıyla Kizzuwatna'da demir işlenir. Fakat madenin bu bölgeden mi çıktığı yoksa bu bölgede mi depolandığına dair farklı görüşler bulunmaktadır (Wilhelm 2005: 238-240). Ünal-Girginer, mektuptaki bilgilere göre Kizzuwatna bölgesinde demir madeninin bulunduğu ya da burada depolandığı konusunun net olarak anlaşılmadığını belirtir (Ünal-Girginer 2007: 31-35). Buna karşın Yalçın ve Siegelova bölgede demir madenlerinin bulunduğunu savunur (Siegelova 2005: 35-40; Yalçın 2006: 495-504).

[333] Bkz. 3.4.7.
[334] Bkz. Resim 8
[335] Bkz. Resim 9
[336] Bkz. Taşçı A Resim 10 ve Taşçı B Resim 11.
[337] Bkz. Resim 12.
[338] Bkz. Resim 13.
[339] Ünal-Girginer, bu coğrafya üzerinden, Hatti-Kizzuwatna arasında hızlı ulaşımı sağlamak amacıyla bir köprü kurulduğunu ifade eder. Bkz. Ünal-Girginer 2007: 149.

IV. Tuthaliya döneminde ait bir toprak bağış belgesinde [B.25], III. Hattušili ve IV. Tuthaliya dönemlerinde, tahta tablet kâtiplerinin başı olan Šahurunuwa'ya bir kısmı Kizzuwatna bölgesinde yer alan geniş araziler bağışlandığı bilgisine ulaşılır (Klengel 1999: 277; Ünal-Girginer 2007: 153). Bağışlanan bu arazilerin bir kısmı Gülek Boğazı'nın kuzeyinde, bir kısmı ise, Bolkar Dağları'nın batısında ve Zamantı Çayı'nın vadisinde olduğu düşünülmektedir (Desideri-Jasink 1990: 91-94; Ünal 2002: 150; Ünal-Girginer 2007: 153). Desideri-Jasink ve Lebrun, bu toprak bağış belgesinin Hitit İmparatorluğu'nun sonuna doğru gerçekleşen olaylarda olduğu gibi vassal devleti kontrol altında tutmak amacıyla verilen ödül olarak yorumlar (Desideri-Jasink 1990: 92; Lebrun 2001: 92). Bu yoruma destek olan Christansen de benzer durumun Tarhuntašša antlaşmasında da olduğunu belirtir (Christiansen 2012: 296-297). Bu durumdan anlaşıldığı gibi Hitit Devlet organizasyonu içinden birtakım huzursuzlukların olduğu ve kralın devlet içindeki huzursuzlukların önüne geçme niyetinde olduğunu göstermektedir. Tarsus kazılarında Šahurunuwa adlı kişinin Tarsus kazılarında bir mührü [B.59][340] bulunmuştur (Desideri-Jasink 1990: 92).

2.4.5 Hitit Devleti'nin Sonu Dönemleri ve Deniz Kavimleri Zamanı'nda Kizzuwatna Bölgesi

MÖ. II. Binyılın sonlarına doğru, Ön asya Coğrafyası'nda deniz kavimleri olarak adlandırılan istilacı grup, tahminen Ege Adaları'ndan ve Anadolu'nun güney kıyılarından Akdeniz dünyasına gelir (Noort 1994: 53). Ege Dünyası'ndan geldiği ve Anadolu ya da Balkan ve Orta Avrupa kökenli olduğu[341]düşünülen deniz kavimleri arasında "*Lukka, Teresh, Sherden, Shekelesh, Ekvesh, Peleset, Denyen/Danuna*[342], *Tjekker, Weshesh*" gibi kavimlerde yer alır[343]. Deniz kavimleri hakkında bilgilere, Mısır, Ugarit, Hitit, Kıbrıs-Minos ve Miken kaynaklarından ulaşılır (Noort 1994; Gür 2012: 130-146, 146-160). Bu istilacı kavimler, tahıl ürünleri açısından oldukça

[340]Bkz. Resim 14.
[341] Bkz. Gür 2012: 110-130.
[342] MÖ. İkinci binyılın sonlarına doğru Ege dünyasından Yakındoğu'ya göç eden ve bölgede siyasi değişikliklere sebep olduğu düşünülen Deniz kavimleri arasında Denyen/Danuna kavmi de bulunmaktadır. Denyen/Danuna olarak tanımlanan halkın Kilikya kökenli olduğu, bu durum Mısır ve Hitit belgelerinde de yer alır. Bkz. Gür 2012: 100, Bkz. Bölüm 1.2, 1.3.2.
[343] Deniz Kavimleri ve deniz kavimleri istilası hakkında detaylı bilgi için bkz.Drews 1993; Noort 1994; Gür 2012.

zengin olan Mısır topraklarına Firavun Merneptah ve III. Ramses döneminde istila girişiminde bulunur. Bu durum, Firavun Merneptah'ın Karnak tapınağındaki yazıtından, III. Ramses'in Medinet Habu'daki yazıtından, IV. Ramses Dönemi'nde yazılan fakat III. Ramses Dönemi'nde meydana gelen olayları da içeren Harris Papirüsü'nden öğrenilmektedir (Gür 2012: 130-140)[344].

Deniz Kavimleri olarak adlandırılan bu istilacı toplum Mısır Ülkesi'ne Firavun Merneptah döneminde karadan saldırır. Merneptah'ın ardılı olan III. Ramses'in 5. Hükümdarlık yılında karadan, aynı kralın 8. Hükümdarlık yılında ise, denizden saldırır. İlk istila ise, Mısır Firavun'u, Merneptah'ın tahta geçmesinden sonra Libya konfederasyonu olarak adlandırılan ve içlerinde "*Libu, Meshvesh, Kehek, Sherden, Shekelesh, Lukka, Tursha ve Akashva*" gibi toplulukların yer aldığı grup tarafından yapılır. Firavun, bu istilacı grubu ağır bir yenilgiye uğratır (Gür 2012: 50-51; Seçer-Fidan 2014: 205). Merneptah'ın bu istilacı gruba karşı kazandığı zafer ise, Karnak yazıtından öğrenilmektedir.

Deniz Kavimleri'nin gerçekleştirdiği ikinci saldırı ise, III. Ramses döneminde gerçekleşir. III. Ramses'e ait olan Medinet Habu yazıtında, firvavun III. Ramses'in 5. ve 8. Saltanat yıllarında, Ramses'in deniz kavimleriyle olan savaşı ve firavunun zaferi anlatılmaktadır[345]. Bu yazıtta Kizzuwatna, Kode/Qodi yazımıyla bir liman kenti olarak anılır (Helck 1971: 281). Ayrıca yazıtta Kode/Qodi olarak belgelenen Kizzuwatna, Hatti, Kargamış, Arzawa ve Alašiya gibi devletlerin deniz kavimleri tarafından yıkıldığı, bu kavimleri sadece III. Ramses'in yendiği anlatılmaktadır (Hornung 2005: 174-175; Ünal-Girginer 2007: 163-164).

> "Ben (III. Ramses), Mısır'ı korudum, ben onu 9 kemeri savunurken yabancıların hepsi adadan geldi. O uzaklaştı ve savaşın içindeki ülkeler bir darbe ile dağıldı. Hiçbir ülke onların önünde duramadı (ve bu ülkeler) Hatti, Qadi, Kargamış, Arzawa ve Alašiya"[346].

[344] Deniz Kavimleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Drews 1993; Noort 1994; Gür 2012.
[345] Bkz. Resim 15, 16, 17.
[346] Bkz. Noort 1994: 56.

Daha önce de bahsedildiği gibi deniz kavimlerinin saldırısı sonucunda Ön Asya'nın siyasi coğrafyasında köklü değişikliklere neden olduğuna dair bir görüş vardır (Helck 1971: 281; Noort 1994: 53; Kuhrt 1995:3-14; Hornung 2005: 174-175; Douglas-Teeter 2011: 59; Wilkınson 2013: 431-435). Bu görüş bilim dünyasında tartışma konusudur. Bir grup bilim adamı Tunç Çağı'nın sonunda gelişen bu olayların, deniz kavimlerin istilası sonucu olmayıp kuraklık, deprem gibi doğal felaketler ve ardından gelen deniz kavimleri istilasınn olduğunu ve dönemin politik yapısının bu şeklilde değiştiğini düşünür (Schaeffer 1948; Braudel 2007: 193-195). Bir diğer görüş ise, değişen savaş teknolojisi ve savaş stratejisi sonucunda dönemin önemli güçlerinin bu gelişmelere ayak uyduramayıp deniz kavimleri karşısında duramadıkları, bu sebebin yanında kuraklık, deprem gibi sorunlarında eklenerek Tunç Çağı'nın politik yapısını değiştirdiğidir (Drews 1993; Gür 2012). Deniz kavimleri karşısında sadece Mısır Ülkesi'nin ayakta kalmasının nedeni ise, Mısır İmparatorluğu'nun bu kavimlere ordusunda paralı asker olarak yer vermesinden dolayı Mısır'ın gelişmeleri takip ettiği düşünülür (Drews 1993; Gür 2012).

Ugarit ve Emar metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde Ön asya coğrafyasında kıtlık olduğu ve vassal devletlerin vergilerini ödeyemediği, tahıl fiyatlarının çok yükseldiği, 1 ölçek tahılın 1 şekel gümüş fiyatında olduğu öğrenilir (Ünal-Girginer 2007: 164). Bu bilgilerin yanı sıra Ugarit arşivinden çıkan RS 20.212 belgesinden anlaşıldığı kadarıyla Hatti Kralı'nın, Ugarit'ten Ura kentine 2000 ölçek hububat ve yardımcı birlik göndermesini ister (Astour 1965: 255). Bu belgelerin dışında yine Ugarit'ten çıkan bir belgede de, Ugarit'in bu dönemde deniz kavimlerinin tehdidi altında olduğu ve Alašiya'dan yardım istediği anlaşılmaktadır. Ayrıca RS 20.238'den anlaşıldığı kadarıyla deniz kavimlerinin Ugarit kentini yaktıkları ve Ugarit'in ordusunu Hatti ordusuna yardım etmesi için Lukka'ya gönderdiğini bu yüzden askeri güçlerinin bulunmadığını belirtir (Gür 2012: 55; Seçer-Fidan 2014: 207). Yazılı belgelerin verdiği bilgi doğrultusunda, bu dönemde Ugarit'in, Alašiya'nın ve Hititlerin Anadolu' da meydana gelen kıtlık ve Anadolu'nun güneyinde yer alan deniz kavimleri istilası ile meşgul olduğu anlaşılır.

Mısır ve Ugarit belgelerinin yanı sıra Hitit çiviyazılı belgeleri de bu dönemin aydınlatılmasında bilgiler sunmaktadır. Bu dönemde Hitit

İmparatorluğu'nun güney kıyılarında istikrarsız bir durum vardır. Hitit kralı II. Šuppiluliuma'nın (MÖ 1202-?) deniz kavimleriyle ilişkilendirilen Alašiya ile savaş yaptığı bu devleti yendiği bilinmektedir (Van den Hout 2013: 41).

Hitit Devleti'nin ne zaman yıkıldığı ve yıkılmasında hangi faktörün etkili olduğu tartışma konusudur. Bir grup bilim insanı, Hitit Devleti'nin yıkılmasına Deniz kavimlerinin saldırılarının yol açtığını belirtir (Drews 1993; Noort 1994)., Hitit Devleti'nin yıkılmasına deniz kavimleri istilasının sebep olduğu görüşü fikrimizce uygun görülmemektedir. Boğazköy kazılarında ortaya çıkarılan verilerden yola çıkılarak, Hitit Devleti'nin tehlikeli sosyal ve ekonomik yaşamının, ülke dışından gelen istila sonucu değil yavaş yavaş kademeli olarak gerçekleştiği, başkentin de kademeli olarak boşaltıldığı anlaşılır (Seeher 2001: 623-634; Schachner 2013: 173-174). Hitit Devleti'nin yıkılmasının asıl sebebi ise, Hanedan içi huzursuzluklar, ani iklim değişikliklerinin ardından meydana gelen kuraklık ve doğal kaynakların gereğinden fazla tüketilmesi sonucu olduğu Hitit siyasi sisteminin yavaş yavaş kademeli olarak çözüldüğü söylenebilir (Seeher 2001: 623-634;Schachner 2013: 173-174). Deniz kavimlerinin bu yıkımda ki etkisi ise, çalışmanın konusu olan Kizzuwatna bölgesini de kapsadığı Anadolu'nun güney kıyılarında ve Kuzey Suriye Coğrafyası'nda görüldüğü bilinmektedir (Van den Hout 2013: 40-41).

Sonuç olarak deniz kavimleri istilasının Tunç Çağı'nın sonunu getiren olaylarda önemli bir etken olduğu bu etkenin de İç Anadolu'dan ziyade Anadolu'nun güney kıyılarında etkili olduğu, İç Anadolu'da yer alan Hititlerin yıkılmasında ise, hanedan içi huzursuzluklar, ani iklim değişiklikleri sonucu olan kuraklıkların asıl sebepler olduğu söylenebilir. Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra ise, Anadolu'da kurulan siyasi birlik de çöker ve Anadolu'da iki tane "*büyük kral*" karşımıza çıkar. Bunlardan bir tanesi Konya-Karaman merkezli Tarhuntašša, diğeri ise Gaziantep-Nizip dolaylarında yer alan Kargamiš krallığıdır (Doğan-Alparslan 2009: 137).

Hitit Devleti yıkıldıktan sonra Hitit kültürü İç Anadolu bölgesinde tamamen yok olmuştur. Fakat bununla birlikte, Erken Demir Çağı buluntularının verdiği bilgi doğrultusuyla bu bölgede yaşayan halkın bölgeyi tamamen terk ettiği düşünülmemelidir. Diğer taraftan Erken Demir Çağ buluntuları, Hitit idari ve

ekonomik yaşamının tamamen yok olduğuna dair veriler sunmaktadır (Schachner 2013: 174). Hattuša'da karşılaşılan, Hitit İmparatorluk kültürünün, uzun bir periyotta Orta Anadolu kültürünü derinlemesine etkileyemediği ve bölgenin coğrafya ve topoğrafyasına dayanan esasları değiştiremediğini gösterir (Schachner 2013: 174). Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra Kizzuwatna Devleti hakkında ve bu bölge hakkında bilgi alınamamaktadır. Fakat MÖ I. binyılda Çukurova bölgesinde kurulan Que ve bölgenin kuzeyinde kurulan Hilakku devletlerinin bu bölgedeki varlıkları bilinir (Doğan-Alparslan 2009: 146-147).

3. ÇUKUROVA VE ÇEVRESİ

Minyatür bir kıta görünümüne sahip olan Anadolu, Grant'ın tanımında ki*"bir harita üzerinden tek bir birim gibi gözükse de, büyük bir kıta kadar karmaşıktır"* ifadesine uymaktadır (Grant 2000:2). Anadolu'nun güneyinde yer alan Çukurova bölgesi de bu coğrafya içerisinde kendine özgü özelliklere sahip bölgelerden biridir. Bölge, Antalya yöresinde konumlanan Taşeli Platosu'nun doğu sınırında yer alan Mersin'den başlayarak, Toros Dağlarını içine alıp, Nur Dağları üzerinden tekrar Akdeniz kıyısına ulaşır (Atalay-Mortan 2011: 305). Bölge'nin kuzeyinde yer alan Tahtalı (2419 m.), Bolkar (3337 m.) ve Aladağ'dan (3756 m.) oluşan; Toros Dağları olarak bilinen sıradağ sistemiyle bölge, Orta Anadolu'dan ayrılır (Ünal-Girginer 2007: 23). Çukurova'nın doğusunda Kahramanmaraş-Antakya arasında kuzeyden-güneye uzunluğu yaklaşık 175 km, doğudan-batıya genişliği 15-30 km arasında değişen ve yüksekliği 2240 m. civarında olan Amanos Dağları, batısında ise, Tarsus ovasının bittiği bölge veya Mersin civarı, güneyinde Kilikya denizi olarak adlandırılan Akdeniz yer alır (Ünal-Girginer 2007: 23).

Çukurova'nın nasıl oluştuğu tartışma konusudur. Bölge, Jeolojik devirlerde meydana gelen Orojenik hareketler sonucunda, Toros Dağlarından ayrılan kara parçalarının denizin içine yerleşmesi ve zamanla bu bölgenin alüvyonlarla dolması sonucu oluştuğuna dair bir görüş mevcuttur. Diğer bir görüş ise, Adana ovalarının birer çöküntü ovası olduğu ve Jeolojik devirlerden günümüze kadar devam eden ovalık kısmın çökmesi sonucunda oluştuğudur (Göney 1976: 22).

Antik Çağ'da Kilikya olarak adlandırılan bölge, Orta Toros[347] Dağları'nın güneye bakan eteklerinde, yükseltisi ortalama 800-1000 m. civarında olan miyosen[348] bir plato tarafından çevrilir. Bölge, yüzey şekillerinin gösterdiği farklılıktan dolayı, "*Dağlık Kilikya*" ve "*Ovalık Kilikya*" olarak iki bölüme ayrılır. Günümüzde Çukurova olarak adlandırılan "*Ovalık Kilikya*" bölgesi Mersin İli'nin Erdemli ilçesinde yer alan Limonlu Çayı'na kadar devam etmektedir ve burada plato denize

[347] Toros Dağları'nın, Antalya Körfezi'nin doğusu ile Mersin Körfezi'nin kuzeyi arasında yer alan bölümüne Orta Toroslar bölümü denir. Bkz. Atalay-Mortan 2011: 312).
[348] Üçüncü Jeolojik döneme ait bir tabakadır. Bkz. Atalay-Mortan 2011: 305).

kadar yaklaşır. Ovalık Kilikya bölümü de kendi içinde Aşağı Ova ve Yukarı Ova olarak ikiye ayrılır. Bu bölümlerden Yukarı Ova olarak adlandırılan ve yumuşak kalker platoların aşınmasıyla oluşan bölüm, denizden ortalama 80 m. yüksekliktedir (Ünal-Girginer 2007: 23). Diğer bölüm ise, Aşağı Ovadır. Bu bölümün deniz seviyesinden yüksekliği 25 m. civarındadır ve sınırı kuzeyden güneye doğru ilerleyecek şekilde olup Yılanlıkale'den başlayıp Ceyhan Nehri'ne kadar uzanan bölgedir (Ünal-Girginer 2007: 24).

Kilikya'nın batısında yer alan, Dağlık Kilikya'da yer alan ovalar ise, Ovalık Kilikya'daki ovalar ile karşılaştırılmayacak kadar küçüktür. Dağlık Kilikya'da bazı ovacıklar ve deltalar dışında tarıma uygun bir arazi bulunmaz. Tarıma uygun yerler arasında Göksu Nehri'nin Silifke civarında ve Susanoğlu-Taşucu arasında oluşturduğu, Göksu Deltası, Yeşilovacık, Bozyazı, Aydıncık ve Amur'daki ovalar sayılabilir. Birbirinden zıt Coğrafi özelliklere sahip bu iki bölgenin birbirinden ayrıldığı doğal sınır ise, Erdemli'nin batısında yer alan, antik dönemde Lamos adıyla bilinen Limonlu çayı veya diğer bir adıyla Erdemli Çayı'dır (Göney 1976: 22).

Sonuç olarak Anadolu'nun güneyinde yer alan Çukurova bölgesi, kendi içinde bölgenin sahip olduğu yüzey şekillerinden dolayı "*Dağlık ve Ovalık Kilikya*" olarak iki bölüme ayrılır. Bölgenin ekonomisi için büyük öneme sahip olan Ovalık Kilikya; Tarsus, Seyhan, Ceyhan ırmaklarının taşıdıkları alüvyonlar sayesinde verimli bir ova haline gelmiştir (Ünal-Girginer 2007: 25). Benzer bir örnek yine Ön Asya coğrafyasında, Dicle ve Fırat nehirlerinin taşıdığı alüvyonlar sayesinde oluşan Mezopotamya ovasıdır. Mezopotamya Ovası da, Dicle ve Fırat nehirlerinin taşıdıkları alüvyonlar sayesinde çok verimli bir arazi haline gelmiştir (Ünal-Girginer 2007: 25). Bu iki nehrin denize ulaşmadan önce birleştiği gibi, Seyhan ve Ceyhan nehirleri de Misis Dağları'nın güneyinde ve sahil şeridinden yaklaşık 12 km. uzaklıkta birleşip sonra denize dökülürdü. Son 2400 sene içerisinde her iki nehrin 6 defa birleşip tekrar ayrıldığı tespit edilir (Göney 1976: 23).

3.1. Dağlar

Dağlık ve Ovalık Kilikya'nın kuzeyinde Alp-Himalaya dağ sisteminin bir uzantısı olan Toros dağları yer almaktadır. Bu dağlar, Ovalık Kilikya ile İç Anadolu Bölgesi arasında doğal bir sınırdır. Bölgede yer alan dağlar arasında 2419 m. yüksekliğinde, Seyhan Nehri ile Göksu Irmağı arasında kalan Tahtalı Dağları, yükseltisi 3000 metreden fazla olan Bolkar dağları yer alır (Atalay-Mortan 2011: 312). Bolkar Dağları'nın en yüksek yeri ise, yüksekliği 3524 m. yükseltisiyle Medetsiz Tepe'dir (Atalay-Mortan 2011: 312). Ovalık Kilikya'da yer alan diğer sıra dağ ise, Aladağlardır. Aladağlar, kuzeydoğu yönünde yaklaşık 100 km. uzunluğunda ve 40 km. genişliğindedir. Aladağlar üzerinde yer alan en yüksek yeri ise, Toros Dağlarının doruğu olan 3756 m. yüksekliğindeki Demirkazık Tepesidir (Atalay-Mortan 2011: 382). Çukurova bölgesinde yer alan diğer dağlar ise, bölgenin doğusunda yer alan Ovalık Kilikya bölgesinde ki Misis dağları ve bölgenin doğu sınırını belirleyen Amanos dağlarıdır. Misis dağı, Ovalık Kilikya bölgesinde ki aşağı ova bölümünde yer alır. Misis dağlarının en yüksek yeri 770 m. yüksekliğine sahip Cebelinur dağıdır (Atalay-Mortan 2011: 312; Ünal-Girginer 2007: 23). Bölgenin doğusuda yer alan Amanos dağları ise, Misis dağlarına göre yüksek bir dağdır ve en yüksek yerinin Dörtyol-Hassa arasında yer alan 2240 m. yüksekliğe sahip Bozdağ'dır (Atalay-Mortan 2011: 312).

3.2. Akarsular

Kilikya Bölgesi, zengin akarsulara sahiptir. Bölgedeki akarsuların debilerinde belirgin bir değişiklik olduğundan dolayı akarsular düzensiz bir rejime sahiptir. Akarsular düzensiz bir rejime sahip olmalarına rağmen bölge açısından hayati önem taşımaktadır. Bu akarsular arasında Seyhan, Ceyhan, Tarsus gibi önemli akarsular yer almaktadır. Bölgenin en büyük akarsuyu olan Seyhan nehri, bölgenin kuzeyinde yer alan Toros Dağlarından Zamantı Suyu olarak doğar ve Göksu ırmağıyla birleşerek Seyhan nehri adını alır ve daha sonra İçel sınırları içerisinde denize dökülür (Ünal-Girginer 2007: 45-48). Bölgenin ikinci önemli nehri ise Ceyhan nehridir. Ceyhan nehri, bölgenin doğusunda yer alan Elbistan'ın kuzeyinde ki dağlardan doğar ve Hurma Suyu, Söğütlü Deresi, Göksu Çayı ile birleşerek Ceyhan nehrini oluşturur. Önceden Ceyhan nehri, Seyhan nehri ile birleşip denize

dökülürdü (Ünal-Girginer 2007: 45-48). Günümüzde ise, bu iki nehir farklı yerlerden denize dökülür. Seyhan ve Ceyhan nehirleri son 2400 yılda 6 defa birleşip, sonra tekrar yatak değiştirip farklı yerlerden denize dökülür. Bölgenin önemli bir diğer ırmağı ise, Tarsus ırmağıdır. Tarsus ırmağı, Toros dağlarından doğar ve Cehennem deresi ve Kadıncık deresi adında iki önemli kolu vardır. Bu ırmak, Seyhan ve Ceyhan nehirleri gibi Akdeniz'e dökülür (Korkmaz 2005: 91-97; Ünal-Girginer 2007: 45-48).

3.3. Yollar ve Geçitler

Kilikya Bölgesi; Jeolojik yapısından ötürü bünyesinde doğal yolları ve geçitleri barındırır[349]. Bu geçitler arasında İç Anadolu ile Kilikya'yı birbirine bağlayan Gülek Boğazı ya da antik dönemdeki adı ile Kilikya Kapıları ve Sertavul en önemli geçitlerdir (Ünal 2006: 35-44). Ovalık Kilikya Bölgesi'ni Kuzey Suriye' ye bağlayan geçitler arasında Bahçe (Amanos Kapısı) ve Beylan geçitleri yer alır. Bahçe geçidi, Ovalık Kilikya'yı Beylan geçidi ile Amik Ovası'na bağlar ve Suriye-Mezopotamya-Fenike sahilleriyle bağlantıyı sağlayan yoldur. (Ünal-Girginer 2007: 36). Bu geçitlerin yanı sıra Ovalık Kilikya içinde batı-doğu yoluna geçit veren, bölgeyi Kuzey Suriye'ye bağlayan Kızılgeçit yer alır (Girginer 2014: 22). Kızılgeçit, Misis Dağı'nın hemen arkasında yer alan bu geçit Halep'e doğru gider ve doğu-batı yönünde ulaşımı sağlar (Ünal-Girginer 2007: 35). Bahsedilen geçitlerin dışında Hasanbeyli-Fevzipaşa geçitleri vasıtasıyla Islahiye Ovası ve Güneydoğu Anadolu üzerinden Kuzey Suriye'ye ve Mezopotamya'ya ulaşılır (Girginer 2014: 22). Aynı zamanda Ovalık Kilikya bölgesi bulunduğu konumdan dolayı doğal liman görünümünde olup Anadolu'nun önemli limanlarından olan Mersin ili bu bölge içindedir. Bu özelliği ile bölge, yüzyıllar boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapar (Oyman-Girginer 2006: 103-126).

3.3.1. Gülek Geçidi

[349] Bkz. Harita 5.

Antik dönemde Kilikya kapıları[350] olarak adlandırılan doğal geçit, Jeolojik olaylar sonucunda birbirinden ayrılan Bolkar ve Aladağ Dağlarının arasında yer alır. Kilikya Kapıları, yaklaşık 3.7 km uzunluğunda olup Mezarlık Çayı (Yeşiloluk Deresi) boyunca devam etmektedir. Geçit geçildikten sonra ise, kuzeyde, doğuda, batıda bir yaylaya gelinir (Texier 2002: 51). Geçidin doğusunda Haçın Dağı, batısında Kaledağ yer almaktadır. Dolayısıyla geçit doğal bir kapı görünümündedir. Geçidin doğal görünümünden dolayı girişine ve çıkışına yapılacak kapılarla bu yolu kontrol altına almak mümkündür. Nitekim geçidin her iki tarafından duvarların yola kadar indiğini yol üzerinde kapıların yapıldığı belirtilir (Erzen 1940: 5; Ünal-Girginer 2007: 37). Eskiçağ'da bu yolun oldukça dar ve geçilmesinin çok zor olduğu antik kaynaklarda yer almaktadır. "*Ardından Kilikia'yı istila etmeye koyuldular. Fakat geçit noktası aşırı derecede sarp bir araba yoluydu ve karşı koyacak biri olsa ordunun geçişi için etkisiz hale gelecekti. Üstelik Syennesis'in tepelerde geçidi beklediği söylenirdi.*"(Ksenephon I, 2, 21).Yolun oldukça dar olması sebebiyle, ilerleyen dönemlerde yol genişletilir[351]. Gülek Boğazı, Klasik dönemde olduğu gibi Osmanlılar döneminde de genişletilir. 1830-1841 yılları arasında meydana gelen Kavalalı isyanı sırasında, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Kütahya'ya doğru ilerlerken, bu yolları ağır silahları geçirmek amacıyla genişletir (Finkel 2007: 388-394; Jorga 1940: 367-376; Ünal-Girginer 2007: 37). Bu bilgilere ek olarak 20. yy'da yapılan demir yollarının inşasından önce bu yolların genişliğinin 2 m. civarında olduğu bilinmektedir. Ünal-Girginer, bu yolun asıl modern çağlarda önemini kazandığını belirtir (Ünal-Girginer 2007: 37).

3.3.2. Bahçe, Sertavul ve Beylan Geçidleri ve Diğer Geçitler

Çukurova olarak tanımlanan bölge; Orta Anadolu, Mezopotamya, Suriye ve Ege ile bağlantılı yollara sahiptir. Bu yollardan Bahçe Geçidi ve Beylan Geçidi Çukurova olarak tanımlanan bu bölgeyi Anadolu'nun Güneydoğu'suna, Suriye'ye ve Mezopotamya'ya bağlar. Bu yollardan Bahçe geçidi ya da diğer adıyla Amanos kapısı, Amanos (Nur) dağlarının kuzeyinde bulunup, antik dönemde Kilikya olarak

[350] Bkz. Resim 17
[351] M.S 217 yılına tarihlenen Caracalla'ya atfedilen Latince bir yazıtta İmparator'un geçidi genişlettiği belirtir. Bkz. CIL III 227; Ünal-Girginer 2007: 37; Şahin 2014: 187. Ayrıca bkz. Resim 18.

adlandırılan bu bölgeyi kuzey Suriye bölgesine ve Güneydoğu Anadolu bölgesine bağlar (Atalay-Mortan 2011: 362; Ünal 2006: 35-43). Beylan (Belen, Topbağazı) Geçidi ise, Hatay ilinin Belen ilçesinde yer alıp, Çukurova'yı Suriye ve Mezopotamya'ya bağlayan diğer önemli yoldur (Ünal 2006: 35-43). Bölgede yer alan bir diğer önemli geçit ise, Sertavul geçididir. Bu geçit, Konya Ovası ile Akdeniz bölgesini birbirine bağlar. Silifke-Karaman arasında Göksu çayı üzerinden geçen bu yolun uzunluğu ise 1.6 km.'dir (Ünal-Girginer 2007: 35-43; Atalay-Mortan 2011: 362). Çukurova'yı Orta Anadolu'ya bağlayan bir diğer geçit ise, Ceyhan-İmamoğlu-Kozan-Feke-Saimbeyli-Tufanbeyli-Hanyeri geçidi üzerinden Develi ovası vasıtasıyla yani Yrd. Doç. Dr. Serdar Girginer'in tabiriyle "*Hitit-Kizzuwatna Kervan Yolu*" olarak adlandırılan güzergâhtır. Bu yol kullanılarak Orta Anadolu-Çukurova arasında ulaşımı sağlamak mümkündür[352]. Bu geçitlerin dışında bölgede başka geçitlerde yer almaktadır. Bu geçitler arasında Ceyhan vadisini takip eden Eskiyen, Bazat geçitleri, Misis Dağı'nın hemen arkasında yer alan, Halep'e doğru giden yolda doğu-batı yönünde ulaşımı sağlayan Kızılgeçit ve Islahiye Ovası üzerinden Kuzey Suirye-Mezopotamya'ya ulaşılan Hasanbeyli-Fevzipaşa geçitleri yer alır (Ünal-Girginer 2007: 35; Atalay- Mortan 2011: 362; Girginer 2014: 22).

3.3.3. Deniz Ulaşımı ve Limanlar

Çukurova bölgesi, bulunduğu Coğrafi konumdan dolayı doğal bir liman görünümündedir. Bu durum eskiçağda da önemini gösterir. Bu bölgede yapılan Sualtı arkeolojisi çalışmalarında çok sayıda Mısır, Ugarit, Fenike, Grek, Roma, Bizans ve Ceneviz gemilerinin bulunması Çukurova'nın önemli bir liman olduğunu destekleyecek niteliktedir (Ünal-Girginer 2007: 44). Bilindiği gibi Eskiçağ'da Kilikya Bögesi'nde önemli liman kentleri yer almaktaydı. Bu kentler arasında, İskenderun, İssos, Yumurtalık, Argaea, Karataş-Magarsos, Tarsus, Mersin-Yumuktepe, Soloi-Pompeiopolis, Lamos, Elaiuss-Sebaste, Corycos, Silifke-Holmoi-Taşucu, Aphrodisias, Nagidos, Kelenderis kentleri bulunmaktadır. Kentler arasında doğal bir deniz ulaşımı vardır (Ünal-Girginer 2007: 44). Bölgede bulunan yerleşim birimleri arasında yerel ulaşım ağı olabileceği, bölge içinde ulaşımın ise doğal yollar,

[352] Yrd. Doç. Dr. Serdar Girginer bu tanımlamayı, 2017 yılında verdiği konferans sırasında yapar.

sahillerde ve ırmaklarda küçük botlar aracılığıyla sağlanabileceği düşünülmektedir (Ünal-Girginer 2007: 45). Çukurova'da yapılan Jeofizik çalışmalarında, Prehistorik ve Hitit çağlarında Seyhan, Ceyhan ve Tarsus deltalarının kıyı şeridi, bugünkü konumuna göre daha kuzeyden geçtiği bilindiğinden, MÖ. II. binyıla ait limanların pek çoğu bugün alüvyonlarla dolan ırmak kenarlarında, nehirlerin denize döküldükleri bölgenin yakınlarında yer aldığı düşünülmektedir (Göney 1976:3-24; Ünal-Girginer 2007: 46-47). Bölgenin önemli iki nehri olan Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin bir başka önemi ise, ulaşımdır. Eski dönemlerde Seyhan ve Ceyhan nehri, ufak botlar aracılığıyla ulaşım için de kullanılmaktadır. Bu duruma örnek vermek gerekirse, 19. yy'da İngiliz askerlerinin bu nehirler üzerinden kayıklarla bölgede ava gittikleri bilinmektedir. (Ünal-Girginer 2007: 47). Ayrıca bölgeyi 1856 yılında ziyaret eden gezgin T. Kotchy, anılarında Seyhan nehrinin ulaşımda kullanıldığına dair bilgiler vermektedir: "*Şehrin yanında yer alan Seyhan Nehri o kadar derindir ki, Kıbrıs ve Kuzey limanlarından küçük gemilerle Taşköprü'ye kadar gelinebiliyor."* diye ifade etmektedir (Ünal-Girginer 2007: 47-48). Seyhan Nehri'nde olduğu gibi Ceyhan nehrinin de bir dönem ulaşım için kullanıldığı bilinir. Ceyhan Nehri üzerinde, MÖ. II. binyıla ve daha eski dönemlere ait yerleşme yerleri olan Mercin, Küçük Mankit, Yarım Höyük gibi yerleşmelere ulaşmak mümkündür fakat her iki nehir de günümüzde ulaşım için pek tercih edilmemektedir (Ünal-Girginer 2007: 47). Günümüzde, bölgenin ticari açıdan önemi Eskiçağ'dan farklı değildir. Kilikya bölgesinde yer alan Yumurtalık ve Mersin limanları önemli ihracat ve ithalat kapılarıdır. Ayrıca, Mersin'de ihracat için önemli faaliyetler yapılmaktadır. 1987 yılından sonra Mersin Serbest Ticaret bölgesinin kurulması ile birlikte kentin deniz yolu trafiğinde canlanma görülür (Atalay-Mortan 2011: 360-385).

3.4. Yazılı Belgelere göre Kizzuwatna'da Bulunması Muhtemel Yerleşmeler

Kizzuwatna bölgesi, bulunduğu coğrafi konum sebebiyle Anadolu ve Suriye arasında tampon bölge konumundadır. Bölge, stratejik konumu sebebiyle Orta Anadolu ve Ege'yi Doğu Akdeniz sahillerine, Kıbrıs ve Mısır ile Kuzey Suriye ve Mezopotamya'ya bağlayan, içinden önemli yolların geçtiği önemli bir kapı görünümündedir (Yağcı 2006: 748). Bölgenin MÖ. 2.binyılda kapladığı sınırlar

henüz tam olarak kesin değildir. Bu dönemde Kizzuwatna Bölgesi'nde yer alan ve yer alması muhtemel şehirler, dağlar ve nehir adları şunlardır:

Alzara: Tanrıça İšhara'nın kült belgesinde[353] geçen Alzara kenti, Kizzuwatna bölgesinde yer aldığı kabul edilir ve bu kentin, Kuniyara şehri yakınlarında olduğu düşünülür (RGTC VI:11).

Anamušta: Anamušta kenti I./II. Tuthaliya Dönemi'nde yapılan Šunaššura Antlaşması'nda geçer. Kentin Hatti-Kizzuwatna arasında kalan bir sınır kenti olduğu bilinir[354].

Arana: Arana kenti İšmerikka Antlaşması'nda[355] bir Kizzuwatna kenti olarak belgelenir (RGTC VI:29).

Aruna: Aruna kenti Hatti-Kizzuwatna arasında yapılan Šunaššura antlaşmasında[356] geçen bir sınır kenttir (RGTC VI: 41).

Arušna: Kent Hitit metinlerinde önemli kült merkezi olarak yer alır. Kentin Adana'da yer aldığı düşünülen Adaniya'nın kuzeybatısında yer alabileceği ön görülmektedir (RGTC VI:41; RGTC VI/2: 13-14; Forlanini 2013: 19).

***Adaniya*:** Kizzuwatna'nın önemli kentlerinden biridir[357].

Adara: İšmerikka antlaşmasında Kizzuwatna'da kalan şehirlerden biri olarak geçer[358]. İlerleyen dönemlerde ise, Tarhuntašša ülkesi sınırları içinde yer alır (RGTC VI: 55; RGTC VI/2:18).

Hulahhan: Hulahhan kenti Alalah kazılarında bulunan İdrimi yazıtında, Kral İdrimi'nin yağmaladığı 7 Hitit kenti arasında yer alır[359]. Kentin lokalizasyonu için farklı görüşler mevuttur. Marin, kentin, Kilikya'da bölgesinde olduğunu düşünür

[353] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[354] Kent hakkında bilgi almak için bkz. Bölüm 3.4.1.
[355] Bkz. Bölüm 2.3.8.
[356] Bkz. Bölüm 2.3.7.
[357] Bkz. Bölüm 3.4.2.
[358] Bkz. Bölüm 2.3.8.
[359] Bkz. Bölüm 2.3.5.

(RGTC XII/2: 63). Bu görüşe karşın, Klengel kentin Islahiye/Gaziantep dolaylarında olduğunu düşünür (Klengel 1981: 278).

Hulašša: Kizzuwatna bölgesinde yer alan bir şehirdir. Kentin, Tarsus yakınlarında olduğu düşünülür. Hitit metinlerinde kent daha çok, "*Hulaša'nın Fırtına Tanrısı*" olarak belgelenir (RGTC VI:115: RGTC VI/2: 41; Desideri-Jasink 1990: 77, dpn.54).

Huraliyanza: Huraliyanza kentinin adı Tanrıça İšhara'ya ait olan Kült belgesinde[360] belgelenir. Kizzuwatna bölgesinin kuzeyinde yer aldığı düşünülen bir şehirdir (RGTC VI:119).

Hurma: Kentin Elbistan dolaylarında yer aldığı düşünülür (RGTC VI:124-125; RGTC VI/2: 44).

Erimma/Irimma: Kizzuwatna Devleti ile Hitit Devleti arasında kalan bir sınır kentidir (RGTC VI: 143). Kentin lokalizasyonu ise Çukurova civarında yer alan Ekşi Elma civarında olduğu düşünülmektedir (Goetze 1940: 49).

Ie: Ie kenti Alalah Kralı İdrimi'nin yağmaladığı kentler arasındadır[361]. Kent için farklı lokalizasyon önerileri vardır. Marin, kentin Kozan dolaylarında olduğunu düşünür (RGTC XII/2: 140). Marin'in bu fikrine karşın, Klengel kentin Islahiye/Gaziantep dolaylarında olduğunu düşünür (Klengel 1981: 278).

Ikkašipa: Tanrıça İšhara'ya ait olan Kült belgesinde belgelenen İkkašipa kenti[362], Kizzuwatna bölgesinde yer alan Nirišša yakınlarında olduğu var sayılan bir şehirdir (RGTC VI:137).

Ellipra/İllipra: Kentin Soli[363] ile ya da Soli-Tarsus arasında yer alan Yumuktepe[364] ile eşitlenmesi muhtemeldir (Yağcı 2005: 754, dpn. 47; Forlanini 2013:4).

[360] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[361] Bkz. Bölüm 2.3.5.
[362] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[363] Höyük hakkında detaylı bilgi için bkz. 2001: 159-167; 2005: 747-760; 2008: 797-803; 2015: 499-515.
[364] Höyük hakkında detaylı bilgi için bkz. Caneva-Köroğlu 2010.

Ingira: Forlanini, Kent Mersin'de yer alan Viranşehir dolaylarındaki Soli höyük olabileceğini düşünür (Forlanini 2013: 4).

Ipíara: Tanrıça İšhara'ya ait kült belgesinde[365] İpiara kentinden de bahsedilir. Kentin Kuniyara şehri, yakınlarında olduğu düşünülür (RGTC VI: 142).

Išhara Dağı: Hitit metinlerinde Išhara Dağı olarak belgelenen yerin Niriša kenti yakınlarında olduğu düşünülür (RGTC VI:145).

İzziya: Kizzuwatna bölgesinde yer alan muhtemelen bu bölgenin sahil şeridinde yer aldığı düşünülen bir şehirdir ve antik dönemde ki İssos kenti olarak bilinen Kinet Höyük ile eşitlenmek istenir (RGTC VI: 159; RGTC VI/2: 58; Forlanini 2013: 13).

Kanithi: Kanithi, Kizzuwatna çevresinde yer alan bir kent olduğu düşünülür (RGTC VI: 171)[366].

Kummanni: Kizzuwatna bölgesinde yer alan en önemli kentlerden biridir[367].

Kunniyara: Tanrıça İšhara'ya ait kült belgesinde[368] Kizzuwatna'nın kuzeyinde yer aldığı düşünülen bir şehirdir (RGTC VI: 222-223).

Lakkiš: Tanrıça İšhara'ya ait kült belgesinde[369] belgelenen Lakkiš kenti, Kizzuwatna bölgesinde, Kuniyara yakınlarında yer alan bir şehirdir (RGTC VI: 239).

Lamiya: Kizzuwatna'nın batısında yer alan bir kenttir[370].

***Lawazantiya*:** Kizzuwatna'nın en önemli kentlerinden biridir[371].

Lupurana: Tanrıça İšhara'ya ait kült belgesinde[372] belgelenen Lupurana kenti, Kizzuwatna bölgesinde, Tarsus'un kuzeyinde yer aldığı düşünülen bir şehirdir (RGTC VI:252; RGTC VI/2: 97).

[365] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[366] Bkz. Bölüm 2.3.1.
[367] Bkz. Bölüm 3.4.3.
[368] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[369] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[370] Bkz. Bölüm 3.4.4.
[371] Bkz. Bölüm 3.4.5.

Luwana: Luwana kenti, Hatti-Kizzuwatna devletleri arasında yer alan bir sınır kentidir (RGTC VI: 252).

Manuzziya: Hitit metinlerinde Manuzziya, $^{HUR.SAG}$Manuzziya ve ^{URU}Manuzziya olmak üzere iki şekilde geçer. Kentin Kizzuwatna bölgesinde olduğu bilinmesine karşın henüz lokalizasyonu yapılmamıştır (RGTC VI: 260).

Margana: Tanrıça İšhara'ya ait kült belgesinde[373] belgelenen Margana kenti, Kizzuwatna bölgesinde yer alan Kunniyara yakınlarında bir şehirdir (RGTC VI: 263).

Niriša: Kizzuwatna bölgesinde, Aladağ civarında yer aldığı düşünülen bir şehirdir (RGTC VI:456). Ayrıca şehrin, Kayseri-Elbistan yolu üzerinde yer alan Binboğa dağı civarında olduğuna dair görüşler de mevcuttur (Desideri-Jasink 1990: 75, dpn. 54).

Paššahe: Kilikya'da bölgesinde olduğu ya da Islahiye/Gaziantep dolaylarında olduğu düşünülen ve Alalah'lı İdrimi tarafından yağmalanan[374] şehirdir (RGTC XII/2: 218-219; Klengel 1981: 278).

Pitura: Kent, Goetze, Gargstang-Gurney tarafından Mersin ilinin Demirtaş mahallesinde yer alan Yumuktepe[375] ile eşitlenmek istenmektedir (Goetze 1940: 49; Garstang-Gurney 1959: 60; RGTC VI: 320; RGTC VI/2: 127).

Puhanda: Tanrıça İšhara'ya ait kült belgesinde[376], belgelenen Puhanda şehri, Kizzuwatna bölgesinde yer alan Nirišša yakınlarında yer aldığı varsayılan bir kenttir. (RGTC VI:321; RGTC VI/2: 127).

Puruna Irmağı: Kizzuwatna bölgesinde yer alan Puruna Irmağı Ceyhan nehri ile eşitlenebilir (RGTC VI: 543-544; RGTC VI/2: 208-209; Ünal-Girginer 2007: 133-134).

---

[372] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[373] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[374] Bkz. Bölüm 2.3.5.
[375] Höyük hakkında detaylı bilgi için bkz. Caneva-Köroğlu 2010.
[376] Bkz. Bölüm 2.3.6.

Šalahšuwa: Šalahšuwa kentinin Kizzuwatna'nın doğusunda ve Lawazantiya kentinin yakınında yer aldığı kabul edilmektedir (RGTC VI:332;RGTC VI/II:134).

Šaliya: Kizzuwatna bölgesinde kalan önemli kentlerden biridir[377].

Šamri Irmağı: Kizzuwatna bölgesinde yer aldığı bilinen Šamri Irmağı, Seyhan nehri ile eşitlenebilir (RGTC VI: 546; RGTC VI/2: 209; Ünal-Girginer 2007: 133-134).

Šarikka: Kizzuwatna-Hatti arasında yer alan bir sınır kentidir. Kentin lokalizasyonu Goetze, Gargstang-Gurney ve Forlanini tarafından Serica/Sarız civarına yerleştrilir (Goetze 1940: 49; Gargstang-Gurney 1959: 60; RGTC VI:360; RGTC VI/2: 146; Forlanini 2013: 19).

Šinamu: Kentin Saros civarında yer aldığıya da Mercin Boz Höyük olduğu düşünülmektedir (RGTC VI:357; RGTC VI/2: 146; Desideri-Jasink 1990:75, dpn. 54; Forlanini 2013: 1-27).

Šinuwanda: Forlanini, kentin Kilikya kapılarının orada olabileceğini düşünür (Forlanini 2013: 5).

Damarutla: Alalah'lı İdrimi tarafından yağmalanan 7 kent arasında[378] sayılan Damarutla kentinin lokalizasyonu hakkında farklı görüşler bulunur. Marin, kentin Kilikya'da bölgesinde olduğunu düşünür (RGTC XII/2: 218-219). Bu görüşe karşın, Klengel kentin Islahiye/Gaziantep dolaylarında olduğunu düşünür (Klengel 1981: 278).

Taišama: Forlanini, kentin Şar höyük ile lokalize edilebileceğini düşünür. (Forlanini 2014: 24).

Tarša: Kizzuwatna'nın önemli merkezlerinden biridir[379].

[377] Bkz. Bölüm 3.4.6.
[378] Bkz. Bölüm 2.3.5.
[379] Bkz. Bölüm 3.4.7.

Terušša/Tiruša: Tanrıça İšhara'ya ait olan Kült metninde[380] belgelenen Terušša/Tiruša kentinin Kizzuwatna'nın kuzeyinde yer aldığı düşünülür (RGTC VI: 428-429).

Tuwanuwa: Kentin antik dönemde ki Tyana/Bor ile eşitlenmesi mümkündür (RGTC VI:447-449; RGTC VI/2: 176; Forlanini 2013: 20,26).

Tunna: Hatti-Kizzuwatna arasında bir sınır kentidir. Kent Zeyve Höyük ile eşitlenebilir (RGTC VI: 439; RGTC VI/2: 173; Forlanini 2013: 16-18).

Turpina: Šunaššura Antlaşması'nda Turpina kenti Kizzuwatna-Hatti arasında yer alan bir sınır kenti olarak belgelenir (RGTC VI:445).

Turutna: Šunaššura Antlaşması'nda Turpina kenti Kizzuwatna-Hatti arasında yer alan bir sınır kenti olarak belgelenir (RGTC VI: 445).

Uluzila: Alalah kralı İdrimi'ye ait olan yazıtta, Uluzila kentinin de adı geçer. Kent hakkında farklı lokalizasyon önerileri bulunur. Marin, kentin Kozan dolaylarında olduğunu düşünür (RGTC XII/2: 322). Buna karşın, Klengel kentin Islahiye/Gaziantep dolaylarında olduğunu düşünür (Klengel 1981: 278). Ayrca kentin Oylum Höyük olabileceğine dair bir görüş de mevcuttur (Engin 2014:138).

Uparbašša: Kizzuwatna sınırları içinde olduğu bilinen bu kentin Kunniyara ve Niriša şehri dolaylarında olduğu düşünülür (RGTC VI: 456; RGTC VI/2: 179).

Ura: Hitit metinlerinde sıkça yer alan önemli bir liman kentidir[381].

Urauna: Kizzuwatna bölgesinde yer aldığı bilinen kentlerden biridir (RGTC VI: 459; RGTC VI/2: 179).

Urika: Kizzuwatna'nın kuzeyinde yer aldığı düşünülen bir şehirdir (RGTC VI: 460).

Uda: Forlanini, kentin Torosların kuzeyinde yer alması gerektiğini, Uda ve Urigina kentlerinde yer alan Šarruma kültünden dolayı ve kentin Kummanni'nin kuzeyinde

[380] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[381] Ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 3.5.

yer aldığını, Uda'nın Gezbeli'nin kuzeyinde yer alan Fraktin civarında olması gerektiğini düşünür (Forlanini 2015: 24).

Waštiša: Yazılı belgelerde 2 tane Waštiša kentinin adı geçer. Bunlardan bir tanesi Ankuwa dolaylarında, diğeri ise, Kizzuwatna bölgesindedir. Kizzuwatna bölgesinde yer aldığı düşünülür. Kizzuwatna bölgesinde yer alan Waštišša kenti İšmerikka[382] antlaşmasında belgelenir. Kentin lokalizasyonu henüz yapılmamıştır (RGTC VI: 478-479; RGTC VI/2: 187; Desideri-Jasink 1990: 75, dpn. 54).

Zabarašna Dağı: Kizzuwatna-Hatti arasında kalan sınır bölgesidir. Zabarašna dağı'nın ise, günümüzde Bolkar dağları olarak bilinen yer ile eşitlenip, Antik dönemde Kilikya Kapıları olarak bilinen geçidin bu bölgede yer aldığı düşünülür (Goetze 1940: 48; Gargstang-Gurney 1959: 60; RGTC VI: 493; Forlanini 2013: 16-18).

Zaruna: Kentin lokalizasyonu kesin değildir fakat Çukurova'da Kozan yakınlarında olduğu düşünülür. Hitit Metinlerinde Lawazantiya ve Zaruna kentlerinin birbirlerine yakın olduğu anlaşılır (RGTC VI: 496; RGTC VI/2: 193; Forlanini 2013: 10-11).

Zazlipa/Zizlippa: Kizzuwatna'nın kuzeyinde yer aldığı düşünülür. Kentin adı Telipinu Fermanı'nda[383] ve İšmerikka Antlaşması'nda[384] da geçer (RGTC VI: 497).

Zilappuna: Zilappuna kenti, Šunaššura Antlaşması'nda[385] Hatti-Kizzuwatna arasında yer alan bir sınır kentidir (RGTC VI:502).

Zinziluwa: Kent, Šunaššura Antlaşması'nda[386], Hatti ve Kizzuwatna arasında bir sınır kentidir (RGTC VI: 504-505).

Zunahara: Kentin Adana dolaylarında ki Mopsuestia-Misis civarında olduğu düşünülmektedir (RGTC VI: 518; RGTC VI/2: 201; Forlanini 2013: 5).

[382] Bkz. Bölüm 2.3.8.
[383] Bkz. Bölüm 2.3.1.
[384] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[385] Bkz. Bölüm 2.3.7.
[386] Bkz. Bölüm 2.3.7.

Bu kentlerin yanı sıra tartışmalı olarak Mittani başkenti Waššukanni ve diğer önemli Mittani kentleri olan İrrita, Urušša kentlerinin de bir dönem Kizzuwatna Devleti sınırları içinde yer aldığını kabul eden görüşler de mevcuttur[387].

Yukarı da belirtilen bu kentlerin büyük bir kısmının lokalizasyonu henüz yapılmamıştır (Ünal-Girginer 2007: 58). Yapılan bu çalışmada Hitit metinlerinde daha fazla geçen ve lokalizasyon yapılma ihtimali daha yüksek Kizzuwatna kentleri ele alınacaktır.

3.4.1 Anamušta

Anamušta kenti, I./II. Tuthaliya Dönemi'nde yapılan Šunaššura Antlaşması'nda[388] Hitit-Kizzuwatna devleti arasında sınır kentidir.

Šunaššura Antlaşması [A8]

§ 62

49-51: Anamušta güneşime aittir. Ve Zabarašna dağı ise, Šunaššura'ya aittir. Onlar aralarında sınır bölgesini ölçecek ve paylaşacak. Güneşim, Anamušta'yı tahkim etsin.

Antlaşma metninden de anlaşıldığı gibi, Anamušta kenti Hitit hâkimiyetindedir. Kentin Hititlerin kontrolü altında kalması ve kentin tahkim edilmesi, bu kentin Hatti Ülkesi için önemini gösterir. Kentin lokalizasyonu henüz yapılmamıştır. Fakat, Forlanini bu kentin Gülek Boğazı'nın[389] kuzey çıkışı yakınlarında yer alabileceğini, Antlaşma Metni'nde Zabarašna'nın, Kilikya Kapılarının güney çıkışında yer alabileceğini, Zabarašna dağının ise, Bolkar dağları ile eşitlenmesi gerektiğini dolayısıyla Kilikya kapıları olarak adlandırılan geçidin Zabarašna dağ geçidi olabileceğini ifade eder (Forlanini 2013: 16). Eğer bu lokalizasyon teklifleri doğru kabul edilirse, Hititlerin bu bölgede yer alan Bakır, Gümüş ve yer alması muhtemel olan Kalay madenlerini korumak istedikleri anlaşılır (Yakar 2007: 326).

[387] Ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 2.3.8.
[388] Bilgi için bkz. Bölüm 1.3.1, Bölüm 2.3.7.
[389] Bkz. Bölüm 3.3.1.

3.4.2. Adaniya

Adaniya adı[390], Çiviyazılı belgelerde sıkça yer alır. Kelimenin etimolojik kökeni henüz bilinmemektedir. Fakat Ünal-Girginer, Adaniya'nın kökenini, bölgede Hurri Nüfusu'nun yoğun olması sebebiyle Hurrice olabileceğini öne sürer (Ünal-Girginer 2007: 67).

Çiviyazılı metinlerde sıklıkla karşılan Adaniya şehri ilk olarak Eski Hitit devri krallarından I.Muršili'ye ait bir tarihi metinde [B5] , Arušna[391] ve Kummani[392] kenti ile birlikte belgelenir. Bu belgenin dışında Telipinu Fermanı'nda Hitit kralı Ammuna'ya düşmanlık yapan kentler arasında yer alır[393]. Telipinu Fermanı dışında, I. Arnuwanda'ya ait olan bir belgede [B17] ve I./II. Tuthaliya döneminde yapılan Šunaššura Antlaşması'nda da yer alır.

Šunaššura Antlaşması [A8]

§ 63

52-57 Eskiden her ikisinin de sınırları şöyle idi: Turutna[394] tarafında kalan bölge büyük kralındır. Ve Adaniya tarafında kalan bölge Šunaššura'nındır. Luwana[395] şehri yönündeki, Turpina[396] şehri Šunaššura için sınırdır. Hatti ülkesi tarafında kalanlar büyük kralındır. Adaniya ülkesi tarafında kalanlar, Šunaššura tarafındadır.

Antlaşmadan geçen Adaniya Ülkesi, Šunaššura Antlaşması'nda bir coğrafi birim olarak yorumlanır. Daha önceden belirtildiği Adaniya kenti, Telipinu Fermanı'nda Hititlere düşmanlık yapan bir ülke olarak belgelendi. Telipinu Fermanı'nda olduğu gibi bu antlaşma metinde de "*Adaniya Ülkesi*" olarak geçer. Jasink, "*Adaniya Ülkesi*" olarak yazılı belgelerde yer alan bu terimi Telipinu

[390] Detaylı bilgi için bkz. Richter 2012: 65.
[391] Bkz. Bölüm 3.4.
[392] Bkz. Bölüm 3.4.3.
[393] Bkz. Bölüm 2.2.1.
[394] Bkz. Bölüm 3.4.
[395] Bkz. Bölüm 3.4.
[396] Bkz. Bölüm 3.4.

Fermanı'nda politik birim, Šunaššura Antlaşması'nda ise, Coğrafi birim olarak yorumlar (Jasink 1991: 258).

Yukarıda belirtilen metinlerin dışında Hišuwa Bayramı'nı [B43] içeren bir metinde Adaniya kentinden bahsedilir. Bu metinde Adaniya kenti Zunahara, Tarša, Ellipra, Lawazantiya ve Kummanni kenti ile birlikte geçer (Trémouille 2001: 61-62). Bu belgelere ek olarak Adaniya adının, Hitit metinlerinin dışında, bir Alalah metninde, ^{URU}Atanni^{KI}[397] olarak belgelendiği tespit edilir (Ünal-Girginer 2007: 74).

Kentin lokalizasyonu ise, henüz kesin değildir. Goetze, kentin günümüz Adana ilinin sınırları içinde aranması gerektiğini, Gargstang-Gurney ise Adana'daki Velican Höyük olduğunu düşünür (Goetze 1940: 56; Gargstang-Gurney 1959: 61). Gargstang-Gurney'in bu görüşüne karşın, Girginer, Ünal-Girginer ve Gates Velican Höyüğün çok küçük olduğunu ve Adaniya kentinin Adana'da yer alan ve kazıları devam eden Tepebağ Höyük'te olduğunu savunur (Girginer 2000: 78-82; Gates 2011: 401; Ünal-Girginer 2007: 121).

3.4.3 Kummanni

Kummanni[398] kenti, Kizzuwatna bölgesinin en önemli kentlerinden biridir. Bazı araştırmacılar, bu kentin Kizzuwatna Devleti'nin başkenti olabileceğini söyleseler de bu durum henüz kesinlik kazanmamıştır (Wilhelm 1982: 32; Freu: 2001: 14; Lebrun 2001: 88). Kent önemli bir dini merkez olarak ön plan çıkar. Kizzuwatna krallarından Pilliya, Kummanni kentinde Tešup ve Hepat çifti için bir ritüel düzenler. Ayrıca Kral Pilliya, Kummani'li tanrılar için de bir bayram ritüeli yapar (Lebrun 2001: 88-90). Kentin önemli bir dini merkez oluşu Hitit Devleti'nin

[397] Ayrıntılı bilgi için bkz.: RGTC XII/1:18-19.

[398] Kummanni adının Hurrice olduğu düşünülmektedir. Lebrun, kelimenin kökeninin kutsal anlamına gelen Hurrice Kummi-/Kumma- kelimelerinden türediğini ve sonuna –ni suffiksinin eklenmesi sonucu oluştuğunu belirtir. Bkz. Lebrun 2001: 87. Bu görüşe katılan Richter, Hurri tanrısı Kumarbi'nin kutsal şehri Kumme ya da Kummiya'da olduğunu; Hurrice kuma- "*mukaddes*" kelimesine –ni suffiksi getirilerek kelimenin türetildiğini ifade eder. Bkz. Richter 2012: 221-222. Hiyeroglif Luwicesinde de kuman- (lat. PURUS) "*temizlemek, kutsamak, takdis etmek, kurban etmek*" fiili bulunmaktadır. Kummanni isminin Bizans Dönemi'ne kadar Κόμανα olarak devam ettiği görülmektedir. Söz konusu kentin Yunan dilindeki adı Hieropolis anlamına gelmektedir. Strabon, kent halkının dindar ve tapınak görevlileri olduğunu belirtir. Bkz Strabon XII, 536. 2. Bu verilerden yana çıkarak Ünal-Girginer Kommana'nın kutsal karakterinin MÖ. 2. Binyıla dayandığını kabul eder. Bkz. Ünal-Girginer 2007: 53.

vassali olduktan sonra da devam eder. II. Muršili'nin, düzenlediği askeri seferden vazgeçerek kentin bayramını kutlamak üzere, Kummanni kentine gelmesi bu duruma örnek gösterilebilir. Bu durum Hitit kralının Kummanni'de yer alan külte verdiği önemi gösterir[399]. Bununla beraber aynı kral, konuşma bozukluğunun tedavisi için yapılan vekil sığır ritüelini de bu kentte yapar (Goetze-Pedersen 1934; Kaynar 2014: 80). II. Muršili'den sonra tahta geçen II. Muwatalli Dönemi'nde, Kizzuwatna kültleri ve Kummanni şehri ön plana çıkar[400]. Özetle, Kummanni kenti Hitit hâkimiyeti öncesi ve Hitit hâkimiyeti altında kutsal bir kent olarak öne çıkmaktadır.

Kutsal karakteri ile ön plana çıkan Kummanni kenti, yazılı belgelerde "*Kizzuwatna kenti*" olarak da belgelendiği görülmektedir. Hitit Kralı I. Šuppililiuma, oğlu Telipinu'yu Kizzuwatna bölgesine rahip olarak atamasını ele alan Kararnamede [A11] Kizzuwatna bir kent ismi olarak belgelenir. Bu belgede Kizzuwatna kenti olarak belgelenen yerin Kummanni olduğu kabul edilir (Goetze 1940: 16-17; Lebrun 2001: 89). Bu belgenin dışında Kummanni'li Maštigga Ritüeli'nde [B31] Maštigga kendisini hem ^{MUNUS}Maštigga MUNUS ^{URU} Kizzuwatna "*Maštigga, Kizzuwatna kentinin kızı*", hem de ^{MUNUS}Maštigga MUNUS ^{URU}Kummani "*Maštigga, Kummanni kentinin kızı*" olarak tanıtır (Goetze 1940: 9). Benzer bir durum, Hitit Kralı II. Muršili'nin 9. Yılında Kummanni şehrinin tanrıçası Hepat'ın bayramını kutlamak için kente geldiğini anlatan metinde, "*Kizzuwatna şehri*" ile "*Kummanni şehri*" ifadelerinin birbirleri yerine kullanıldıkları görülür[401]. Kizzuwatna ve Kummanni'nin farklı iki şehir olmasının mümkün olamayacağı, Kizzuwatna'nın coğrafi bir bölge olduğu, Kummanni'nin ise, bu coğrafyada yer alan kent olduğu kabul edilir.

Kummanni kentinin lokalizasyonu henüz kesin değildir ve bu konuda farklı lokalizasyon teklifleri bulunur. Gargstang-Gurney, Kümmel, Ünal-Girginer ve Bryce, antik dönemde Komana (Comana Cationiae)[402], olarak adlandırılan günümüzde Adana'nın Tufanbeyli ilçesinde bulunan Şar höyüğe lokalize eder (Bryce, 2009: 395; Kümmel, 1980-83: 335; Ünal-Girginer 2007: 58). Bu görüşe

[399] Bkz. Bölüm 2.4.2.
[400] Bkz. Bölüm 2.4.3.
[401] Bkz. Bölüm 2.4.2.
[402] Kenti Sarus Nehri'nin verimli vadisinde kurulmuştur. Bölgede Anti-Toros Dağları hâkimdir, iki dağ silsilesi, kuzeyde Doğu Torosların sona erdiği yüksek noktadan, Gürün'ün batı tepelerine kadar uzanmaktadır ve Sarus Nehri Anti-Torosların iki dağ silsilesi arasından akmaktadır. Bu alanın genellikle Komana olduğu düşünülür ancak Roma Dönemi'nde sınırlar biraz daha genişlemiştir Bkz. Garstang – Gurney, 1959: 51.

karşın Girginer, Şar Höyük'te yapılan yüzey araştırmalarında ikinci bin yıl malzemesinin bulunmadığını ifade eder[403]. Bu görüşün dışında, Forlanini, Hitit metinlerinde, Lawazantiya, Zaruna, Adaniya, Kummanni kentlerinin yakın olduğu bilgisinin yer aldığını belirtir. Forlanini, Lawazantiya'nın Tatarlı Höyük[404] ile eşitlenmesinin doğru olması durumunda, Zaruna kentinin kozan yakınlarında olabileceğini[405], hem sözü edilen kentlerin coğrafi konumundan dolayı hem de Hitit metinlerinde Kummanni kentinin yakınlarından, Ceyhan Nehri ile eşitlenmek istenen Puruna Irmağı'nın geçmesi sebebiyle Kummanni'nin bölgede yer alan Sirkeli Höyük ile eşitlenmesini uygun görmektedir (Forlanini 2013: 5-6; 2015: 27).

3.4.4. Lamiya

Lamiya kenti, I./II. Tuthaliya Dönemi'nde yapılan, Šunaššura[406] Antlaşması'nda, Hitit ve Kizzuwatna devletleri arasında bir sınır kentidir.

§ 61

40-42 Denizden (itibaren) Lamiya şehri güneşime aittir. Pitura[407] şehri ise Šunaššura'ya aittir. Onlar aralarında sınır bölgesini ölçecekler ve paylaşacaklar. Güneşim, Lamiya şehrini tahkim etmesin.

Metinden anlaşıldığı kadarıyla Lamiya kenti bu dönemde Hitit kontrolü altındadır ve kentin etrafı surla çevrilmeyecektir. Bu durum kentin bulunduğu bölgenin tehlike altında olmadığı ya da Hititler için stratejik noktada olmadığı şeklinde yorumlanır (Yakar 2007: 326). Kentin lokalizasyonu için ise, Antik Dönemde Lamas olarak bilinen dağlık ve ovalık Kilikya'yı ayıran Limonlu çayının doğusunda yer alan bölge uygun görülür. Bölgede bulunan İkinci binyıl malzemesi de bu durumu destekleyecek niteliktedir (Ünal-Girginer 2007: 58; Novák-Rutishauser 2012: 263; Forlanini 2013: 14). Forlanini, bu bölgenin Ortaçağ'da Doğu Roma İmparatorluğu ve Halifelik arasında da sınır olduğunu belirtir (Forlanini 2013: 14).

3.4.5. La(hu)wazantiya

[403] Girginer 2017 yılında katıldığı bir konferans sırasında bu bilgiyi sözlü olarak verir.
[404] Bkz. Bölüm 3.4.5.
[405] Bkz. Bölüm 3.4.
[406] Bilgi için bkz. Bölüm 1.3.1. ve Bölüm 2.3.7.
[407] Bkz. Bölüm 3.4.

La(hu)wazantiya kenti, MÖ. 2. Binyılda Anadolu Coğrafyası'nda yer alan önemli kentlerden biridir. Kentin iskânının Ašur ticaret koloni çağından itibaren başladığı ve kentin Geç Hitit Dönemi'ne kadar iskân edildiği bilinir (Yiğit 1997:1). Şehrin adı, Ašur Ticaret Koloni Çağı'nda genellikle "*Luhuzatia*" olarak belgelenir. Bu formun dışında, "*Luhuzutia*", "*Luhazatia*" ve "*Luhusátia*" şeklinde ki yazımıyla çivi yazılı belgelerde yerini alır (Yiğit 1997: 1). Çiviyazılı belgelerin verdiği bilgiler doğrultusunda kentin, bu dönemde önemli bir ticaret merkezi olduğu, kentin "*rubaum*" ünvanıyla bilinen bir yöneticisi[408], metinlerde "*ekkallum*" ifadesinin geçmesinden de burada bir saray olduğu anlaşılmaktadır (Yiğit 1997: 2; Barjamovic 2011: 133-142). Kentin, koloni çağında Hurma kentine oldukça yakın olduğu bilgisi çiviyazılı metinlerde yer alır. Birbirlerine yakın mesafede olan bu kentlerin idari ve adli yönden birbirlerine bağlantılı olduğu bilinir. Metinde Ašurlu tüccarlar ile Luhuzatia kentinde başlayan antlaşmazlık, Hurma kentinin yargılama yetkisi altında devam eder (Goetze 1940: 73; Yiğit 1997: 3). Luhuzatia kentinin adının geçtiği bir diğer koloni çağı metninde üç tane Ašurlu tüccar, bir başka tüccara kaçakçılık ile ilgili bir uyarı mektubu gönderir. Pušuken adlı tüccar, kaçakçılıktan dolayı yakalanır ve hapse attırılır. Pušuken'i hapse attıran kraliçe, Luhuzatia, Hurma, Salahšuwa şehirleri hükümdarlarına haber göndererek, kaçakçılığa karşı önlem almalarını ister (Yiğit 1997: 3). Bir başka Koloni Çağı metninde Luhuzatia kentinin, Ašur ile Anadolu arasında yapılan ticaretteki ilk karum olduğu bilgisi yer alır (Yiğit 1997: 3). Ayrıca metinlerden anlaşıldığı kadarıyla şehir meteor demiri ve yün ticareti ile de oldukça ünlüdür (Yiğit 1997: 4; Barjamoviç 2011: 133-140).

Kent, Eski Hitit döneminde ise genellikler La(hu)wazantiya olarak belgelenir. Ayrıca I. Hattušili'nin Uršu kuşatmasının[409] anlatıldığı metinde kent, kralın kuşatmayı yönettiği bir komuta merkezi olarak ve "*Luhuzzantiya*" yazımıyla belgelenir. I. Muršili dönemine tarihlendirilen bir başka belgede kent, I. Hattušili döneminde olduğu gibi bir komuta merkezidir ve "*Luhuzzantiya*" yazımıyla Hitit belgelerinde yerini alır[410]. Telipinu Fermanı'nda[411] da kent "*Lawazantiya*" yazımıyla belgelenir. Metinde, kralın tahta geçtikten sonra Haššuwa'ya sefere çıktığını ve bu

[408] "A-su ru-ba-um sa Lu-hu-sa-di-a" bkz. Yiğit 1997: 2.
[409] Bkz. Bölüm 1.3.2 ve bkz. Bölüm 2.2.1.
[410] I. Hattušili ve I. Muršili'nin Kuzey Suriye seferleri ve Hurri savaşları için bkz. Bölüm 2.2.1.
[411] Bkz. Bölüm 2.3.1.

kenti ele geçirdiğini, Hitit ordusunun Zazlippa/Zizzilippa[412] kentinde olduğunu ve burada bir savaş yapıldığı bilgisine ulaşılır. Metnin devamında kral Lawazantiya kentine gelir ve burada "*Lahhaš*" isimli bir kişinin şehri kışkırttığını öğrenir. Kral bunun üzerine kentin düzenini tekrar sağlar (Yiğit 1997: 6; Klengel 1999: 79-85; Bryce 2005: 104; Peker 2009: 75).

Eski Hitit döneminin dışında kent Orta Hitit Dönemi'nde de belgelenir. HKM 96 numaralı mektupta Lawazantiya kenti "*La(hu)wazantiya*" yazımıyla belgelenir.

HKM 96 [B 59]

17-22: Ü[lkelerin ordu]ları, Yukarı Ülke'nin, Išhupitta'nın[413], Šakadunuwa[414] [Dağı]'nın [ ], Šanahuitt[a][415] Ülkesi'nin, Tupazziya[416] Ülkesi'nin, Lahuwazantiya Ülkesi'nin, Išuwa Ülkesi[417]'nin, Yukarı Ülke'nin [ord]uları her ne ise, hepiniz harekete geçin.

Metinden anlaşıldığı kadarıyla, Yukarı Ülke'de yer alan ve bu coğrafyaya yakın olan tüm ülkeler silah altına alınmaktadır. Kizzuwatna Ülkesi'nde yer aldığı bilinen La(hu)wazantiya kenti de silah altına çağrılan ülkeler arasındadır.

Lawazantiya kenti Hitit krallarından III. Hattušili'ye ait belgelerde sıklıkla geçer. Hitit kralı, tahta geçmeden önce Kizzuwatna'lı bir rahip olan Lawazantiya Ištarı'nın rahibi Pentipšarri'nin kızı İštar rahibesi Puduhepa ile evlenir. Kraliçe Puduhepa, Hitit İmparatorluğu'nda oldukça etkin rol alır. Firavun II. Ramses ile mektuplaşan[418] Puduhepa'nın bugün ele geçmemiş olan Gümüş Tablet üzerine yazdırılan barış antlaşmasında Kral III. Hattušili ile beraber mührü yer alır (Yiğit 1997: 7; Darga 2013: 155).

[412] Bkz. Bölüm 3.4.
[413] Kentin Orta Anadolu'da yer aldığı düşünülür. Lokalizasyon teklifleri için bkz. RGTC VI: 146-147; RGTC VI/2: 53.
[414] Šakkadunuwa Dağı'nın Orta Anadolu'da yer aldığı düşünülür. Bkz. Bölüm 1.3.2. ve 2.2.1.
[415] Kartapaha yakınlarında olduğu düşünülür. Bkz. RGTC VI: 345.
[416] Kentin Orta Anadolu'da yer aldığı düşünülür. Lokalizasyon teklifler için bkz. RGTC VI: 441; RGTC VI/2: 174.
[417] Bkz. RGTC VI: 154-155; RGTC VI/2: 57.
[418] Bkz. Bölüm 1.3.2.

III. Hattušili döneminde Lawazantiya kentinin, dinsel önemi artar. Bu durumun iki nedeni vardır. Birinci nedeni, kraliçe Puduhepa'nın Lawazantiya Ištar'ının rahibesi olmasıdır. İkinci sebep ise, III. Hattušili'nin Šamuha İštar'ının rahibi olarak yetişmesi ve kendisi de bir İštar rahibi olmasıdır (Yiğit 1997: 8; Doğan-Alparslan 2012: 30-32).

III. Hattušili döneminden sonra Lawazantiya İštar'ı, IV. Tuthaliya Dönemi'nde yapılan Ulmi-Tešup antlaşmasında[419], yemin şahidi tanrılar arasında yer alır. Lawazantiya kentinde Ištar dışında diğer önemli tanrılar ise, Tešup, Hepat, Hašigašnawanza ve Mulliyara'dır (Yiğit 1997: 9).

MÖ. II. Binyıl Anadolu'sunun önem arz eden şehirlerinden olan Lawazantiya kentinin lokalizasyonu henüz yapılmamıştır. Kentin lokalizayonu için birçok teklif vardır[420]. Bu tekliflerden Elbistan-Karahöyük ve Tatarlı Höyük ön plana çıkar. Daha önceden belirtildiği gibi, Ašur Ticaret Koloni Çağı'nda, Lawazantiya kentinin önemli bir Karum olduğu bilinir. Lokalizasyon konusunda diğer önemli belge ise, I.Hattušili'nin Uršu kuşatmasıdır[421]. Hitit kralının kuşatmayı Lawazantiya kentinden yönetmesi, bu iki kentin birbirine yakın mesafede olduğunu düşüncesini gündeme getirir (Yiğit 1997: 11). Bu bilgilerin yanı sıra III. Hattušili'nin Kadeš Savaşı dönüşünde Lawazantiya'ya gelmesi, bu şehrin Hattuša'dan Suriye'ye giden yol üzerinde olduğunu gösterir (Goetze 1940: 71). Ayrıca Kizzuwatna kralı Pilliya'nın Ritüeli'nde[422] "*Lawazantiya'daki yedi kaynağın temiz sularını ayırdı*" cümlesi lokalizasyon yapılmasına yardımcı olur. Metinden alınan bu bilgilere göre Lawazantiya kenti, su kaynaklarının bol bulunduğu bir bölgede yer alır ve kentin yakınlarında "*Tarmana*[423]" ve "*Alda*[424]" ırmakları geçer.

[419] CTH 106.II.2= KBo 4.10.
[420] Lawazantiya için yapılan Lokalizasyon önerileri arasında Elbistan-Karahöyük,, Izgın Höyük, Tatarlı Höyük yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: RGTC VI:239; RGTC VI/II: 91; Goetze 1940: 71; Bossert 1951: 315-332; Gargstang-Gurney 1960: 52-53;Yiğit 1997: 1-14; Girginer 2010: 84 .
[421] Bkz. Bölüm 2.2.1.
[422] Bkz. Bölüm 2.3.4.
[423] Tatarlı Höyük=Lawazantiya eşitlemesi doğru ise, Mercin Deresi Tarmana Irmağı olabilir. Bilgi için bkz. RGTC VI: 553; RGTC VI/2: 211; Girginer 2014: 270.
[424] Bilgi için bkz. RGTC VI: 523; RGTC VI/2: 205.

Bossert, Malatya'daki bir hiyeroglif yazıtında, Fırtına Tanrısına libasyon yapılan ve "*kap*" ideogramı ile gösterilen şehir adının aynı şekilde Elbistan Karahöyük'te bulunan bir hiyeroglif yazıtta da geçtiğini belirtir (Bossert 1951: 328).

Hitit kenti Lawazantiya'nın Elbistan-Karahöyük ile eşitlenmesindeki en önemli nokta, Karahöyük'te bulunan Anadolu hiyeroglifli yazıttır. Bu yazıtta, kap şeklinde ki POCULUM.PES.*67 Hieroglifli işareti (POCULUM) ve ülke determinatifi ile yer alır. Bossert, Hitit Metinlerinde geçen "*Lahhu-Lahu-Lahhuwai-Lahuwai"* verblerinin " *bir şey boşaltmak, dökmek*" anlamlarına geldiğini, ayrıca Hitit metinlerinde *lahhu-* kelimesinin boşaltma kabı anlamına geldiğini ve yazıtta ki ülke adının "*La(hu)wata(n)di*" olarak okunması gerektiğini belirtir (Bossert 1951: 319-322)[425]. Bu verilerden yola çıkan Bossert, bu ismin Lawazantiya olabileceğini öne sürer ve şehirde yer alan Fırtına Tanrısı'nın hem Malatya'da hem de Karahöyük'te kutsanması gerektiğini düşünür (Bossert 1951: 328-332).

Yiğit, kentin Kilikya'nın kuzeyinde olması gerektiğini, Ašur Ticaret Koloni Çağı'nda Luhuzatiya'nın Elbistan dolaylarında aranan Hurma[426] kenti ile yakın olduğunu belirtir (Yiğit 1997: 13). Ayrıca Yiğit, Lawazantiya'nın yakınından geçen, Ašur'dan Kaneš'e giden yolların[427] ve Hititler'in Kuzey Suriye ile ilişkilerinde kullandıkları yolların bu bölgeden olması ve Karahöyük'ün hem Güneybatısı'nda Hurman suyunun yer alması sebebiyle Lawazantiya-Elbistan Karahöyük[428] eşitlemesine katılır (Yiğit 1997: 13). Yiğit gibi düşünen Barjamovic'te Luhuzzatiya'nın Elbistan dolaylarında aranması gerektiğini düşünür (Barjamvic 2011: 136-137).

---

[425] Bossert'in bu görüşüne karşın Hawkins –ti olarak okunan PES Hiyeroglif'li işaretin tam olarak okunmadığını belirtir ve bu işaretin ta- olarak yorumlanabileceğini ifade eder. Bilgi için bkz. Hawkins 2000: 291.

[426] RGTC VI: 126; RGTC VI/2: 43-44.

[427] Ašur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, tüccarlar genellikle üç yolu kullanmaktadır. Bu yollardan birinci güzergâh; Ašur kentinden yola çıkan tüccarlar, Dicle yatağını takip ederek, Diyarbakır, Malatya, Darende, Gürün ve Pınarbaşı'nı izleyerek Kayseri'ye varır. İkinci yol güzergâh, Ašur'dan yola çıkan tüccarlar, Dicle Nehri'nin yatağını takip ederek, Cezire üzerinden Harran, Urfa, Birecik, Gaziantep, Adana ve Gülek Boğazı'ndan geçerek Kayseri'ye varır. Üçüncü güzergâh ise, İkinci güzergâhta olduğu gibi Gaziantep'e kadar gitmekte buradan kuzeye yönelerek Pazarcık, Kahramanmaraş üzerinden Elbistan'a, Sarız, Kuruçay üzerinden Pazarviran' a ve Erciyes Dağı'nın kuzeyinden Kaniš'e ulaşmaktaydı (Alparslan 2010: 13).

[428] Karahöyük, Elbistan'ın 10 km. kuzeybatısında ve Izgın Köyü'nün 5 km. kuzeyinde yer alır. Höyüğün Güneybatısı'nda Hurman Suyu yer alır. Bkz. Yiğit 1997: 14; Konyar 2010: 125-155; Konyar 2011: 263-271. Elbistan Karahöyük kazıları 2015 yılında tekrardan başlamıştır.

Alparslan, yukarıda sayılan bilgilere ek olarak HKM 96 numaralı mektupta yer alan "*Ülkenin orduları, Yukarı Ülke'nin, Išhupitta'nın, Šakkadunuwa Dağı'nın, [],Šanahuitt[a] Ülkesi'nin, Tupazziya Ülkesi'nin, Lahuwazantiya'nın, Išuwa Ülkesi'nin, Yukarı Ülke'nin [ord]uları her ne ise, hepiniz harekete geçin"* ifadesinde gözüktüğü gibi Yukarı Ülke'nin orduları silah altına çağrıldığı, dolayısıyla Lawazantiya kentinin Yukarı Ülkeye yakın bir yerde olması gerektiğini dolayısıyla, Lawazantiya'nın Elbistan Karahöyük olabileceğini düşünür[429].

Konyar, Elbistan Ovası'nın Asur Ticaret Koloni Çağı'nda Mezopotamya'dan Orta Anadolu'ya uzanan yol güzergâhlarının kesiştiği bölge olmasından dolayı ve bölgede Elbistan Karahöyük ve Yassı Höyük gibi Koloni Çağı malzemesi bulunduran Çanak Çömleklerin çıktığını belirtir (Konyar 2010: 135). Ayrıca Konyar, Elbistan-Göksun ovaları arasında Mama[430] kentinin, Elbistan bölgesine yerleştirilen Hahhum[431] şehrinin yine bu bölgelerde aranan Šalahšuwa, Timilka, Hurama gibi kentlerinin bu bölgeye lokalize edilmek istendiğini belirtir (Konyar 2010: 135). Bu kentlerin Asur Ticaret Koloni Çağı'nda önemli Yün ve Demir Ticareti yapan kentlerden olduğunu ifade eder. Meteor Demiri ve Yün Ticareti ile bu dönemde ön plana çıkan, daha sonra Hitit Devleti'nin önemli kentlerinden olan Lawazantiya kentinin de bu bölgede olabileceğini, kentin Elbistan-Karahöyük ile lokalize edilmesi düşüncesinin ön plana çıktığını fakat Elbistan-Karahöyük kazılarında bu durumu destekleyecek Arkeolojik-Filolojik belgelere henüz rastlanılmadığını ifade eder (Konyar 2010: 135).

Lawazantiya kenti için yapılan bir diğer lokalizasyon önerisi ise, Yrd. Doç. Dr. Serdar Girginer tarafından sistematik kazıları yürütülen Tatarlı Höyük'tür[432]. Girginer, Höyüğün, yakınlarında, MÖ. İkinci binyılın önemli merkezlerinden Alalah, Tilmen/Haššu, Gedikli, Sakçagözü, Oylum Höyük, Halep/Halpa ve Kargamış'ın, MÖ. I.binyılda ise, Zincirli/Sam-al, Azawatiya/Karatepe yer aldığını belirtir (Girginer 2010: 83). Ayrıca Girginer, Höyüğün yakınlarında, Bahçe-Aslan Beli

[429] Bkz. Alparslan (Baskıda).
[430] Bkz. Balkan 1957.
[431] Bkz. Garelli 1963.
[432] Tatarlı Höyük, Adana'nın doğusunda yer alan Ceyhan İlçesi'nin 35 km. doğusunda yer alan Mustafabeyli Beldesi'nin 5 km. kuzeyinde bulunan Tatarlı (Yedigöz/Yedioluk) köyünün yakınında yer alır. Bkz. Girginer 2010: 76; Girginer-Uygur 2014: 269.

geçitlerinin yer aldığını ve bu geçitlerin Yeni Asur kralı III. Salmanassar tarafında kullanıldığını belirtir (Girginer 2010: 83). Bu bilgilere ek olarak Girginer, Kizzuwatna kralı Pilliya Ritüeli'nde "*Lawazantiya'daki yedi kaynağın temiz sularını ayırdı* " ifadesinin yer aldığını, Tatarlı Höyüğün yakın çevresinde 7 adet tatlı su pınarının olduğunu, bu suların Sitadel ve Aşağı Şehir'i ortadan ayırarak Mercin Deresi'ni oluşturduğunu ve Ceyhan Nehri'nin önemli bir kolu haline geldiğini ifade eder (Girginer 2014: 270). Bu bilgilere ek olarak Girginer, Höyüğün bulunduğu coğrafi konumdan dolayı önemli yollara yakın olduğunu belirtir (Girginer 2014: 270). Höyüğün doğusunda yer alan Hasanbeyli-Fevzipaşa veya Bahçe-Nur dağları yollarını geçerek Islahiye Ovası'na; güneyde yer alan Belen geçidini kullanarak Amik Ovası'na ulaşılır. Bu geçitlerin dışında, Orta Anadolu'ya ise Ceyhan-İmamoğlu-Kozan-Feke-Saimbeyli-Tufanbeyli-Hanyeri geçidi üzerinden Develi ovası vasıtasıyla, Yrd. Doç. Dr. Serdar Girginer'in ifade ettiği gibi "*Hitit-Kizzuwatna Kervan Yolu*" olarak adlandırılan güzergâhın[433] kullanılarak Orta Anadolu'ya ulaşılmasının mümkün olduğunu ifade eder (Girginer 2014: 271). Girginer, Tatarlı Höyük'te yapılan kazılar sonucunda yerleşimde zengin miktarda Koloni Çağı malzemesi ve Hitit Dönemi'ne ait maddi kültür öğelerinin bulunmasının Lawazantiya=Tatarlı eşitlemesini güçlendirdiğini ifade eder[434]. Ayrıca, Yeni Asur kralı III. Salmanasser'in Anadolu'ya düzenlediği seferler arasında Amanos Dağları'nı geçtiği Kisuatni ve Lusanda şehirlerinin ele geçirildiği bilgisini de vurgulayan Girginer, bu bilgilerden yola çıkarak Lawazantiya kentinin, Tatarlı Höyük olabileceğini düşünür (Girginer 2014: 269).

Yukarı da bahsedilen her iki görüşün dışında, Forlanini iki tane Lawazantiya kentinin olabileceğini düşünür. Birinci Lawazantiya kenti, Kizzuwatna bölgesinde yer alan Tatarlı Höyük olabileceğini, ikinci Lawazantiya'nın ise, Yukarı Ülke'nin içinde ya da o bölgeye yakın olabileceğini, dolayısıyla Elbistan Karahöyük olabileceğini düşünür. Fakat bu durumun henüz hipotez olduğunu ifade eder (Forlanini 2013: 8). Yapılan bu çalışmada elimizde yer alan verilerden yola çıkarak Lawazantiya Kenti'nin, Ašur ticaret koloni çağının kentlerinden Hurma ve

[433] Bkz. Harita 5.
[434] Girginer, bu bilgiyi 2017 yılında verdiği konferans sırasında sözlü olarak ifade eder.

Šalahšuwa kentlerinin Maraş dolaylarında olduğu düşünülmesi sebebiyle ve I. Hattušili'nin Suriye seferleri sırasında Uršu kuşatmasını Lawazantiya kentinden yönetmesi, Uršu'nun ise, Gaziantep dolaylarında aranması sebebiyle[435] ve Elbistan Ovası'nın Amik Ovası ve İslahiye Ovası vasıtasıyla Kuzey Suriye'ye bağlanması, Hititlerin düzenlediği Kuzey Suriye seferleri sırasında bu rotayı takip ettiği düşünülmesinden dolayı, kentin Elbistan dolaylarında olması daha muhtemeldir. Ayrıca, II./III. Tuthaliya dönemine tarihlendirilen HKM 96 numaralı mektubun verdiği bilgilerden yola çıkarak, kentin Yukarı Ülke dolaylarında olması gerektiğinden, Lawazantiya=Elbistan-Karahöyük eşitlenmesinin daha yüksek ihtimalli olduğu kabul edilmektedir. Bu bilgilere ek olarak bölgede yapılan yüzey araştırmalarında bölgede Hitit yerleşmelerinin varlığı da bu fikri destekleyecek niteliktedir.

3.4.6 Šaliya

Šaliya kenti, I./II. Tuthaliya döneminde yapılan Šunaššura Antlaşması'nda[436] ve Bronz Tablette de[437] bir sınır kenti olarak Hitit metinlerinde yerini alır.

§ 62

43-51 Eskiden, Aruna şehri güneşimindi. Onlar Pitura sınırından ölçecek ve aralarında paylaşacak. Güneşim Aruna şehrini tahkim etmesin. Šaliya şehri güneşime aittir. Ve Zinziluwa ve Erimma şehri Šunaššura'ya aittir. Onlar sınır bölgesini ölçecek ve aralarında paylaşacaklar. Güneşim Šaliya şehrini tahkim edebilir.

Antlaşma metninde, Šaliya kentinin Hitit kontrolünde olduğu bilgisine ulaşılır. Kizzuwatna Devleti'nin kontrolünde ise, Erimma ve Zinziluwa kentleri kalır. Kizzuwatna bölgesinde kalan bu kentlerin lokalizasyonu henüz yapılmamıştır. Fakat Goetze, Erimma kentinin Çukurova civarında yer alan Ekşi Elma Mevkii'nde olabileceğini düşünür (Goetze 1940: 49).

[435] Bkz. RGTC VI/2: 475-476.
[436] Bkz. Bölüm 1.3.1. ve 2.3.7.
[437] Bkz. Otten 1988: 12-13.

Šaliya kenti, Šunaššura Antlaşması'nın dışında IV. Tuthaliya Dönemi'ne tarihlendirilen Bronz tablette de sınır kenti olarak geçer.

Bronz Tablet[438]

§ 7

48-52: Zarwiša[439]'dan ise ona Šarlaimmi[440] dağı sınırdır.Ve Pınar suyu ona sınırdır. Yüksek dağdan ise[441], ona Šaliya sınırdır; Šaliya ise, Hatti Ülkesi'ne aittir. Ušauladan[442]ise, ona Haššuwanta[443], Mila[444], Palmata[445], Hašhaša[446], Šura[447], Šimmuwanta[448] sınırdır. Bu şehirler Hulaya-Nehri Ülkesi[449]'ne aittir.

Bronz Tablette de, Šunaššura Antlaşması'nda olduğu gibi Šaliya kenti Hitit kontrolünde kalmıştır. Bu durum kentin, Hititler için taşıdığı önemi göstermektedir. Kentin lokalizasyonu henüz kesin olarak yapılmamış olmasına rağmen bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Yağcı, kentin Mersin'in batı kıyısında, şehir merkezinden 11 km. uzaklıkta yer alan Soli Höyük ile eşitlemesinin mümkün olacağını düşünür (Yağcı 2008: 797-798). Soli'de yapılan kazılarda çıkan bulgular[450] değerlendirildiğinde bölgede Hitit izlerine rastlanır fakat bulunan buluntular lokalizasyon için yeterli değildir. Gargstang-Gurney ise, kentin bölgenin kuzeyinde olması gerektiğini düşünür. Šaliya kenti, Šahurunuwa'nın toprak bağış belgesinde [B25] Yüksek Dağ olarak metinlerde geçen Paduwanta'nın komşusudur. Ayrıca Šaliya kenti, Hulaya Nehir Ülkesinin sınırı olarak da metinde geçer. Dolayısıyla Goetze Paduwanda'yı Kilikya kapılarının yakınında yer alan Pozanti ile

[438] Transkripsiyon ve Çeviri için Otten'dan faydalanılmıştır. Bkz. Otten 1988: 12-13.
[439] Bkz. RGTC VI: 496; RGTC VI/2: 193.
[440] Bkz. RGTC VI: 353; RGTC VI/2: 141.
[441] Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet, metinde "*Yüksek Dağ*" olarak adlandırılan yerin "*Yüksek Tepe*" olarak adlandırılmasını teklif eder. "*Yüksek Tepe*" olarak metinlerde geçen yerin ise, Bolkar Dağları'nda ki Aydos Tepesi olabileceğini düşünür. Bkz Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffer 2001: 81.
[442] Hulaya Nehri Ülkesi'nde yer alan bir sınır kentidir. Bkz. RGTC VI/2: 182.
[443] Hulaya Nehri Ülkesi'nde yer alan bir sınır kentidir. Bkz. RGTC VI/2: 35.
[444] Hulaya Nehri Ülkesi'nde yer alan bir sınır kentidir. Bkz. RGTC VI/2: 104.
[445] Hulaya Nehri Ülkesi'nde yer alan bir sınır kentidir. Bkz. RGTC VI/2: 119.
[446] Hulaya Nehri Ülkesi'nde yer alan bir sınır kentidir. Bkz. RGTC VI/2: 33.
[447] Hulaya Nehri Ülkesi'nde yer alan bir sınır kentidir. Bkz. RGTC VI/2: 149.
[448] Hulaya Nehri Ülkesi'nde yer alan bir sınır kentidir. Bkz. RGTC VI/2: 145.
[449] Hulaya Nehri Ülkesi, muhtemelen Konya'nın güneyinde yer almış olup sınırları tartışmalıdır. Detaylı bilgi için Bkz. Gargstang-Gurney 1960: 69; Bahar 2005: 92-95; Bryce 2009:319.
[450] Bkz. Yağcı 2008: 797-813; Dinçol-Dinçol 2008: 815; Yağcı 2015: 499-515.

eşitlendirilmesinin doğru olacağını düşünür (Goetze 1940: 52). Gargstang-Gurney de Goetze'nin bu görüşüne katılarak dolayısıyla kentin Pozantı yakınlarında, Bolkar Dağının yamaçlarına yerleştirilmesinin daha doğru olduğunu düşünür (Gargstang-Gurney 19659: 60). Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet, Yakar, Ünal-Girginer ve Doğan-Alparslan, bu görüşe katılarak kentin Gülek Boğazı'nın dolaylarında yer alan Pozantı-Ulukışla dolaylarında aranması gerektiğini, hem Tarhuntašša Antlaşması'nda hem de Šahurunuwa'nın toprak bağış belgesinde [B25] "*Yüksek Dağ*" olarak geçen yerin bölgede ki Bolkar Dağı olduğunu belirtir (Dinçol-Dinçol 2000: 348; Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet 2000: 13-14; 2001: 81-82; Yakar 2007: 326; Ünal-Girginer 2007: 58; Doğan-Alparslan 2012: 129). Ayrıca Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet bahsedilen metinlerde "*Yüksek Dağ*" olarak geçen yerin Bolkar Dağlarının en yüksek tepesi olan Aydos Tepesi olabileceğini ifade eder. Yapılan bu çalışmada Šaliya kentinin hem Šunaššura Antlaşması'nda Kizzuwatna Devleti'nin Kuzeybatı sınırında yer almasından hem de Bronz Tablette Tarhuntašša Ülkesi'nin kuzeydoğu sınırında yer almasından dolayı, kentin Pozantı-Ulukışla dolaylarında aranması gerektiği kanısına varılır.

3.4.7. Tarša

Hitit metinlerinde Tarša olarak belgelenen kent, Akkad kaynaklarında "*Tarzu*", Arami belgelerinde "TRZ.",Yunan kaynaklarında "*Tarsos*" ve Latin kaynaklarında ise, "*Tarsus*" olarak belgelenir. (Lebrun 2001: 91). Kelimenin etimolojik kökeni henüz kesin değildir fakat bu konu da farklı görüşler mevcuttur. Tarša adı etimolojik olarak incelendiğinde, Tarša'nın taršanzipa "*tapınakta bulunan bir yer*", ^{UZU}tarše-/taršan/taršna- "*kafatası*" ya da ^{GIŠ}tarše- "*masa*" ya da "*podyum*" taršne- "*boğaz*" anlamına gelen kelimelerden türeyebileceğine dair görüşler mevcuttur (Friedrich 1991: 216; Tischler 1987: 339-350; 1991: 220; Lebrun 2001: 91).

Hišuwa bayramının anlatıldığı bir tablette kent, Lawazantiya, Kummanni, Zunnahara, İllipra ve Adaniya kentleri ile birlikte geçer (RGTC VI: 408; Lebrun 2001: 87; Forlanini 2013: 2-3). Bu durum Tarša'nın önemli bir kült merkezi olduğunu gösterir.

Kizzuwatna'nın önemli kentlerinden olan Tarša'nın lokalizasyonu henüz kesin değildir, Fakat kent, Tarsus yakınlarında yer alan Gözlükule eşitlenebilir (Bryce 2009: 692; Gates 2011: 401). Şimdiye kadar yapılan sistematik kazılarda Kizzuwatna araştırmalarına destek nitelikte olan, Eski Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen Kizzuwatna kralı Išputahšu'ya ait bir mühür [A 1] ve yine Eski Hitit Dönemi'ne ait bir toprak bağış belgesi [B.1] ayrıca İmparatorluk dönemine tarihlendirilen kraliçe Puduhepa'nın mühür baskısı [B.58] ve birçok mühür baskısı bulunur (Goldman 1956). Yazılı belgelerin yanında birçok Geç Tunç Çağı maddi kültür öğesi kazılarda bulunur (Goldman 1956; Bryce 2009: 692; Özyar 2011: 229). Bunlardan en önemlilerinden biri de *Batı Evi*'dir. Geç Bronz Çağ'a tarihlendirilen yapının kompleks yapıdan pek çok mühür baskısı ele geçmiştir (Goldman 1956; Ünal 2001: 142). Ele geçen bu mühür baskılarında Hepapiya[451], Nuhati[452], Kuwatnaziti[453], Armanai[454] ve Pukana[455]gibi şahıs isimleri yer almaktadır (Ünal 2001: 142). Hem bu yapının kompleks bir yapı olmasından hem de içinden pek çok mühür baskısının çıkmasından dolayı yapının bir saray yapısı ya da idari bir yapı olduğu düşünülür ve bu durum Gözlükule'de yer alan Kizzuwatna kentinin önemli bir merkez olduğunu gösterir (Goldman 1956; Yakar 2001: 40). Bulunan bu belgeler Kizzuwatna araştırmalarını destekleyecek nitelikte olmasına rağmen Tarsus Gözlükule=Tarša eşitlemesi henüz kesin değildir (Lebrun 2001: 92).

3.5. Elde Edinilen Bilgiler Işığında Kizzuwatna'nın Tarihi Coğrfyası'nın Rekonstrüksiyonu

Kizzuwatna bölgesi, yaklaşık olarak günümüzde Çukurova olarak bilinen bölgede yer aldığı kabul edilir. Bölge, Anadolu ve Suriye arasında tampon bölge konumundadır. Oldukça önemli bir coğrafi konuma sahip olan bölgenin sınırları tartışma konusudur (Yağcı 2005: 747; Ünal-Girginer 2007: 60). Bölgenin sınırları Hitit Kralı I./II. Tuthaliya ile Kizzuwatna kralı Šunaššura ile yapılan Šunaššura

[451] Tarsus'ta bulunan mühür baskısında okunan bir kadın ismidir. Bkz. Laroche 1965: 68; Laroche 1981: 15.
[452] Tarsus'ta bulunan mühür baskısında okunan bir erkek ismidir. Bkz. Laroche 1965: 131.
[453] Tarsus'ta bulunan mühür baskısında okunan bir Prens ismidir. Bkz. Laroche 1965: 102.
[454] Tarsus'ta bulunan mühür baskısında okunan bir erkek ismidir. Bkz. Laroche 1965: 39.
[455] Tarsus'ta bulunan mühür baskısında okunan bir şahıs ismidir. Bkz. Laroche 1965: 149.

Antlaşması'nda[456], I. Arnuwanda ile yapılan İšmerikka Antlaşması'nda, Šunaššura Antlaşması'nda ve tanrıça Išhara için yapılan Kült organizasyonu metninde[457] kısmen tanımlanır (Goetze 1940: 48-59; Yakar 2007: 325). Ayrıca, bu bilgilere ek olarak Kizzuwatna Ülkesi'nin bir çekirdek bölgesinin olduğu, Batı'da, Kuzey'de ve Doğu da geçici genişleme alanlarının olduğu, bu genişleme alanlarının değişen politik durumlara göre şekillendiğini düşünmekteyiz.

Šunaššura Antlaşması'nın iyi okunabilen yerlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Hitit ve Kizzuwatna hâkimiyetinde yer alan kentler bir tablo ile gösterilmesi uygun görülmüştür[458].

Harita'da ilk tespit edilen nokta Lamiya[459] kentidir. Lamiya kenti, Klasik dönemde Lamos çayı olarak, günümüzde ise, Limonlu çayı olarak bilinen bölgede yer alır. Bu bölge günümüzde, Dağlık ve Ovalık Kilikya bölgesini ayıran doğal sınırdır[460]. Dolayısıyla Kizzuwatna Ülkesinin batı sınırı Hitit hâkimiyetinde olan Lamiya kentinin bulunduğu alanın doğusundan başlamaktadır. Bölgenin Kuzeybatı sınırını yine Hitit hâkimiyetinde olan, Pozantı-Ulukışla bölgesinde yer aldığı düşünülen Šaliya[461], Kilikya kapılarının güney çıkışında olması muhtemel Zabarašna[462]kentleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla Kizzuwatna ülkesinin batı sınırı günümüzde Limonlu Çayı olarak bilinen yerin doğusundan başlayıp, Kuzey'de, Kilikya kapılarının güneyine kadar gider. Kizzuwatna bölgesinin kuzeyinde Orta Toros Dağları yer alır. Dolayısıyla bu dağlar bölgenin doğal sınırını oluşturur. Bu bölgede olduğu düşünülen bazı kentler ise şunlardır[463]: Huraliyanza, Ikkašipa, Ipíara, Išhara Dağı, Kunniyara, Lakkiš, Margana, Niriša, Puhanda, Šalahšuwa, Terušša/Tiruša, Tunna, Uparbašša, Zazlipa. Belirtilen bu kentlerin lokalizasyonları henüz yapılmamıştır fakat bazı kentler için lokalizasyon teklifleri mevcuttur. Ašur Ticaret Koloni Çağı belgelerinde yer alan Šalahšuwa kentinin, Maraş dolaylarında

[456] Bkz. Bölüm 2.3.7.
[457] Bkz. Bölüm 2.3.6.
[458] Bkz. Tablo 6.
[459] Bkz. Bölüm 3.4.3.
[460] Bkz. Bölüm 3.
[461] Bkz. Bölüm 3.4.6.
[462] Bkz. Bölüm 3.4.1.
[463] Belirtilen kentlerin lokalizasyon teklifleri için bkz. Bölüm 3.4.

olduğu düşünülür[464]. Šalahšuwa kentinin dışında, Nirišša kenti içinde lokalizasyon teklifleri bulunur. Kentin ya Ala dağların güney yamacında olduğu ya da Binboğa dağının yamacında yer aldığı düşünülür[465]. Ayrıca La(hu)wazantiya[466] ve Hurma[467] kentinin de Elbistan civarında olabileceğinden dolayı bölgenin Kuzeydoğu sınırları Orta Torosları takiben Elbistan Ovası'na kadar gidebileceği tartışmalı olarak söylenebilir (Yakar 2001: 40). Bölgenin güneyinde ise, Antik Dönem'de Kilikya Denizi olarak adlandırılan Akdeniz yer alır. Bölgenin Güney'inde yer alması muhtemel kentler ise şunlardır: Hulašša, Ellipra/İllipra, İzziya, Pitura, Tarša, Ura[?]. Kizzuwatna'nın güneyinde yer alması muhtemel bu şehirler bu aynı zamanda önemli bir limandır. Taffet, bu konu da Geç Tunç Çağı'nda Kilikya Limanları'nın 450 ton civarında tahıl yüklenebilecek gemilere olanak veren limanlar olduğunu belirtir (Taffet 2001: 133). Fakat bu noktada Ura kentinin Kizzuwatna sınırlarının içinde yer alması da tartışma konusudur. Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet, Ura'nın bir hinterlandın adı olduğu, birçok kentten oluştuğunu, Corycus'un Ura limanı olabileceğini fakat Ura'nın Korsanlık faaliyetlerinden dolayı daha yüksek bir yerde olduğunu ifade eder (Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet 2000: 14-15; 2001: 82). Bu konuda bir başka görüş ise Beal'den gelir. Beal, Yeni Babil Kralı Neriglissar Kroniği olarak bilinen ve Pirundu kralı Appuasu ve Babil Kralı Neriglissar arasında Que civarında yapılan savaşı anlatan metinden yola çıkarak kentin Aydıncık yakınlarında yer alan Gilindere'de yer alması gerektiğini düşünür (Beal 1992: 73). Ünal-Girginer ise, Ura kentinin kesinlikle Kizzuwatna Bölgesi'nde yer aldığını ya Mersin-Yumuktepe olabileceğini ya da Mersin'in doğusunda yer alan Kazanlı Höyük olabileceğini düşünür[468] (Ünal-Girginer 2007: 144-145). Yapılan bu çalışmada, Dinçol-Yakar-Dinçol-Taffet'in görüşüne katılınarak, Ura'nın Korykos-Olba sınırları arasında olan bir hinterland olduğu, bölgede yer alan Ura limanının ise Corykos (Kızkalesi) 'ta Ura şehrinin ise, daha yüksek bir mevkii de aranması gerektiğini düşünülür. Özet olarak

[464] Bkz. Bölüm 3.4.
[465] Bkz. Bölüm 3.4.
[466] Kent hakkında detaylı bilgi için bkz. Bölüm 3.4.4.
[467] Bkz. 3.4.
[468] Ünal-Girginer, Ura'nın ticaret kenti olma kimliğini, Kizzuwatna'nın Hitit İmparatorluğu'na dâhil olmasından sonra, bölgeye Hititler tarafından farklı coğrafyalarda yaşayan ve ticaretten anlayan kişilerin getirilmesiyle kazandığını düşünür. Ayrıca Ünal-Girginer, Kizzuwatna'da Hitit hâkimiyetinden önce Ura kentinde Kaška ve Išmerikka toplumlarında olduğu gibi kabile sistemiyle yönetilen halkın yaşadığını belirtir (Ünal-Girginer 2007: 139-140).

Kizzuwatna'nın güneyinde yer alan ya da olması muhtemel olan bu kentlerin önemli bir ticaret limanı olduğunu söylemek mümkündür.

Bölgenin doğu sınırlarının bulunduğu nokta ise tartışmalıdır. Kizzuwatna Devleti'nin doğu sınırlarını Išmerikka Antlaşması[469]'nda yer alan Waššukanni, İrrita ve Uruša kentinin Kizzuwatna Devleti'nde kalması sebebiyle, tartışmalı olarak[470] Fırat Nehri'nin doğusuna kadar genişlediğini kabul eden görüşler mevcuttur (Goetze 1940: 76; Ünal-Girginer 2007: 60). Bu görüşe karşın iki tane Waššukanni kentinin olduğu bu kentlerden bir tanesi Fırat Nehri'nin doğusunda Mittani Devleti'nin başkenti olan, diğer kentin ise, Kizzuwatna Coğrafyası'nda ya da bu Coğrafya'ya yakın bir bölgede olabileceğidir[471].

Sonuç olarak Kizzuwatna'nın sınırları batıda Limonlu çayının doğusundan başlayarak, Kuzeyde Bolkar ve Aladağlarını takiben devam ettiği, Elbistan dolaylarına kadar ulaştığı ve doğu da yine bir doğal sınır olan Amanos Dağlarına kadar gittiği ya da tartışmalı olarak Fırat Nehri'nin doğusuna kadar genişlediği söylenebilir.

[469] Bkz. Bölüm 1.3.1, Bölüm 2.3.8.
[470] Bkz. Bölüm 2.3.8.
[471] Bkz. Bölüm 2.3.8.

Sonuç

Çalışmamız, MÖ. İkinci binyılda Anadolu'nun güneyinde yer alan Kizzuwatna Bölgesi'ni ve o bölgede kurulan Kizzuwatna Devleti'nin Tarihi ve Tarihi Coğrafyası'nı içermektedir. Hitit belgelerinde sıkça karşılaşılan Kizzuwatna Bölgesi'nin, yaklaşık olarak günümüzde Çukurova, antik dönemde Kilikya olarak adlandırılan bölge olduğu kabul edilmiştir. Yapılan bu çalışmada, Kizzuwatna Devleti'nin henüz bir yazılı arşivi bulunmadığından Hitit, Alalah ve Mısır arşivlerinden yola çıkarak, bölgenin etnik yapısını, bölgede kurulan Kizzuwatna Devleti'nin MÖ. İkinci binyılda oynadığı rolü ve Kizzuwatna Bölgesi'nin sınırlarının yaklaşık tanımlanması yapılmıştır.

Yapılan çalışmanın birinci bölümünde Kizzuwatna kelimesinin etimolojik kökeni ve yazılı belgelerde nasıl yer aldığı incelenmiştir. Kizzuwatna adı, Hitit metinlerinde sıklıkla geçmektedir. Özellikle Politik antlaşma, Bayram metinlerinde ve Ritüel metinlerinde sıklıkla yer aldığı belirtilmiştir. Bu belgelerin yanı sıra Annal metinlerinde, Envanter metinlerinde, Askeri metinlerde, Fal ve Kehanet metinlerinde, mektuplarda, kütüphane etiketlerinde de yer aldığı da belirtilmiştir. Kizzuwatna adı, çivi yazılı belgelerin dışında Luwi Hiyeroglifli yazıtlarda da belgelendiği görülür. Bu yazıtlardan Fraktin anıtında Kizzuwatna adına Kizuwana yazımıyla, Emirgazi'de ise Kázuwana yazımıyla yer aldığı tespit edilmiştir. Hitit belgelerinin yanı sıra Kizzuwatna adına Alalah, Yeni Ašur ve Mısır belgelerinde karşılaşılır. Yeni Ašur belgesinde "*Ki-su-at-ni*" Mısır belgelerinde, "*Kedu/Qode*","q^a-s^a-*d/d-na*", EA 151 numaralı bir Amarna mektubunda "*Danuna*" yazımlarıyla yazılı belgelerde yer aldığı çalışmada belirtilmiştir. Çalışmamızda Kizzuwatna hakkında bilgi veren bu belgeler, doğrudan bilgi veren kaynaklara "A" kodu verilerek ve dolaylı bilgi veren kaynaklara "B" kodu verilerek iki grup halinde incelenmiştir.

Birinci bölümün devamında "Adaniya-Kizzuwatna-Danuna" tartışmasına da yer verilmiştir. Adaniya, Telipinu Fermanı'nda politik birim olarak, Šunaššura Antlaşması'nda ve Hitit Kralları'ndan I. Arnuwanda'nın belgelerinde coğrafi bir birim olarak yer aldığı zaman zaman Kizzuwatna'yı tanımlamak için kullanıldığı ve

Kizzuwatna Devleti'nin de Mısır kaynaklarında "*Danuna*" olarak da geçtiği, ayrıca "*Danuna*" adı, Geç Hitit belgelerinden olan Karatepe yazıtında da tespit edilmiştir. Dolayısıyla "*Kizzuwatna-Adaniya-Danuna*" eşitliği kabul edilmiştir. Kizzuwatna bölgesinde yaşayan halkın etnik unsuru da çalışmada yer incelenmiştir ve bu incelemenin sonucunda Kizzuwatna bölgesinin nüfusunu çoğunluk olarak Hurri halkı oluşturduğu, yazılı belgelerde yer alan şahıs isimlerinden yola çıkılarak Luwi ve Sami etnik unsurları da bünyesinde bulunduran "*çok kültürlü*" bir yapıya sahip olduğu sonucuna varılır.

Yapılan bu çalışmanın ikinci bölümünde yazılı belgelerden yola çıkarak Kizzuwatna Devleti'nin siyasi tarihi incelenmiştir. Daha önce de söylenildiği gibi Kizzuwatna Devleti'nin henüz bir yazılı arşivi yer almadığından biz burada ağırlıklı olarak Hitit arşivi, Hitit arşivinin yanında Alalah ve Mısır arşivinden de faydalandık. Bölgede yapılan sistematik kazılar ve yüzey araştırmaları sonucunda, bu bölgede Prehistorik dönemden itibaren yerleşimin olduğu saptanmıştır. Asur Ticaret Koloni Çağı'nda ise, Anadolu Coğrafyası'nda siyasi birliğin olmadığı ve küçük kent devletlerinin yer aldığı bilinir. Bölgede ise, Meteor Demiri ve Yün Ticareti ile ünlü Šalahšuwa, Hurma ve La(hu)wazantiya gibi önemli kentler yer alır.

1.Hattušili- 1.Muršili Dönemleri'nde Kizzuwatna Bölgesi

Yaklaşık MÖ. 1650 dolaylarında kurulan Hitit Devleti ile Anadolu'da bilinen ilk siyasi birlik kurulur ve bu dönemde Hitit Devleti'nin dışında Anadolu'nun güneyinde ve Suriye'de varlığını sürdüren en önemli Politik birim Halep/Yamhad krallığıdır. Bu krallığın dışında Alalah/Alalha (Tel-Açana), Kargamış, Qatna (Tel Mişrife), Ugarit (Ras-Şamra), Emar (Tel Meskene), Ebla (Tel Mardik) ve Tunip gibi kent devletlerinin varlığı bilinir. Suriye'de yer alan bu kentlerin dışında, Yamhad/Halep krallığının müttefiki olan Hurri kent devletlerinden Uršu/Waršuwa ve Haššu/Haššuwa gibi merkezler bulunur. Bu merkezler arasında Kizzuwatna Krallığı yer almaz fakat bölgede yer alan Zaruna/ Zarunti, Lawazantiya, Šalahšuwa gibi kent devletlerinin varlığı bilinmektedir. Hititlerin bilinen ilk kralı Hattušili ve ardılı I. Muršili Anadolu'nun güneyine ve Kuzey Suriye'ye bir takım seferler düzenlediği ve seferler sonucunda Kizzuwatna Bölgesi'nde yer alan lokalizasyonları henüz

yapılmamış olan Lawazantiya, Šalahšuwa ve Zaruna/Zarunti kentlerinin Hitit hâkimiyetine girdiği dolayısıyla bölgenin bir kısmının Hitit kontrolü altında olduğu tespit edilir. Kizzuwatna Devleti'nin ise, ne zaman kurulduğu tartışma konusudur. Fakat en geç Ammuna Dönemi'nde kurulduğu fikri ön plandadır.

İšputahšu Dönemi

Kizzuwatna Devleti'nin bilinen ilk kralı Išputahšu'dur. Bu durum Tarsus-Gözlükule kazılarında ele geçen bir mühür baskısından [A1] öğrenilmektedir. İšputahšu mührü olarak adlandırılan bu çiviyazılı mühür baskısında: Iš-pu-tah-šu LUGAL.GAL DUMU Pa-ri-ya-wa-at-ri/ "*Büyük Kral İšputahšu Pariyawatri'nin oğlu*" ifadesi yer almaktadır . İšputahšu adına, bu mühür dışında bir antlaşma metninde de rastlanılır. Hitit kralı Telipinu ile Kizzuwatna kralı İšputahšu arasında Paritetik nitelikte, Akkadça ve Hititçe olarak bir antlaşma [A2] yapılır. Antlaşma metni incelediğinde, bu antlaşmanın bir ittifak antlaşması olduğu sonucuna varılır. Ayrıca yapılan bu antlaşma, daha sonra yapılacak Hitit-Kizzuwatna antlaşmaları için model oluşturacak nitelikte olduğu ve o antlaşmalar içinde benzer hükümler yer aldığı tespit edilir.

Eheya Dönemi

Hitit kralı Telipinu'nun ardından tahta, kendisiyle ilgili az sayıda belge sahibi olunan Hitit kralı Tahurwaili geçer. Bu kral, Kizzuwatna kralı Eheya ile Paritetik nitelikte bir antlaşma [A3] yapar. Antlaşma daha önce ki Kizzuwatna-Hitit antlaşmasında olduğu gibi bir ittifak antlaşması olduğu tespit edilir

Paddatiššu Dönemi

Kizzuwatna kralı Paddatiššu ile adı antlaşma tabletinde okunmayan bir Hitit kralı arasında bir antlaşma [A4] yapılır. Yapılan bu çalışmada da Paddatiššu antlaşması II. Hantili döneminde yapıldığı kabul edilmektedir. Bu durumun sebepleri şöyle sıralanabilir:

1) Šunaššura antlaşmasının [A8] geriye bakış kısmındayer alan*"Önceden, büyük babamın zamanında Kizzuwatna ülkesi Hatti ülkesinin bir parçası idi. Fakat*

sonradan Kizzuwatna ülkesi Hatti ülkesinden ayrıldı ve Hurri ülkesine döndü." ifadesidir. Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi Kizzuwatna'nın önceden Hititlerle ittifak halinde olup daha sonra Hurri tarafına geçtiği bilgisi yer alır.

2) II. Zidanta döneminde yapılan Pilliya antlaşmasının [A5] ardından AT3 numaralı [A6] metinde ise, Mittani kralı Parratarna gözetiminde Kizzuwatna kralı Pilliya ile Alalah kralı İdrimi arasında yapılan antlaşma bulunmaktadır. Antlaşmadan sonra Kizzuwatna Devleti'nin Mittani vassali konumuna geldiği düşünülmektedir. Hem bu bilgiler hem de Šunaššura antlaşmasında yer alan bilgilerden dolayı bu antlaşmanın Pilliya antlaşmasından önce yapıldığını yani II. Hantili dönemine tarihlendirilmesi uygun görülmüştür. Antlaşmanın iyi muhafaza edilen kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla ülke krallarına yapılacak komplolar ve mülteciler, kaçakların, suçluların iadesi gibi konular işlenir

Pilliya Dönemi

CTH 25 numaralı grupta yer alan Pilliya Antlaşması [A5], Hitit kralı II. Zidanta ile Kizzuwatna kralı Pilliya arasında paritetik nitelikte yapılır. Tabletin iyi okunabilen kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla bir zamanlar Hatti ve Kizzuwatna ülkeleri arasında bir savaş olduğu ve bazı kentlerin işgal ve tahrip edildiği anlaşılır. Yapılan bu ateşkes antlaşmasında her iki tarafında elinde bulunan şehirlere karşı uygulanması gereken hükümlerden bahsedilir.

Ön Asya'da politik ve coğrafi açıdan önemli bir yerde bulunan Alalah krallığında bu dönemde Kral İdrimi hüküm sürmektedir ve Kizzuwatna kralı Pilliya ile Mittani kralı Parratarna gözetiminde bir antlaşma yapılır. Yapılan antlaşmadan anlaşıldığı kadarıyla Alalah'ın bu dönemde Mittani'nin siyasi etkisi altında olduğu Kizzuwatna'nın ise bu etki altına girmeye başladığı sonucuna varılır. Yapılan bu ittifak antlaşmasından sonra Alalah Kralı İdrimi Hitit ülkesine bir sefer düzenlediği ve 7 Hitit kentini yağmaladığı görülür. Muhtemelen Hitit kralı II. Zidanta ile yapılan antlaşmadan [A5] sonra AT 3 numaralı metinden [A6] anlaşıldığı gibi Kizzuwatna'nın, Mittani tarafına geçtiği görülür. Ve Kizzuwatna, III. Thutmosis ile Mittani koalisyonu arasında yapılan savaşta, Mittani saflarında savaşır. Bunun sonucunda Mısır'a haraç ödemek zorunda kaldığı belirtilir. Bu dönemde Kizzuwatna

krallığı, Hititlerle yaptığı ittifaka rağmen, jeopolitik konumundan dolayı Mittani ve Hitit güçleri arasında kalıp, büyük güçlerin estirdiği rüzgâra göre politikasını belirlediği sonucuna varılır.

Talzu Dönemi?

Tanrıça İšhara'nın Kült Belgesi [A7] olarak bilinen belgede Talzu'nun adı geçmektedir. Fakat ele geçen tabletin yıpranmış olmasından dolayı Talzu'nun önünde krali unvanının olup olmadığı anlaşılmamaktadır. Metnin 12. Satırında geçen ma-ah-ha-an Tal-zu-uš ifadesi, " *Talzu kral olduğu zaman*" olarak yorumlanır. Fakat bu durum sadece bir hipotezdir. Eğer Talzu kral olarak kabul edilecekse, bu kralın I. Muwatalli ya da II. Huzziya döneminde hüküm sürmüş olduğu, tarafımızdan kabul edilmektedir.

Šunaššura Antlaşması

Kizzuwatna kralı Šunaššura ile bilingua olarak yapılan Šunaššura Antlaşması'nda antlaşmanın Hitit tarafının kim olduğutartışma konusudur. Antlaşmanın Hitit tarafının I./II. Tuthaliya ya da II./III. Tuthaliya olma görüşü hâkimdir. Bunun sebeplerini ise, şu şekilde açıklanmıştır:

1) Çalışmada antlaşmanın Hitit kralı, I./II. Tuthaliya, düzenlediği Halep seferi sırasında bu antlaşmayı yaptığını kabul edilmiştir.

2) AT 14 [B 54] numaralı belgede Kizzuwatna kralı Šunaššura'nın, Alalah kralı Niqmepa tarafından Mittani kralı Šauštatar'a şikâyet edildiği, Mittani kralı Šauštatar ile Hitit kralı I./II. Tuthaliya'nın çağdaş olduğu bilinmesinden dolayı, bu antlaşmanın I./II. Tuthaliya döneminde yapıldığı görüşü kabul edilmiştir.

Yapılan bu antlaşmadan sonra Kizzuwatna üzerinde Hitit siyasi etkisinin arttığını ve Kizzuwatna'nın sınırlarının küçüldüğünü, Hititlerin Doğu Kilikya üzerinde ki Hurri-Mittani etkisini kırmak için diplomasi yolunu kullandığını kanısına varılmıştır. Daha önceden belirtildiği gibi, bu dönemde Hititlerin benzer nitelikte ki antlaşmaları, Tunip ve Aštata gibi krallıklarla da yaparak Hitit etkisini Torosların güneyinde arttırdığı bilinir. Bu bilgilere ek olarak antlaşmanın, Paritetik nitelikte gözükmesine

rağmen Hitit kralı, Kizzuwatna kralı Šunaššura'nın Mittani kralı ilişki içinde olmasını yasakladığını belirterek Hititlerin üstün taraf olduğu sonucuna varılır. Antlaşmanın verdiği bu verilerden yola çıkarak yapılan bu çalışmada Kizzuwatna'nın bu antlaşmadan sonra Hitit hâkimiyetini kabul etmeye başladığı sonucuna varılır.

İsmerikka Antlaşması

I./II. Tuthaliya'nın ardından tahta geçen kral I. Arnuwanda, hakkında bilgileri bu krala ait yıllıklardan ulaşılmaktadır [B17].Yıllıklardan öğrenildiği kadarıyla kralın daha prens iken babası ile birlikte Adaniya'ya karşı savaştığı anlaşılmaktadır, fakat bu seferin sonucunda, kralın Kizzuwatna ülkesini tamamen ele geçirip geçirmediği bilgisine ulaşılamaz. Bu dönemin bir başka önemli olayı ise, I.Arnuwanda, Kizzuwatna ile Hitit ülkeleri arasında yaşayan Išmerikka halkı ile yapılan İšmerikka antlaşmasıdır. Antlaşmayı incelendiğinde, İšmerikkalıların, Hititlerle işbirliği yaptığı kanısına varılır. Antlaşmada geçen ve Mittani bölgesinde olduğu bilinen Waššukanna, Irrıta ve Uruša kentlerinin Kizzuwatna'da kalmasından dolayı bu kentlerin I./II. Tuthaliya döneminde Hitit hakimiyetine girmeye başlayan Kizzuwatna devletine ait olduğu düşünülür. Bu görüşün dışında, Hatti kralı I.Arnuwanda'nın çağdaşı olduğu düşünülen, Mittani kralı I.Artatama'nın bölgenin büyük güçlerinden olan Mısır ile kurduğu iyi ilişkilerden dolayı aynı isimle anılan başka kentlerin de olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır.

II./III. Tuthaliya Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi

II./III. Tuthaliya Dönemi'nde ise, Kizzuwatna'da Hitit hâkimiyeti altında olduğunu söylemek mümkündür. Adı Tuthaliya olan ve hangi Tuthaliya olduğu tartışma konusu olan bir kral döneminde Šamuha şehrine Kizzuwatna ülkesinden $^{D}GE_6$ (Siyah Tanrıça)'yı taşıdığı bilinmektedir. II. Muršili zamanına ait bir metinde, Tuthaliya'nın $^{D}GE_6$ (Siyah Tanrıça)'yı Kizzuwatna'dan Šamuha'ya taşıdığı ve orada ona ayrı bir tapınak yaptırdığı öğrenilmektedir. [B36] numaralı belgede yer alan bilgiden ötürü yapılan bu çalışmada Siyah Tanrıça kültünün II/III Tuthaliya döneminde bu kente geldiği kabul edilmektedir. Ayrıca bu dönemde Kizzuwatna Bölgesi hakkında HKM 74 [A10] numaralı belgede Kizzuwatna'dan bahsedilir. Bu dönemde Kizzuwatna'nın yönetiminde rahip Kantuzili yer alır. Metinden elde edilen

bilgiler ışığında, Kizzuwatna'lı rahibin, Ziggašta kentinde bulunan 20 kişiden oluşan bir grubu Kaššu'ya teslim etmeyeceğini, Kizzuwatna ve Tapikka arasında Ziggašta'nın ilk sınır gözetleme merkezi olduğu bilgisine ulaşılır. Bahsedilen bu konuların dışında metinde rahibin köleleriyle ilgili saraya sürekli bilgi vereceği de öğrenilir. Metinin verdiği bilgiler doğrultusunda bu dönemde Kizzuwatna Ülkesi'nde Hitit hâkimiyetinin arttığı bilgisine ulaşılır.

I.Šuppiluliuma Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi

I.Šuppililiuma Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi artık Hitit egemenliği altındadır. Bu durum Hitit kralı I.Šuppiluliuma'nın oğlunu Kizzuwatna'ya rahip olarak atamasıyla ilgili olan kararnameden [A 11] öğrenilir. I.Šuppiluliuma, oğlu Telipinu'yu Kizzuwatna bölgesine rahip olarak ve veliaht prens Arnuwanda ise, bey olarak bölgeye atanır. Bu kararnameden anlaşıldığı kadarıyla Kizzuwatna artık Hitit İmparatorluğuna bağlı bir eyalet haline gelir. Bu tarihten sonra Kizzuwatna bölgesi Hitit devleti için hem din hem tıp alanında önemli bir merkez olarak çiviyazılı belgelerde yerini alır.

II. Muršili Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi

II. Muršili döneminde Kizzuwatna bölgesi, önemli bir kült ve tıp merkezi olarak belgelenir. Böge de yer alan ve dinsel fonksiyonu ön planda olan kentlerden biri Kummanni kentidir. Kutsal karakteriyle bilinen bu kentin yazılı belgelerde sıkça yer aldığı bilinmektedir. CTH 61 numaralı [B12] metinden anlaşıldığı gibi Hitit kralı II. Muršili ve Kargamiš kralı Šarri-Kušuh/Piyašili, kralın hükümdarlığının 9. Yılında, babasının döneminde ihmal edilen, Kummanni kentinin tanrıçası Hepat'ın bayramını kutlamak için kentte bir araya geldiği bilinir.

Kizzuwatna Bölgesi kültsel açıdan önemli bir bölge olduğu kadar, bölgenin tıp açısından da önemi büyüktür. Hitit kralı, yukarıda bahsedildiği gibi Arzawa Ülkesi'ne düzenlediği sefer sırasında Kula (Manisa) civarında şahit olduğu bir gök olayı sonucunda dil felçliği yaşar. Kralın geçirdiği bu hastalığın tedavisi için Kizzuwatna bölgesine gelir.

II. Muwatalli Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi

II. Muwatalli döneminde ise, Hititlerin, Mısır ile giriştiği Kadeš savaşı için Kizzuwatna birliklerini de topladığını Mısır kaynaklarından öğrenmekteyiz. Ayrıca Hitit kralı II. Muwatalli'nin, Kadeš'e giderken Kizzuwatna Bölgesi'nden geçtiği de bilinmektedir. Kral II. Muwatalli Dönemi'nde de Kizzuwatna bölgesinin önemli bir kült merkezi olduğu anlaşılır. Bu dönemde başkentin Hattuša'dan Tarhuntašša'ya taşınmasının etkisiyle Kizzuwatna kültleri ön plandadır ve Kizzuwatna kökenli olduğu bilinen Pihaššašši Fırtana Tanrısı, Muwatalli'nin koruyucu tanrısı olarak ön plana çıkar ve muhtemelen Hitit Pantheonu'nda baş tanrısı olur. Kral Muwatalli'nin, Kummanni'nin Fırtına tanrısı için [B30] ve koruyucu tanrısı Pihaššašši Fırtına Tanrısı için bir dua metni vardır. Kummanni'nin fırtına tanrısı için yazılan dua metninde Kral, metni kendisi dikte ettirmektedir ve Fırtına Tanrısı'na tövbe edip, itiraf yakarışında bulunmaktadır. Metnin içinde Kizzuwatna bölgesinin tanrıları olan Hepat, Šarruma, Huzzi, Hutanni'nin de adı geçer.

Kral Muwatalli ya da onun ardılları tarafından yaptırıldığı düşünülen, Ceyhan Nehri kıyısındaki Sirkeli Höyük'te bulunan iki kaya kabartması vardır. Bu kaya kabartmalarından bir tanesi oldukça yıpranmıştır. Diğer kaya kabartmasında Kral Muwatalli rahip kıyafetiyle betimlenmiştir ve kralın sol omzunda kralı jenealojisi yer almaktadır. Kabartma'nın bulunduğu Sirkeli Höyüğün lokalizasyonu henüz kesin değildir ve aynı şekilde Kabartmanın yapıldığı tarih ve hangi amaçla yapıldığı da henüz kesin değildir.

III. Hattušili Dönemi'nde, Kizzuwatna Bölgesi

III. Hattušili döneminde, Kizzuwatna bölgesi bir taht kavgasına tanıklık eder. III. Hattušili, o dönemde Hitit tahtında oturan yeğeni Urhi-Tešup'u tahttan indirir ve Urhi-Tešup, Kizzuwatna ülkesine kaçar ve bu coğrafyada barınamayıp Alašiya ülkesi üzerinden Mısır'a kaçar. Özellikle bu dönemde Kizzuwatna, dinsel ve kültsel açıdan oldukça önemli bir yerdedir. Hitit kralı III. Hattušili'nin Kizzuwatnalı eşi Puduhepa, yazmanların başı olan Walwaziti'ye Kizzuwatna ritüellerini düzenletir ve bu örnekten de anlaşıldığı gibi Kizzuwatna önemli bir kült merkezidir. Ayrıca III. Hattušili dönemine tarihlendirilen bir mektupta [B22] ise, Kizzuwatna'nın demir madeni açısından önemli bir yer olduğu anlaşılır.

IV. Tuthaliya Dönemi'nde Kizzuwatna Bölgesi

IV. Tuthaliya döneminde ait bir toprak bağış belgesinde [B25], III. Hattušili ve IV. Tuthaliya dönemlerinde, tahta tablet kâtiplerinin başı olan Šahurunuwa'ya bir kısmı Kizzuwatna bölgesinde yer alan geniş araziler bağışlandığı bilinir. Ayrıca, Tarsus Gözlükule kazılarında, IV. Tuthaliya döneminden önce kraliçe Puduhepa tarafından Šahurunuwa'ya bağışlanan toprak bağış belgesi ile ilgili mühür bulunmuştur. Bulunan bu toprak bağış belgelerinin Hitit İmparatorluğu'nun sonuna doğru gerçekleşen olaylarda olduğu gibi vassal devleti kontrol altında tutmak amacıyla verilen ödül olarak yorumlanmıştır. Bu durumdan anlaşıldığı gibi İmparatorluk içinde birtakım huzursuzlukların olduğu ve kralın devlet içindeki huzursuzlukların önüne geçmek için bazı önlemler aldığı şeklinde değerlendirilmiştir.

Hitit Devleti'nin Sonu ve Deniz Kavimleri Zamanında Kizzuwatna

Hitit Devleti'nin yıkılmasının etkenlerinden biri olarak görülen Deniz Kavimlerinin Yakındoğu'yu istilasında, Kizzuwatna bölgesi hakkında, Firavun Merneptah'ın Karnak tapınağındaki yazıttan, III. Ramses'in Medinet Habu'daki yazıtından, IV. Ramses Dönemi'nde yazılan fakat III. Ramses Dönemi'nde meydana gelen olayları da içeren Harris Papirüsü'nden öğrenilmektedir.

Deniz Kavimleri olarak adlandırılan bu istilacı toplum tahıl ürünleri açısından zengin olan Mısır Ülkesi'ne Firavun Merneptah ve III. Ramses'in 5. Hükümdarlık yılında karadan, III. Ramses'in 8. Hükümdarlık yılında ise, denizden saldırır. Firavun, bu istilacı grubu ağır bir yenilgiye uğratır. Fakat Deniz kavimlerinin bu saldırıları başarısızlıkla sonuçlanır. Mısırı belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla Ön Asya Coğrafyası'nda yer alan Kizzuwatna, Arzawa ve Hitit Devleti'nin de Deniz Kavimleri'nin bu istilasından olumsuz etkilendiği kanısına varılır. Fakat Boğazköy kazılarından elde edilen sonuçta, Hitit Devleti'nin ülke dışından gelen istila sonucu değil yavaş yavaş kademeli olarak gerçekleştiği, başkentin de planlı bir şekilde boşaltıldığı anlaşılmıştır. Hitit Devleti'nin yıkılmasının asıl sebebi ise, Hanedan içi huzursuzluklar, ani iklim değişikliklerinin ardından meydana gelen kuraklık ve doğal kaynakların gereğinden fazla tüketilmesi sonucu olduğu Hitit siyasi sisteminin yavaş

yavaş kademeli olarak çözüldüğü çalışmamızda belirtilmiştir. Deniz kavimlerinin bu yıkımda ki etkisi ise, çalışmanın konusu olan Kizzuwatna bölgesini de kapsadığı Anadolu'nun güney kıyılarında ve Kuzey Suriye Coğrafyası'nda etkili olduğu kanısına varılır.

Hitit Devleti'nin yıkılışından sonra, MÖ I. binyılda Çukurova bölgesinde kurulan Que ve bölgenin kuzeyinde kurulan Hilakku devletlerinin bölgede ki varlıklarını sürdürdüğü bilinmektedir.

Sonuç olarak MÖ. İkinci binyılda Kizzuwatna Bölgesi olarak bilinen bölgede yer alan yerel bir devlet olan Kizzuwatna Devleti bir dönem bağımsız bir devlet olduğu ve bu dönemde Hitit ve Alalah ile antlaşmalar yaptığı bilinir. Kizzuwatna'nın zaman zaman Hitit Devleti ile zaman zaman Mittani Devleti ittifak halinde olması ise, Kizzuwatna'nın büyük güçlerin uyguladığı politika sonucunda tarafını belirlediği sonucuna varılır. Kizzuwatna, bağımsızlığını kaybettikten sonra da hem bulunduğu Coğrafi konumdan dolayı yanı hem de önemli bir tıp ve kült merkezi olması sebebiyle, Hititlerin ilgi sahası içinde olduğu bilinmektedir.

Kizzuwatna'nın Sınırları

Hitit Kültürü'nde önemli bir yeri olan ve yaklaşık olarak Çukurova Bölgesi'nde yer alan Kizzuwatna Devleti'nin egemenlik sahası ise şöyledir: Kizzuwatna'nın sınırları, batıda Limonlu Çayı'nın doğusundan başlayarak, kuzeyde Bolkar ve Aladağlarını takiben devam ettiği, Elbistan dolaylarına kadar ulaştığı ve doğu da yine bir doğal sınır olan Amanos Dağlarına kadar devam ettiği ya da tartışmalı olarak Fırat Nehri'nin doğusuna kadar genişlediği söylenebilir.

BİBLİOGRAFYA

Akdoğan, Rukiye: "Hitit Devlet Antlaşmaları ve Huqqana Antlaşması ile ilgili Bazı Notlar", **Belkıs Dinçol'a ve Ali Dinçol'a Armağan Vita Festschrift in Honor of Ali ve Belkıs Dinçol**, İstanbul, 2007, s.: 27-37.

Akar, Murat,

Helene Maloigne: **Unutulmuş Krallık / The Forgotten Kingdom**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2014.

Alp, Sedat: **Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1991.

"Zur Lage der Stadt Tarhuntašša", **Studia Mediterranea 9, (Atti Pavia 1993), Atti del II Congresso Internazionale di Hittitologia**, Pavia, 1995, s.: 1-11.

Alparslan, Metin: "Yazılı Belgeler Işığında Hitit Devleti ile Ege Dünyası Arasındaki Siyasal İlişkilere Toplu Bakış", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2000.

"Artukka: Aššuwa ülkesi ve Lokalizasyonu", **Anadolu Araştırmaları XVI**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 2002, s.: 23-34.

"II. Muršili ve Dönemi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, 2006.

Eski Anadolu'da Ticaret (MÖ. II. Binyıl), İstanbul, Ege Yayınları, 2010.

"The Upper Land: Borders of a Political and Geographical Landscape", **Places and Spaces in Hittite Anatolia I: Hatti and the East Proceedings of an International Workshop on Hittite Historical Geography in İstanbul, 25th-25th October 2013**, İstanbul, 2017, 177-185.

The Upper Land, Išuwa-Malatiya and Azzi-Hayaša, **Hittite Landscape and Geography** (Baskıda).

Altman, Ammon: **The Historical Prologue of the Hittite Vassal Treaties**, Jerusalem, Bar-Ilan University, 2004.

Archi, Alfonso: "Haššum/Haššuwan and Uršum/Uršaum from the point of view of Ebla", **Muhibbe Darga Armağanı**, İstanbul, Sadberk Hanım Müzesi, 2008, s.: 87-102.

Astour, Michael: **Hellenosemitica. An Ethnic and Cultural Study in West Semitic Impact on Mycenaean Greece,** Leiden, Brill, 1965.

"The Partition of the Confederacy of Mukiš-Nuhašše-Niiby Šuppiluliuma: A Study in Political Geography of the Amarna Age", **Orientalia 38**, Roma, Gregorian Biblical Press, 1969, s.: 311-414.

Atalay, İbrahim,

Kenan Mortan: **Türkiye Coğrafyası,** İstanbul, İnkilap Yayınları, 2011.

Bahar, Hasan: "Tarhuntašša Araştırmaları 1994-2002" **V. Uluslar arası Hititoloji Kongresi Bildirileri**, Ankara, Nokta Ofset, 2005, s.: 83-119.

Balkan, Kemal: **Mama Kralı Anum Hırbi'nin Kaniš kralı Waršama'ya Gönderdiği Mektup**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1957.

Barjamovic, Gojko: **A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period**, Copenhagen, Museum Tusculanum Press, 2011.

Beal, Richard, H.,: "The History of Kizzuwatna and the Date of the Šunaššura Treaty", **Orientalia 55**, Roma, 1986, s.: 424-445.

"The Location of Cilician Ura", **Anatolian Studies Vol. XLII**, Ankara, British Institute of Archaeology at Ankara, 1992, s.: 65-75.

Beckman, Gary: **Hittite Diplomatic Texts,** Atlanta, Scholars Press, 1996.

Black Jeremy,

Andrew George,

Nicholas Postgate: **A Concise Dictionary of Akkadian**, Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 2000.

Bossert, H., Theoder: "Die Göttin Hepat in den Hieroglyphen-Hethitischen Texten", **Belleten XV**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1951, s.: 315-332.

Börker-Klahn,

Jutta: "Grenzefälle: Šunaššura und Sirkeli oder Geschichte Kizzuwatnas" **Ugarit Forschungen Band 28,** Münster Neukirschener Verlag, 1996, s.: 37-104.

Braudel, Fernand: **Bellek ve Akdeniz Tarih Öncesi ve Antikçağ**, (Çev. Ali Berktay), İstanbul, Metis Yayınları, 2007.

Bryce, Trevor: **The Major Historical Texts of Early Hittite History**, Brisbane, University of Queensland, 1983.

Letters of the Great Kings of the Ancient Near East, New York, Routledge, 2003.

Kingdom of the Hittites, Oxford, Oxford University Press, 2005.

The Peoples and Places of Ancient Western Asia The Near East from the Early Bronze to fall of the Persian Empire, New York, Routledge 2009.

Caneva, İsabella,

Gülgün Köroğlu: **Yumuktepe Dokuzbin Yıllık Yolculuk**, İstanbul, Ege Yayınları, 2010.

Christiansen, Birgit: **Schicksalsbestimmende Kommunikation StBoT 53,** Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 2012.

CIL III: **Corpus Inscriptorum Latinarum vol. III Inscriptiones Asiae provinciarum Europae Greacarum, Illyrici Latinae**, ed. Th. Momsen, Berlin, 1873.

Cohen, Raymond,

Raymond Westbrook: **Amarna Diplomacy**, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 2000.

Colins, B.,Jeans,: **The Hittites and Their World,** Atlanta, Society of Biblical Literature, 2007.

Dardano, Paola: **Die Hethitischen Tontafel Kataloge aus Hattuša (CTH 276-282), Studienzu den Boğazköy-Texten (StBoT 47),**Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 2006.

Darga, Muhibbe: **Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Dauglas, J.Brewer,

Emily Teeter: **Mısır ve Mısırlılar**, (Çev. Nihal Uzan), İstanbul, Arkadaş Yayınları, 2011.

De Martino, Stefano: "Il regno hurrita di Mittani. Profilo storico politiko", **La Parola del Passato 55**, 2000, s.: 68-102.

Hititler, (Çev. Erendiz Özbayoğlu), Ankara, Dost Yayınevi, 2003.

"The Hittite City of Šamuha: Its Location and Its Religious and Political Role in the Middle Kingdom", **Eothen 16**, Firenze, Logizma, 2008, s.: 131-143.

Desideri, Paolo,

Anna Margherita Jasink: **Cilicia Dall'etadi Kizzuwatna alla conquista macedone**, Torino, Le Lettere, 1990.

Devecchi, Elena: **Trattati internazionali ittiti**, Brescia, Paideia Editrice, 2015.

Dinçol, Ali, Jak Yakar

Belkıs, Dinçol,

Avia Taffet: "The Borders of the Appange Kingdom of Tarhuntašša a Geographical and Archeological Assessment", **Anatolica XXVI**, İstanbul, The Netherlands İnstitut for the Near East, 2000, s.: 1-29.

"Die Grenzen von Tarhuntašša im Lichte Geographischer Beobachtungen**", La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux (2 e millénaire av. J.-C.-4e siecle ap. J.C.) Actes de la Table Ronde İnternationale İstannbul 2-5 November 1999/Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (MÖ. 2. Binyıl-MS. 4. Yüzyıl) Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri İstanbul, 2-5 Kasım 1999,** İstanbul, De Boccard, 2001, s.: 79-86.

Dinçol, Ali: "Hititler", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 1,** İstanbul, Görsel Yayınlar, 1982.

"Hitit Siyasal Tarihinin Ana Hatları", **Hititolojiye Giriş**, İstanbul, Ege Yayınları, 2009, s.: 96-105.

Dinçol, Ali,

Belkıs, Dinçol: "Orta Toroslar Bölgesi Tarihsel Coğrafya Araştırmaları", **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)**, İstanbul, 2000, s.: 348-350.

"Appendix Hittites at Soli by Remzi Yağcı", **Studi Micenei ed Egeo-Anatolici, Volume L**, Roma, 2008, syf.: 815

Dinçol, Belkıs: "Über die Probleme der Absouluten Datierung der Herrschaftsperioden der Hethitischen Könige nach den philologischen und gyplitischen Belegen",

Strukturierung und Datierung in der Hethitischen Archäologie/Structuring and Dating in the Hittite Archaeology BYZAS 4, İstanbul, Ege Yayınları, 2006, s.:19-32.

Doğan-Alparslan,

Meltem, Metin

Alparslan: "Wohnsitze und Hauptstadte der HethitischenKönige", **Istanbuler Mitteilungen 61**, 2011a s.: 85-103.

Doğan-Alparslan,

Meltem : "Hitit Dini ve Tanrıları", **Hititolojiye Giriş**, İstanbul, Ege Yayınları, 2009, s.:119-128.

"Geç Hitit Devletleri" **Hititolojiye Giriş**, İstanbul, Ege Yayınları, 2009, s.:137-139.

"Anadolu'nun Kayıp Başkenti Tarhuntašša**", Aktüel Arkeoloji 21**, İstanbul, 2011, s.: 47-56.

Hitit Kralı II. Muwatalli: Kişiliği ve İcraatı. Filolojik Belgeler Işığında, İstanbul, Ege Yayınları, 2012.

Drews, Robert: **Tunç Çağı'nın Sonu,**(Çev. Ersoy Tolga-Gürkan Ergin) İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1993.

Edel, Elmar: **Die Ägyptische-Hethitische Korrespondenz aus Bogazköi in Babylonischer und Hethitischer Sprache I-II,** Opladen, 1994.

Ehringhaus, Horst: **Götter, Herrscher, İnschriften, Die Felsreliefs Der Hethitischen Grossreichszeit in der Türkei**, Mainz, von Zabern, 2005.

Engin, Atilla: "Oylum Höyük İçin Bir Lokalizasyon Önerisi: Ulisum/Ullis/İllis", **Armizzi Engin Özgen'e Armağan**, Ankara, Asitan Kitap, 2014, s.: 129-149.

Erzen, Afif: **Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft**, Leipzig, Noske, 1940.

Finkel, Caroline: **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı,** (Çev. Zülal Kılıç), Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

Forlanini, Massiomo: "How to İnfer Ancient Roads and İtineraries from Heterogeneous Hittite Texts: The Case of the Cilician (Kizzuwatnean) Road System", **Kaskal Rivista di Storia, ambienti e culture del Vicino Oriente Antico, Volume 10**, Firenze,01 Gennaio '14, 2013, s.: 1-34.

"Some Hurrian Cult Centres-North of the Taurus and the Travels of the Queen", **Studia Asiana 9**, Firenze, Firenze University Press, 2015, s.: 27-37.

Freu, Jacques: "De L'indépendance À L'annexion Le Kizzuwatna et le Hatti aux XVIe et XVe siècles avant notre ère", **La Cilicie: Espaces et Pauvoirs Locaux Actes de La Table Ronde İnternationale İstanbul 2-5 Novembre 1999**, İstanbul, De Boccard, 2001, s.: 13-30.

Des Origines A La Fin De L'ancient Royaume Hittite, Paris, L'Harmattan, 2007.

Forrer, Emile: "Zur Lage von Kizzuwadna", **Forschungen, Bd. II,1. Heft, Berlin,** 1926, s.: 38-40.

Freeman, Charles: **Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları,** (Çev. Suat Kemal Angı), Ankara, Dost Yayınları, 2010.

Friedrich, Johannes: **Hethitisches Wörterbuch,** Heilderberg, Carl Winter Universitat Verlag, 1952.

Furlong, Pierce, James: **Aspect of Ancient Near Eastern Chronology (c. 1600-700 BC)**, Melbourne, The University of Melbourne, 2007.

Garelli, Paul: **Les Assyriens en Cappodoce**, Paris, Maisonneuve, 1963.

Gargstang, John,

O.R., Gurney: **The Geography of the Hittite Empire**, London, The Britsh Instıtute of Archaeology at Ankara, 1959.

Gates, M.-Henriette: "Southern and Southeastern Anatolia in the Late Bronze Age", **The Oxford Handbook of Ancient Anatolia 10.000-323**, Oxford, Oxford University Press, 2011, s.:393-401.

Girginer, Serdar: "Tepebağ Höyük (^{URU} Adaniya) Kizzuwatna Ülkesi'nin Başkenti miydi?", **Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı,** İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s.: 70-85.

"Kizzuwatna Araştırmaları Projesi: 2002 yılı Adana ve çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları ve Kummanni-Comana İlişkileri", **5. Hititoloji Kongresi,** Ankara, Nokta Ofset, 2006, s.: 377-403.

"Tatarlı Höyük Anadolu Arkeolojisi", **Aktüel Arkeoloji 15,** 2010, s.: 74-84.

Girginer, Serdar,

Haluk, Uygur: **Toros ve Amanosların Gölgesinde Kültürlerin Buluştuğu Nokta Kilikya**, İstanbul, Homer Kitabevi, 2014.

Goetze, Albrecht,

Holger, Pedersen: **Muršiliš Sprahlähmung**, Kobenhavn, Levin & Munksgaard, 1934.

Goetze, Albrecht: "Cuneiform Inscriptions from Tarsus", **Journal of the American Oriental Society**, Michigan, 1939, s.:1-16.

Kizzuwatna and The Problem of the Hittite Geography, New Haven, Yale University Press, 1940.

Goldman, Hetty**:** **Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, Vol. 2: The Neolithic through the Bronze Age**, Princeton, 1956.

Göney, Süha: **Adana Ovaları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 1976.

Grant, Michael: **Roma'dan Bizans'a**, (Çev. Z.,Zühre İlkgelen), İstanbul, Homer Kitabevi, 2000.

Groddek, Detlev: "Proglegomena zum Ritual des Pallija (CTH 475)", **Hethitica XIV 25 anniversaire de la collection (1972-1997)**, Louvain-La-Neuve, 1999, s.: 28-33.

Gür, Barış: **Tunç Çağı'nı Sona Erdiren Halklar Deniz Kavimleri**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2012.

Güterbock, H.-Gustav: "Bemerkungen zu der Hethitischen Hieroglyphen Inschrift von Sirkeli", **AAA 24,** 1937, s.: 66-68.

"Observations on the Tarsus Seal of Puduhepa Queen of Hatti", **Journal of the American Oriental Society, Vol. 117, No 1,** 1997, s.: 143-144.

Haas, Volkert: **Geschichte der Hethitischen Religion,** Leiden, New York, Köln, E. J. Brill, 1994.

Hawkins, David: **Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions, Volume. I: Inscriptions of the Iron Ages**, Berlin-New York, Walter de Gruyter, 2000.

"Die Inschrift des Warikas von Hiyawa aus Çineköy", **Texte aus der Umwelt des Alten Testaments 2**, München, Gütersloher Verlagshaus, 2005, s.: 155-156.

"Die Inschrift des Aziwatas von Karatepe", **Texte aus der Umwelt des Alten Testaments**, München, Gütersloher Verlagshaus, 2005, s.: 156-159.

Helck, Wolfgang: **Die Beziehungen Agyptens zu Vorderasien im 3. und 2. Jahrtausend V. Chr.**,Wiesbaden, Harrossowitz, 1971.

"Die Lage der Stadt Tunip" **Ugarit Forschungen 5**, Münster, Ugarit Verlag, 1973, s.: 286-288.

Hofmann, Inge: **Der Erlass Telipinus**, Heilderberg, Carl Winter Universität Verlag, 1984.

Hoffner, Harry: **Laws of the Hittites**, Leiden, Köninklijke Brill, 1997.

Letters from the Hittite Kingdom, Atlanta, Society of Biblical Literature, 2009.

Hornung, Eric: **Mısır Tarihi**, (Çev. Zehra Aksu Yılmazer), İstanbul, Kabalcı Kitabevi, 2004.

Jasink, Anna,M: "Hittite and Asyrian Routes to Cilicia in Antiqua" **Tome 1**, 1991, s.: 253-259.

Jorga, Nicolae: **Osmanlı Tarihi Cilt V**, (Çev. B. Sıtkı Baykal), Ankara, Ankara Üniversitesi Bilim Yayınları, 1948.

Kammenhuber, Annelies: **Die Arier im Vorderen Orient,** Heilderberg, Carl Winter Universität, 1968.

Karauğuz, Güngör: **Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti'nin Siyasi Antlaşma Metinleri,** Konya, Çizgi Kitabevi, 2002.

Kaynar, Fatma: "Hitit Kralı II. Muršili'nin Dil Felci Metninin (CTH 486) Filolojik-Sosyo-Kültürel Değerlendirilmesi" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2014.

Kempinski, Aharon,

Silvin Košak: "CTH 13: The Extensive Annals of Hattušili I (?)", **Tel-Aviv 9,** Tel-Aviv, Tel-Aviv University Press, 1982, s.: 87-116.

"Der Išmeriga-Vertrag", **Die Welt des Orients**, Göttingen, GmbH & Co. KG, 1969-1970, s.:191-217.

Kitchen, A.,Kenneth,

Paul, J.N, Lawrence: **Treaty, Lawand Covenant in the Near East Part 1,** Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 2012.

Treaty, Lawand Covenant in the Near East Part 2, Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 2012.

Klengel, Horst: "Išputahšu", **RIA 5**, Berlin-New York, Walter de Gruyter, 1976-1980, s.: 199.

"Historischer Kommantar zur Inschrift des İdrimi von Alalah", **UF 13**, Münster, Ugarit Verlag, 1981, s.: 269-278.

Syria, 3000 to 300. A Handbook of Political History, Berlin, Akademie Verlag, 1992.

Geschichte Des Hethitischen Reiches, Leiden-Boston-Köln, Brill, 1999.

"Hitit Tarihi", **Hititler ve Hitit İmparatorluğu**, Bonn, Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, 2002a, s.: 413-421.

Hattuschili und Ramses, Hethiter and Ägypter-ihr langer Weg zum Frieden, Mainz, Philip von Zabern, 2002b.

Klinger, Jörg,

Erich Neu: "War die Erste Computer-Analyse des Hethitischen Verfehlt?", **Hethitica X,** Peeters Publishers, Leuvain-La-Neuve, 1990, s.: 135-160.

Knudzon, A., Jargen: **Die El-AmarnaTafeln I,** Leipzig, J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1964.

Kloekhorst Alwin: **Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon,** Leiden, Boston, Brill, 2008.

Kohlmeyer, K.: "Festbilder der Hethitischen Grossreichszeit", **Acta Praehistorica et Archaeologica 15,** Berlin, Verlag Marie Leidorf GmbH, 1983, s.: 7-154.

Kozal, Ekin,

Mirko Novák: "Sirkeli Höyük A Bronze and Iron Age Urban Settlement in Plain Cilicia", **Der Anschnitt Zeitschrift für Kunst und Kultur im Bergbau Beiheft 25 Anatolian Metal VI**, Bochum, 2013.

Korkmaz, A.,Şeref: "Kadıncık Deresinde ki (Çamlıyayla-Mersin) Balık Yoğunluğu ve Biyoması", **Ankara Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi 11,** Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2005, s.: 91-97.

Konyar, Erkan: "Kizzuwatna'nın Doğu Sınırları: Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş Höyükleri'nde 2006 Yılı Araştırmaları/ The Eastern Borders of Kizzuwatna: Mound Surveys in the Provinces of Adana, Osmaniye and Kahramanmaraş in 2006", **Anmed Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri-News of Archeology from Anatolia's Mediterranean Areas**, Antalya, Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 2007-5, s.: 86-92.

"İlk Tunç Çağı'ndan Orta Demir Çağı'na Kadar Kahramanmaraş", **Dağların Gazeli Maraş, İstanbul**, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.: 125-155.

"Kahramanmaraş 2009 yılı Yüzey Araştırması", **28. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2011, s.: 263-271.

Köroğlu, Kemalettin: **Eski Mezopotamya Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

Kronasser, Heinz: **Die Umsiedlung der Schwarzen Gottheit. Das Hethitische Ritual KUB XXIX 4 (des Ulippi.)**, Gratz-Wien, H. Böhlaus Nachf., 1963.

Ksenophon: **Anabasis Onbinlerin Dönüşü**, (Çev. O.Yarlıgaş), İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2011.

Kuhrt, Amelie: **Eskiçağ'da Yakındoğu 1-2,** (Çev. Dilek Şendil), İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1995.

Kühne, Cord: "Politische Szenerie und İnternationale Beziehungen Vorderasien um die Mitte des 2. Jahrtausends vor Chr. (Zugleich ein Konzept der Kurzchronologie) mit einer Zeittafel" **Mesopotamien und seine Nachbarn**, 1987, Berlin, s.: 203-264.

Kümmel, Hans, M.: "Kizzuwatna", **RIA 5**, Berlin-New York, Walter de Gruyter, 1976-1980, s.: 627-631.

"Kummani", **RIA 6**, Berlin-New York, Walter de Gruyter, 1980-1983, s.: 335-336.

Laroche, Emmanuel: **Les Hiéroglyphes Hittites**, Paris, Éditions du Centre National de La Recherche Scientifique, 1960.

Les Noms des Hittites, Paris, Libraire C. Klincksieck, 1966.

Lebrun, Réne: "Kummanni et Tarse, deux centres majeurs", **La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux (2 e millénaire av. J.-C.-4e siecle ap. J.C.) Actes de la Table Ronde İnternationale İstannbul 2-5 November 1999/Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (MÖ. 2.**

Binyıl-MS. 4. Yüzyıl) Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri İstanbul, 2-5 Kasım 1999, İstanbul, De Boccard, 2001, s.: 87-95.

Lemche, Niels.: "Greater Canaan: the implication of correctreading of EA 151: 49-67", **BASOR 310**, 2010, s.:19-24.

Meyer, G.,Rudolf: "Zwei neue Kizzuwatna-Vertrage", **Mitteilungen Des Instituts für Orientforschung,** Berlin, Akademie Verlag, 1953, s.: 109-124.

Miller, Jared, L.: "Ritual gegen Famillienzwist der Frau Mastigga aus Kizzuwatna (CTH 404)", **Texteaus der Umwelt des Alten Testaments 4**, München, Gütersloher Verlgashaus, 2008, s.: 217-223.

Moran, William: **The Amarna Letters,** London, The Johns Hopkins University Press, 1992.

Müller-Karpe,

Andreas: "Kayalıpınar in Ostkappadokien. Ein neuer hethitischer Tontafelfundplatz,", **Mitteilungen der Deutschen Orieınt-Gesellschaft zu Berlin 132**, Berlin, Benedict Press, 2000, s.: 355-365.

Müller-Karpe, Vuslat

,Andreas, Müller-Karpe: "Untersuchungen in Kayalıpınar und Umgebung 2006-2009", **Mitteilungen der Deutschen Orieınt-Gesellschaft zu Berlin 141**, Berlin, Benedict Press, 2009. s.: 173-238.

"Kayalıpınar/Kayalıpınar", **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu/ Hitites an Anatolian Empire,** İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, s.: 282-287.

Neumann, Günter: "Sawatra und Kizzuwatna", **Die Sprache 4**, 1958, s.: 111-114.

"Zum Namen Kilikien", **Studia Mediterranea Piero Meriggi Dicata II,** Pavia, Aurora Edizioni, 1979, s.: 429-437.

Neumann, Hans: "Zur Rechtsgeschichtlichen und Sozialpolitischen Bedeutung der Hethitischen Staatsvertrageaus dem 2. Jahrtausend v. Chr.",**Völkerrecht und Diplomatie im Alten Orient und in der Griechisch-Römischen Antike,** 2010, Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, s.: 141-155.

Noort, Ed: **Die Seevölker in Palästina,** Kampen, The Netherlands, 1994.

Novák, Mirko,

Susanne Rutishauser: "Tuthaliya, Šunaššura und die Grenze zwischen Hatti und Kizzuwatna", **Orbis Biblicus et Orientalis 256**, Fribourg, Academic Press, 2012, s.: 259-271.

Oates, Joan: **Babil,** (Çev. Fatma Çizmeli), Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2004.

Otten, Heinrich: "Ein Althethitischer Vertrag mit Kizzuwatna", **Journal of Cuneiform Studies 5**, New Haven, The American Schools of Oriental Research, 1951, s.:129-132.

"Das Siegel des Hethitischen Grosskönigs Tahurwaili", **Mitteilungen der Deutschen Orieınt-Gesellschaft zu Berlin 103,** Berlin, Benedict Press, 1971, s.: 59-68.

Die Bronzetafel aus Bogazköy Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV., Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 1988.

Die Hethitischen Königssiegel der Frühen Grossreichszeit, Stutgart, Steiner, 1995.

Oyman-Girginer, Özlem: "Orta ve Geç Tunç Çağlarında Çukurova ve BatıAnadolu'ya Genel bir Bakış", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Adana, 2006 s.: 103-126.

Özyar, Aslı: "Tarsus/Gözlükule", **Arkeoatlas** 2011/1, İstanbul, s.: 229.

Pedersén, Olof: **Archives and Libraries in the Ancient Near East 1500-300 B.C.**, Bethesda, Maryland, 1998.

Peker, Hasan: "Suriye Üzerinde Hitit Hâkimiyetinin Kurulması: M.Ö. II. Binyılda Eski Yakındoğuda Süper Güçler ve Küçük Devletler", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, 2009.

Popko, Maciej: **Völker und Sprachen Altanatoliens**, Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 2008.

Puhvel, Jaan: **Hittite Etymological Dictionary,** Vol. 2, (E) Berlin, New York, Mouton, 1997.

Hittite Etymological Dictionary, Vol. 4, (K) Berlin, New York, Mouton, 1997.

Hittite Etymological Dictionary, Vol. 7, (N) Berlin, New York, Mouton, 2007.

RGTC VI — Del Monte, G., F., Johann Tischler: **Die Orts-Gewassernamen der Hethitischen Texte, (Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes= RGTC 6)**, Wiesbaden, Dr Ludwig Reichert, 1978.

RGTC VI/2 — Del Monte, G., F.: **Die Orts- Gewassernamen der HethitischenTexte, (Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes= RGTC 6/2)**,Wiesbaden, Dr Ludwig Reichert, 1992.

RGTC XII/1: — Bonechi, Marco: **I nomi geografici dei testi di Ebla,(Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes= RGTC 12/1),**Wiesbaden, Dr Ludwig Reichert, 1993.

RGTC XII/2: — Marín, J., A., Belmonte: **Die Orts- Gewassernamen der Texte aus Syrien im 2. Jt. v. Chr.,(Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes= RGTC 12/2)**, Wiesbaden, 2001.

Richter, Thomas: — **Bibliographisches Glossar des Hurritischen,** Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 2012.

Rüster, Christel,

Gernot Wilhelm: — **Landschenkungsurkunden hethitischer Könige (Studien zu den Bogazköy-Texten Beiheft 4)**, Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 2012.

SBo I: Güterbock, H.G.: **Siegel aus Boğazköy I** (AfO Beiheft 5) Berlin, Biblio-Verlag, 1940.

Savaş, Savaş Özkan: "Kizzuwatnalı Büyük Hitit Kraliçesi Puduhepa'nın Evlilik Anıtı ile Ölüm Anıtı", **La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux (2 e millénaire av. J.-C.-4e siecle ap. J.C.) Actes de la Table Ronde İnternationale İstannbul 2-5 November 1999/Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (MÖ. 2. Binyıl-MS. 4. Yüzyıl) Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri İstanbul, 2-5 Kasım 1999**, İstanbul, De Boccard, 2001, s.: 95-115.

Schaeffer, Claude,Federic: **Stratigraphie comprarée et chronologie de l'Asie occidentale**, 1948.

Schachner, Andreas: "Hattuša, Hitit İmparatorluğu'nun Başkenti/Hattuša the Capital City of the Hittite Empire", **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu/ Hitites an Anatolian Empire,** İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, s.:150-178.

Schwemer, Daniel: "Der Vertrag zwischen Tuthalija von Hatti und Šunaššura von Kizzuwatna", **Texte aus der Umwelt des Alten Testaments 2**, München, Gütersloher Verlagshaus, 2005a, s.: 97-106.

"Vertrag zwischen Pillija von Kizzuwatna und Idrimi von Alalah (AT 3)" **Texte aus der Umwelt des Alten Testaments 2,** München, Gütersloher Verlagshaus, 2005b, s.:182-183.

"Review: T. BRYCE: Kingdom of the Hittites (New Edition)" **BSOAS 70**, 2007, s.: 151-153.

Seçer-Fidan, Sezer: "Yazılı Belgeler Işığında Lukka Ülkesi'nin Hitit Tarihindeki Yeri", **Eskiçağ Yazıları 6**, İstabul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2014, s.: 191-225.

Seeher, Jürgen: "Die Zerstörung der Stadt Hattuša", **Akten des İnternationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg 4-8 October 1999**, Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, s.: 623-634.

Siegelova, Jana: "Metalle in HethitischenTexte" **Anatolian Metal III**, Bochum, Dt. Bergbau Museum, 2005, s.: 35-40.

Singer, Itamar: **Muwatalli's Prayer to the Assembly of Gods Through the Storm-God of Lightning (CTH 381)**, Atalanta-Georgia, Scholars Press 1996.

Hittite Prayers, Atalanta, Society of Biblical Literature, 2002.

Sir-Gavaz, Özlem.: "I.Šuppiluliuma Döneminde Suriye ve Mezopotamya ile ilişkiler", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2007.

"Hitit İmparatorluk Dönemi krallarından I.Šuppiluliuma Döneminde Anadolu", **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1**, 2008, s.:21-39.

Smith, Sidney: **The Statue of Idrimi**, London, Harrison, 1949.

Soysal, Oğuz: "Kantuzzili: 'Genç' Tuthaliya için Kral Naibi?", **Colloqium Anatolicum Anadolu Sohbetleri XI,** İstanbul, Ege Yayınları, 2012, s.: 309-346.

Starke, Frank: "Die Keilschrift-Luwischen Texte in Umschrift" **Studien zu den Boğazköy-Texten 30**, Wiesbaden, Harrossowitz Verlag, 1985.

"Anhang" **Die Hethiter und Ihr Reich,** Bonn, Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, 2002, s.: 304-305.

Stavi, Boaz: **The Reign of Tuthaliya II and Šuppiluliuma I (Texte der Hethiter 31)**, Heidelberg, Universitätsverlag Winter, 2015.

Stol, Marten: "De Inscrıpte van Idrimi van Alalach" **Zıj Schreven Geschiedenis**, Peeters, Leueven, 2003, s.: 139-143.

Sternberg-El Hotabi

Heike: "Aus dem Annalen Thutmosis III: Erster Feldzug gegen Megiddo" **Texte aus der Umwelt des Alten Testaments 2,** München, Gütersloher Verlagshaus, 2005, s.: 212-220.

Strabon: **Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: Kitap XII-XIII-XIV)**, (Çev. Adnan Pekman), İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2012.

Strauss, Rita: **Reinigungs Ritütüale aus Kizzuwatna,** Berlin-New York, Walter de Gruyter, 2006.

Şahin, H.: "Corpus Inscriptionum Latinarum XVII/5-3 Miliaria Provinciarum Lyciae-Pamphyliae et Ciliciae Projesi ve 2013 Yılı Çalışma Raporu/ 2013 Progress Report of the Project Corpus Inscriptorum Latinarum XVII/5-3 Miliara Provinciarum Lyciae-Pamphyliae et Ciliciae", **Anmed Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri-News**

of Archeology from Anatolia's Mediterranean Areas, Antalya, Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 2014-12, s.: 184-188.

Taffet, Aviva: "The Likely Locations of Middle and Late Bronze Age Harbors in Cilicia An Assessment Based on Levantine Models", **La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux (2 e millénaire av. J.-C.-4e siecle ap. J.C.) Actes de la Table Ronde İnternationale İstannbul 2-5 November 1999/Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (MÖ. 2. Binyıl-MS. 4. Yüzyıl) Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri İstanbul, 2-5 Kasım 1999**, İstanbul, De Boccard, s.: 127-135.

Taracha, Piotr: "The Capital Hattuša and other Residental Cities of Hıttıte Great Kings",**Festschrift in Honor of Belkıs Dinçol and Ali Dinçol**, İstanbul, Ege Yayınları, 2007, s.: 755-761.

Texier, Charles: **Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002.

Tischler, Johann: **Hethtitisch-Deutsches Wörterverzeichnis,** Innsbruck, Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, 1982.

"Der Ortsname Tarsos und verwandtes", **Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, 100. Bd., 2**. 1987, s.: 339-350.

Hethitisches Etymologisches Glossar T-D/2, Innsbruck, Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, 1993.

Hethitisches Handwörterbuch, Innsbruck, 2001.

Trabazo, J., V., Garcia: "Zum Namen Kizzuwatna", **Dresdner Beiträge zur Hethitologie 10**, Harrossowitz Verlag, 2004, s.: 311-317.

Trémouille, M.-Claude: "Kizzuwatna, tere de frontiere", **La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux (2 e millénaire av. J.-C.-4e siecle ap. J.C.) Actes de la Table Ronde İnternationale İstannbul 2-5 November 1999/Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (MÖ. 2. Binyıl-MS. 4. Yüzyıl) Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri İstanbul, 2-5 Kasım 1999,** İstanbul, De Boccard, 2001, s.: 57-79.

Ünal, Ahmet,

Serdar Girginer: **Kilikya-Çukurova ilk Çağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji**, İstanbul, Homer Kitapevi, 2007.

Ünal, Ahmet: "Išmerikka", **RIA 5**, Berlin-New York, Walter de Gruyrer, 1976-1980, s. 197-198.

"Zur Historischen Geographie von Kizzuwatna und Lage von Kizzuwatna und Lage von Sirkeli- Eine Bilanz", **Istanbuler Mitteilungen 47**, İstanbul, 1998, s.: 143-150.

Hititler Devrinde Anadolu I, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2002.

Hititler Devrinde Anadolu III, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2005.

"Eskiçağlarda Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı'nın Siyasi Tarihi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 15/3,** Adana, 2006 s.: 15-44.

Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen/ A Concise Multılıngual Hittite Dıctıonary/ Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü, Vol I A-M/ Vol. II N-Z, Hamburg, Verlag Dr. Kovač, 2007.

"Hitit-Çukurova İlişkileri", **Aktüel Arkeoloji 15**, İstanbul, 2010, s.: 96-104.

Van De Mierop, Marc: **Antik Yakındoğu'nun Tarihi İÖ 3000-323,** (Çev. Sinem Gül),İstanbul, Dost Yayınları, 2004.

Van Den Hout, Theo,P.: "Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi / A Short History of the Hittite Kingdom and Empire" **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu/ Hitites an Anatolian Empire,** İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, s.: 22-48.

Von Dassow, Eva: **Social Stratification of Alalah under the Mittani Empıre,** University Microfilms International, 1997.

State and Society in the Late Bronze Age Alalah Under the Mittani Empire, Bethesda, CDL Press, 2008.

Von Soden, W.: **Akkadisches Handwörterbuch,** Band I, Wiesbaden, Otto Harrossowitz Verlag, 1965.

Weidner, F.,Ernst: **Politische Dokumente aus Kleinasien Die Staatsverträge in akkadischer Sprache aus dem**

Archiv von Boghazköi, Leipzig, J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1923.

Wilhelm, Gernot: **Grundzüge Der Geschichte und Kultur Der Hurriter**, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1982.

"Zur Ersten Zeile des Šunaššura Vertrages", **Documentum Asiae Minoris Antiquare Festschrift für Heinrich Otten zum 75. Geburtstag,** Wiesbaden, Otto Harrossowitz Verlag, 1988, s.: 359-370.

"Ein König von Hatti an einen König von Assyrien: Von unklaren Zustandigkeiten im Grenzbereich und von Eisenlieferungen" **Texteaus der Umwelts des Alten Testaments 3,** München, Gütersloher Verlagshaus, 2005, s.: 238-240.

Wilkinson, Toby: **Eski Mısır M.Ö 3000'den Kleopatra'ya Bir Uygarlığın Tarihi,** (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal) İstanbul, Say Yayınları, 2013.

Wiseman, D.J.: **The Alalah Tablets,** London, The British Institute of Archaeology at Ankara, 1953.

Yağcı, Remzi: "The İmportance of Soli in the Archeology of Cilicia in the Second Millenium B.C.", **La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux (2 e millénaire av. J.-C.-4e siecle ap. J.C.) Actes de la Table Ronde İnternationale İstannbul 2-5 November 1999/Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (MÖ. 2. Binyıl-MS. 4. Yüzyıl) Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri İstanbul, 2-5 Kasım 1999,** İstanbul, De Boccard, 2001, s.: 159-167.

"Hitit Arkeolojisi'nde Kizzuwatna'nın Rolü", **V. Hititoloji Kongresi**, Ankara, Nokta Ofset 2005, s.: 747-760.

"Hittites at Soli (Cilicia)", **Studi Micenei ed Egeo-Anatolici, Volume L**, Roma, 2008, s..: 797-803.

"Kizzuwatna in the Bronze Age and in Later Periods: Continuity and/or Discontinuity?", **Nostoi İndigenous Culture, Migration+İntegration in the Aegean Islands+ Western Anatolia During the Late Bronze+ Iron Ages,** İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2015, s.: 499-515.

Yakar, Jak: "The Socio-Economic Organization of the Real Sector in Kizzuwatna An Archaeological Assessment", **La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux (2 e millénaire av. J.-C.-4e siecle ap. J.C.) Actes de la Table Ronde İnternationale İstannbul 2-5 November 1999/Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (MÖ. 2. Binyıl-MS. 4. Yüzyıl) Uluslar arası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri İstanbul, 2-5 Kasım 1999,** İstanbul, De Boccard, 2001, s.: 37-45.

Anadolu'nun Etnoarkeolojisi, (Çev. Selen Hırçın), İstanbul, Homer Kitapevi, 2007.

Yalçın, Ünsal: "Hititler'de Demir", **Uluburun Gemisi 3000 yıl önce Dünya Ticareti**, İstanbul, Ege Yayınları, 2006, s.: 495-504.

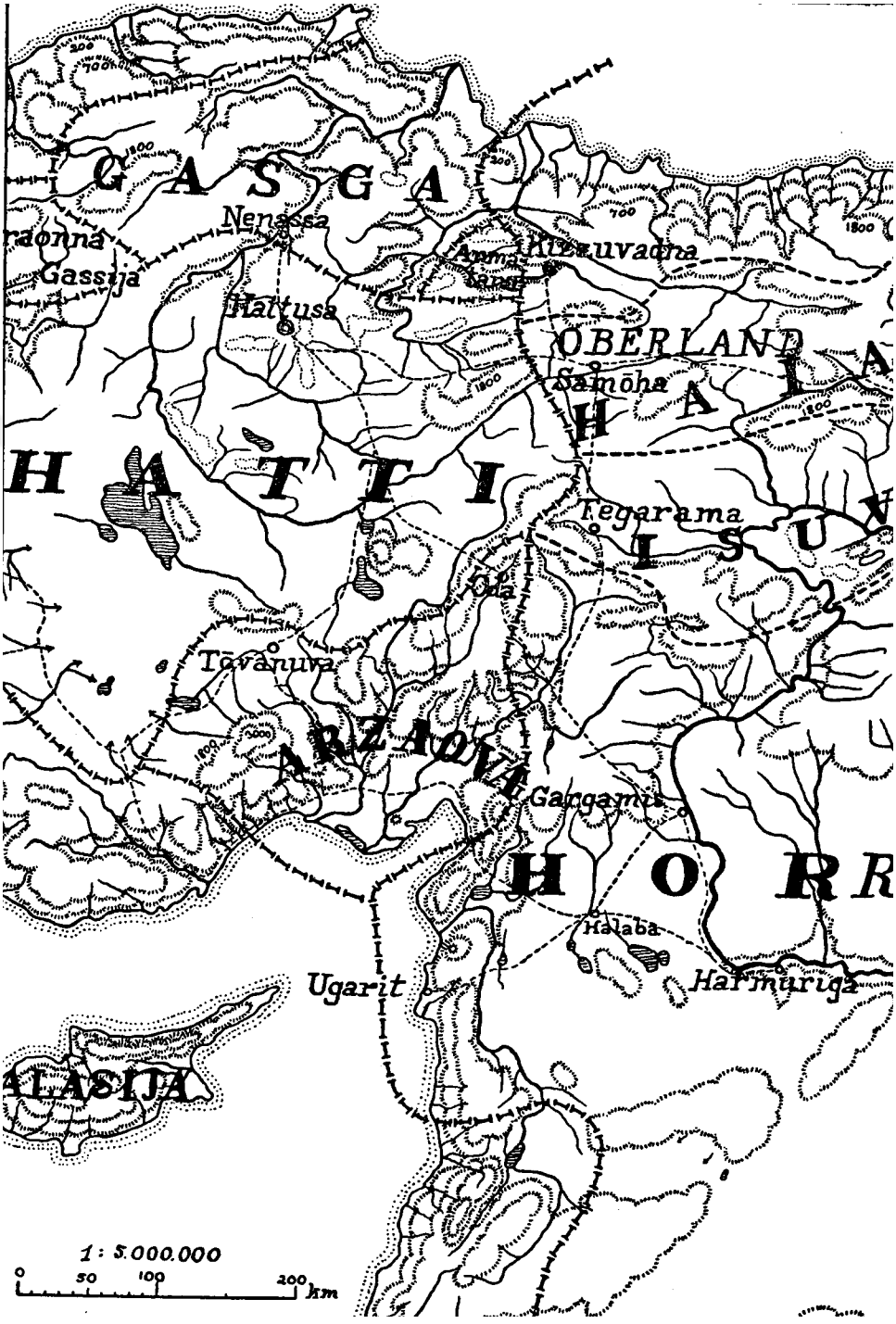
Yiğit, Turgut.: "Eski Anadolu Kentlerinden Luhuzatia / Lawazantiya'nın Tarihi ve Lokalizasyonu Üzerine",

Belleten LXI, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1997, s.: 1-14.

"M.Ö. II. Binyıl Anadolu Kentlerinden Šamuha'nın Tarihi ve Lokalizasyonu Üzerine," **Tarih Araştırmaları Dergisi 30**, Ankara, 1997, s.: 273-287.

Yoshida, Daisuke: "Untersuchungen zu den Sonnengottheiten bei de Hethitern, Schwurgötterliste, Helfende Gottheit, Feste", **Texte der Hethiter 22,** Heidelberg, Carl Winter-Universitätsverlag, 1996.

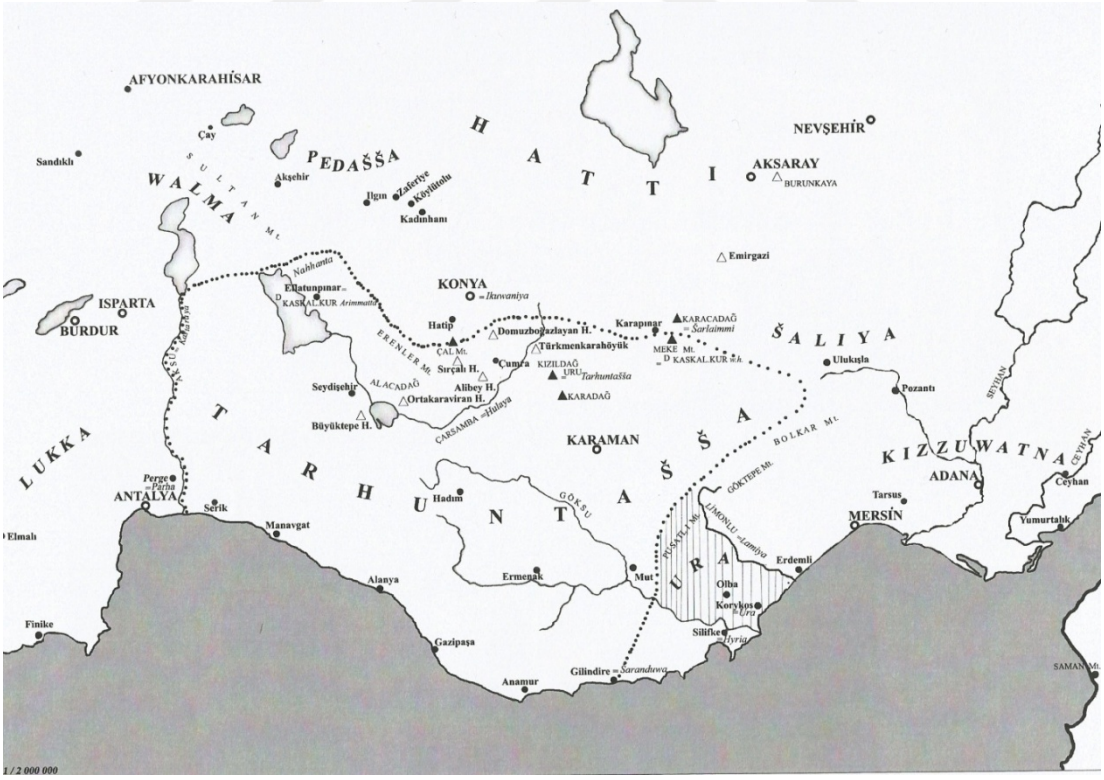
EKLER

Harita 1 (Emile Forrer 1926: 39).

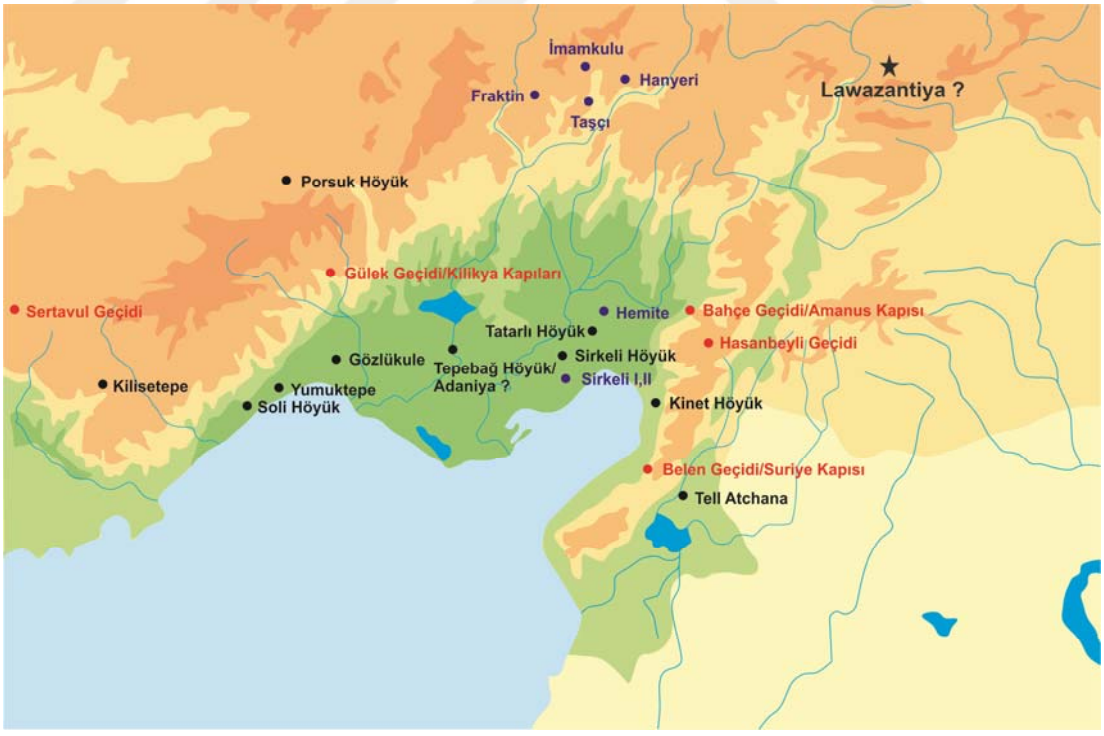
Harita 2: (Starke 2002: 304-305).

Harita 3: Tarhuntašša sınırları (Dinçol 2000: 19).

Harita 4: Hititlerin Kadeš güzergâhı sırasında izlediği yol (Doğan-Alparslan 2012: 210).

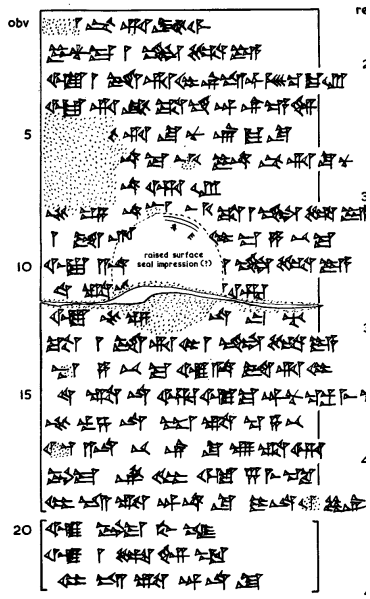
Harita 5: Çukurova Bölgesi

Resim 1: İšputahšu Mührü (Goetze 1939:1-16; Desideri-Jasink 1990: 62).

Resim 2: Eheya Mührü (Desideri-Jasink 1990: 64).

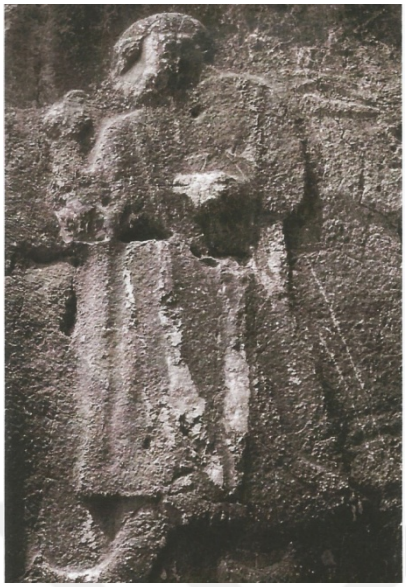
Resim 3: Alalah Kralı İdrimi ile Kizzuwatna Kralı Pilliya arasında yapılan antlaşma (Desideri-Jasink 1990: 71).

Resim 4: Alalah Kralı İdrimi (Akar-Maloigne 2014: 187).

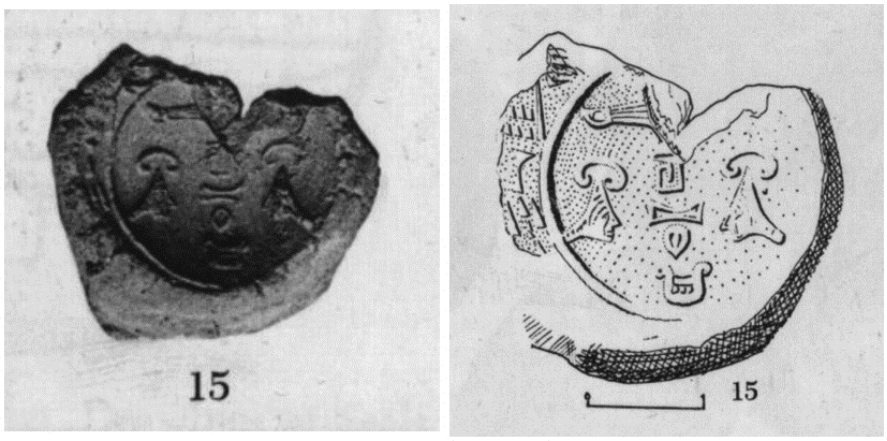
Resim 5: Alalah Kralı İdrimi yazıtı (Akar-Maloigne 2014: 189).

Resim 6: Sirkeli Anıtı (Doğan-Alparslan 2012: 214).

Resim 7: Sirkeli Çizim (Ehringhaus 2005: 98).

Resim 8: Kraliçe Puduhepa'nın mührü (Goldman 1956; Desideri-Jasink 1990: 92).

Resim 9: Fıraktin Anıtı (Ehringhaus 2005: 61).

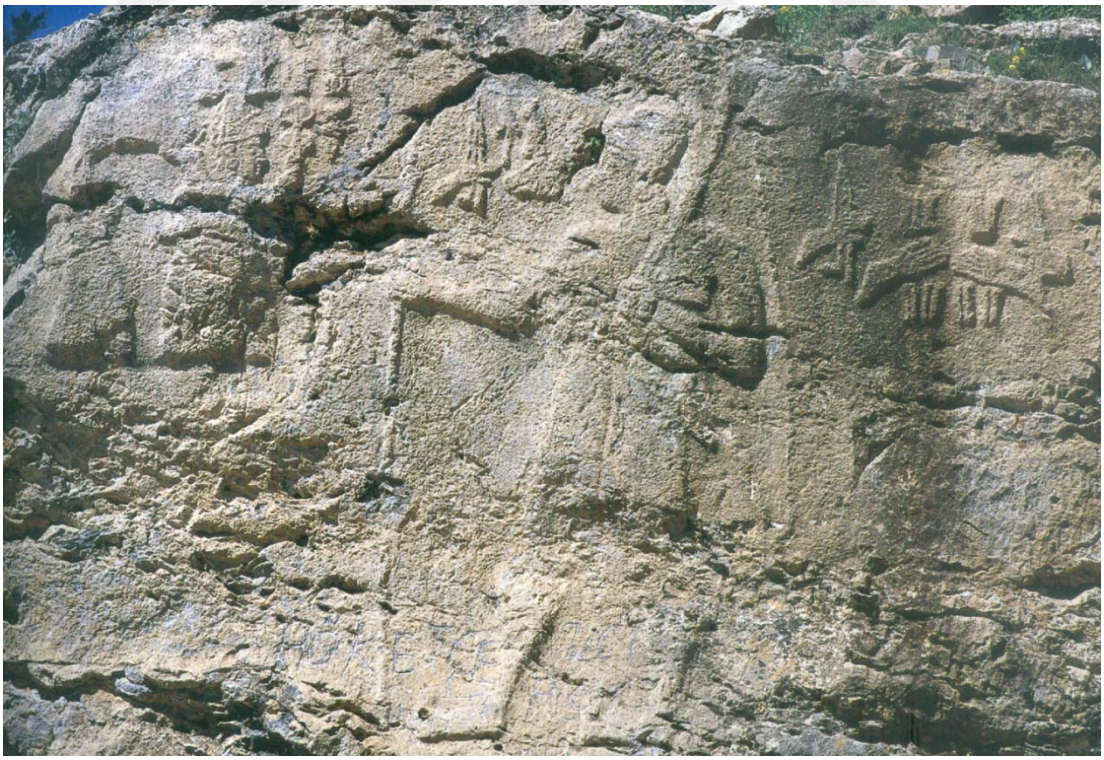
Resim 10: Taşçı A (Ehringhaus 2005: 66).

Resim 11: Taşçı B Kaya Kabartması (Ehringhaus 2005: 69).

Resim 12: İmamkulu Kaya Kabartması (Ehringhaus 2005: 72).

Resim 13: Hanyeri Kaya Kabartması (Ehringhaus 2005: 77).

Resim 14: III. Ramses'in Deniz kavimleriyle olan savaşı (Noort 1994: 59).

Resim 15: III. Ramses'in Deniz kavimleriyle olan savaşı (Noort 1994: 61).

Resim 16: III. Ramses'in Deniz Kavimleriyle olan savaşı (Noort 1994: 64).

Resim 17: 20. Yüzyılda Kilikya Kapılarından bir görünüm (Ünal-Girginer 2007: 42).

Resim 18: Kilikya Kapılarında yer alan bu yazıt, Caracalla'ya atfedilir. Çalışmada yer alan bu yazıtın fotoğrafı, Prof. Dr. Hamdi Şahin'in izniyle kullanılmıştır.

Tablo 1: Hitit Kral Listesi (Peker 2009: 180).

I. Hattusili	1650-1620	
I. Mursili	1620-1590	
I. Hantili	1590-1560	ESKİ HİTİT DEVLETİ
I. Zidanta	1560-	
Ammuna		
I. Huzziya	-1525	
Telipinu	1525-1500	
Tahurwaili	1500-	
Alluwamna		
II Hantili		
II. Zidanta		ORTA HİTİT DEVLETİ
II. Huzziya		
I. Muwattalli	-1420	
I/II Tuthaliya	1420-1400	
I. Arnuwanda	1400-1380	
II/III Tuthaliya	1380-1355	
I. Šuppiluliuma	1355-1322	
II. Arnuwanda	1322-1321	
II. Mursili	1321-1295	
II. Muwattalli	1295-1272	
III. Mursili	1272-1267	HİTİT
III. Hattusili	1267-1237	İMPARATORLUĞU
IV. Tuthaliya	1237-1212	
Kurunta	1212-1207	
III. Arnuwanda	1207-1202	
II. Šuppiluliuma	1202-	

Tablo 2 : Hitit ve çağdaşlarının kral listesi (Freu 2001: 31).

HATTI	KIZZUWATNA	HALAB/ALALAH	HURRI/MITANNI	EGYPTE
Ammuna (*c.* 1565-1550)	Isputahsu (*c.* 1560-1535)			
Huzziya I (*c.* 1550)				
Telepinu (*c.* 1550-1530)			**Šutarna I** (*c.* 1550-...)	**Amosis** (1550-1525)
Alluwamna (*c.* 1530-1515)	**Paddatisu** (*c.* 1535-1515)			**Aménophis I** (1525-1504)
Hantili II (*c.* 1515-1505)		**Ilimilimma** (*c.* 1520-1500)		
Taḫurwaili (*c.* 1505-1500)	**Eheya** (*c.* 1515-1500)		**Barattarna I** (*c.* 1510-1480)	**Thutmosis I** (1504-1492)
Zidanza (*c.* 1500-1485)	**Pilliya** (*c.* 1500-1475)	**Idrimi** (*c.* 1495-1475)		**Thutmosis II** (1492-1479)
Huzziya II (*c.* 1485-1470)				
Muwatalli I (*c.* 1470-1465)	**Sunassura I** (1475-1450)	**Niqmepa** (*c.* 1474-1450)	**Šauštatar I** (*c.* 1480-1460)	**Hatshepsut** (1479-1458)
Tuthaliya I (*c.* 1465-1440)	**(annexion au Hatti ?)**		**Paršatatar** (*c.* 1460-1435)	**Thutmosis III** (1479-1425)
Hattusili II (*c.* 1440-1425)	**Talzu** (*c.* -1425)	**Ilimilimma** (*c.* 1450-1425)	**Šauštatar II** (*c.* 1435-1410)	**Aménophis II** (1427-1390)
Tuthaliya II (*c.* 1425-1390)	**Sunassura II** (*c.*... 1425-1400)		**Barattarna II** (*c.* 1410-1400)	
Arnuwanda I (*c.* 1400-1365)			**Artatama** (*c.* 1400-1375)	**Thutmosis IV** (1390-1380)
Tuthaliya III (*c.* 1365-1348)	**Kantuzzili** (SANGA)		**Šutarna II** (*c.* 1375-1357)	**Aménophis III** (1380-1343)
			Artašumara (*c.* 1357-1354)	
Suppiluliuma (*c.* 1353-1319)	**Telepinu** (SANGA)	**Ituraddu**	**Tušratta** (1354-1335)	**Akhenaton** (1354-1337)

Tablo 3: Kizzuwatna Kralları ve Çağdaşları (Peker 2009: 81).

	Kizzuwatna	**Hatti**	**Alalah**	**Mittani**	**Mısır**
	İšputahšu	Telipinu			
1500	Eheya	Tahurwaili		I.Šuttarna	
		Alluwamna			
	Paddatiššu	II. Hantili			
	Pilliya	II. Zidanta	İdrimi	I.Parattarna	III. Thutmosis
	Talzu	II. Huzziya		Paršatatar	
		I.Muwatalli			
	Šunaššura	I./II. Tuthaliya	Niqmepa II. İlimilimma	I.Šauštatar	II.Amenhotep
1400		I.Arnuwanda		II. Parattarna	IV. Thutmosis
				I.Artatama	III. Amenhotep
1390				II.Šuttarna	
1380		II./III. Tuthaliya		Artaššumara	
				Tušratta	

Tablo 4: XIV. Yüzyıl Mısır Firavunlarının Hâkimiyet yılları ve Hitit kralları (Peker 2009: 99).

Mısır Firavunları	**Orta Kronoloji**	**Orta Kronoloji**	**Kısa Kronoloji**	**Kısa Kronoloji**	**Hitit Kralları**
I. Thutmosis	1506-1493	1507-1494	1504-1491	1493-1483	Tahurwaili
II. Thutmosis	1493-1479	1494-1490	1491-1479	1482-1480	Alluwamna
Hatşepsut	1478-1458	1490-1469	1479-1458	1479-1458	II. Hantili
III. Thutmosis	1458-1425	1469-1438	1458-1425	1458-1425	II. Zidanta II. Huzziya
II. Amenhotep	1425-1401	1438-1412	1425-1398	1425-1400	I.Muwattalli I/II. Tuthaliya
IV. Thutmosis	1401-1390	1412-1403	1398-1390	1400-1390	I. Arnuwanda II/III. Tuthaliya
III. Amenhotep	1390-1352	1403-1364	1390-1352	1390-1353	I. Šuppiluliuma (1355-1322)
IV. Amenhotep =Akhenaton	1352-1348 1348-1338	1364-1347	1352-1336	1353-1336	
Smenkhare	1338-1336	1348-1345	1338-1336	1336-1334 1334-?	
Tutankamon	1336-1327	1345-1335	1336-1327	?-1324	
Ay	1327-1323	1335-1332	1327-1323	1323-1320	
Horemheb	1323-1295	1332-1306	1323-1295	1319-1292	II. Arnuwanda II. Mursili

Tablo 5: Tanrıça Išhara'nın kült belgesinde bağışlanan toprakların dağılımı

Şahıs	Bağışlananlar Yerler
Bahçıvan (^{LÚ}GIŠ.NU.KIRI$_6$)	İpiara şehri, adı tabletten okunamayan şehir, İzzi şehri, Margana şehri, Urbašša şehri, Kunniyara şehri
Wutti	Tarša şehri yakınında ki Hulaša şehri, adı metinde okunamayan bir şehir, Harman yeri, Lakkiš şehri, adı metinde okunamayan bir başka şehir, Alzarama şehrine kadar uzanan topraklar sınırdır. Nerišša şehri sınırı, Tanrı İšhara'nın önündeki harabe ona sınırdır.
Daniti	30 İku ölçüsünde ki arazi, 2 üzüm bağı, 300 zeytin ağacı, 1 tarla Daniti'ye aittir. Ve Pınar ve Madānu ona sınırdır. Adı tam okunamayan Bur- nehrinin bir tarafı ona sınırdır.
ENTU-Rahip	Huraliyanza şehri, Toprak, Şap, Šinamu-x şehri yolu, Margana şehrinin işlenmiş arazisi, İkkašipa Ülkesi ve Waštiya şehrine giden yol, Dağların [ ] ağaçları, ve Duwattarina kaynağı; sebze bahçelerinin önünde ona sınırdır. Adı bilinmeyen bir şehir ve bu şehre ait topraklar, harman yeri, Zeytin ağaçları ile birlikte Hapiri şehrinden bir arazi onun sınırıdır.

Tablo 6: Šunaššura Antlaşması'nda Hitit ve Kizzuwatna'da kalan şehirler

Hitit	Kizzuwatna
Lamiya	Pitura
Aruna	Zinziluwa
Šaliya	Erimma
Anamušta	Zabarašna
Turutna	Adaniya
Serikka	Turipina
Zilappuna	Luwana